C. DIMITRIU

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE EXPLICATĂ

SINTAXA

JUNIMEA

SCU IAȘI VICEPRAL UNIBRARY

UNITĂȚILE SINTACTICE

§ 1. Sintaxa — care constituie obiectul preocupărilor din volumul de față[1] — se poate defini ca o parte a gramaticii în care se studiază regulile de îmbinare a cuvintelor în unități sintactice[2]. Este evident că definiția de mai sus are un caracter foarte general, ceea ce înseamnă că unele elemente ale ei au nevoie de precizări. Astfel, considerarea sintaxei ca *o parte a gramaticii* presupune admiterea modelului clasic[3] de gramatică, în cadrul căruia în compartimentul

---

[1] Acest volum de *Sintaxă* reprezintă continuarea la volumul *Gramatica limbii române explicată. Morfologia* [=GEM], pe care l-am publicat în 1979.

[2] Există și alte modalități de definire a sintaxei, adesea spunîndu-se că sintaxa este partea gramaticii care cuprinde regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. Vezi în acest sens Academia R. S. România, *Gramatica limbii române*, București, 1966 [=Gram. Acad.], II, p. 7; pentru indicații bibliografice și unele comentarii, vezi Valeria Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române*, București, 1973 [=GRS], p. 9 ș.u. Dezavantajul acestei definiții îl vedem, pe de o parte, într-o anumită inconsecvență, al cărei rezultat constă în neglijarea uneia dintre unitățile sintaxei unanim recunoscute în gramatica clasică: dacă se are în vedere că *propozițiile* se îmbină în *fraze*, ar trebui să se ia în considerație și *părțile de propoziție*, care se îmbină în *propoziții*. Pe de altă parte, în literatura de specialitate (vezi §18) se vorbește nu numai despre aceste trei unități sintactice (partea de propoziție, propoziția și fraza), ci și despre sintagmă, la care ar trebui de asemenea făcute referiri într-o definiție descriptivă a sintaxei.

[3] Considerăm că importanță prezintă nu alegerea unui anumit model de gramatică (gramatică clasică, gramatică structurală, gramatică generativă etc.), ci „proprietatea" modelului ales pentru atingerea scopului propus. În ceea ce ne privește, preocupîndu-ne de *explicarea fenomenului gramatical*, urmărim realizarea unui sistem de reguli *cu cît mai puține contradicții*, cu ajutorul căruia să poată fi analizat *fără rest* orice segment de *vorbire* din limba română modernă.

morfologiei se cercetează regulile modificărilor formale ale cuvintelor, iar în compartimentul sintaxei, regulile îmbinării cuvintelor. Această diviziune, însă — motivată de necesităţi didactice de analiză — nu este rigidă, în sensul că de multe ori nu se poate face o grupare precisă a faptelor de limbă în *morfologice* şi *sintactice*. De exemplu, *cazul* la substantiv, vizînd modificările formale (adică flexiunea), ar trebui încadrat la faptele morfologice. În limba română, însă, substantivele nearticulate masculine şi neutre la singular şi plural şi cele feminine la plural au o singură formă pentru toate cazurile. Ca urmare, la aceste substantive cazul nu se recunoaşte după flexiune, ci după funcţie, iar aceasta depinde de îmbinarea de cuvinte în care apare substantivul respectiv. În consecinţă, aşa cum la morfologie se studiază *mai ales* modificările formale ale cuvintelor, fără a se ignora contextul, tot la fel la sintaxă se cercetează *mai ales* îmbinările de cuvinte, avîndu-se în vedere şi flexiunea.

Un alt termen din definiţia generală a sintaxei care necesită comentarii este *îmbinarea de cuvinte*, întrucît acest termen implică conceptul de *cuvînt*, iar în privinţa aceasta nu există unitate de vederi. Opiniile diferite în legătură cu termenul *cuvînt* se explică prin realităţile variate pe care acesta le acoperă în diversele orientări lingvistice[4]. Din mulţimea problemelor controversate, în discuţia de faţă prezintă interes faptul că, exceptînd cuvintele ce au exclusiv funcţie stilistică (vezi § 15), există atît cuvinte care — direct sau indirect — transmit noţiuni şi ca urmare pot îndeplini funcţii sintactice (subiect, predicat etc.), cît şi cuvinte golite total sau parţial de sens lexical, care îndeplinesc funcţia de mărci ale categoriilor gramaticale sau ale raporturilor sintactice[5]. Admiţînd acest lucru, îmbinările de cuvinte pot avea structuri variate, cum ar fi : îmbinări conţinînd numai cuvinte cu funcţii sintactice *(melodie frumoasă, scriitorul Marin Preda, el iubeşte muzica* etc.) ; îmbinări alcătuite numai din

[4] Pentru indicaţii bibliografice şi unele comentarii, vezi Al. Graur şi colectiv, *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, 1971 [=TLG], p. 226—228; P. Zugun, *The concept on the Word*, AUI, XXII, 1976, p. 5 ş.u. ; Jean Dubois ş.a., *Dictionnaire de linguistique*, Librairie Larousse, Paris, 1973 [=DDL], sv *mot* ; Georges Mounin, *Dictionnaire de la linguistique*, PUF, Paris, 1974 [=MDL], sv. *mot*.

[5] Vezi GEM, p. 7—8 şi 29—31.

cuvinte cu funcție de marcă *(de la, despre, pentru că* etc.); îmbinări care cuprind atît cuvinte cu funcții sintactice, cît și cuvinte cu funcție de marcă (*o carte interesantă, un zgîrie brînză, ei* au *plecat* în *excursie* fiindcă *le place* să *călătorească* etc.) ș.a.m.d. Dintre diversele îmbinări posibile în limba română, la sintaxă interesează acelea care, în contextul dat, reprezintă *unități sintactice*. Astfel, din îmbinările de mai sus, cele de tipul *el iubește muzica* și *ei au plecat în excursie fiindcă le place să călătorească* sînt întotdeauna unități sintactice și, deci, constituie obiectul de studiu al sintaxei. La polul opus se află îmbinările de tipul *de la, despre, pentru că* etc., întrucît acestea, nereprezentînd în mod obișnuit[6] unități sintactice, interesează la formarea cuvintelor și la morfologie. În sfîrșit, îmbinările de tipul *un zgîrie brînză* reprezintă, în afara contextului, o perifrază substantivală *(un zgîrie brînză = un avar)* care se studiază la lexicologie (formarea cuvintelor) și la morfologie; într-un context, de tipul:

— Cine vine?

— *Un zgîrie brînză.*

aceeași îmbinare *un zgîrie brînză* a devenit unitate sintactică (subiect al propoziției brahilogice[7] *a venit* un zgîrie brînză) și, prin urmare, interesează la sintaxă ș.a.m.d.

În legătură cu îmbinarea de cuvinte mai adăugăm și faptul că termenii îmbinărilor de cuvinte pot avea realizare pozitivă (adică există, exprimați sau deduși din context) sau negativă (în sensul că termenii respectivi nu există). De exemplu, în contextul *tinerii cîntă și dansează* distingem două unități sintactice de bază (propoziții): 1. *tinerii cîntă*; 2. *dansează*. În fiecare dintre aceste unități sintactice de bază *există* cîte două unități sintactice inferioare (părți de propoziție), diferența dintre prima și a doua unitate sintactică de bază constînd doar în faptul că una din unitățile

---

[6] Pentru cazurile particulare ca acelea din dialogul:

— Vorbești despre el sau pentru el?

— *Despre.*

unde prepoziția *despre* reprezintă propoziția *vorbesc* despre *el*, vezi imediat mai departe.

[7] Vezi N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945, p. 14—15 și 27—28.

sintactice inferioare, anume *tinerii*, este *exprimată* în prima unitate sintactică de bază și *neexprimată* în a doua.

Prin analogie cu unitatea sintactică de tipul *dansează* (= *a*) vor fi luat naștere și unități sintactice de tipul *plouă* (= *b*). Deosebirea acestor două tipuri de unități sintactice de bază rezultă din aceea că la tipul *a* cel de-al doilea termen, anume subiectul *tinerii*, există și doar nu este exprimat, față de tipul *b*, unde cel de-al doilea termen, subiectul, nu există la nivelul limbii literare (în limba vorbită se poate spune **ploaia** *plouă*). De aici rezultă faptul că în studiul sintaxei trebuie făcută distincție între *existența* unei unități sintactice și *exprimarea* ei, precum și faptul că o unitate sintactică ce *există* poate fi *exprimată* sau *neexprimată*.

§ 2. Comentariile de mai sus arată că în sintaxă *exactitatea* este mai redusă decît la morfologie, „relativismul" vizînd întregul domeniu al sintaxei, adică *unitățile sintactice*, *raporturile posibile la nivelul acestora* și *funcțiile sintactice*. Așa stînd lucrurile, considerăm că noțiunile fundamentale ale sistemului sintactic clasic pot fi acomodate de așa natură încît să permită analiza sintactică fără rest a oricărei comunicări realizate în limba română.

* * *

Una dintre problemele controversate ale sintaxei o constituie *unitățile sintactice*. În limba română se poate aprecia că *unitatea sintactică de bază este propoziția*[8]. Cu toate că *propoziția* este o realitate la care fac apel — direct sau indirect — toți cei ce se preocupă de sintaxa limbii române, totuși, pînă în momentul de față nu s-a găsit o definiție care să fie acceptată de majoritatea specialiștilor[9]. În lingvistica românească se întîlnesc modalități diferite de definire

---

[8] Notăm și faptul că în unele lucrări nu se mai vorbește de *propoziție* ca unitate sintactică de bază (vezi, de exemplu, GRS, p. 29 ș.u., unde se are în vedere *enunțul*, care se descompune în *cuvinte*). În alte lucrări unde se ia ca punct de plecare tot *enunțul*, se face adesea apel la *propoziție*, fără a se preciza, însă, accepția termenului (vezi Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*, partea I, Sintaxa grupului verbal, București, 1976 [=PDS], *passim*).

[9] Pentru unele comentarii și indicații bibliografice, vezi DDL, sv *proposition*; MDL, sv *proposition*; GRS, p. 11—12.

a propoziției, una dintre cele mai cunoscute fiind aceea după care propoziția este „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică prin cuvinte cu indici de predicație o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori volițional" (Gram. Acad., II, p. 17). Lăsînd la o parte unele aspecte ale formulării — cum ar fi *idee* (?!) cu caracter afectiv ori volițional — utilizarea acestei definiții presupune cunoașterea semnificației termenului *indice de predicație*. Indicele de predicație — marcat „de cele mai multe ori prin prezența unui predicat verbal sau nominal" *(Gram. Acad.*, II, p. 18) — este „raportarea conținutului ei [= al propoziției, n.n.] la realitatea obiectivă reflectată; propoziția exprimă atitudinea vorbitorului față de faptele din realitate reflectate de el: simplă constatare a unei realități, dorința de a vedea realizat un anumit lucru, dorința de a cunoaște ceva etc." *(Gram. Acad.*, II, p. 7). Evident, dificultățile delimitării propozițiilor după această definiție nu apar de obicei atunci cînd indicele de predicație este concretizat într-un predicat verbal sau nominal[10], ci mai ales în destul de frecventele tipuri de construcții în care nu apare un verb predicativ sau copulativ. Exemple:

Iată vine-un sol de pace...
(M. Eminescu, *Poezii*, ediția bibliofilă, 1958, p. 109)

Fără îndoială că d. Topîrceanu greșește
(G. Ibrăileanu, *Scriitori români și străini*, 1968, II, p. 189)

— Ce vrei tu ?
— *Noi ? Bună pace !*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 109)

[10] Chiar și în această situație există construcții în care nu se poate spune cu certitudine dacă numărul verbelor la modurile considerate predicative (inclusiv infinitivul și gerunziul) este sau nu egal cu numărul indicilor de predicație. Astfel, în contextul... *dac-ar fi să iasă toți învățați...* (I. Creangă, *Opere*, București, 1957, p. 16), verbele *ar fi* și *să iasă* pot fi interpretate și ca făcînd parte dintr-un singur predicat nominal compus (*ar fi să iasă învățați*, unde *ar fi* = *ar trebui*), dar și — poate mai bine — ca reprezentînd două predicate: unul verbal, *ar fi* cu sensul de *s-ar întîmpla*, *ar fi posibil*, și altul nominal, *să iasă învățați*.

În primele două exemple, problema dacă avem de-a face cu cîte o singură propoziție sau cu cîte două depinde de negarea sau (acesta fiind și punctul nostru de vedere) de acceptarea funcției predicative a interjecțiilor și adverbelor[11], în speță a lui *iată* și *fără îndoială*. În al treilea exemplu, considerarea cuvîntului *noi* ca reprezentînd o altă propoziție decît aceea constituită din cuvintele *bună pace* este posibilă numai dacă acceptăm ideea (vezi § 1) că părțile de propoziție care *există* pot fi exprimate prin cuvinte sau pot rezulta din context. În sprijinul acestei idei se poate invoca — la exemplul avut în vedere — și intonația fundamentală (vezi § 4), care este *unică* la o propoziție. Prin urmare, *Noi ?*, avînd intonația fundamentală interogativă (la care contextul ne permite să asociem și o intonație suplimentară exclamativă, chiar dacă în scris nu a fost pus semnul exclamării), reprezintă o propoziție, și anume, *Ce vrem* **noi** *? !*, deosebită de propoziția *Bună pace ! (= Noi vrem* **bună pace** *!)*, care are intonația fundamentală enunțiativă asociată de asemenea cu intonația suplimentară exclamativă.

* * *

O altă modalitate de definire a propoziției apare la V. Șerban: „cea mai mică unitate logico-sintactică cu ajutorul căreia se exprimă o comunicare poartă numele de propoziție“ [12]. După părerea noastră, inconvenientul acestei definiții provine mai ales[13] din folosirea termenului *comunicare* a cărui accepție nu este suficient de precisă. Probabil că în definiția de mai sus *comunicare* înseamnă **informația semantică** *transmisă printr-un enunț*[14]. În funcție de organizarea lor, însă, enunțurile pot transmite *informații* diferite (vezi GRS, p. 72 ș.u.). Astfel, dacă printr-un *enunț fundamental*

[11] Vezi GEM, p. 348—349 și 382.

[12] *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, 1970 [1=ȘSC], p. 14.

[13] Nici termenul unitate *logico-sintactică* nu ni se pare convenabil, întrucît nu întotdeauna există concordanță între unitățile logicii și unitățile sintaxei. De exemplu, o singură unitate logică, *judecata*, se poate exprima și printr-o *propoziție*, dar și prntr-o *frază* alcătuită din subiectivă și regentă, din regentă și predicativă etc. (vezi §3).

[14] Vezi în acest sens definiția enunțului dată de GRS, p. 71: „o secvență fonică cuprinsă între pauze și caracterizată printr-un anumit contur intonațional și care — datorită prezenței relației referențiale — constituie o *comunicare*“ (sublinierea noastră).

(exemple : *elevul citește ; minunată vreme ! ; da.)* se transmite o *judecată*, printr-un *enunț complex* (exemple : *omul știe că vremea trece ; știe cînd vine și cînd pleacă)* se transmit două, trei (eventual și mai multe) *judecăți*. Aceasta înseamnă că termenul *comunicare* nu ne dă posibilitatea să identificăm o propoziție dintr-un text oarecare.

* * *

Prin aceste comentarii am intenționat să subliniem că :

a) Propoziția este o realitate deosebit de complexă, ceea ce face ca definiția să nu poată acoperi *toate* cazurile particulare de realizare a ei (dealtfel definiția trebuie să indice doar genul proxim și diferența specifică). Ca urmare, diversele definiții pot fi considerate complementare, evidențiind una sau alta dintre caracteristicile propoziției.

b) Pentru definirea propoziției e necesar să se facă apel atît la *latura formală*, care interesează în mod special la sintaxă, cît și la *latura de conținut*, care constituie obiectul de studiu al logicii. Apelul la un domeniu exterior gramaticii pentru a defini o realitate gramaticală reprezintă, desigur, un inconvenient. Cu toate acestea, sîntem de părere că, întrucît prin actul vorbirii se transmite — acesta fiind scopul — informație de natură semantică, nici o unitate sintactică (deci nici propoziția) nu poate fi concepută în afara conținutului ei semantic (vezi în acest sens și definiția enunțului citată în nota 14).

* * *

În lucrarea de față considerăm propoziția drept *unitatea sintactică de bază care în principiu este alcătuită dintr-o îmbinare de cuvinte prin care se transmite o judecată sau voința vorbitorului ori se cer informații.*

§ 3. Unul dintre elementele importante ale definiției propuse aici îl constituie *conținutul*, înțeles ca *posibilitate* a propoziției de a transmite o *judecată* (facem abstracție deocamdată de faptul că prin propoziții se poate transmite voința vorbitorului sau se pot cere informații). Posibilitatea propoziției de a exprima o judecată presupune luarea în discuție — chiar și foarte pe scurt — a relațiilor existente între judecată, ca unitate a logicii, și propoziție, ca unitate a sintaxei. Evidențierea — într-o prezentare succintă — a

relațiilor dintre propoziție și judecată necesită limitarea discuțiilor la un singur fel de propoziții, și anume, la propozițiile enunțiative[15], prin care se transmit judecăți.

Invocarea termenului *judecată*, care aparține logicii, în definirea *propoziției*, care aparține gramaticii (sintaxei)[16], este motivată de faptul că în logica clasică acest termen acoperă o realitate în general precisă a gîndirii. Astfel, dezvoltînd opinia aristotelică privitoare la judecată, potrivit căreia prin judecată *se afirmă sau se neagă ceva despre (alt) ceva*[17], în lucrările actuale se spune că judecata „reflectă apartenența sau non-apartenența unei note sau a unui grup de note la un obiect, sau a unui obiect la o clasă de obiecte sau o relație specială între două sau mai multe obiecte"[18]. Caracterul descriptiv al acestei definiții se explică și prin existența a două feluri de judecăți, anume, *judecata de predicație*, care reflectă relația dintre un obiect oarecare și însușirile lui (exemplu: *omul este fericit*), și *judecata de relație*, care reflectă relația dintre două obiecte diferite (exemplu: *omul este superior robotului*). Indiferent de faptul că este de predicație sau de relație, structura judecății este întotdeauna aceeași: *subiectul judecății*, *predicatul judecății* și *copula judecății*.

Subiectul judecății — numit și punct de plecare a gîndirii sau element cunoscut al gîndirii — este noțiunea obiectului în legătură cu care se afirmă sau se neagă ceva. Cu alte cuvinte, *obiectul judecății* și *subiectul judecății* sînt lucruri

---

[15] În acest sens, vezi Georg Klaus, *Logica modernă*, 1977, p. 54 ș.u., cu precizarea că ideea limitării la propozițiile enunțiative pentru cercetarea relației *propoziție — judecată* apare încă din antichitate (vezi Aristotel, *Organon*, I, București, 1957, p. 213). Pentru alte feluri de propoziții, vezi §5 și §6.

[16] Facem abstracție aici de faptul că în unele lucrări de logică termenul *propoziție* se folosește și pentru *gîndirea* transmisă printr-o propoziție afirmativă (vezi, de exemplu, Georg Klaus, *op. cit.*, p. 54 ș.u.). Pentru unele informații în această privință, vezi Ion V. Mesaroșiu, *Logica generală*, București, 1971, p. 84 ș.u.

[17] Aritotel, *op. cit.*, p. 210, 215 etc.

[18] I. V. Mesaroșiu, *op. cit.*, p. 82. Vezi și I. Didilescu și V. Pavelcu, *Logica*, ediția a IV-a, București, 1968, p. 52—53 (aceste lucrări vor fi utilizate în continuare la indicarea principalelor caracteristici ale judecății ca formă logică).

diferite, în sensul că obiectul este entitatea în legătură cu care urmează să se constituie gîndirea, iar subiectul este noţiunea ce reflectă obiectul respectiv. De exemplu : *maşină* = un obiect oarecare din realitate ; *noţiunea de maşină* = subiectul din judecata **maşina** *este frumoasă.*

Predicatul judecăţii — cunoscut şi sub numele de punct de sosire a gîndirii sau element nou al gîndirii — este noţiunea care reflectă caracteristica afirmată sau negată a subiectului judecăţii. Astfel, considerînd subiect al judecăţii noţiunea de *maşină*, privitor la aceasta se pot afirma sau nega o infinitate de caracteristici care constituie predicatele judecăţilor respective : *maşina este* **frumoasă**, *maşina nu este* **albastră** etc.

Copula judecăţii înseamnă relaţiile stabilite de mintea omului între noţiunile ce constituie subiectul judecăţii şi predicatul judecăţii, adică apartenenţa, identitatea, existenţa, cauzalitatea etc. considerate ca afirmare sau negare în legătură cu subiectul judecăţii. De exemplu, *calul* **este** *animal*, *cartea* **nu este** *fiinţă* etc.

Dacă în structura judecăţii există subiectul, predicatul şi copula şi dacă aceleaşi elemente (subiectul, predicatul şi copula) apar şi în structura propoziţiei[19], atunci înseamnă că unităţile avute în vedere (judecata ca unitate a logicii şi propoziţia ca unitate a sintaxei) se aseamănă între ele prin aceea că elementele lor alcătuitoare poartă denumiri ce conţin aceleaşi cuvinte : **subiectul** *judecăţii* şi **subiectul** *propoziţiei ;* **predicatul** *judecăţii* şi **predicatul** *propoziţiei ;* **copula** *judecăţii* şi **copula** *propoziţiei*. Prezenţa aceloraşi cuvinte în termenii respectivi nu înseamnă, însă, că termenii privitori la judecată vizează aceleaşi realităţi cu termenii referitori la propoziţie. Astfel, copula judecăţii apare în orice judecată, arătînd că gîndirea din predicatul judecăţii aparţine sau nu subiectului judecăţii. De exemplu, în *judecata :*

Vîntul tremură-n perdele
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 87)

copula înseamnă că *vîntului* îi este proprie caracteristica de *a tremura-n perdele*, ceea ce în planul *propoziţiei* se concre-

---

19 Pentru amănunte privitoare la structura propoziţiei, vezi §7—§9.

tizează în acordul în persoană și număr dintre verbul-predicat *tremură* și numele-subiect *vîntul*; în *judecata*:

Dar zîmbirea-i e vicleană

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 84)

copula înseamnă că *zîmbirii lui Cupidon* îi aparține caracteristica de *a fi vicleană*, în *propoziție* acest lucru fiind indicat atît prin acordul în persoană și număr al verbului copulativ *e* cu numele-subiect *zîmbirea*, cît și prin acordul în gen, număr și caz al adjectivului-nume predicativ *vicleană* de asemenea cu numele-subiect *zîmbirea*. Așadar copula din judecată nu este unul și același lucru cu verbul copulativ din propoziție, despre suprapunerea copulei judecății peste verbul copulativ din propoziție putînd vorbi numai atunci cînd propoziția prin care se exprimă judecata are predicat nominal cu verbul copulativ exprimat[20].

Nici subiectul și predicatul judecății nu corespund cu subiectul și predicatul propoziției decît uneori, și anume, atunci cînd judecata este exprimată printr-o propoziție bimembră simplă cu topică obiectivă. În vorbirea curentă acest fel de propoziție apare destul de rar. Exemplu:

Priveliștea [= S] se stinge [= P]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 71)

Dacă propoziția bimembră simplă nu are topică obiectivă, atunci subiectul și predicatul judecății nu se mai suprapun peste subiectul și predicatul propoziției, datorită faptului că în judecată subiectul este întotdeauna *punctul de plecare*, iar predicatul *punctul de sosire*. Cu alte cuvinte, în cazul topicii subiective noțiunea exprimată prin predicatul propoziției este subiect al judecății (= punct de plecare a gîndirii), iar noțiunea exprimată prin subiectul propoziției este predicat al judecății (= punct de sosire a gîndirii). Exemplu:

Porni [= P în propoziție; S în judecată] *luceafărul* [= S în propoziție; P în judecată]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

[20] Pentru unele comentarii în legătură cu copula în judecată și propoziție, vezi H. Wald, *Propoziția și judecata*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 523 ș.u.

Aşadar deosebirea — în această privinţă — dintre propoziţie şi judecată constă în aceea că, în timp ce părţile propoziţiei au o topică liberă, părţile judecăţii au o topică fixă.

O altă deosebire dintre propoziţie şi judecată vizează numărul şi calitatea părţilor lor constitutive. Astfel, faţă de judecată, care conţine trei termeni de importanţă egală din punctul de vedere al necesităţii lor (subiectul, predicatul şi copula), propoziţia poate conţine termeni de importanţă inegală şi aflaţi în număr diferit. Ne referim la faptul că din cei şase termeni posibili într-o propoziţie (subiectul, predicatul — care poate cuprinde şi copula propoziţiei — atributul, complementul, atributul - circumstanţial şi apoziţia), predicatul şi, în principiu, şi subiectul sînt indispensabili, iar atributul, complementul, atributul - circumstanţial şi apoziţia sînt consideraţi facultativi. Cînd avem în vedere atît termenii indispensabili, cît şi pe cei facultativi, atunci propoziţia poate avea mai mulţi termeni (maximum şase) decît judecata (trei). În acest caz, subiectul şi predicatul judecăţii nu mai corespund subiectului şi predicatului propoziţiei, întrucît subiectul judecăţii cuprinde subiectul propoziţiei plus toate determinările numelui-subiect din propoziţie, iar predicatul judecăţii cuprinde predicatul propoziţiei, la care se adaugă şi toate determinările cuvîntului sau cuvintelor din care este alcătuit predicatul propoziţiei. (vezi în acest sens şi comentariul făcut de Timotei Cipariu, *Gramateca limbei romane*, II, 1877, p. 24). Exemplu:

Mii pustiuri [S = al judecăţii] scînteiază sub lumina ta fecioară [= P al judecăţii]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 99)

Dacă, însă, luăm în consideraţie numai termenii indispensabili ai propoziţiei, precum şi faptul că în limba română există propoziţii ce conţin doar pe unul dintre aceştia, anume predicatul, atunci propoziţia are mai puţini termeni decît judecata. În propoziţiile de acest fel, însăşi natura construcţiei (existenţa unui singur termen în propoziţie, faţă de trei termeni în judecată) face imposibilă — logic — suprapunerea părţilor judecăţii peste părţile propoziţiei. Exemplu:

Plouă... şi peste tîrg, duse de vînt,
Grăbite, trec frunze liberate

(G. Bacovia, *Scrieri alese*, Bucureşti, 1961, p. 29)

Propozițiile de acest fel sînt explicate prin istoria limbii sau prin originea limbajului[21]. Manualele de logică apreciază că aceste propoziții exprimă judecăți și că aici subiectul „este gîndit ca timpul și locul în care se petrece acțiunea indicată de predicat (*plouă aici, lună acum*)" [22]. În această privință credem că — indiferent de explicația apariției propozițiilor monomembre simple și lăsînd la o parte (din cauza caracterului său evident subiectiv) posibilitatea de subînțelegere a timpului sau locului — dacă se admite că propozițiile enunțiative de tipul *plouă* exprimă judecăți, trebuie să se admită și că aceste judecăți au o structură particulară, deosebită de structura clasică a judecății, asupra căreia urmează să se pronunțe mai convingător logicienii.

* * *

În legătură cu concordanța dintre termenii judecății și ai propoziției considerăm că poate fi discutată și problema așa-numitului (*subiect logic*: „În analizele gramaticale — se spune în *Gram. Acad.*, II, p. 18 — se folosește termenul *subiect logic* pentru autorul real al unei acțiuni (sau pentru cel caracterizat de o anumită stare), în special în două situații în care el diferă de subiectul gramatical: în construcțiile pasive, în care subiectul logic este complement de agent, și în construcțiile de tipul *mi-e foame* sau *îmi place*, în care subiectul logic e complement indirect. Subiectul logic înțeles în acest fel în gramatică (autorul acțiunii) este altceva decît subiectul logic propriu-zis, subiectul unei judecăți logice (= obiectul gîndirii, element cunoscut)". Cu alte cuvinte termenul de *subiect logic* folosit în gramatică nu trimite nici la subiectul judecății (pe care logicienii îl numesc adesea subiect logic) și nici la subiectul propoziției. Deci, într-un exemplu ca *această frumoasă operă a fost realizată de prietenul meu*, subiectul propoziției este *operă*, subiectul judecății este reprezentat prin noțiunile transmise de cuvintele *această*

[21] I. Iordan, LRC, p.531, spune că „chiar în cazul propozițiilor impersonale (*plouă, este cald*) există, de fapt, un subiect, numai că nu-l putem identifica", în notă adăugînd că „mai exact spus, nu l-a putut identifica omul primitiv, de la care s-au transmis pînă astăzi aceste construcții fără subiect, rămase fixe".

[22] Didilescu și Pavelcu, *op. cit.*, p. 56.

frumoasă operă, iar așa-zisul subiect logic este *de prietenul*. Mai mult încă, așa-zisul subiect logic din comunicarea de mai sus este o parte secundară de propoziție în planul propoziției (complement de agent), iar în planul judecății face parte din predicatul judecății *a fost realizată* de **prietenul** *meu*. Schimbînd ceea ce trebuie shimbat, cele spuse în legătură cu subiectul logic în acuzativ sînt valabile și pentru subiectul logic în dativ. Astfel, în comunicarea *omului acestuia îi este foame* nu există subiect al propoziției, subiectul judecății este reprezentat prin conținutul noțional transmis de cuvintele *omului acestuia(îi)*, iar așa-zisul subiect logic va fi fiind *omului*.

Pentru justificarea așa-zisului subiect logic credem că trebuie pornit de la ideea (doar parțial exactă) că subiectul propoziției trimite la *autorul acțiunii* sau la *cel caracterizat de o anumită stare*. În felul acesta, cînd — în propozițiile cu verbul predicat sau din structura predicatului pasiv ori impersonal — *autorul acțiunii* sau *cel caracterizat de o anumită stare* nu mai este indicat de subiectul propoziției, atunci trebuie apelat la subiectul logic în acuzativ sau dativ care, prin **transformarea construcției**, devine subiect al propoziției în nominativ: *această frumoasă operă a fost realizată* de **prietenul** *meu* > **prietenul** *meu a realizat această frumoasă operă*; **omului** *acestuia îi este foame* > **omul** *acesta este flămînd* (o structură mai apropiată de cea inițială ar fi *omul acesta are foame*, dar aceasta nu este specifică limbii noastre).

Considerăm că termenul *subiect logic* în accepția avută aici în vedere nu este necesar în gramatică, întrucît invită la confundarea *subiectului judecății*, numit adesea de logicieni *subiect logic*, cu *așa-zisul subiect logic în acuzativ sau dativ din gramatică* (pentru realitățile gramaticale care ar trebui numite cu așa-zisul subiect logic în acuzativ sau dativ există termenii gramaticali convenabili de *complement de agent* și, respectiv, *complement indirect*). În afară de aceasta, conceptul de subiect logic în acuzativ sau dativ trimite la o realitate gramaticală *posibilă* (*nu existentă* în contextul dat), și anume, la propozițiile transformate obținute din propozițiile date. Dacă, însă, se analizează propozițiile obținute prin transformare, propozițiile date rămîn, practic, neanalizate.

* * *

În literatura de specialitate se vorbește uneori și despre *subiect psihologic* și *predicat psihologic*, care, aparținînd sintaxei poetice, se deosebesc atît de subiectul și predicatul logic (din judecată), cît și de subiectul și predicatul gramatical (din propoziție)[23]. Justificînd subiectul și predicatul psihologic prin existența în propoziție și a unui nivel stilistic (pe lîngă nivelul gramatical, unde interesează subiectul și predicatul gramatical), Gh. N. Dragomirescu indică și modalitățile de recunoaștere a acestora (a subiectului și predicatului psihologic). De exemplu, în comunicarea *copilul meu se joacă în curte*, accentul predicativ (= elementul nou al comunicării) poate cădea pe *în curte* și, ca urmare, aceste cuvinte reprezintă predicatul psihologic. Așadar, în comunicarea avută aici în vedere există nu numai un predicat gramatical *se joacă* și un predicat logic *se joacă în curte*, ci și un predicat psihologic *în curte*, dacă accentul predicativ cade pe aceste cuvinte.

Autorul citat apreciază că subiectul și predicatul psihologic pot coincide cu subiectul și predicatul gramatical sau pot fi diferite de acestea. De exemplu, în contextul:

— Ce cereai în petiție ?
— Eu, nu ceream nimic

(I. L. Caragiale, după Gh. N. Dragomirescu, *art. cit.*, p. 141)

eu, pe lîngă că este subiect gramatical, este și subiect psihologic, întrucît pauza dintre subiectul *eu* și predicatul *nu ceream* arată că „există un anumit element de implicație contextuală care-i dă nuanță de circumstanțial de relație, ceea ce înseamnă un element menit să-l reliefeze ca element cunoscut" (*art. cit.*, p. 141). Cît privește coincidența predicatului psihologic cu cel gramatical, aceasta apare, de exemplu, atunci cînd predicatul psihologic „poate fi exprimat printr-un nume

[23] Pentru unele comentarii și indicații bibliografice, vezi Gh. N. Dragomirescu, *Subiectul psihologic și predicatul psihologic în propoziție*, LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 135—144 ; i d e m, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, 1975, p. 178—180 și 190—193.

predicativ pus chiar în fruntea propoziției (îl recunoaștem și după into nație și accent, care sînt mai puternice) :

— Am auzit că x este simpatic.
— **Un nesuferit** *(este)*"

(*art. cit.*, p. 143)

Cînd nu coincide cu subiectul gramatical, subiectul psihologic poate fi reprezentat prin nominativul suspendat (**cele rele** *dă-le pe apă*, în loc de **pe cele rele** *dă-le pe apă*) sau prin complemente directe sau indirecte dislocate (**pe-un om căzut** *nu-mi place să cadă al meu paloș*, în loc de *nu-mi place să cadă al meu paloș* **pe-un om căzut** ; **de bine** *nimenea nu fuge*, în loc de *nimenea nu fuge* **de bine**). Predicatul psihologic, care nu coincide cu cel gramatical, este — în planul gramaticii — subiect *(Iată eu ce-am auzit,/* **Oaste** *mare c-a pornit*, în loc de... *c-a pornit* **oaste** *mare)*, atribut (**Rău** *ciocan a fost care te-a ciocănit)*, complement direct (**Laurii** *voiau să-i smulgă de pe /runtea la de fier)* sau circumstanțial (**Optzeci de ani** *îmi pare în lume c-am trăit)* [Pentru exemplele de mai sus și interpretarea lor, vezi lucrările lui Gh. N. Dragomirescu citate în nota 23].

După părerea noastră, nici subiectul psihologic și predicatul psihologic (la fel cu așa-zisul subiect logic în acuzativ sau dativ) nu sînt indispensabile în cunoașterea sistemului sintactic al limbii române. Spunînd aceasta avem în vedere că sintaxa, aparținînd *gramaticii*, are ca obiect de studiu *forma* propoziției, prin care se exprimă un anumit conținut. Așadar, la subiectul și predicatul propoziției prezintă interes aspectul formal al cuvintelor prin care se indică subiectul (= elementul cunoscut) și predicatul (= elementul nou) al unei judecăți. Spre deosebire de subiectul și predicatul gramatical, însă, subiectul și predicatul psihologic vizează *conținutul*, în sensul că, indiferent de flexiune și de funcția sintactică, un segment al propoziției — *datorită contextului* — reprezintă elementul cunoscut și alt segment, elementul nou. Contextul are aici o importanță deosebită, întrucît cu ajutorul acestuia se poate diferenția subiectul și predicatul judecății care, fiind fapte de comunicare obiectivă, interesează la logică, de subiectul și predicatul psihologic care, fiind fapte de comunicare expresivă, interesează la stilistică. Cu alte cuvinte, pe de o parte, *opunînd forma conținutului*,

subiectul și predicatul gramatical (= formă) se opun subiectului și predicatului logic și subiectului și predicatului psihologic (= conținut) luate la un loc; pe de altă parte, *distingînd comunicarea obiectivă de comunicarea expresivă*, distingem implicit și subiectul și predicatul judecății (= obiectul de studiu al logicii) de subiectul și predicatul psihologic (obiectul de studiu al stilisticii).

Distincțiile de mai sus impun, după părerea noastră, o caracterizare mai amănunțită a subiectului și predicatului psihologic. Ne referim la faptul că, întrucît subiectul și predicatul psihologic apar în cadrul propoziției, se pune problema dacă într-o propoziție cu subiect psihologic predicatul trebuie să fie tot psihologic (și invers) sau dacă are calitatea de a fi psihologic sau numai subiectul, sau numai predicatul, celălalt ori celelalte elemente ale propoziției fiind gramaticale (eventual logice). În această privință găsim aprecierea că subiectul psihologic „se reliefează (ca și cel gramatical) numai în opoziție cu predicatul psihologic" (Gh. N. Dragomirescu, *Mică encic:opedie...*, p. 191). Înseamnă aceasta că în propoziția *copilul meu se joacă în curte*, dacă *în curte* este predicat psihologic, restul *copilul meu se joacă* reprezintă subiect psihologic, sau admitem că în această propoziție doar segmentul *în curte* are încărcătură expresivă și interesează la stilistică, iar restul *copilul meu se joacă*, fiind lipsit de expresivitate, interesează la gramatică (eventual la logică) ?

* * *

Între judecată și propoziție există și alte puncte de contact. Astfel, în funcție de realitatea reflectată, judecățile pot fi — în ceea ce privește calitatea lor — pozitive sau negative, după cum se afirmă sau se neagă una sau mai multe caracteristici ale obiectului gîndirii. Propozițiile, care reprezintă mijlocul principal de constituire[24] și comunicare a judecăților, sînt și ele afirmative (corespunzînd în general judecăților pozitive) și negative (corespunzînd de asemenea în general judecăților negative). Subliniem că diferențierea

[24] În acest sens, vezi H. Wald, *Realitate și limbaj*, București, 1968, p. 91, 116 etc. Pentru calitatea judecăților și raporturile dintre propoziție și judecată, vezi și D. Papadopol, *Propoziția și judecata*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 521—528.

propozițiilor afirmative de cele negative se face numai cu ajutorul predicatului propoziției care, dacă nu conține negație, propoziția este în principiu afirmativă, iar dacă conține negație, propoziția este tot în principiu negativă[25]. Exemple:

Omul este *înzestrat* cu rațiune.

Ciinele nu *este înzestrat* cu rațiune.

Nu întotdeauna, însă, o propoziție negativă comunică o judecată negativă, în această privință putîndu-se spune că unei judecăți pozitive îi corespunde de obicei o propoziție afirmativă, dar uneori îi poate corespunde și o propoziție negativă. Pentru exemplificarea acestui lucru va trebui să facem apel și la alte propoziții decît cele enunțiative, întrucît propozițiile negative cărora le corespund cel mai adesea judecăți pozitive sînt interogativele retorice. Exemplu:

Au prezentul nu ni-i mare ? N-o să-mi dea ce o să cer ?
N-o să aflu între-ai noștri vre un falnic juvaer ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113)

La aceste propoziții, negația din predicat și intonația interogativă și exclamativă în același timp sînt motivate de expresivitate. Lucrul acesta se verifică prin transformarea predicatului din negativ în pozitiv și a intonației din interogativă-exclamativă în enunțiativă-neexclamativă, transformare ce nu schimbă comunicarea, ci doar o face lipsită de expresivitate și în același timp arată existența unei judecăți pozitive: [Au] *prezentul nu ni-i mare ? !* > [Desigur] *prezentul ni-i mare* ș.a.m.d.

Din acest punct de vedere, cu interogativele retorice se aseamănă uneori și propozițiile enunțiative exclamative negative, cărora le pot corespunde judecăți pozitive. Exemplu:

Cîte nu-s de spus pe lume ! Cîte drame mișcătoare
Nu se pierd nepovestite în năpraznica vîltoare
A torentelor vieții !

(Al. Vlahuță, *Opere alese*, București, 1949, p. 69)

[25] Dacă negația din propoziție însoțește oricare altă parte de propoziție în afara predicatului propoziției, judecata respectivă rămîne pozitivă. Exemplu:

De din vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, către tine,
Nu *din gură*, ci din carte

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 112)

Și aici, construcția negativă exclamativă poate fi transformată — păstrîndu-se comunicarea — într-o construcție afirmativă neexclamativă, ceea ce constituie o probă că propoziția negativă exclamativă transmite o judecată pozitivă : Cîte *nu-s de spus pe lume !* > **Multe** *sînt de spus pe lume* ș.a.m.d.

O judecată pozitivă poate fi comunicată și printr-o propoziție enunțiativă cu predicat nominal negativ. În propozițiile cu predicat nominal, comunicarea despre conținutul subiectului se face prin numele predicativ, întrucît verbul copulativ — exprimat sau dedus din context — fiind vid sau semivid (vezi GEM, p. 193—195), nu poate realiza acest lucru. Ca urmare, ne-am aștepta ca numele predicativ negativ să apară doar în propoziții ce transmit judecăți negative. Uneori, însă, cuvîntul cu funcție de nume predicativ, cu toate că are aspect negativ (conține un prefix negativ), exprimă o noțiune pozitivă, ceea ce face ca judecata transmisă prin propoziția în care acest cuvînt funcționează ca nume predicativ să fie pozitivă. Exemplu :

> Mintea mi-e seacă, *gîndul* **netot** [= sterp, prost]
> Pustiul arde-n inima-mi beată
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 23)

* * *

În legătură cu relațiile dintre propoziție și judecată menționăm și foarte răspîndita formulare potrivit căreia „orice judecată este o propoziție, dar nu orice propoziție reprezintă o judecată". (I. Iordan, LRC, p. 497).

Din prima parte a aserțiunii de mai sus, anume, *orice judecată este o propoziție*, nu trebuie înțeles că judecățile se transmit exclusiv prin propoziții, ci doar că *propoziția este mijlocul de bază pentru comunicarea*[26] *judecății*. Aceasta pentru că în limba română există posibilitatea (indicată și de I. Iordan, LRC, p. 678—679) de exprimare a unei judecăți și printr-o altă unitate sintactică, și anume, prin frază. Fraza care exprimă o singură judecată poate fi alcătuită dintr-o principală

[26] Notăm încă odată că propoziția nu are doar funcția de *comunicare* a judecății, ci și funcția de *constituire* a ei (vezi, pe lîngă materialul indicat în nota 24, H. Wald, *Structura logică a gîndirii*, București, 1962, p. 136 ș.u.).

S + Vp → NP.
Sub. subic → PP

regentă (în care părțile principale de propoziție au topică obiectivă) urmată de o subordonată predicativă. Aici — dacă principala regenta este simplă — subiectul judecății coincide cu cel al propoziției (dacă propoziția este dezvoltată, în subiectul judecății se includ și determinările numelui-subiect — vezi mai sus); predicatul judecății, însă, nu poate coincide cu cel al propoziției principale regente, deoarece copulativul — fiind vid sau semivid — nu are capacitatea de a afirma sau nega o caracteristică a subiectului. În felul acesta, predicatul judecății cuprinde, pe lîngă copulativul-predicat al principalei-regente și propoziția predicativă prin care se transmite caracteristica subiectului. Exemplu:

Toate-s praf... *Lumea* [= S al judecății] — **i cum este** [= P al judecății]... și ca dînsa sîntem noi

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 26)

Prin analogie cu acest tip de frază, se poate vorbi de o singură judecată și în fraza alcătuită dintr-o subordonată subiectivă și o principală regentă, cu condiția ca subiectiva să preceadă regenta. În sprijinul acestei idei se poate invoca corespondența *parte de propoziție — propoziție secundară*, astfel încît propoziția secundară subiectivă să fie contrasă într-un subiect. În acest sens, considerăm că propoziția subiectivă constituie — indicat perifrastic — elementul cunoscut al gîndirii, față de care predicatul propoziției principale regente (cu eventualele sale determinări) să fie elementul nou al gîndirii. Exemplu:

Ce e val [= *orice val*, S al judecății] **ca valul trece** [= P al judecății]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

În sfîrșit, o singură judecată se mai poate exprima și prin fraza alcătuită dintr-o principală regentă reprezentată doar printr-un verb copulativ, precedată de o subordonată subiectivă și urmată de o subordonată predicativă (explicațiile sînt aceleași ca la fraza alcătuită din regentă + predicativă sau din subiectivă + regentă). Exemplu:

Εἰκοσι

Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii [= S al judecății]
E[27] **ca în minte să te am**
Și-neet să te apropii [= P al judecății]
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 147)

Admițînd cele spuse mai sus, urmează că *în principiu judecata se exprimă prin propoziție*, abaterile în acest sens vizînd situațiile în care fie predicatul judecății, fie subiectul judecății, fie atît predicatul cît și subiectul judecății se realizează în frază.

§ 4. Partea a doua a citatului avut în vedere, anume, *nu orice propoziție reprezintă o judecată* (vezi mai sus, în paragraful anterior), exprimă un adevăr unanim acceptat, dar văzut în maniere diferite de specialiști. Așa se explică de ce clasele de propoziții care într-un fel sau altul vizează *comunicarea* diferă de la o lucrare la alta. Astfel, I. Iordan (LRC, p. 503—508) grupează propozițiile „după înțeles (sau cum se mai spune, după modalitate, adică după atitudinea vorbitorului față de conținutul predicatului, după modul cum privește el ceea ce comunică despre un obiect sau fenomen)" — *op. cit.*, p. 503 — în enunțiative, interogative, exclamative, imperative, optative și dubitative (potențiale). Elena Carabulea[28] clasifică propozițiile avînd în vedere că „în procesul vorbirii comunicarea poate să aibă scopuri diferite : informează... sau cere informații" *(Gram. Acad.*, II, p. 21), propozițiile corespunzătoare fiind enunțiative și interogative. În afara acestora, autoarea mai adaugă „o categorie intermediară, mixtă" *(Gram. Acad.*, II, p. 21) formată din interogativele indirecte și retorice, care au caracteristici comune atît cu enunțiativele, (informează, nu cer informații), cît și cu interogativele (conțin cuvinte

[27] Pentru interpretarea lui *a fi* din astfel de construcții ca verb concret cu sensul de *a se întîmpla*, vezi *Dicționarul limbii române* scos de Academia Română, sv *fi*, A, I, 3.

[28] Autoarea s-a preocupat de această problemă în *Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării*, LR, XI, 1962, nr. 4, p. 366 ș.u. și în *Gram. Acad.*, II p. 21—42 (toate trimiterile de aici le vom face numai după *Gram. Acad.*).

interogative sau au intonație interogativă). La propozițiile enunțiative și interogative, Elena Carabulea stabilește anumite grupe comune utilizînd cîteva criterii, și anume: enunțiative și interogative propriu-zise, optative, potențiale și dubitative, „după conținutul pe care îl exprimă (modalitate) și după unele trăsături gramaticale" (*Gram. Acad.*, II, p. 21); propoziții reale, realizabile și ireale, după „modul verbului predicat (mai rar timpul)"; în sfîrșit, „după atitudinea pe care o are vorbitorul față de ceea ce exprimă" (*Gram. Acad.*, II, p. 22), propozițiile pot fi afective (exclamative) și neafective (neexclamative).

În afara subclaselor comune cu interogativele, enunțiativele mai au și o subclasă proprie, anume imperativele, care pot fi neexclamative și exclamative (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 21, 30 și 35—36).

* * *

Modalitățile de clasificare a propozițiilor prezentate mai sus conțin elemente utile, necesare în orice clasificare de această natură. Ceea ce ne determină, însă, să nu reținem *integral* nici una din aceste clasificări este maniera de folosire a diverselor criterii de clasificare. De exemplu, criteriul *înțelesului* — care de fapt este destul de imprecis — nu justifică deosebirea propozițiilor enunțiative de cele exclamative, întrucît atît în enunțiative, cît și în exclamative „vorbitorul face o constatare" (I. Iordan, LRC, p. 504). Constituirea grupei de propoziții exclamative care să difere de cele enunțiative presupune luarea în considerație a unui alt criteriu, anume expresivitatea, astfel încît comunicarea făcută prin propozițiile exclamative emoționează, în timp ce comunicarea făcută prin propozițiile enunțiative nu are această calitate (după I. Iordan, LRC, p. 504—505). Admițînd acest lucru, urmează că propozițiile exclamative nu constituie o *clasă*, pe același plan cu propozițiile enunțiative, interogative și imperative, ci o *subclasă*, posibilă la unele dintre aceste *clase: enunțiative* **exclamative și neexclamative**; *interogative* **exclamative și neexclamative** (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, același lucru se poate spune și despre propozițiile optative și dubitative din prima modalitate de clasificare prezentată mai sus).

Referindu-ne la cea de a doua manieră de clasificare a propozițiilor avută aici în vedere, observăm, de exemplu, că afectivitatea concretizată într-o *intonație exclamativă* (căreia i se opune o intonație *neexclamativă*) a dus la crearea a două serii de propoziții în cadrul enunțiativelor și al interogativelor (deci, enunțiative *neexclamative* propriu-zise, optative, potențiale, dubitative și imperative, aceleași cinci grupe putînd fi și enunțiative *exclamative*; interogative directe *neexclamative* propriu-zise, optative, potențiale și dubitative ș.a.m.d. — vezi *Gram. Acad.*, II, p. 23—43). Simetria sistemului și faptul că acoperă majoritatea propozițiilor existente în limba română constituie avantaje reale ale acestei clasificări. Am observa, însă, că identificarea unor propoziții **enunțiative** *imperative* **neexclamative** — pe lîngă propozițiile **enunțiative** *imperative* **exclamative** — ni se pare destul de greu de susținut. Aceasta pentru că, pe de o parte, propozițiile imperative, neinformînd și necerînd informații, *nu se încadrează la propozițiile enunțiative* și nici la cele interogative (pentru aceleași motive nu fac parte nici din „categoria intermediară, mixtă" a interogativelor indirecte și retorice); pe de altă parte, credem că propozițiile imperative, care „sînt de obicei afective" *(Gram. Acad.*, II, p. 30), *nu pot fi și neexclamative.* Altfel spus, din punctul de vedere al exclamației nu apar diferențe între contextul *Dumitre, pune tot... în lada de bagaje*, considerat în *Gram. Acad.*, II, p. 30, propoziție enunțiativă imperativă neexclamativă, și contextul *Fănică ! Fănică ! hotărăște-te !* considerat tot în *Gram. Acad.*, II, p. 35, propoziție enunțiativă imperativă exclamativă (faptul că în primul exemplu, din Camil Petrescu, nu apare semnul exclamării, iar în al doilea exemplu, din I. L. Caragiale, apare semnul exclamării nu poate constitui, credem, un argument pentru identificarea unor imperative neexclamative, pe lîngă cele exclamative).

* * *

Prin comentariile de mai sus am intenționat să relevăm că într-o clasificare ce vizează *conținutul* propozițiilor dificultățile sînt cauzate mai ales de propozițiile care nu reprezintă judecăți și de modalitățile de utilizare a criteriilor pentru împărțirea propozițiilor în clase și subclase. Precizăm că, după părerea noastră, clasificarea propozițiilor din punctul

de vedere al *conținutului* lor nu poate fi riguros exactă, întrucît complexitatea fenomenului obligă la stabilirea de clase și subclase doar după anumite criterii, *considerate arbitrar de primă importanță* (dacă s-ar pune pe primul plan — de asemenea „arbitrar" — un alt criteriu, clasele și subclasele ar fi altfel constituite — vezi mai departe la propozițiile interogative).

Mulțimea propozițiilor din limba română poate fi împărțită în *clase* folosind drept criteriu *scopul urmărit de vorbitor prin comunicarea realizată cu ajutorul propozițiilor* (convențional *scopul comunicării*). În paragraful anterior am arătat că — pe linia legăturii dintre limbă și gîndire — există propoziții care transmit judecăți, adică propoziții al căror conținut constă în afirmarea sau negarea unei caracteristici la un obiect, a apartenenței unui obiect la o clasă sau a relației dintre obiecte. Propozițiile care comunică judecăți sînt *propoziții prin care se urmărește* **să se transmită informații**, celelalte — considerate global — fiind caracterizate negativ în această privință. Propozițiile care nu transmit judecăți pot avea scopuri diferite, unul dintre acestea fiind concretizat în acele *propoziții prin care se urmărește* **să se transmită voința vorbitorului** (ordin, rugăminte, îndemn etc), cărora li se opun propozițiile ce nu au această caracteristică. În sfîrșit, considerăm că unul din scopurile comunicării îl constituie dorința de informare, în funcție de care propozițiile se grupează în *propoziții prin care se urmărește* **să se ceară informații** și propoziții lipsite de această posibilitate[29]. Fiecăruia dintre aceste trei scopuri ale comunicării îi corespunde — ca marcă suprasegmentală — cîte o anumită intonație, pe care o numim convențional *intonație fundamentală*. Există, astfel, *intonația enunțiativă*, caracterizată printr-o

---

[29] Detaliat, opozițiile avute în vedere aici sînt binare : propoziții care transmit informații — propoziții care nu transmit informații (acestea din urmă transmit voința vorbitorului sau cer informații) ; propoziții care transmit voința vorbitorului — propoziții care nu transmit voința vorbitorului (ultimele transmițînd informații sau cerînd informații) ; propoziții care cer informații — propoziții care nu cer informații (prin cele din urmă se transmit informații sau voința vorbitorului). Pentru comoditatea exprimării, însă, evităm aspectul negativ al fiecărei clase, obținînd astfel opoziția ternară *propoziții care transmit informații — propoziții care transmit voința vorbitorului — propoziții care cer informații.*

curbă melodică descendentă de intensitate normală, *intonația imperativă*, la care curba melodică este tot descendentă, dar de intensitate mai mare decît cea enunțiativă, și *intonația interogativă*, unde apare o curbă melodică ascendentă (vezi DDL, p. 268). Așadar, dacă facem abstracție de discordanța ce apare uneori între scopul comunicării și intonația fundamentală (vezi mai departe, la interogative), putem aprecia că totalitatea propozițiilor din limba română se împarte în trei clase :

a) *Propoziții enunțiative*, prin care se transmit judecăți (informații) și au intonație fundamentală enunțiativă. Exemplu :

Sara pe deal buciumul sună cu jale
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 175)

b) *Propoziții imperative*[30], prin care se transmite voința vorbitorului (ordin, rugăminte, îndemn etc.) și au intonația fundamentală imperativă. Exemplu :

Tu-ți arzi ochii și frumsețea ... Dulce noaptea lor se stinge
Și nici știi ce pierde lumea. *Nu mai plînge, nu mai plînge !*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 65)

c) *Propoziții interogative*, prin care — în principiu — se cer informații și au intonația fundamentală interogativă. Exemplu :

— Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 44)

Folosind anumite criterii, în cadrul unora dintre aceste trei clase de propoziții se pot crea diverse subclase. Astfel, la transmiterea unei judecăți există posibilitatea ca vorbitorul să participe afectiv (participare avînd ca marcă suprasegmentală intonația suplimentară exclamativă[31] adăugată

[30] Pentru admiterea imperativelor ca o clasă deosebită de enunțiative și de interogative, vezi Maria Gabrea, *Observații asupra clasificării propozițiilor după scopul comunicării*, LR, XXI, 1962, nr. 1, p. 49—53.

[31] Considerăm că intonația exclamativă este *suplimentară* întrucît — realizată pozitiv sau negativ — însoțește sau nu una dintre intonațiile fundamentale (enunțiativă, interogativă sau chiar imperativă). Cu toate

celei fundamentale enunțiative) sau să rămînă neutru în această privință (situație în care propoziția primește doar intonația fundamentală enunțiativă). În funcție, deci, de participarea afectivă a vorbitorului concretizată într-o intonație suplimentară exclamativă adăugată sau nu celei fundamentale enunțiative, propozițiile enunțiative se divid în *propoziții enunțiative* **neexclamative**, care nu primesc și intonația suplimentară exclamativă în afara celei enunțiative, pentru că vorbitorul nu participă afectiv la transmiterea informației, și *propoziții enunțiative* **exclamative** care, pe lîngă intonația fundamentală enunțiativă, au și intonația suplimentară exclamativă, cauzată de participarea afectivă a vorbitorului la transmiterea informației. Compară :

Piramidele-nvechite
Urcă-n cer vârful lor mare
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 45)

Ce frumoasă, ce nebună
E albastra-mi, dulce floare !
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 46)

că are unele caracteristici comune cu intonația fundamentală imperativă, totuși intonația suplimentară exclamativă se deosebește de aceasta prin cîteva particularități, una dintre ele fiind „intensitatea": segmentul cu intonație suplimentară exclamativă este pronunțat cu o mai mică forță expiratoare decît segmentul cu intonație fundamentală imperativă. Compară **Frumoasă** *vreme este azi* ! cu **Vino** *azi la plimbare* ! În afară de aceasta, la intonația suplimentară exclamativă accentul în context (vezi GEM, p. 31—32 și 274—275) poate cădea pe orice parte de propoziție, în timp ce la intonația fundamentală imperativă accentul în context este obligatoriu pe verbul-predicat sau din structura predicatului. Caracterul mobil al accentului în context de la intonația suplimentară exclamativă, față de caracterul fix de la intonația fundamentală imperativă se observă cu ușurință atunci cînd ambele intonații apar în aceeași propoziție. În această situație, intonația fundamentală imperativă indică scopul comunicării (voința vorbitorului), propoziția cu această intonație fiind lăsată încărcătură expresivă pronunțată (facem, adică, abstracție de faptul că imperativul are prin el însuși o anumită expresivitate în raport cu indicativul, infinitivul și conjunctivul din care s-a format), iar intonația suplimentară exclamativă nu influențează scopul comunicării, avînd doar funcție stilistică (scoate în relief una sau alta dintre părțile de propoziție asupra căreia vorbitorul vrea să atragă atenția). De exemplu, propoziția **du-te** *acum la spectacol* este întotdeauna imperativă datorită accentuării obligatorii în context a verbului- predicat *du-te*, indiferent dacă — pe lîngă acest accent — mai este sau nu accentuat cu intenție stilistică și *acum* (**du-te** acum *la spectacol*) sau *la spectacol* (**du-te** *acum* la spectacol).

În cadrul propozițiilor enunțiative neexclamative se poate opera o clasificare folosind drept criteriu felul în care vorbitorul consideră acțiunea din punctul de vedere al îndeplinirii ei în realitate (= modul verbului predicat sau din structura predicatului). Din acest punct de vedere se disting:

1) *Propoziții enunțiative neexclamative* **propriu-zise** (sau **reale**) care, exprimînd o acțiune reală, au verbul predicat sau din structura predicatului la modul indicativ sau la gerunziu ca echivalent al indicativului (pentru cazurile foarte rare de infinitiv cu valoare de indicativ, vezi GEM, p. 285). Exemplu:

Într-o grădină publică tăcută,
Pe un nebun l-am auzit [1] răcnind [2]

(Bacovia, *op. cit.*, p. 46)

Uneori, enunțiativa neexclamativă propriu-zisă apare și cu un predicat adverbial (**desigur** *că totul e discutabil)* sau interjecțional *(băiatul* **zvîrr** *cu piatra în geam)*.

2) *Propoziții enunțiative neexclamative* **ireale** care, exprimînd irealitatea unei acțiuni, stări etc., au verbul predicat sau din structura predicatului la unul din modurile și timpurile ce au această caracteristică, și anume, la conjunctiv perfect, condițional-optativ prezent și perfect și, în mod excepțional, la unele timpuri ale indicativului (pentru cazurile rare cînd infinitivul perfect exprimă o acțiune ireală, vezi GEM, p. 285). Exemple:

De ce m-ați dus de lîngă voi,
De ce m-ați dus de-acasă
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă.

(Goga, după *Gram. Acad.*, II, p. 26)

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură
Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi ține la el urechea — și rîd de cîte-ascult
Ca de dureri străine? *Parc-am murit de mult.*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

3) *Propoziții enunțiative neexclamative* **potențiale** (eventual **realizabile**), la care acțiunea (starea, existența etc.) este *posibilă*, situîndu-se, adică, între extremele reprezentate prin propozițiile enunțiative neexclamative reale și propozițiile enunțiative neexclamative ireale. În cadrul acestor propoziții se poate face o grupare cu ajutorul implicației de natură semantică existente la unele dintre modurile verbale. Obținem astfel:

α) *Propoziții enunțiative neexclamative potențiale* **optative**, la care acțiunea posibilă este și *dorită*. Verbul predicat sau din structura predicatului de la aceste propoziții se află la condițional-optativ prezent. Exemplu:

Ei șoptesc, *multe și-ar spune* și nu știu de-unde să-nceapă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 60)

β) *Propoziții enunțiative neexclamative potențiale* **dubitative**, la care acțiunea posibilă apare și ca *nesigură*. La aceste propoziții, verbul predicat sau din structura predicatului este de obicei la prezumtiv prezent ori perfect: *el va fi având (avut) dreptate*. Uneori, însă, verbul din aceste propoziții poate fi la un alt mod cu valoare de prezumtiv, și anume, la conjunctiv *(doar acolo să găsească așa ceva)* ori indicativ *(poate va înceta și ura lui)*. Există, în fine, și posibilitatea ca propoziția la care ne referim să aibă un predicat adverbial: **probabil** *că nu s-a terminat încă*.

γ) *Propoziții enunțiative neexclamative potențiale* **propriu-zise**, care exprimă o acțiune pur și simplu posibilă, cu implicație semantică zero (la care, adică, nu mai apare și dorința sau nesiguranța). La aceste propoziții, verbul predicat sau din structura predicatului este la condițional optativ prezent sau conjunctiv prezent. Exemple:

Dacă port cu ușurință și cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor desigur *m-ar mîhni peste măsură*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 106)

De ce să scriu? *Oricum să scriu*
E ne-mplinit
(G. Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 28)

* * *

Propozițiile enunțiative exclamative se clasifică cu aceleași criterii și în aceeași manieră ca și propozițiile enunțiative neexclamative, deosebirea dintre enunțiativele exclamative și cele neexclamative rezultînd doar din faptul că la enunțiativele exclamative apare intonația suplimentară exclamativă care, uneori, poate fi însoțită și de adverbe de tipul *ce mai, ce de, așa de, atît de,* etc. În cadrul enunțiativelor exclamative găsim, deci, propoziții enunțiative exclamative propriu-zise sau reale *(Cît de frumos este afară !)*, propoziții enunțiative exclamative ireale *(Atît de bine ar fi fost fără ură !)* și propoziții enunțiative exclamative potențiale, cu subdiviziunile : optative *(Multe ar vrea el !)* ; dubitative *(Ce tare va fi lovind acest lucru !)* ; propriu-zise *(Atît de multe ar vedea într-o excursie în jurul lumii !)*.

§ 5. Față de propozițiile enunțiative, care pot fi principale sau secundare și se pot clasifica din diverse puncte de vedere, clasa propozițiilor imperative este unitară (în interiorul ei nu apar subclase) și cuprinde exclusiv propoziții principale. Ordinul, rugămintea, îndemnul etc. transmise prin propozițiile imperative impun verbului predicat sau din structura predicatului aflat în această propoziție o anumită formă modală. Modul întîlnit cel mai adesea în propozițiile imperative este, evident, imperativul. Exemplu :

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 56)

Frecvent, însă, în propozițiile imperative se utilizează modul conjunctiv cu valoare de imperativ. Exemplu :

De te-ating, *să feri în laturi*,
De hulesc, *să taci din gură*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

Și indicativul cu formele de prezent sau viitor apare în propozițiile imperative, căpătînd astfel valoare de imperativ. Exemplu :

Cobori în jos luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

În sfîrșit, în limba română — mai ales în aspectul ei vorbit — apar propoziții imperative cu verbul predicat sau din structura predicatului la infinitiv prezent (exemplu: *a se agita înainte de folosire !*), precum și propoziții imperative cu predicat interjectional (exemplu : *hai la plimbare !*).

§ 6 Propozițiile interogative ilustrează în modul cel mai evident imposibilitatea realizării unei clasificări riguros exacte a propozițiilor după scopul comunicării, întrucît la aceste propoziții poate apărea o discordanță între *scopul comunicării* și *intonația fundamentală*. Explicația acestui lucru constă în aceea că în limba română există posibilitatea ca o intonație fundamentală să fie însoțită și de o intonație suplimentară (vezi mai sus, la propoziția enunțiativă). Astfel, referindu-ne la intonația fundamentală interogativă, găsim că aceasta apare uneori singură, iar alteori însoțită de intonația suplimentară exclamativă. Compară :

Ce e amorul ? E un lung
Prilej pentru durere

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

Ce oameni ! *Ce sînt cei de-acum ?!*
Și toți s-au dus pe-același drum

(G. Coșbuc, *Versuri*, ediția bibliofilă, București, 1961, p. 108).

Prezența intonației suplimentare exclamative pe lîngă intonația fundamentală interogativă are ca urmare modificarea scopului comunicării : propoziția cu această dublă intonație *nu mai cere informații*, ci *transmite* informații într-o manieră expresivă. Cu alte cuvinte, prin propoziția *interogativă* **Ce sînt cei de-acum** ?! bătrînul din poezia lui Coșbuc nu dorea *să se informeze* în legătură cu oamenii contemporani lui Fulger în comparație cu cei anteriori, ci urmărea *să o informeze* pe mama lui Fulger că „oamenii de acum", *deci și Fulger*, nu au nici o valoare. Așadar, conținutul propoziției *interogative* aparținînd poetului *Ce sînt cei de-acum ?!* este egal cu conținutul unei propoziții *enunțiative* create de noi *nimic nu valorează cei de acum.*

Nepotrivirea dintre scopul comunicării și intonația fundamentală mai apare și la un alt tip de construcții :

Eu singur n-am *cui spune cumplita mea durere*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 8)

În acest vers, cu toate că ambele propoziții (pentru predicativitatea infinitivului vezi GEM, p. 276 ș.u.) au intonația fundamentală enunțiativă, totuși, doar prima *(Eu singur n-am)* transmite informații, iar cea de a doua *(cui spune cumplita mea durere)* cere informații (vezi în acest sens și Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 49).

Aceste contradicții dintre scopul comunicării și intonația fundamentală conduc la necesitatea creării următoarelor trei subclase în cadrul propozițiilor interogative :

1) *Propoziții interogative* **directe**, la care există concordanță între scopul comunicării (cererea de informații) și intonația fundamentală (care este interogativă). Exemplu :

Ce visuri au murit azi-noapte
Cu-atîta frunză spulberată ?

(O. Goga, *Poezii*, București, 1963, p. 239)

2) *Propoziții interogative* **indirecte**, la care nu apare concordanță între scopul comunicării (cererea de informații) și intonația fundamentală (care este enunțiativă, nu interogativă). Exemplu :

Tu te-ntreabă și socoate
Ce e rău și *ce e bine.*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 117)

3) *Propoziții interogative* **retorice**, la care de asemenea nu apare concordanță între scopul comunicării (care aici este de transmitere de informații) și intonația fundamentală (care este interogativă, dar obligatoriu asociată cu intonația suplimentară exclamativă ; facem abstracție de faptul că în scris adesea nu apare și semnul exclamării pe lîngă semnul întrebării). Exemplu :

Au la Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 150)

* * *

Propozițiile interogative directe justifică în modul cel mai evident definiția interogativelor, întrucît prin aceste propo-

ziții nu se transmit judecăți (adică nu se afirmă sau se neagă una sau mai multe caracteristici ale unui obiect al gîndirii), ci se cer *în mod direct* (pentru comparație, vezi mai departe, la interogativa indirectă) informații interlocutorului. În afară de aceasta, toate[32] interogativele directe au intonația fundamentală interogativă, adică se pronunță cu o curbă melodică ascendentă Exemplu :

Și eu am fost pe pămînt,
Dar *unde-ai fost tu ?*
(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 201)

În propozițiile interogative directe parțiale poate apărea, de obicei la început, un *element interogativ*, adică un pronume sau adjectiv pronominal interogativ ori un adverb pronominal interogativ. Exemple :

— Ce *vrei tu ?*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 109)

— Cum *te cheamă*, măi copile ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 62)

Cînd nu apare elementul interogativ, în interogativele directe parțiale se pune pe primul loc acea parte de propoziție asupra căreia se cer informații. Exemplu :

Puterea nopții blînd însenina-vei
Cu ochii mari și purtători de pace ?
(M. Emihnescu, *op. cit.*, p. 96)

Această situație apare și la interogativele directe totale, unde pe primul loc din propoziție apare în regulă generală predicatul. Exemplu :

N-auzi eterna luminilor durere ?
(Goga, *op. cit.*, p. 98)

---

[32] Pentru gruparea propozițiilor interogative directe în *totale* (cînd întrebarea se referă la predicatul unei propoziții) și *parțiale* (cînd întrebarea se referă la oricare altă parte de propoziție în afara predicatului), precum și pentru împărțirea propozițiilor interogative directe — după aceleași criterii ca și enunțiativele — în exclamative și neexclamative, iar în cadrul acestora în propriu-zise, optative, potențiale și dubitative, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 37—41, și ȘSC, p. 69—74.

Dacă, totuşi, predicatul nu ocupă primul loc din propoziţie, faptul că interogativa directă este totală rezultă din aceea că predicatul primeşte accentul în context. Exemplu :

Tu **vrei** un om să te socoţi,
Cu ei să te asameni ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 136)

În sfîrşit, propoziţiile interogative directe (şi totale, şi parţiale) se caracterizează prin aceea că — conţinînd o întrebare adresată *direct* interlocutorului — apar întotdeauna ca propoziţii principale, fie că sînt independente, fie că sînt coordonate, fie că sînt propriu-zise (au în subordinea lor una sau mai multe secundare). Exemple :

De ce doreşti singurătatea
Şi glasul tainic de izvor ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 174)

De ce, nepricepută noapte,
Ţi-ai stins luminile din cer,
De ce n-ai basme azi, nici şoapte
Şi *filfîi* plină *de mister ?*

(O. Goga, *op. cit.*, p. 303)

Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi ţin la el urechea — şi rîd de cîte-ascult
Ca de dureri străine ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 54)

* * *

Propoziţiile interogative indirecte poartă această denumire pentru că aici întrebarea nu se mai adresează direct interlocutorului (vezi mai sus, la interogativa directă), ci *indirect*, prin intermediul unui verb de informare sau de declaraţie *(a întreba, a interoga, a chestiona, a afla, a şti* etc.) şi, mai rar, al unui substantiv avînd radical comun cu aceste verbe sau fiind înrudit semantic cu ele *(întrebare, chestiune, problemă* etc.). Exemple :

Eu caut a răspunde, *nu ştiu* **ce să răspund**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 71)

Întrebarea **dacă** e bine sau rău și-o pune oricine.

Faptul că întrebarea[33] se pune indirect, prin intermediul unui regent verbal sau nominal, justifică deosebirea dintre interogativele directe și cele indirecte privind importanța lor în comunicare. Față de interogativele directe care sînt întotdeauna principale, interogativele indirecte sînt întotdeauna secundare. Natura morfologică a regentului face ca interogativa indirectă, ca propoziție secundară, să fie atributivă cînd depinde de un substantiv (**problema dacă poate convinge** *rămîne deschisă)*, iar cînd depinde de un verb — subiectivă (**nu se știe cine a pîrît**), predicativă *(problema* **e ca totul să se termine bine**), completivă directă (**nu a aflat ce au spus despre el**) etc. Dependența de un regent verbal sau nominal explică și o altă deosebire dintre interogativa indirectă și cea directă : în timp ce la interogativele directe elementele interogative (pronume și adjective pronominale interogative sau adverbe pronominale interogative) sînt facultative (pot apărea — fără a fi obligatorii — la interogativele directe parțiale), la interogativele indirecte elementele interogative notate mai sus, la care se adaugă conjuncțiile *dacă* și *de*, sînt obligatorii (vezi exemplele date). În sfîrșit, interogativele indirecte se mai deosebesc de cele directe și prin intonația fundamentală, care este enunțiativă (curbă melodică descendentă) la interogativele indirecte, dar interogativă (curbă melodică ascendentă) la interogativele directe (vezi exemplele date).

(1) (2) (3)

* * *

Propozițiile interogative retorice[34] poartă această denumire deoarece se consideră că aparțin prin excelență artei orato-

[33] Ideea că interogativele indirecte nu cer informații, ci informează, apare în *Gram. Acad.*, II, p. 21.

[34] În literatura de specialitate nu există unitate de vederi în privința acestor propoziții. Astfel, *Gram. Acad.* apreciază mai întîi că retoricele — ca și indirectele — reprezintă „o categorie intermediară, mixtă" de propoziții, întrucît „informează" la fel cu enunțiativele, dar au și caracteristici „formale" la fel cu interogativele (vezi vol. al II-lea, p. 21). Cînd, însă, prezintă pe larg fiecare tip de propoziție după scopul comunicării, *Gram. Acad.* are o poziție ezitantă : pe de o parte încadrează retoricele la interogativele exclamative care „de obicei... sînt retorice" (II, p. 41), iar pe de altă parte mai creează și o grupă de *interogative retorice* (II, p. 41).

rice, în cadrul căreia constituie un mijloc expresiv de convingere. Dacă s-ar lua în considerație numai scopul comunicării, atunci propozițiile retorice nu ar reprezenta o subdiviziune a interogativelor (pentru că prin retorice nu se cer informații), ci a enunțiativelor (întrucît retoricele transmit în mod expresiv judecăți); dacă, însă, se are în vedere intonația fundamentală, atunci propozițiile retorice nu se mai constituie ca o subdiviziune a enunțiativelor (fiindcă nu au intonația fundamentală enunțiativă cu curbă melodică descendentă), ci a interogativelor (deoarece au intonația fundamentală interogativă, cu curbă melodică ascendentă, căreia i se adaugă obligatoriu și intonația suplimentară exclamativă). Exemplu :

Ca mîini și-a noastră va cădea
În stricta veșnicie —
Cine-o căta mîhnit spre ea ? [= Nimeni n-o căta mîhnit spre ea, adică spre steaua noastră]

(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 134)

Asemănarea interogativelor retorice cu interogativele directe vizează și elementele interogative. Acestea (pronume și adjective pronominale interogative sau adverbe pronominale interogative) sînt facultative și în propoziția interogativă retorică, iar cînd apar se află obligatoriu la începutul propoziției. Exemplu :

Cine e nebun să ardă în cărbuni smarandul rar ?

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 65)

În cazul în care nu apar elemente interogative, de asemenea la fel ca la interogativele directe, pe primul loc sînt

---

Tot la interogativele directe sînt încadrate retoricele și de V. Șerban, care motivează acest lucru prin aceea că prin interogativa retorică „formularea întrebării este directă, adică nu depinde de un verb cu sens de informare, iar apoi poate fi parțială sau totală, afectivă și neafectivă și în sfîrșit, se construiește în același fel ca interogativele directe" (*Sintaxa...*, p. 75—76).

Referindu-se la retorice, I. Iordan apreciază că acestea au o „valoare stilistică mare", întrucît sînt doar „aparent" interogative, prin ele comunicîndu-se de fapt „conținutul unei judecăți" (LRC, p. 498).

puse cuvintele pe care vorbitorul urmărește să le reliefeze prin accentuarea lor în context. Exemplu :

Voi *sînteți urmașii Romei ?* Niște răi și niște fameni !
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 114)

În sfîrșit, mai notăm faptul că asemănarea interogativelor retorice cu interogativele directe privește și importanța propozițiilor în context, în sensul că și interogativele retorice sînt obligatoriu principale (independente, coordonate sau propriu-zise). Exemple :

Ce urmă lasă șoimii-n zbor ?
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 105)

Cine ține toate minte
Și ar sta să le asculte ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 152)

De ce să-ntrebi viața ce-i ?
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 108)

§ 7. Dacă în ultimele patru paragrafe ne-am preocupat, pe scurt, de *conținutul* propoziției, *pe care doar îl avem în vedere la analiza sintactică*, în cele ce urmează vom insista asupra *formei (structurii)* propoziției, *care constituie obiectul de studiu al sintaxei.*

Admițînd ca punct de plecare a discuției definiția propoziției de la sfîrșitul paragrafului al doilea, găsim că necesită comentarii „rezerva" pe care am manifestat-o acolo în legătură cu structura propoziției : *propoziția este unitatea sintactică de bază care în principiu este alcătuită dintr-o îmbinare de cuvinte...* Această rezervă este motivată de realitatea lingvistică, în sensul că în limba română, pe lîngă propozițiile alcătuite din *îmbinări de cuvinte*, există și propoziții în a căror structură intră *un singur cuvînt.* Așa stînd lucrurile, înseamnă că studiul formei propozițiilor presupune, printre altele, o clasificare a propozițiilor după structură[35].

[35] În această privință ne vom referi mai ales la clasificarea propusă în *Gram. Acad.* (II, p. 64—73), cu precizarea că ideile de aici se găsesc în studiul Mioarei Avram, *Cu privire la clasificarea propozițiilor după structură*, în „Culegere de studii", publicată de Institutul „Maxim Gorki", București, 1962, p. 23—31.

A face structura unei propoziții înseamnă a identifica, în primul rînd, elementele sale considerate indispensabile (părțile principale de propoziție, subiectul și predicatul) și în al doilea rînd elementele considerate facultative (părțile secundare de propoziție, atributul, complementul, atributul circumstanțial și apoziția).

În funcție de numărul părților principale de propoziție *existente* (exprimate sau rezultînd din context), propozițiile se împart în : *propoziții bimembre*, în care există — exprimate sau deduse din context — ambele părți principale de propoziție, adică subiectul și predicatul ; *propoziții monomembre*, în care există — exprimată sau dedusă din context — o singură parte principală de propoziție, și anume, predicatul[36].

Considerînd drept criteriu existența — pe lîngă părțile principale de propoziție — și a uneia sau mai multor părți secundare de propoziție, propozițiile se împart în: *propoziții simple*, în care *există* doar părțile principale de propoziție (ambele sau numai predicatul) ; *propoziții dezvoltate*, în care — în afara părților principale de propoziție — *există* și una sau mai multe părți secundare de propoziție.

Dacă avem în vedere în același timp ambele criterii (și numărul părților principale de propoziție existente, și existența uneia sau mai multor părți secundare de propoziție), atunci mulțimea propozițiilor din limba română se împarte în : *propoziții bimembre simple*, în care *există* doar părți principale de propoziție (ambele sau numai predicatul) ; *propoziții bimembre dezvoltate*, în care — pe lîngă părți principale de propoziție — *există* și una sau mai multe părți secundare de propoziție ; *propoziții monomembre simple*, în care *există* numai o singură parte principală de propoziție, predicatul ; *propoziții monomembre dezvoltate*, în care, pe lîngă predicat, există și una sau mai multe părți secundare de propoziție .

---

[36] Pentru realitățile pe care le-am numit propoziții *bimembre* și *monomembre* se folosesc și alți termeni, cum ar fi propoziții *binome* și *monome* (vezi V. Șerban, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1975, p. 55).

§ 8. *Propoziția bimembră* — simplă sau dezvoltată — reprezintă ceea ce am putea numi *prototipul* sau *modelul* de propoziție, întrucît aceasta este constituită dintr-o îmbinare de cuvinte (exprimate toate sau unele putînd fi deduse din context) prin care se transmite o judecată sau voința vorbitorului ori se cer informații.

Propozițiile bimembre, simple sau dezvoltate, pot avea ambele părți principale de propoziție exprimate prin cuvinte. Exemplu :

Porni[P] *luceafărul*[S]. **Creșteau**[P]
În cer a lui *aripe*[S]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 139)

În limba română, însă, este posibilitatea ca subiectul, *care există*, să nu fie exprimat printr-un cuvînt, ci să rezulte din diferite morfeme ale verbului predicat sau din structura predicatului ori din context. Această posibilitate apare la subiectul inclus, subiectul subînțeles și, în principiu, și la subiectul nedeterminat (pentru aceste tipuri de subiect, vezi § 27). Exemple :

— *Am venit* [incl.] *să* mi *te-nchini* [incl.]
De nu, *schimb* [incl.] a ta coroană într-o ramură de spini

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113)

Se cutremură sultanul... *se deșteaptă* [sub.]... și pe cer
Vede [sub.] luna cum *plutește* [sub.] peste plaiul Es chișer

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 112)

Amăgit atît de-adese
Nu spera [ned.] și *nu ai teamă* [ned.]

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 153)

Predicatul — fără de care nu se poate concepe o propoziție, ceea ce, altfel spus, înseamnă că *există* în orice propoziție — poate fi și el neexprimat, deducîndu-se din context în anumite tipuri de construcții. Posibilitatea neexprimării predicatului apare acolo unde subînțelegerea lui din context nu comporta dificultăți. Aceasta se întîmplă în propoziția-răspuns la o interogativă directă parțială, unde predicatul poate fi lăsat neexprimat, deoarece se subînțelege cu ușurință din propoziția interogativă. Exemplu :

— Cîți oameni *ați mîncat* aceste cincisprezece bucăți de pîine?

— Trei oameni [am mîncat], domnule judecător.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 133)

2) Predicatul poate fi neexprimat și în propozițiile interogative directe sau retorice care au același predicat cu propoziția la care se referă interogativa, precum și în interogativele de asemenea directe sau retorice care vizează un grup de propoziții. Exemple :

— Ce *vrei* tu ?

— Noi ? [Ce vrem noi ?] Bună pace !

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113)

Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți ;
Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne certi,
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale
. . . . . .
— Cum ? [Cum îți închipui așa ceva ?] Cînd lumea
mi-e deschisă...

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113)

3) Predicatul poate fi lăsat neexprimat și în una sau mai multe propoziții care fac parte dintr-un șir de coordonate, dacă coordonatele respective au același predicat (în această situație predicatul primei propoziții coordonate se subînțelege și în celelalte). Exemplu :

Și care săpau cu cazmalele, care *cărau* cu tărăboanțele, care [*cărau*] cu căruțele, care [*cărau*] cu covețile, în sfîrșit, lucrau oamenii cu tragere de inimă.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 13)

4) În zicători și proverbe — care, teoretic, sînt cunoscute de toți vorbitorii limbii române — predicatul poate fi neexprimat, deoarece subînțelegerea lui nu comportă nici o dificultate. Exemplu :

Lac să fie, că broaște... [*sînt destule*]

(I. L. Caragiale, după *Gram. Acad.*, II, p. 69)

Pe lîngă aceste cîteva tipuri de construcții în care sînt neexprimate fie numai subiectul, fie numai predicatul, în limba română există posibilitatea ca într-o propoziție bimembră să nu fie exprimat nici subiectul, nici predicatul. Această posibilitate apare de obicei în dialog, unde deducerea părților principale de propoziție se face cu ușurință cu ajutorul determinărilor lor. Exemplu :

— Udătură ceva avut-ați vreunul ?
— *Nimic*[37], domnule judecător [= **noi n-am avut** *nimic*]

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 132)

§ 9. *Propoziția monomembră* necesită unele comentarii privitoare la *partea de propoziție* prin care poate fi reprezentată, precum și la *partea de vorbire* prin care poate fi exprimată partea de propoziție respectivă.

Referindu-se la propoziția monomembră, N. Drăganu apreciază că aceasta „este în realitate predicat" (*op. cit.*, p. 9). Predicatul propoziției monomembre — arată N. Drăganu, *op. cit.*, p. 9 și 36—39 — poate fi exprimat prin interjecții (*ah, vai* etc.), adverbe de afirmație și negație (*da, ba* etc.), substantive în vocativ (*mamițoo, mam'maree* etc.), verbe la imperativ (*stați, liniștiți-vă* etc.) și verbe sau grupuri de cuvinte verbale impersonale (*plouă, mi-e foame* etc).

Opinia că propoziția monomembră poate fi reprezentată numai prin predicat apare și la I. Iordan (LRC, p. 528—530 și 558—560), deosebirea față de N. Drăganu constînd în aceea că I. Iordan consideră că predicatul care constituie propoziția monomembră poate fi exprimat doar prin verbe și expresii verbale unipersonale în formă și impersonale în conținut : *ninge, se întunecă, este frig, mi-e foame* etc.

O altă opinie în această privință întîlnim în *Gram. Acad.*, după care în propozițiile monomembre „nu apare decît o singură parte de propoziție principală, subiectul sau predicatul" (II, p. 69)[38]. Predicatul care reprezintă propoziția monomembră poate fi exprimat prin verbe sau expresii verbale impersonale: *a ploua, a se înserа, a fi bine, a-i fi scris*

[37] În legătură cu faptul că unii specialiști consideră propozițiile de tipul *Nimic* drept monomembre, vezi comentariile din paragraful următor.

[38] Această opinie se întîlnește și la I. Iordan și V. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 563.

etc. Subiectul care reprezintă propoziția monomembră se exprimă prin substantiv (însoțit sau nu de determinări — vezi II, p. 72), găsindu-se în construcții de tipul · Toamnă ! *Pădurea fumegă ;* Duminică. *Satul e la horă* etc.

Apreciind că la structura propoziției interesează părțile de propoziție *exprimate*, fie că sînt principale, fie că sînt secundare, V. Șerban (*Sintaxa...*, p. 86) formulează ideea că propoziția monomembră este „construcția sintactică prin care se face o comunicare cu ajutorul unei singure părți de propoziție (indiferent de calitatea ei). " În același sens cu N. Dragănu (*op. cit.*, p. 9), și V. Șerban consideră că propozițiile monomembre pot fi neanalizabile *(ah, nu, firește, Ioane* etc.) și analizabile *(ninge. ajutor !, prezent!* etc.), toate clasificîndu-se după partea de vorbire din care se constituie în : **verbale** care pot fi *personale (lucrez, taci !, au citit* etc.) și *impersonale (plouă, a înnoptat* etc.) ; **nominale**, care de asemenea pot fi *analizabile (trenul?, jachetă, a cenușie* etc.) și *neanalizabile (mamițoo !, mam'mare !* etc.) ; **interjecționale**, fără a se preciza dacă sînt sau nu analizabile *(vai, buf, tic-tac* etc.) ; **adverbiale**, care pot fi și ele *neanalizabile*, dacă sînt exprimate prin adverbe de afirmație sau de negație *(da, nu, firește* etc.), și *analizabile*, dacă sînt exprimate prin adverbe de tipul *destul !, înainte !, prezent!* etc.).

* * *

Prezentarea de mai sus arată că în legătură cu cele două probleme ale propoziției monomembre menționate la începutul acestui paragraf soluțiile nu sînt unitare. Astfel, în ceea ce privește *partea de propoziție prin care poate fi reprezentată propoziția monomembră*, s-a mers de la *o singură parte principală de propoziție* (anume, predicatul), la *oricare parte principală de propoziție* (deci, ori subiectul, ori predicatul), ajungîndu-se la admiterea *oricărei părți de propoziție, principale sau secundare* (deci, fie subiectul, fie predicatul, fie atributul, fie complementul etc.).

În legătură cu *partea de vorbire prin care se poate exprima partea de propoziție ce constituie propoziția monomembră* s-a exprimat ideea că această funcție poate fi îndeplinită de *interjecții, adverbe* (de afirmație și negație, precum și de alte adverbe), de *substantive și substitutele acestora* (în

vocativ sau în alte cazuri) și de *verbe sau grupuri verbale* (la imperativ sau la alte moduri).

După părerea noastră, nu toate părțile de vorbire enumerate aici pot funcționa ca predicat sau altă parte de propoziție care să reprezinte propoziția monomembră. Ne gîndim în acest sens la interjecțiile care nu fac parte din propoziție, de tipul *ah*, *aș*, *oh* etc. (vezi GEM, p. 383) și la adverbele de afirmație și de negație de tipul *da*, *firește*, *ba* etc. (vezi GEM, p. 350—351)[39], care *nu sînt propoziții* nici din punctul de vedere al formei, nici din punctul de vedere al conținutului. Aceasta pentru că *ah*, *da* etc. nu sînt *îmbinări de cuvinte* și nu transmit *o anumită comunicare* (o judecată, voința vorbitorului sau cererea de informații), ci substituie doar niște comunicări făcute prin propoziții sau fraze. Așa cum un pronume nu indică numele vreunui obiect oarecare, ci doar substituie, în context, numele oricărui obiect, tot la fel *ah*, *da* etc. nu trimit la comunicări precise, ci doar substituie, după împrejurări, comunicarea făcută printr-o propoziție sau frază: *ah* = *ce cald e afară*, *ce bine îmi pare că te văd* etc.; *da* = *iubește muzica*, *știe că a pierdut trenul* etc. (pentru unele amănunte în această privință, vezi § 17).

Cît privește vocativul substantivelor sau substitutelor lor, sîntem de părere că acesta[40] este exterior propoziției, ca element incident (vezi §25), ceea ce înseamnă că nu-i putem atribui nici o funcție sintactică[41]. În planul incidenței, voca-

---

[39] Nu ne referim și la interjecțiile onomatopee (*biz*, *buf*, *tic-tac* etc.) sau la adverbe de tipul *încotro*, *înainte*, *destul* etc., întrucît acestea au capacitate de a transmite o *anumită* comunicare din care nu s-au exprimat unele elemente. De exemplu, *biz*=**musca face** *biz*; *încotro*? = *încotro te duci*? etc. Altfel spus, onomatopeele și adverbele avute în vedere sînt propoziții bimembre eliptice (sau brahilogice).

[40] Substantivul și substitutele sale aflate în alt caz decît vocativul prezintă asemănări cu onomatopeele și adverbele *încotro*, *înainte* etc. (vezi nota 39), constituind, adică, tot proporții bimembre eliptice. De exemplu, acuzativul-complement direct *o pîine* înseamnă, folosit la o franzelărie, **dați-mi** *o pîine* ș.a.m.d.

[41] Vezi GEM, p. 69. O altă opinie exprimă Carmen Vlad în *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 275—282. Domnia sa este de părere că, în prezența imperativului, vocativul funcționează ca subiect, iar atunci cînd nu apare imperativul, vocativul este subiectul unei propoziții eliptice.

tivul se aseamănă în privința comunicării cu interjecțiile care nu fac parte din propoziție și cu adverbele de afirmație și de negație prin aceea că *nu este propoziție*, ci „are valoarea unei propoziții sau fraze întregi" (I. Iordan, LRC, p. 294).

O situație particulară are imperativul verbelor. În limba română, persoana a II a singular și plural a unui verb la imperativ poate fi însoțită de un substantiv în vocativ sau de un pronume personal (eventual de politețe) de persoana a II-a singular sau plural, ori poate apărea neînsoțită de aceste părți de vorbire. Lăsînd la o parte vocativul substantivului — care, reprezentînd persoana a III-a, *specifică substantivului*, nu se acordă cu persoana a II-a a imperativului și, deci, nu poate fi suspectat de subiect al imperativului — dificultatea apare la precizarea cazului și a funcției formelor pronominale *tu*, *dumneata*, *voi*, *dumneavoastră* etc. La întrebarea dacă aceste pronume, ca însoțitoare ale imperativului, se află în nominativ și îndeplinesc funcția sintactică de subiect *în propoziția* cu verbul predicat sau din structura predicatului la imperativ, ori se află în vocativ, situîndu-se — în calitate de cuvinte incidente — *în afara propoziției* respective, credem că nu se poate da un răspuns categoric. Probabil că aici un rol îl are și accentul în context: accentuarea pronumelui mai puternică decît a imperativului va fi indicînd vocativul, iar accentuarea imperativului mai puternică decît a pronumelui va fi indicînd nominativul. Subliniem, însă, că intensitatea accentuării în context are un pronunțat caracter subiectiv, ceea ce face ca acest criteriu să nu permită deosebirea sigură a vocativului de nominativ. De exemplu, în versul:

Tu te-ntreabă și socoate

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 147)

considerăm că accentul în context cade pe imperativul *te-ntreabă*, ceea ce înseamnă că *tu* reprezintă un nominativ-subiect în propoziție. Dacă, însă, deplasăm accentul în context pe pronumele *tu* (*tu te-ntreabă, nu el*), atunci acesta ajunge să reprezinte un vocativ-incident în afara propoziției.

Deosebirea nominativului de vocativ la pronumele însoțitoare ale imperativului se face cu un coeficient sporit de siguranță cînd pronumele primesc determinări atributive:

Apariția determinantului obligă la accentuarea puternică a pronumelui regent și, în plus, duce la apariția unei pauze între pronume și verbul la imperativ. Aceste două caracteristici (accentuarea puternică și pauza dintre pronume și imperativ) ne dau dreptul să considerăm pronumele respective în vocativ, adică incidente exterioare propoziției. Exemplu :

O ! tu, *gerule năpraznic*, vin, îndeamnă calul meu
(V. Alecsandri, după *Gram. Acad.*, I, p. 150)

De fapt, pentru propoziția monomembră (care a cauzat această discuție) nu prezintă nici o importanță dacă pronumele *tu, dumneata, voi* etc., ca însoțitoare ale imperativului, reprezintă nominative-subiecte sau vocative-incidente. Spunînd aceasta avem în vedere că — fie că este însoțit de vocativul unui substantiv, fie că este însoțit de vocativul sau nominativul unui pronume personal sau de politețe, fie că nu are nici un însoțitor — *imperativul verbelor predicat sau din structura predicatului constituie propoziții bimembre* și nu monomembre. Că așa stau lucrurile se poate dovedi prin aceea că imperativul avut în vedere *implică* persoana a II-a gramaticală în nominativ, care îndeplinește funcția de subiect, persoană gramaticală care este marcată prin desinențele formelor verbale de imperativ (eventual și prin alte mijloace de marcare a persoanei la verb — vezi GEM, p. 332—341). Avînd atît predicat (concretizat în modul imperativ), cît și subiect (rezultînd din desinențe sau alte mijloace de marcare a persoanei la verb), urmează că propozițiile cu verbul predicat sau din structura predicatului la imperativ sînt propoziții bimembre.

* * *

Și în legătură cu verbele la diateza impersonală ca predicate ale propozițiilor monomembre sînt necesare unele comentarii. Aceasta pentru că verbe de tipul *a se întîmpla, a se spune, a se zice* etc. sau perifraze verbale de tipul *e bine, e rău, e posibil* etc. se pot folosi fie în propoziții în care *nu există* subiect (exemple : *așa* s-a întîmplat *atunci* ; *astăzi* e bine etc.), fie în propoziții în care există subiectul exprimat printr-o parte de vorbire (exemple : asta s-a întîmplat *atunci* ; totul este bine etc.), fie în propoziții la care există subiectul concretizat într-o propoziție subiectivă (exemple : s-a în-

tîmplat să-l întîlnesc ; e bine că a deschis discuția etc). Dacă atunci cînd apar în propoziții în care nu există subiect verbele și perifrazele verbale reprezintă în mod evident predicatele unor monomembre și dacă atunci cînd sînt folosite în propoziții în care există subiect exprimat printr-o parte de vorbire verbele și perifrazele verbale constituie fără îndoială predicatele unor propoziții bimembre, în legătură cu situațiile în care verbele și perifrazele verbale în discuție se întîlnesc în propoziții pentru care există ca subiect o propoziție subiectivă opiniile sînt împărțite. În această privință, *Gram. Acad.* (II, p. 68) exprimă ideea că verbele și perifrazele verbale impersonale (*a se întîmpla, a se spune, a se zice, e bine, e rău, e posibil* etc.) se comportă la fel cu adverbele predicative (exemplu : **probabil că va veni**) și cu verbele personale ce au în subordine o propoziție subiectivă (exemplu : *cine se scoală dimineață* departe **ajunge**), în sensul că toate propozițiile în care predicatul este exprimat prin elementele menționate aici „trebuie considerate bimembre cu subiectul exprimat pe planul frazei... deoarece subordonatele lor joacă rol de subiect față de regentă." După părerea noastră, însă, această apreciere nu este justificată. Aceasta pentru că ceea ce interesează aici este **numărul** *părților principale de propoziție care* **există** *în propoziție* : o propoziție este monmembră dacă *în interiorul ei* există o singură parte principală de propoziție, anume predicatul ; o propoziție este bimembră dacă *în interiorul ei* există — exprimate sau deduse din context — ambele părți principale de propoziție. Admițînd acest criteriu, urmează că regentele propozițiilor subiective enumerate mai sus nu reprezintă propoziții bimembre, ci monomembre, deoarece în interiorul lor există o singură parte principală de propoziție, și anume predicatul. Predicatul propoziției monomembre la care ne referim, însă, nu este suficient pentru realizarea comunicării și de aceea este indispensabilă apariția propoziției subiective. Ținînd cont de faptul că, pe de o parte, propozițiile avute în vedere sînt, în ceea ce privește structura, monomembre și, pe de altă parte, că aceste propoziții monomembre sînt, în ceea ce privește comunicarea, insuficiente, credem că propozițiile regente ale subiectivelor pot fi numite *propoziții monomembre insuficiente.*

* * *

Cea de a doua problemă în legătură cu propoziția monomembră a constituie partea de propoziție prin care aceasta poate fi exprimată. Sîntem de părere că teza după care propoziția monomembră poate fi reprezentată prin orice parte de propoziție, principală sau secundară, nu este convenabilă. Aceasta pentru că anularea diferențelor dintre părțile de propoziție principale, *indispensabile* în existența propoziției, și părțile de propoziție secundare, *facultative* în existența propoziției, este posibilă numai dacă se face abstracție de diferența dintre *existența* unei părți de propoziție și *exprimarea* ei (vezi §1). Astfel, un cuvînt izolat ca *romanul*, în legătură cu care nu există un alt termen dedus din context, nu poate fi considerat propoziție, pentru că nici nu este îmbinare de cuvinte și nici nu comunică o judecată, voința vorbitorului sau cererea de informații. Acest cuvînt izolat comunică doar o noțiune (vezi § 15). Dacă, însă, același cuvînt *romanul* îl considerăm răspuns la întrebarea *citim romanul sau nuvela ?*, atunci în acest răspuns *există*, *neexprimate*, atît subiectul *noi*, cît și predicatul *citim*, ceea ce înseamnă că *(noi citim)* romanul, fiind o îmbinare de cuvinte prin care se transmite o judecată, este o propoziție. Existența acestei propoziții nu este determinată de existența exprimată a părții de propoziție secundare, complementul direct *romanul*, ci de existența neexprimată a părților de propoziție principale, în special a predicatului *citim*. Că așa stau lucrurile se poate proba prin compararea părților de propoziție secundare cu cele principale : cînd se exprimă numai o parte de propoziție secundară (în exemplul nostru complementul direct *romanul)*, aceasta poate fi considerată propoziție numai dacă *există*, exprimat sau dedus din context, predicatul *citim* (este unanimă părerea potrivit căreia propoziția nu poate fi concepută în afara predicatului); cînd, însă, *se exprimă* numai predicatul *citim* (ca răspuns la o întrebare de tipul *citim romanul ?)*, atunci acest predicat — indiferent dacă mai *există sau nu* una sau mai multe părți de propoziție secundare — este o propoziție, fiindcă împreună cu subiectul rezultînd din desinența verbală constituie o îmbinare de cuvinte prin care se transmite o judecată. Așadar, partea de propoziție principală numită predicat poate reprezenta singură o propoziție

(monomembră sau bimembră), în timp ce *părțile de propoziție secundare nu pot reprezenta singure nici un fel de propoziții, deci nici propoziții monomembre.*

* * *

În lucrările în care se apreciază că propozițiile monomembre pot fi concretizate și numai prin subiect se pleacă de la exemple ca **Toamnă** ! *Pădurea fumegă* (vezi mai sus). În acest tip de exemple, *toamnă* este considerat subiect „deoarece și în propozițiile verbale asemănătoare aceeași parte de vorbire îndeplinește funcțiunea sintactică de subiect" *(Gram. Acad.*, II, p. 66). Pentru verificarea acestei aserțiuni, se recomandă compararea propozițiilor de tipul *Primăvară* ! cu propoziții de tipul *E primăvară*, afirmîndu-se că „în amîndouă propozițiile substantivul *primăvară* este subiect" *(Gram. Acad.*, II, p. 66). Explicația acestei interpretări o găsim în următoarea observație : „propoziția *e dimineață* trebuie considerată bimembră, deoarece verbul *a fi* joacă rol de predicat verbal exprimînd existența, ca în construcții de tipul *mi-e foame*, iar substantivul *dimineață* este subiect" *(Gram. Acad.*, II, p. 67).

După părerea noastră, interpretarea verbului *a fi* din aceste construcții ca predicat (subiectul fiind *toamnă*, *primăvară* etc) este improprie (vezi și I. Iordan, LRC, p. 558—560) pentru momentul actual al limbii noastre. Spunînd aceasta, avem în vedere că analiza unei propoziții oarecare trebuie să se facă de așa natură încît *să nu schimbe intenția vorbitorului*. Admițînd aceasta, nu se poate neglija faptul că prin propoziții de tipul *e toamnă*, *e primăvară*, *e dimineață*, *mi-e foame* etc vorbitorul *actual* al limbii române **nu dorește să comunice existența** *toamnei*, *primăverii*, *dimineții*, *foamei* etc, dovada constituind-o imposibilitatea comutării lui *a fi* cu *a exista* fără schimbarea comunicării *(e primăvară ≠ există primăvară* etc). Prin propozițiile avute în vedere, vorbitorul din momentul actual al limbii române comunică în mod perifrastic fie o stare din natură *(e toamnă, e frig, e lună, se face seară, se lasă ger* etc), fie o stare fiziologică sau psihică *(mi-e foame, mi-e frig, mi-e bine* etc), adică *un singur sens lexical*, ceea ce în plan sintactic trimite la *o singură funcție sintactică*, predicatul. Despre două funcții sintactice, predicat

și subiect, în *e lună, e frig, e toamnă* etc s-ar putea vorbi doar înainte de constituirea perifrazei verbale date, cînd verbul *a fi* va fi indicat, probabil, existența la un moment dat *a lunii, frigului, toamnei* etc. în comparație cu alte momente cînd *luna, frigul, toamna* etc. „nu existau" — în sensul că nu se făceau simțite — pentru vorbitor. Trecerea de la îmbinarea liberă de cuvinte de tipul *e lună* (cu sensul presupus de *acum există lună vizibilă pe cer)* la îmbinarea fixă *e lună* (care trimite la o anumită stare din natură) înseamnă, practic, trecerea de la două funcții sintactice exprimate fiecare sintetic (predicatul *e = există*; subiectul *lună)*, la o singură funcție sintactică exprimată perifrastic, predicatul *e lună*. „Includerea" funcției sintactice a subiectului în predicat (întîlnită deallfel și la alte tipuri de perifraze verbale, cum ar fi *a-i rîde* inima cuiva) face ca *în limba română din zilele noastre o propoziție de tipul* **e lună** *să fie monomembră reprezentată numai prin* **predicat**. Cînd într-o astfel de propoziție nu se mai exprimă verbul *a fi* (eventual *a se face, a se lăsa* etc), ceea ce rămîne (în exemplele citate *Toamnă* !, *Duminică.)* este, deci, o propoziție monomembră constituită din predicat (mai exact, din ceea ce a rămas din perifraza verbală predicativă prin neexprimarea verbului).

* * *

În funcție de aceste comentarii, apreciem că propoziția monomembră este acea propoziție în care există[42], exprimată sau rezultînd din context, o singură parte de propoziție principală, predicatul. Cînd în afara predicatului propoziția monomembră nu mai conține nici o altă parte secundară de propoziție vorbim de propoziție monomembră simplă, iar cînd, pe lîngă predicat, există și una sau mai multe părți secundare de propoziție, vorbim de propoziție monomembră dezvoltată. Exemplu :

Tăcere... [monomembră simplă] **e toamnă** *în cetate* [monomembră dezvoltată]

Plouă... [monomembră simplă] și numai ploaia dă cuvînt

(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 29)

[42] La fel ca la propozițiile bimembre, și la propozițiile monomembre, uneori, partea principală de propoziție, *care există*, poate să nu fie exprimată, ci să rezulte din context. De exemplu, la interogativa parțială *Cum ninge* ? se poate răspunde prin circumstanțialul *Liniștit*, predicatul *ninge* subînțelegîndu-se.

Propozițiile monomembre pot să apară și fără a fi determinate de o subiectivă și atunci sînt monomembre suficiente, dar și determinate de o subiectivă și atunci sînt monomembre insuficiente. Exemple :

Nu e soare, dar *e bine* [monomembre suficiente]
Și pe rîu e numai fum

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 179).

Se pare [monomembră insuficientă] cum că alte valuri
Cobor mereu pe-același vad

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 158)

(1) Predicatul reprezentînd propoziția monomembră se exprimă cel mai frecvent prin verbe la diateza impersonală ca *a (se) părea, a se întîmpla, a se spune, a ploua, a ninge, a fulgera* etc. Exemplu :

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 53)

(2) Adesea predicatul propoziției monomembre este exprimat printr-o perifrază verbală, de asemenea la diateza impersonală, de tipul *e toamnă, e frig, se lasă (se face) ger, e bine, e rău, mi-e sete* etc. Exemplu :

Afară-i **toamnă**, frunză-mprăștiată
Și vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 91)

Uneori, verbul din perifraza verbală, *care există*, se subînțelege din context și atunci predicatul propoziției monomembre este exprimat doar prin ceea ce rămîne din perifrază prin lăsarea neexprimată a verbului. Exemplu :

— *Frig*, părinte ?
— *Strașnic frig* !

(G. Topîrceanu, *Opere alese*, București, 1959, I, p. 13)

(3) În sfîrșit, predicatul propoziției monomembre poate fi constituit și de un adverb predicativ (*poate, firește, negreșit, desigur* etc) sau o perifrază adverbială predicativă (*de bună seamă, fără îndoială, cu siguranță* etc). Exemplu :

Poate că-i convin tuspatru crai cărților de joc

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 127)

* * *

Notă. În unele lucrări de specialitate se fac și alte clasificări ale propozițiilor „după structură", cum ar fi aceea în propoziții verbale și propoziții nominale (pentru clasificarea propozițiilor în analizabile și neanalizabile, vezi § 17). În *Gram. Acad.* (II, p 70—71) se spune că propozițiile verbale poartă această denumire pentru că „au în structura lor un verb la un mod predicativ sau o interjecție cu funcție predicativă", iar propozițiile nominale sînt numite astfel deoarece în structura lor „nu există un verb la un mod predicativ". Propozițiile verbale — se spune în *Gram. Acad.* — sînt de două feluri, și anume :

a) Propoziții verbale cu predicat verbal, în care predicatul poate fi un verb predicativ sau o interjecție. Exemple : *Flăcăii* **tăcură** (Gîrleanu) ; . . . **haț!** *dracul subsuoară* (Creangă).

b) Propoziții verbale cu predicat nominal, în care verbul copulativ poate fi exprimat sau poate fi subînțeles. Exemple : *Lina*-**i** *vinovată* (G. Coșbuc) ; *pieţele sînt mări și lacuri*; **uliţele, fluviuri și niagare** (Caragiale).

Propozițiile nominale — care, spre deosebire de cele verbale „nu exprimă. . . mișcarea, ci o calitate sau existența" *(Gram. Acad.*, II, p. 71) — se pot împărți și ele în (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 71) :

a) Calificative, „care exprimă atribuirea unei calități" : *În odaie liniște* (Gîrleanu) ; . . . . . .

b) Existențiale, „care exprimă existența, prezența obiectului denunit de substantivul subiect" : *Cuminte mama !* (Caragiale).

Gh. Nedioglu *(Propoziția verbală și propoziția nominală*, LR, IV, 1955, nr. 5, p. 59—73) este de părere că distincția dintre propozițiile verbale și cele nominale se face cu ajutorul tipului de predicat și al înțelesului pe care acesta îl are, în sensul că propozițiile verbale — cu predicat verbal — exprimă „o acțiune, un proces de devenire. . . sau o stare exprimată printr-un verb plin" *(art. cit.*, p. 59), față de care propozițiile nominale — cu predicat nominal — arată o însușire sau chiar

o stare care indică felul de a fi al subiectului. . ., distingîndu-se de starea verbală, care înfățișează felul de a se manifesta al subiectului" *(art. cit.*, p. 59). Observînd că între aceste două tipuri de propoziții nu se poate face întotdeauna o distincție precisă, autorul afirmă că „uneori forma ne spune că avem de-a face cu o propoziție verbală, pe cînd înțelesul ne-o arată nominală; alteori, dimpotrivă, întîlnim propoziții cu conținut verbal, exprimat însă printr-o construcție nominală. Primele au foast numite propoziții nominal-verbale, iar cele din urmă verbal-nominale" (art. cit. p. 61).

În același sens cu Gh. Nedioglu, Ecaterina Teodorescu *(În legătură cu propozițiile verbale și nominale*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti", București, 1965, p. 899—902) consideră că „opoziția dintre propozițiile nominale și cele verbale corespunde opoziției dintre predicatul nominal și cel verbal" *(art. cit.*, p. 902; vezi și p. 901, unde, sub formă de tabel, se arată că propozițiile nominale pot fi monomembre și bimembre, cele bimembre divizîndu-se în propoziții cu predicat nominal în care copula este sau nu exprimată și propoziții cu predicat nominal fără copulă, numite și nominale pure).

V. Șerban *(Sintaxa. . .*, p. 86—87) exprimă ideea că în cadrul propozițiilor monomembre există propoziții verbale (cu predicat verbal) și propoziții nominale (reprezentate prin substantive cu funcția sintactică de subiect, atribut, complement sau circumstanțial, ori prin substantive în vocativ), propoziții interjecționale și propoziții adverbiale (vezi și mai sus, la propoziția monomembră).

* * *

În legătură cu opiniile prezentate, observăm că criteriile în funcție de care *Gram. Acad.* grupează propozițiile în verbale și nominale nu ni se par semnificative (vezi și Ecaterina Teodorescu, *art. cit.*, p. 899—901). Astfel, referindu-ne la elementele alcătuitoare, sîntem de părere că exprimarea sau neexprimarea verbului copulativ dintr-o propoziție cu predicat nominal nu reprezintă o caracteristică care să impună (sau să justifice)

împărțirea propozițiilor din punctul de vedere al structurii lor în verbale *cu predicat* nominal în care nu apare verbul copulativ și nominale *cu predicat nominal*, în care de asemenea nu apare verbul copulativ. Cu alte cuvinte, nu găsim nici o justificare faptului ca o propoziție de tiplul *ulițele, fluviuri și niagare* (adică cu predicat nominal și cu verbul copulativ neexprimat) să fie trecută la propozițiile verbale, în timp ce o altă propoziție cu aceeași structură, *gîgîlicii — boțuri de aur* (deci tot cu predicat nominal și cu verbul copulativ neexprimat) să fie trecută la propozițiile nominale (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 71—72). La aceasta, adăugăm că întrucît clasificarea propozițiilor în verbale și nominale vizează *structura* propoziției, nu ni se pare potrivit ca pentru realizarea acestei clasificări să utilizăm drept criteriu *înțelesul* verbului neexprimat care rezultă din context, astfel încît cînd se subînțelege un verb de mișcare să avem o propoziție verbală (exemplu : *Repede flăcăi !)*, iar cînd verbul subînțeles nu exprimă mișcarea să avem o propoziție nominală (exemplu : *Goe nicăieri* — pentru ambele exemple, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 71).

După părerea noastră, și clasificarea propozițiilor în verbale și nominale, așa cum a fost propusă de Gh. Nedioglu, Ecaterina Teodorescu, și V. Șerban prezintă anumite inconveniente. Astfel, admițînd că tipul predicatului — verbal sau nominal — este acela care, dacă facem abstracție de amănunte, duce la împărțirea propozițiilor în verbale (cu predicat verbal) și nominale (cu predicat nominal), înseamnă în ultimă instanță să admitem substituirea *propoziției* printr-o *parte de propoziție* (predicatul), neglijînd, deci, deosebirile ce există între aceste două unități sintactice. Dacă am accepta, totuși, această substituire, atunci, *după felul predicatului*, propozițiile limbii române pot fi — așa cum a susținut V. Șerban — verbale, nominale, adverbiale și interjecționale (și nu numai verbale și nominale).

Inconvenientele clasificării avute aici în vedere conduc la ideea că pentru această clasificare nu s-au găsit deocamdată criterii operante, ceea ce, altfel spus, înseamnă că problema grupării propozițiilor în verbale și nominale — *dacă o considerăm absolut necesară* —

aparține viitorului (în legătură cu formulele de salutare de tipul *noroc, salut, salutare, bună ziua, bună vremea* etc, vezi § 17).

§ 10. O altă unitate sintactică este *fraza* care, prin raportarea la propoziție ca unitate sintactică de bază, este o unitate derivată, un fel de multiplu al propoziției[43]. Fraza, deci, poate fi definită ca *unitatea sintactică superioară propoziției care este alcătuită dintr-o îmbinare de propoziții și (sau) substitute de propoziții intrate în raport sintactic și prin care se comunică un șir de judecăți, un raționament sau chiar o judecată*[44]. Ca și în alte situații, și definiția generală a frazei pe care am propus-o aici constituie punctul de plecare pentru comentariile prin care urmărim să relevăm diversele particularități ale acestei unități sintactice. În acest sens, ne oprim mai întîi, pe scurt, la *conținutul* frazei pe care —

[43] Ne referim numai la propoziție, deoarece pînă în momentul de față am făcut doar mențiuni în legătură cu ceea ce considerăm că reprezintă a patra unitate sintactică, *substitutul de propoziție sau frază* (pentru acesta, vezi §17). În definirea frazei, însă, trebuie avut în vedere și *substitutul de propoziție*, pentru că în limba română există fraze în a căror structură intră și substitute de propoziții. Exemplu:

> *Tinere*, ce plin de visuri urmărești vre o femeie
> Pe cînd luna, scut de aur, strălucește prin alee
> Și pătează umbra verde cu misterioase dungi,
> Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 124)

Aici, dacă nu am lua în considerație substitutul de propoziție reprezentat prin vocativul incident *tinere*, de care depind toate propozițiile secundare din primele trei versuri (care, deci, aparțin tot planului incident), ar trebui să spunem că fraza conține doar cele două propoziții din versul al patrulea (care reprezintă planul comunicării), ceea ce aduce după sine anumite inconveniente. Ne referim la faptul că în felul acesta nu s-ar putea stabili calitatea de secundare a propozițiilor aflate în primele trei versuri, întrucît secundarele se definesc prin raportarea la un element regent aflat obligatoriu în aceeași frază (vezi §11).

[44] Pentru comoditatea exprimării, în stabilirea conținutului frazei facem apel doar la *judecată*, considerînd că *actul de voință* și *cererea de informații* se pot subînțelege. Așadar, știind că pe lîngă *judecată* propoziția mai exprimă și *un act de voință* sau *cererea unei informații*, urmează că fraza poate transmite și ea un singur act de voință (exemplu: *fii ce ți-ai propus*) sau cererea unei singure informații (exemplu: *ce este ceea ce se aude ?*), precum și un șir de acte de voință (exemplu: *du-te și ascultă concertul*) sau cererea unui șir de informații (exemplu: *cine este acesta, ce vrea el și cum a ajuns aici ?*).

Vocativul substitut de propoziție

așa cum am arătat și la propoziție (vezi § 3 — § 6) — doar îl avem în vedere la analiza sintactică.

Dintre cele trei realități care pot constitui conținutul frazei — *un șir de judecăți, un raționament sau o judecată* — lăsăm la o parte *judecata*, pentru că aceasta se exprimă în mod normal prin propoziție și numai în mod excepțional prin frază (mai exact, prin anumite tipuri de frază — vezi § 3).

Oprindu-ne la șirul de judecăți ce se transmite prin frază, reținem că, întrucît în structura unei fraze intră — făcînd abstracție de substitutul de propoziție — minimum două propoziții și întrucît printr-o propoziție se comunică o judecată, este logic ca fraza să comunice un șir de judecăți între care mintea omului stabilește la un moment dat anumite relații. Exemplu :

Se cutremură sultanul. . . [1] se deșteaptă. . . [2] și pe cer
Vede luna [3] cum plutește peste plaiul Eschișer [4]
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 112)

Deși conține și el un șir de judecăți, totuși raționamentul este o *formă logică* (care intră în opoziție cu *judecata* și cu *noțiunea*), în timp ce șirul de judecăți nu are această calitate. Raționamentul poate fi definit ca *forma logică prin care se obțin cunoștințe (adevăruri) noi pe baza cunoștințelor (adevărurilor) date*.[45]. Cunoștințele date care intră în structura raționamentului, *constituite în judecăți*, se dispun într-o anumită ordine, astfel încît să permită obținerea cunoștinței noi, *constituită și ea tot într-o judecată*. Cu alte cuvinte, față de șirul de judecăți, unde ordinea judecăților este în general liberă, în raționament judecățile au o ordine fixă : prima sau primele judecăți, conținînd cunoștința dată, poartă numele de *premiza raționamentului*, ultima sau ultimele judecăți, conținînd cunoștința nouă, se numesc *concluzia raționamentului*, iar pentru cunoștința mediatoare prin care s-a trecut de la premiză la concluzie, se folosește termenul de *axioma raționamentului*. Astfel, în raționamentul *oamenii sînt buni ; prietenul meu este om ; deci prietenul meu este bun*, primele

[45] Pentru elementele acestei definiții, vezi I. V. Mesaroșiu, *op. cit.*, p. 130 ș.u. ; I. Didilescu și V. Pavelcu, *op. cit.*, p. 97 ș.u. (aceste lucrări le folosim și la indicarea principalelor caracteristici ale raționamentului).

două judecăți reprezintă premiza, a treia judecată — concluzia, iar axioma poate fi formulată în manieră matematică : dacă două entități au caracteristici comune cu o a treia, atunci toate aceste trei entități au aceleași caracteristici.

Între raționament și șirul de judecăți apar și alte deosebiri. Astfel, trei judecăți oarecare între care mintea omului stabilește la un moment dat anumite relații se constituie într-un șir de judecăți : *afară este cald, fereastra este deschisă iar studenții sînt în amfiteatru.* Aceste trei judecăți nu pot reprezenta, însă, un raționament, pentru că toate reprezintă *cunoștințe* date care nu permit — prin intermediul vreunei axiome — apariția unei *cunoștințe noi.*

După sensul desfășurării gîndirii, raționamentele se împart de obicei în două categorii :

a) *Raționamente inductive*, în care inferența pleacă de la fapte individuale și se ridică la idei generale. De exemplu : *ființa numită* om *se mișcă* ; *ființa numită* cal *se mișcă* ; *ființa numită* ciine *se mișcă*. . ; *deci* toate *ființele se mișcă.*

b) *Raționamente deductive*, în care inferența se desfășoară numai în planul ideilor, coborînd de la un adevăr general la unul particular. De exemplu : *tinerii sînt sinceri* ; *amicul meu este tînăr* ; *deci amicul meu este sincer.* Raționamentul deductiv este cunoscut sub numele de *silogism.*

Cele cîteva exemple de raționamente și de șiruri de judecăți pe care le-am dat relevă o altă deosebire între aceste *conținuturi* ale frazei, și anume, din punctul de vedere al circulației: dacă șirul de judecăți (ca și judecățile transmise printr-o frază) se întîlnește la toate nivelele — normale — ale gîndirii umane, raționamentul apare prin excelență în gîndirea științifică (facem abstracție aici de faptul că atît noțiunea cît și judecata, care sînt general umane, „nu există decît *în* și *prin* raționament" — H. Wald, *Structura logică a gîndirii*, p. 188).

Pentru diferențierea raționamentului de șirul de judecăți, mai adăugăm că *conținutul* unei fraze îl poate constitui fie un șir de judecăți (cînd fraza are o intonație enunțiativă), fie un șir de acte de voință (cînd fraza are intonație imperativă), fie un șir de cereri de informații (cînd fraza are intonație interogativă — vezi nota 44). Dacă, însă, prin fraza se comunică un raționament, atunci fraza respectivă

are în mod normal intonație enunțiativă, întrucît raționamentul, presupunînd obținerea unui adevăr din alt adevăr, exclude, logic, atît actul de voință, cît și cererea de informații.

* * *

În ceea ce privește *forma (structura)* frazei, reținem că fraza este *o îmbinare de propoziții*. În cadrul acestei *îmbinări*, propozițiile nu au toate aceeași importanță, în sensul că unele sînt indispensabile pentru existența frazei, iar altele sînt facultative. Pentru a indica acest lucru, termenul *propoziție* nu este suficient și, de aceea, s-au creat termenii *propoziție principală* și *propoziție secundară*. Adaosul *principală* și *secundară* pe lîngă *propoziție* s-a făcut în funcție de *conținut* — prin care se înțelege că în fraza dată comunicarea unei propoziții depinde sau nu în mod direct de comunicarea făcută printr-un termen aflat în afara acelei propoziții sau chiar de comunicarea altei propoziții luate în întregime — și de *formă*, prin care se înțelege că o propoziție din frază conține sau nu elemente de relație subordonătoare în frază (conjuncții subordonatoare; pronume și adjective pronominale relative, interogative — la interogativele indirecte — și nehotărîte formate pe baza celor relative; adverbe pronominale relative și interogative — ultimele la interogativele indirecte). În felul acesta se poate spune că *propoziția principală este acea propoziție care nu depinde direct de comunicarea nici unui termen (parte de vorbire sau propoziție luată în întregime) aflat în exteriorul ei și care nu conține nici un element de relație subordonator în frază*. Exemplu:

Din belșugul de verdeață
cărăbușul de aramă
vine din turnătoria
verii, să-l luăm în seamă

(L. Blaga, *Poezii*, București, 1962, p. 32)

În definiția propusă a propoziției principale am evitat raportarea acestei propoziții la frază, plecînd de la faptul că principalele pot exista atît *în afara frazei*, cînd apar cu gradul maxim de independență, cît și *în cadrul frazei*, cînd își pierd o parte mai mică sau mai mare a idependenței. În felul acesta, mulțimea propozițiilor principale reprezintă doar aparent o clasă omogenă, în realitate în interiorul ei putîndu-se

distinge mai multe subclase. Astfel, putem vorbi pe de o parte de *propoziții principale independente*, prin care se înțeleg acele propoziții principale care, neintrînd în nici un fel de raport sintactic cu contextul, exprimă o comunicare ce nu depinde de nici un element al contextului și nu conțin nici un element de relație subordonator în frază. Exemplu :

Într-un lan pe un colnic
Cîntă singur un voinic
(L. Blaga, *op. cit.*, p. 39)

Pe de altă parte, în limba română există *propoziții principale neindependente* care, aflîndu-se într-un raport sintactic oarecare în cadrul unei fraze, nu mai sînt total independente față de celelalte propoziții din fraza dată. Propozițiile principale neindependente nu conțin nici ele elemente de relație subordonatoare în frază, iar comunicarea pe care o fac nu depinde *direct* de vreun element (parte de vorbire sau propoziție luată în întregime) al acelei fraze.

Pierderea parțială a independenței de către propozițiile avute în vedere se explică prin apariția în cadrul frazei a unor raporturi sintactice între propoziția principală neindependentă dată și una sau mai multe alte propoziții din acea frază. În funcție de *importanța pe care o are în comunicare* propoziția (sau propozițiile) cu care intră în raport principala neindependentă dată, propozițiile principale neindependente permit și ele o grupare. Distingem, astfel, *propoziții principale neindependente propriu-zise*, pe care le numim în acest fel plecînd de la faptul că în mod logic o propoziție poate fi recunoscută ca *principală* numai prin opoziție cu alta care este *secundară*. Așadar, propozițiile principale neindependente *propriu-zise* sînt propozițiile principale neindependente care au în subordine una sau mai multe propoziții secundare. La aceste propoziții principale neindependente propriu-zise, faptul că comunicarea nu depinde *direct* de un element exterior propoziției respective (o parte de vorbire sau o altă propoziție luată în întregime) trebuie înțeles în mod relativ, în sensul că nu toate exprimă o comunicare autonomă. Din acest punct de vedere, putem vorbi de *propoziții principale neindependente propriu-zise* suficiente, care exprimă o comunicare ce nu depinde de conținutul vreunei părți de vor-

bire aparținînd altei propoziții sau de o altă propoziție luată în întregime. Exemplu :

De mult, de mult cunosc doi plopi
Ce-mi stau și azi în cale
(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 133)

Există, însă, și *propoziții principale neindependente propriu-zise* **insuficiente** care, pentru a putea realiza comunicarea, trebuie întregite cu una sau mai multe secundare. Aici se încadrează principalele regente ale subiectivelor, ale predicativelor sau ale subiectivelor și predicativelor în același timp. Exemple :

E știut *că regula pitagoreică din geometrie se numea puntea măgarilor.*
(M. Eminescu, *Proza literară*, București, 1964, p. 206)

Puntea măgarilor pe care trebuie să treci în orice cugetare mai adîncă **este** : *că nu putem pricepe lumea în sine...*
(M. Eminescu, PL, p. 206)

Dacă... și aceste poezii au meritat... să figureze în opera lui literară **este** fiindcă în fiecare... apare... o frumusețe de limbă...
(T. Maiorescu, *Critice*, București, 1966, p. 467)

Tot insuficiente sînt și principalele regente ale completivelor directe și ale completivelor de agent. Exemple :

Tu vrei *un om să te socoți,*
Cu ei să te asameni
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 136)

Arta este gustată *de cine o înțelege.*

În sfîrșit, sînt insuficiente și principalele regente ale atributivelor determinative. Exemplu :

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 56)

În cadrul propoziţiilor principale neindependente se distinge şi o grupă a *propoziţiilor principale neindependente* **coordonate**, la care, cu toate să se admite că au importanţă egală în frază, condiţionîndu-i existenţa, totuşi, prin însăşi apariţia raportului de coordonare dintre ele, se ajunge la o anumită atenuare a independenţei lor. În funcţie de gradul de independenţă, care se probează mai ales prin existenţa sau inexistenţa posibilităţii de intervertire a topicii lor, principalele coordonate pot fi[46] *propoziţii principale neindependente coordonate* **copulative** şi **disjunctive**, care, avînd topica liberă[47], sînt cele mai apropiate de propoziţiile independente. Exemple :

Nu spera şi *nu ai teamă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 152)

Oare ochii ei o mint
Sau *aievea-i*, adevăru-i ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 83)

O altă grupă o constituie *propoziţiile principale neindependente coordonate* **adversative**, la care atenuarea independenţei rezultă din topica fixă a propoziţiilor, precum şi din faptul că elementul de relaţie coordonator precede cea de a doua propoziţie. Exemplu :

Formele se schimbară, **dar** *răul a rămas*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 50)

În sfîrşit, ultima grupă este alcătuită din *propoziţiile principale neindependente coordonate* **conclusive**,[48] la care

[46] Vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, SG, I, p. 129 ş.u.

[47] Aprecierea că principalele coordonate copulativ şi disjunctiv au o topică liberă este valabilă doar în principiu, întrucît există situaţii în care ordinea logică a comunicărilor impune o topică fixă a propoziţiilor respective. De exemplu, în fraza *mă culc şi dorm un somn bun* sau în fraza *procedezi aşa sau nu mă mai interesez de tine*, topica dată a propoziţiilor este unica posibilă, ceea ce înseamnă o anumită scădere a gradului de independenţă a primei propoziţii din fiecare frază (comunicările realizate prin primele propoziţii din aceste fraze pot fi redate şi sub forma unor propoziţii secundare: cînd sau după ce *mă culc, dorm un somn bun* ; dacă *nu procedezi aşa, nu mă mai interesez de tine* — vezi şi Al. Graur, *art. cit.*, p. 129—130).

[48] Al. Graur (*art. cit.*, p. 130) pune alături de conclusive şi propoziţiile „coordonate cauzale", în legătură cu care vezi §12 şi §24.

independența scăzută (mergînd pînă la apropierea de secundare) se verifică de asemenea prin topica fixă și prezența conjuncției în cea de a doua propoziție. Exemplu :

S-a dus amorul, un amic
Supus amîndurora,
Deci *cînturilor mele zic*
Adio tuturora
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 141)

* * *

În legătură cu *forma* propoziției principale notăm că aprecierea după care această propoziție nu conține elemente de relație subordonatoare în frază are nevoie de unele precizări. O situație în această privință o constituie ceea ce în ultimul timp este cunoscut sub numele de **cînd** *și* **că** *invers*[49]. În esență, cei care susțin ideea lui **cînd** *și* **că** *invers* pleacă de la faptul că în limba română există unele propoziții care sînt false temporale, la începutul cărora se află *cînd* sau *că*. Exemple :

Eram băiat de vreo treisprezece ani **cînd** *am învățat* să dau cu pușca.
(Al. Odobescu, după *Gram. Acad.*, ed. I, vol. II, p. 197)

Abia dădu mîna cu cei de față, **că** *se și grăbi* să intre în biroul plin de oameni al secretarului.
(M. Preda, după Al. Graur, *art. cit.*, p. 137)

În acest fel de propoziții, susținătorii lui **cînd** *și* **că** *invers* apreciază (după model latin ori francez sau pur și simplu ca un fapt de limbă română veche și modernă) că *în mod logic* propoziția la începutul căreia se află *cînd* sau *că* este regentă, iar propoziția care formal este regentă reprezintă

[49] Vezi, în ordine cronologică: *Gram. Acad.*, ediția I, vol. II, p. 197 ; Al. Graur, *art. cit.*, p. 137—138 ; Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 58—60 ; D. Bejan, *Despre construcțiile temporale inverse*, CL, XV, 1970, nr. 1, p. 91—95 ; idem, *Observații asupra lui* **cînd** *invers*, CL, XIX, 1964, nr. 1, p. 89—96.

circumstanțiala temporală. Cu alte cuvinte, frazele de mai sus ar trebui refăcute în sensul următor :

— eram băiat de vreo treisprezece ani **cînd** *am învățat...* **în mod logic** devine **cînd** *eram băiat de vreo treisprezece ani* am învățat... ;

— abia dădu mîna cu cei de față **că** *se și grăbi...* **în mod logic** devine **că** (= *cînd, imediat ce) dădu mîna cu cei de față* se și grăbi... (în aceste transformări, am făcut abstracție de faptul că în *Gram. Acad.* ed. I se consideră drept o singură propoziție temporală *cînd am învățat să dau pușca*, precum și de faptul că Al. Graur înlătură din construcția transformată adverbul *abia* care exprimă sensul de *imediat).*

După părerea noastră, în comunicările avute în vedere ar trebui să primeze *punctul de vedere al vorbitorului*, care stabilește un anumit raport între propoziții, și *nu modul logic* în care o comunicare dată poate fi refăcută de specialiști. Aceasta cu atît mai mult cu cît raportul temporal stabilit de vorbitor prin *cînd* și *că* nu este nelogic : dacă acțiunile din regentă și din temporală sînt simultane (și sînt simultane!), atunci fiecare din aceste acțiuni poate fi *datată* prin cealaltă. Că așa stau lucrurile se poate verifica prin existența sau posibilitatea de introducere în regenta vorbitorului a unui adverb care să indice același moment cu temporala introdusă prin *cînd* sau *că*, pe lîngă care adverb temporala apare ca apozitivă : *abia dădu mîna... că se și grăbi; eram băiat de vreo treisprezece ani* **atunci** cînd *am învățat...* Dacă acțiunile din regentele vorbitorului pot fi *datate* prin aceste adverbe (în exemplele noastre *abia* și *atunci)* și dacă aceste adverbe exprimă aceleași momente cu propozițiile introduse prin *că* și *cînd*, atunci înseamnă că acțiunile din regentele vorbitorului pot fi *datate* și prin subordonatele vorbitorului introduse prin *că* și *cînd*. În afară de aceasta, chiar dacă prin mutarea lui *că* și *cînd* dintr-o propoziție în alta s-ar obține niște construcții **mai** *logice* decît cele ale vorbitorului, totuși sîntem de părere că analiza gramaticală trebuie să aibă ca obiect *construcția vorbitorului* și **nu** *construcția transformată a specialistului* (dacă se analizează construcția transformată a specialistului, construcția vorbitorului rămîne practic neanalizată). Prin urmare, considerăm că și în analiza construcțiilor care conțin așa-numitul **cînd** și **că** *invers* primează

raportul stabilit de vorbitor și, deci, este principală propoziția ce are această calitate din punct de vedere formal (nu conține elementele de relație subordonatoare în frază *cînd* sau *că)* și este secundară temporală propoziția introdusă prin *cînd* sau *că*.

* * *

În legătură cu *forma* propoziției principale mai considerăm necesară sublinierea că, dacă propoziția principală nu conține elemente de relație subordonatoare în frază, aceasta nu înseamnă că orice propoziție care nu conține elemente de relație subordonatoare în frază este o propoziție principală. În limba română există și anumite tipuri de propoziții secundare în a căror structură nu apare, din diferite motive, elementul de relație subordonator în frază. Este vorba de secundarele concesive și condiționale la care uneori — în limba vorbită mai ales — concesia și condiția rezultă din context, nemaifiind necesar elementul de relație subordonator în frază. Exemple :

Eu, [chiar dacă] *am* [chiar dacă] *n-am clienți acasă*, la unsprezece, fix mă-ntorc din tîrg.

(I. L. Caragiale, *Opere*, I, București, 1959, p. 119)

[Dacă] *ai carte*, ai parte.

Elementul de relație subordonator în frază poate fi și subînțeles atunci cînd două sau mai multe secundare de același fel sînt coordonate între ele (două sau mai multe subiective, două sau mai multe atributive etc). În acest caz, elementul de relație subordonator în frază poate apărea numai la prima propoziție secundară, la cealaltă sau celelalte subînțelegîndu-se. Exemplu :

Biblia ne povestește de Samson, cum că muierea
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea,
De *l-au prins apoi dușmanii*, [de] *l-au legat* și [de] *i-au scos ochii*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 120)

Uneori, neapariția în secundară a unui element de relație subordonator în frază nu trebuie căutată în neexprimarea lui, ci în natura construcțiilor respective. Astfel, dacă

admitem predicativitatea gerunziului, atunci propoziţiile secundare la care verbul predicat sau din structura predicatului este la gerunziu se juxtapun obligatoriu propoziţiei regente (gerunziul românesc nu se poate construi niciodată cu un element de relaţie subordonator în frază). Exemplu :

Eu, *privindu-l din pădure,*
Las aleanul să mă fure

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 97)

O situaţie asemănătoare cu gerunziul are, uneori, şi infinitivul, în sensul că — admiţînd predicativitatea acestui mod — propoziţia secundară respectivă poate fi juxtapusă regentului (nu ne referim, deci, şi la propoziţiile infinitivale introduse prin *de, pentru, spre* etc. — vezi GEM, p. 278 ş.u.). Exemplu :

E uşor *a scrie versuri*
Cînd nimic nu ai a spune

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 168)

În sfîrşit, admiţînd că *să* este marcă a conjunctivului care nu poate fi detaşată de verb fără distrugerea acestui mod, înseamnă că şi propoziţiile secundare cu verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv sînt juxtapuse regentei. Exemplu :

Nu credeam *să-nvăţ a* muri vrodată

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 150)

Întrucît neapariţia elementului de relaţie subordonator în frază nu schimbă calitatea acestor propoziţii (adică ele continuă să rămînă secundare), înseamnă că aceasta constituie un argument în favoarea ideii că în recunoaşterea propoziţiilor principale trebuie coroborată forma (inexistenţa unui element de relaţie subordonator în frază) cu conţinutul (nedependenţa directă a conţinutului propoziţiei respective de vreun element aflat în exteriorul ei).

§ 11. Propoziţiile secundare — care pot să apară numai în frază, adică nu pot fi independente — se definesc, la fel cu principalele, prin referire la *conţinut* şi la *formă*. În ceea ce priveşte conţinutul, notăm că propoziţia secundară face o comunicare care, *în fraza dată*, întregeşte înţe-

lesul unei părți de vorbire aflată în afara ei sau, mai rar, înțelesul unei alte propoziții luată în întregime sau al unui substitut de propoziție. În ceea ce privește forma propozițiile secundare – cu excepțiile arătate la sfîrșitul paragrafului anterior—se caracterizează prin aceea că sînt introduse printr-un element de relație subordonator în frază[49]. Așadar, propoziția secundară poate fi definită ca *propoziția care, aparținînd unei fraze, face o comunicare ce depinde de înțelesul unei părți de vorbire, al unei propoziții întregi sau al unui substitut de propoziție din acea frază și care în regulă generală este introdusă printr-un element de relație subordonator în frază.* Exemplu :

Icoana *stelei* ce-a murit
Încet pe cer se suie
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 173)

Comparînd — din punctul de vedere al necesității lor în frază — propozițiile secundare cu cele principale, putem spune că secundarele reprezintă opusul principalelor : în timp ce propoziția principală este *necesară* în frază, în sensul că o frază corectă presupune existența uneia (eventual mai multor)principale, propoziția secundară este în general *facultativă* în frază, deoarece fraza poate exista și fără acest fel de propoziții, iar dacă totuși apare, secundara doar întregește sau determină conținutul transmis *în principiu* printr-o principală. Rezerva privitoare la calitatea propoziției determinate de o propoziție secundară se explică prin aceea că secundara poate apărea nu numai ca determinant al unei principale, ci și ca determinant al unei propoziții de asemenea secundare. Cu alte cuvinte, propozițiile secundare pot fi privite din două puncte de vedere : pe de o parte, ca elemente componente ale frazei, propozițiile secundare — a căror prezență este, teoretic, facultativă în frază — *se opun* propozițiilor principale ; pe de altă parte, ca elemente ce întregesc, în fraza dată, înțelesul unei pro-

[49] Uneori, din motive stilistice, elementul de relație subordonator în frază nu apare la începutul propoziției secundare, ci în interiorul ei. Exemplu :

Și cum o privea sultanul, ea se-ntunecă...dispare ;
Iar din inima lui simte *un copac* cum că *răsare*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 111)

poziții sau al unui substitut de propoziție, propozițiile secundare *se opun* propozițiilor — fie principale, fie secundare — de care depind. Întrucît perechea terminologică *propoziție secundară — propoziție principală* nu poate indica și calitatea de principală sau secundară a propoziției determinate de o secundară, s-a creat o nouă pereche terminologică care să răspundă acestei cerințe, și anume, *propoziție subordonată*, care este întotdeauna secundară, și *propoziție regentă*, care poate fi sau principală, sau secundară. Așadar, *propoziția subordonată este propoziția obligatoriu secundară al cărei conținut depinde de conținutul unei propoziții sau al unui substitut de propoziție, numite regente; propoziția regentă este propoziția — fie principală, fie secundară — de conținutul căreia depinde cel puțin o altă propoziție, numită subordonată.* Exemplu:

Cum s-a făcut, nu-i bine să cunoaștem
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 82)

În această frază există — dintr-un punct de vedere — o principală *(nu-i bine)* și două secundare *(să cunoaștem* și *cum s-a făcut)*; din alt punct de vedere, tot în această frază există două regente (principala *nu-i bine* care are în subordine secundara *să cunoaștem*; secundara *să cunoaștem* care are în subordine secundara *cum s-a făcut*) și două subordonate, care sînt aceleași cu propozițiile secundare (adică *să cunoaștem* și *cum s-a făcut*).

* * *

Vorbind despre propozițiile subordonate, ne-am exprimat în maniera curentă, spunînd, adică, că propoziția subordonată determină o altă *propoziție*, care este regenta (conducătoarea) ei. De fapt, în majoritatea cazurilor, propozițiile subordonate determină nu propoziția regentă luată în întregime, ci doar *o parte de vorbire* din regentă sau care reprezintă substitutul unei propoziții regente. Astfel, propozițiile subordonate determină — repetăm: în majoritatea cazurilor — un substantiv, un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție (la toate aceste părți de vorbire trebuie să avem în vedere și substitutele și echivalentele lor, precum și posibilitatea ca o singură propoziție subordo-

nată să determine nu una, ci două din părțile de vorbire enumerate). Exemplu :

Dar deodat-un punct se mișcă... cel întîi și singur.
Iată-
Cum din chaos face mumă, iară el devine tatăl
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 104)

În limba română, însă, există și posibilitatea — rar întîlnită — ca o propoziție subordonată să nu determine doar o parte de vorbire, ci o propoziție regentă luată în întregime. Exemplu :

Și gîndul babacăi și gîndul meu se potriveau: trebuia să mă fac plugar.
(M. Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 282)

Între elementul regent al propoziției subordonate (o parte de vorbire, o propoziție luată în întregime sau un substitut de propoziție) și propoziția subordonată poate exista o legătură mai strînsă sau mai puțin strînsă. În funcție de gradul de dependență[50] a subordonatei față de regentul ei, propozițiile subordonate se pot grupa în două clase.

1) *Propoziții subordonate indispensabile regentei*[51], fără de care regenta — *care este insuficientă* — nu poate realiza o comunicare de sine stătătoare. La aceste propoziții subordonate, care determină numai părți de vorbire, nu și o propoziție luată în întregime sau un substitut de propoziție, legătura foarte strînsă cu elementul regent este cauzată de :

[50] Gradul de dependență a subordonatei față de elementul său regent se poate compara — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — cu gradul de independență a principalelor coordonate (vezi §10).

[51] *Gram. Acad.* (II, p. 257 ș.u.) utilizează aici termenul de subordonate *necircumstanțiale* (unde încadrează propozițiile subiective, predicative, atributive, completive directe, completive indirecte, completive de agent și predicative suplimentare), căruia îi opune termenul de subordonate *circumstanțiale* (unde încadrează toate propozițiile circumstanțiale existente în limba română). Nu am preluat această terminologie pentru că după părerea noastră termenii *necircumstanțială* și *circumstanțială* nu indică *importanța* propoziției respective pentru frază și astfel o atributivă explicativă, de exemplu, a cărei prezență în frază este facultativă, este trecută în aceeași grupă cu o atributivă determinativă, a cărei prezență în frază este obligatorie. În afară de aceasta, în clasificarea din *Gram. Acad.* apozitivele nu sînt încadrate în mod expres în nici una din cele două cate-

— insuficiența semantică și gramaticală a verbului determinat de o subiectivă :

Se **poate** *ca bolta de sus să se spargă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 28)

— insuficiența semantică a verbului copulativ determinat de o predicativă :

Toate-s praf... Lumea-i *cum este*... și ca dînsa sîntem noi
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 26)

— insuficienta individualizare a substantivului prin articolul hotărît la propoziția atributivă determinativă :

Vino-n codru la **izvorul**
Care tremură pe prund
(M. Eminescu, *op cit.*, p. 56)

— insuficiența semantică și gramaticală a verbului tranzitiv la propoziția completivă directă :

— Blanca, **află** *că din leagăn*
Domnul este al tău mire
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 50)

— insuficiența semantică și gramaticală a verbului pasiv la propoziția completivă de agent :

De cei ce vînd parfum cînd **ești atins**
Tu-n haine prinzi mirosul lor distins
(G. Coșbuc, după ȘSC, p. 242)

2) *Propoziții subordonate facultative regentei*, fără de care regenta — *care este suficientă* — poate realiza o comunicare de sine stătătoare. Aceste subordonate determină o parte de vorbire din regentă (în afara celor indicate la subordonatele indispensabile), regenta luată în întregime sau un substitut de propoziție regentă, la care indică o caracteris-

---

gorii (dacă le încadrăm, împreună cu atributivele, la neciscumstanțiale, atunci trebuie să constatăm din nou caracterul eterogen al acestei categorii, care conține propoziții facultative — apozitivele — alături de propoziții indispensabile frazei — subiectivele, predicativele etc.).

tică ce nu condiționează existența elementelor regente respective. Aici se încadrează .

— propozițiile subordonate completive indirecte :

Pentru cine o cunoaște
Toate-s **vechi** și **nouă** toate
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

— propozițiile subordonate circumstanțiale de toate felurile :

Și *cum o privea sultanul*, ea **se-ntunecă... dispare**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 107)

— propozițiile subordonate atributive explicative :

Părea că printre nouri s-a fost deschis o **poartă**,
Prin care trece albă regina nopții moartă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 53)

— propozițiile subordonate atributive mixte :

Te îmbeți de feeria **unui mîndru vis de vară**
Care-n tine se petrece
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 120)

— propozițiile subordonate apozitive :

Mai am un singur **dor** :
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 166)

— propozițiile subordonate atributive circumstanțiale :

Parcă-l **văd pe astronomul** cu al negurii repaos,
Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din chaos
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 109)

§ 12. În afara propozițiilor care, prin conținutul și forma lor, se încadrează sau în categoria propozițiilor principale, sau în categoria propozițiilor secundare, în limba română mai există o categorie de propoziții care au caracteristici de conținut și de formă comune atît cu principalele,

cît și cu secundarele. Apreciind că aceste propoziții nu pot fi încadrate nici la principale (din cauza caracteristicilor comune cu secundarele), nici la secundare (din cauza caracteristicilor comune cu principalele), sîntem de părere că pentru propozițiile respective trebuie creată o categorie aparte, și anume, *propozițiile intermediare*.

Din punctul de vedere al conținutului, propoziția intermediară constituie întotdeauna explicația unei propoziții (sau fraze) *luate în întregime* și de aceea o numim *propoziție explicativă*[52]. Propoziția explicativă are topica fixă, urmînd întotdeauna propoziției (sau frazei) explicate. Exemplu :

Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi,
Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 117)

Propoziția intermediară explicativă are comun cu propoziția principală faptul că, în frazele explicative, unde nu există nici o principală, reprezintă nucleul frazei (aici, deci, propoziția intermediară explicativă este „pe post de principală"). Exemplu :

În locul lui menit din cer
Hyperion se-ntoarse
Și, ca și-n ziua cea de ieri,
Lumina și-o revarsă.
Căci este sara-n asfințit
Și noaptea o să-nceapă
(M. Eminescu, *o p. cit.*, p. 138)

În planul formei, propoziția intermediară explicativă — obligatoriu izolată prin pauză de propoziția sau fraza explicată — are ca prim element conjuncția intermediară *căci* sau *că*[53]. Imposibilitatea comutării cu zero a conjuncției intermediare *căci* sau *că* constituie — prin comparație cu conjuncțiile coordonatoare și subordonatoare — trăsătura comună pe care o întîlnim la propoziția intermediară explicativă și la propozițiile secundare. Astfel, în versul :

Tu te-ntreabă și *socoate*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 151)

[52] Vezi *Observații în legătură cu raporturile sintactice*, pe care le-am publicat în AUI, XX, 1974, p. 9—22, precum și GEM, p. 375—377.

[53] Vezi GEM, p. 375—377. Notăm că în principiu conjuncțiile intermediare *căci* și *că* pot fi înlocuite prin conjuncțiile subordonatoare cauzale *deoarece, fiindcă, pentru că* etc.

și coordonator poate fi înlăturat fără ca prin aceasta să se modifice raportul sintactic și, deci, comunicarea. Nu același lucru, însă, se întîmplă în versul :

Părea **că** *printre nouri s-a fost deschis o poartă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57)

unde nu este posibilă înlocuirea cu zero a lui *că* subordonator, întrucît prin aceasta se distruge raportul sintactic și, ca urmare, și comunicarea. Faptul că conjuncțiile intermediare *căci* și *că* se comportă la fel cu conjuncțiile subordonatoare se vede din versurile :

.... numai dînsul își știa inima lui,
Căci *copilul cu bobocii era chiar copilul lui*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 66)

unde comutarea cu zero a lui *căci* schimbă raportul sintactic dat și, în consecință, și comunicarea.

§ 13. Admițînd caracterizările făcute propozițiilor principale, secundare și intermediare, ajungem la ideea că aceste feluri de propoziții nu reprezintă categorii sau clase rupte total unele de altele, ci că la unele propoziții *domină* anumite caracteristici care determină considerarea lor ca principale, la altele *domină* alte caracteristici care determină considerarea lor ca secundare, iar la altele *apar* caracteristici atît de principale, cît și de secundare, ceea ce determină considerarea lor ca intermediare. Așa stînd lucrurile, mulțimea propozițiilor din limba română permite o ierarhizare de la propozițiile la care dominante sînt caracteristicile de principale și care au o mare importanță în context, pînă la acelea la care dominante sînt caracteristicile de secundare și care au în context o importanță mai mult sau mai puțin redusă. Pentru realizarea ierarhizării, apelăm la un element de conținut[54] al propozițiilor, și anume, la *gradul de (in)dependență a comunicării, ce determină im-*

[54] Criteriul formei ni se pare inoperant aici pentru că, de exemplu, propozițiile secundare pot fi și introduse printr-un element de relație subordonator în frază, dar și juxtapuse regentei ; una și aceeași conjuncție — anume *că* — poate stabili atît raportul de subordonare cît și raportul explicativ ș.a.m.d.

portanța propoziției respective pentru context, în funcție de care distingem:

1. *Propoziții principale independente* care, neintrînd în nici un raport sintactic cu contextul, au gradul maxim de independență și de importanță pentru comunicare. Exemplu:

N-am pățit nimic la liceu.

(M. Preda, *Cel mai iubit dintre pămînteni*, București, 1980, I, p. 50)

2. *Propoziții principale neindependente* care, intrînd într-un raport sintactic oarecare cu diverse elemente ale contextului (propoziții, substitute de propoziții sau fraze), își pierd o parte mai mică sau mai mare a independenței lor, dar își păstrează importanța maximă pentru existența frazei din care fac parte (exceptînd cazurile mai rare în care nucleul frazei îl constituie un substitut de propoziție — vezi § 17 — sau o propoziție intermediară explicativă — vezi § 12 — o frază corectă poate exista numai dacă cel puțin una din propozițiile ei este principală). În cadrul acestei clase, se pot distinge următoarele subclase:

a) *Propoziții principale neindependente* **propriu-zise** *regente ale uneia sau mai multor subordonate facultative și propoziții principale neindependente* **explicate** (vezi § 12) *care intră în raport explicativ cu una sau mai multe propoziții intermediare explicative*. La aceste propoziții gradul de independență este foarte apropiat de al propozițiilor independente, iar importanța lor este evidentă pentru existența frazei. Exemple:

— *Hai în codrul cu verdeață,*
Und-izvoare plîng în vale

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 43)

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncîntă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 156)

b) *Propoziții principale neindependente* **coordonate copulativ și disjunctiv** și *propoziții principale neindependente* **comentate** (de un element incident — vezi § 25) care, fiind

coordonate copulativ sau disjunctiv ori intrînd în raport de incidență cu unul sau mai multe elemente ale contextului, își păstrează atît independența într-un grad foarte apropiat de al propozițiilor independente, cît și importanța deosebită pentru existența frazei din care fac parte. Exemple :

Închisei ușa biroului și *mă regăsii printre cărțile și lucrurile mele.*

(M. Preda, I, p. 367)

...le căuta vină pentru ceva ori *stătea cu oamenii de vorbă.*

(M. Lăncrănjan, *op. cit.*, p. 409)

Nu știu, îi spusese ea mai apoi

(Brătescu-Voinești, *op. cit.*, p. 75)

c) *Propoziții principale neindependente* **coordonate adversativ** care, prin contractarea coordonării adversative cu un element al contextului, cedează o parte mai mică sau mai mare a independenței lor, dar își păstrează importanța pentru existența frazei. Exemplu :

Peste o clipă aud lămurit pîlpîitul unui zbor, dar *nu văd nimic.*

(M. Eminescu, PL, p. 79)

d) *Propoziții principale neindependente* **coordonate conclusiv** și *propoziții principale* **propriu-zise** *regente ale uneia sau mai multor subordonate indispensabile* care, datorită raportului respectiv de coordonare sau subordonare, își pierd o mare parte a independenței, apropiindu-se din acest punct de vedere de propozițiile subordonate, păstrîndu-și doar importanța lor deosebită pentru existența frazei. Exemple :

Sculptura e goală, **prin urmare** *chipurile* ce le sculptez eu *asemenea.*

(M. Eminescu, PL, p. 79)

Asta nu înseamnă că aruncam vreun blam asupra altor colegi ai mei.

(M. Preda, III, p. 290)

3. *Propoziții intermediare explicative* care, avînd caracteristici și de principale și de secundare, se află în privința

independenței și importanței la limita dintre principale și secundare. Exemplu :

Șase luni de cînd nu l-a văzut, șase luni lungi ca șase veacuri, iar acum conu Nae zîmbește cu blîndețe, nu țigării la care se uită răsucind-o, ci gîndului că trebuie să-i fi crescut lui Mișu mustăcioara, pe care de la vederea lui din urmă se căznea s-o răsucească, strengarul... *Că grozav își iubește conu Nae pe Mișu lui.*

(Brătescu-Voinești, *op. cit.*, p. 125)

4. *Propoziții secundare* care, depinzînd de un element al contextului, au importanță redusă pentru existența frazei. În cadrul acestora distingem :

a) *Propoziții secundare* **indispensabile** care, determinînd o regentă insuficientă, condiționează — în genul principalelor coordonate conclusiv sau al intermediarelor explicative — existența propozițiilor lor regente. Aceasta înseamnă că secundarele indispensabile sînt lipsite de independență, dar au o importanță deosebită pentru comunicare. Exemplu:

Ar mai rămîne *ca orbul căpitan să fie desmințit.*

(M. Preda, II, p. 9)

b) *Propoziții secundare facultative* care, lipsite fiind de independență și determinînd un element regent suficient, au importanța cea mai redusă în raport cu toate celelalte propoziții ale contextului. Exemplu :

Și mă trimise pe jos în celulă, *unde căzui într-un somn adînc.*

(M. Preda, I, p. 470)

§ 14. În urma excursului din §10—§13, reținem că în structura unei fraze pot intra — în afara eventualelor substitute de propoziții — propoziții principale neindependente, propoziții intermediare și propoziții secundare, cu condiția ca între propozițiile respective să se creeze raporturi sintactice. După părerea noastră, propozițiile și substitutele de propoziții pot intra în raport de coordonare, raport de subordonare, raport mixt, raport explicativ și raport de incidență (vezi §19). Considerînd drept criteriu raportul sau raporturile sintactice existente între propozițiile și substi-

tutele de propoziții dintr-o frază, mulțimea frazelor românești poate fi împărțită în șase categorii[55].

1. *Fraze cu raport de coordonare*, în cadrul cărora intră exclusiv propoziții principale sau substitute de propoziții — două sau mai multe — între care se creează raportul sintactic de coordonare. Exemplu :

În aer rumene văpăi
Se-ntind pe lumea-ntreagă
Și din a chaosului văi
Un mîndru chip se-ncheagă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 130)

2. *Fraze cu raport de subordonare*, în cadrul cărora intră o singură principală sau, eventual, un substitut de propoziție și una ori mai multe secundare, cu condiția ca între acestea să nu apară raportul de coordonare. Exemplu :

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atît de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 177)

Uneori, fraza cu raport de subordonare poate avea, în locul propoziției principale, o propoziție intermediară explicativă, în a cărei subordine se află una sau mai multe secundare necoordonate între ele. Exemplu :

Te urmăresc luminători
Ca soarele și luna
Și peste zi de-atîtea ori
Și noaptea totdeauna.
Căci scris a fost ca viața ta
De doru-i să nu-ncapă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

---

[55] Luînd în considerație numai raportul de coordonare și cel de subordonare, I. Iordan (LRC, p. 687—688) împarte frazele doar în trei categorii, și anume, *fraze formate prin coordonare, fraze formate prin subordonare* și *fraze mixte*.

3. *Fraze cu raport mixt*, în a căror structură se află o principală regentă şi o secundară subordonată, unite printr-o conjuncţie coordonatoare şi un element de relaţie subordonator în frază. Exemplu :

Nu ! *nu eşti tu de vină*, ci cei ce *te-au vîndut*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 48)

4. *Fraze cu raport explicativ*, în care există o singură propoziţie principală şi o singură propoziţie intermediară explicativă. Exemplu :

Stai aici, *că nu-ţi cad picioarele.*
(M. Preda, după Al. Graur, *Pentru o sintaxă ...*, p. 131

5. *Fraze cu raport de incidenţă*, în care există o singură principală sau un substitut de propoziţie în planul comunicării şi o singură propoziţie — cu aspect de principală sau secundară — în planul incidenţei (pentru planurile comunicării, vezi §19). Exemplu :

Dar *virtutea* — **zice Veda** —
Este mută, veşnic rece
(G. Coşbuc, *op. cit.*, p. 30)

6. *Fraze mixte*, în cadrul cărora există cel puţin două dintre raporturile sintactice posibile în frază. Aşa stînd lucrurile, fraza mixtă are atîtea posibilităţi de realizare cîte combinări se pot face între raporturile de coordonare, de subordonare, mixt, explicativ şi de incidenţă. Există, deci, fraze mixte cu raport de coordonare şi de subordonare (*se plimbă* şi *merge la spectacole* **cînd vrea**), cu raport de coordonare şi de incidemţă (*afară plouă* şi *bate vîntul*, **observă cineva**), cu raport de coordonare, de subordonare şi de incidenţă (*merge* **cînd vrea** şi **unde vrea**, după cum observă prietenii) ş.a.m.d.

§ 15. A treia unitate sintactică este *partea de propoziţie* care — prin raportarea la propoziţie ca unitate sintactică de bază — apare ca un submultiplu al propoziţiei. Partea de propoziţie poate fi definită ca *unitatea sintactică inferioară propoziţiei, indivizibilă la nivelul funcţiei sintac-*

tice, care în principiu este alcătuită din unul sau mai multe cuvinte ce comunică — direct sau indirect — o singură noțiune și se constituie într-o singură funcție sintactică în interiorul propoziției.

Oprindu-ne în treacăt la *conținutul* părții de propoziție, anume *noțiunea*, notăm că aceasta este forma logică ce reflectă esențialul și generalul din obiecte[56]. Pentru a putea ajunge la esențialul și generalul din obiecte, cunoașterea pornește de la treapta inferioară a reflectării, și anume, de la senzații, percepții și reprezentări. Cu ajutorul acestora se poate realiza atît analiza obiectelor, în sensul delimitării mentale a unor însușiri ale acestora, cît și sinteza lor, adică reconstituirea mentală a întregului. Comparînd apoi însușirile diverselor obiecte, se poate face abstracție de unele trăsături, care nu au importanța cea mai mare în caracterizarea obiectelor respective, generalizîndu-se alte trăsături, care sînt esențiale. Reflectarea esențialului și generalului din obiecte *este posibilă doar prin cuvînt, care fixează rezultatul procesului psihic de constituire a noțiunii* (vezi H. Wald, *Structura...*, p. 65).

Dacă partea de propoziție poate fi reprezentată prin *unul sau mai multe cuvinte ce comunică — direct sau indirect — o singură noțiune*, atunci este necesară o grupare a cuvintelor (considerate mai întîi ca unități sintetice, în opoziție cu unitățile perifrastice) din punctul de vedere al posibilităților lor de a exprima sau nu — direct sau indirect — noțiuni. În această privință, cuvintele limbii române se împart în:

I) Cuvinte care — fără a face parte din perifraze — aparțin unei propoziții dar, neexprimînd noțiuni, nu îndeplinesc funcții sintactice în propoziție (adică nu sînt părți de propoziție[57]), ci *au fie funcție de marcă* a unor categorii gramaticale, a unor raporturi sintactice sau a unor categorii logice, *fie funcție expresivă*. Aici se încadrează :

---

[56] Vezi I. V. Mesaroșiu, *op. cit.*, p. 39, și I. Didilescu și V. Pavelcu, *op. cit.*, p. 15 (aceste lucrări le folosim pentru caracterizarea generală a noțiunii).

[57] Această apreciere vizează vorbirea naturală. În metalimbaj, însă, și aceste părți de vorbire pot îndeplini funcții sintactice. Astfel, în propoziția *pe este o prepoziție*, cuvîntul *pe* este un substantiv care funcționează ca subiect.

1. Ceea ce numim convenţional *cuvinte-morfe* (vezim GEM, p. 29—31), divizibile în :

a. Cuvinte-morfem prin care se marchează categorii gramaticale, şi anume: articolele neaglutinate cu partea de vorbire însoţită, prin care se marchează categoriile gramaticale de gen, număr şi caz (**un** *om*, **nişte** *femei*, **unor** *copii* etc.); formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelor reflexive pentru categoriile gramaticale de diateză, persoană şi număr (**se** *îmbracă*, **îşi** *spun bună ziua*, *întîlnindu*-**ne** etc.); verbele auxiliare pentru categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană şi număr (**este** *citită*, **ar** *citi*, **să fi** *citit* etc.); adverbele-morfem pentru categoria gramaticală a comparaţiei (**mai** *bine*, **foarte** *bine* etc.); prepoziţiile pentru categoria gramaticală a cazului (**contra** *curentului*, **mulţumită** *ajutorului*, **cu** *prietenul* etc.) şi categoria gramaticală a modului (**a** *merge*, *are* **de** *mers* etc.).

b. Cuvinte-morfem prin care se marchează raporturi sintactice. Ne referim aici numai la acele cuvinte morfem care — vide fiind — au exclusiv funcţia de marcă a raporturilor sintactice, şi anume, verbul copulativ *a fi*[58] pentru raportul sintactic de inerenţă în cadrul propoziţiei cu predicat nomi-

---

[58] Celelalte verbe copulative (*a deveni, a ajunge, a ieşi, a se face* etc.), fiind semivide, au, pe lîngă funcţia de marcă a raportului de inerenţă dintre numele predicativ şi subiect, şi o funcţie semantică, contribuind, alături de numele predicativ, la realizarea sensului predicatului nominal în întregime (*omul* devine **raţional**).

În legătură cu toate verbele copulative, trebuie reţinută ca particulară construcţia în care acestea au în subordine o propoziţie predicativă :

Multe bunuri are omul,
Dar virtutea cea mai mare
E *să nu se ţie mîndru*
Cu virtuţile ce are

(G. Coşbuc, după *Gram. Acad.*, II. p. 273)

Paricularitatea acestei construcţii constă, pe de o parte, în aceea că verbul copulativ nu mai este o marcă a raportului de inerenţă, ca la predicatul nominal, întrucît între propoziţia subordonată predicativă şi verbul regent copulativ raportul — marcat prin diverse elemente de relaţie subordonatoare în frază — este de subordonare ; pe de altă parte, construcţia respectivă atrage atenţia şi prin aceea că verbul copulativ nu mai are funcţie de marcă, cum se întîmplă la predicatul nominal, ci funcţia sintactică de predicat al unei propoziţii regente insuficiente.

nal *(omul este rațional)*; 2 prepozițiile pentru raportul sintactic de subordonare *(vine din excursie)*; 3 conjuncțiile pentru raportul sintactic de coordonare, de subordonare și explicativ *(el și ea se plimbă; știe că pierde; doar oamenii rîd, căci animalele nu au această caracteristică)*.

2. Cuvîntul *nu* care — însoțind, ca adverb de negație, fie un verb (predicativ sau nepredicativ), fie o altă parte de vorbire cu funcție sintactică — este considerat în afara atît a funcției sintactice, cît și a celei de marcă sau expresive. Aceasta pentru că, indicînd aspectul negativ al părții de vorbire însoțite, nu *este marca categoriei logice a negației*, avînd același regim cu prefixele negative. Compară *a nu dispune* (pe cineva) cu *a indispune*, *a nu cinsti* cu *a necinsti* etc.

3. Cuvinte cu *funcție expresivă*, unde se încadrează:

a. Formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale de persoana I și a II a singular, *mi* și *ți*, cunoscute sub numele de dativ etic (vezi GEM, p. 124—128). Acestea se întîlnesc în vorbirea populară și familiară unde, indicînd participarea afectivă la faptele relatate, sînt în afara funcției sintactice sau de marcă și au doar funcție expresivă. Exemplu:

Și odată *mi ți*-o înșfacă ei, unul de o mînă și altul de cealaltă...

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 277)

b. Adverbele *chiar*, *mai*, *numai*, *și* etc., cunoscute sub numele de *cuvinte modale* (vezi GEM, p. 350). Acestea au un sens lexical foarte vag (care adesea nici nu poate fi identificat), astfel încît nu trimite la o anumită funcție sintactică (cu atît mai mult cu cît adesea nici elementul regent nu se poate stabili cu precizie). Cuvintele modale sînt introduse de vorbitor în comunicare ca „să-i arate atitudinea de ordin intelectual sau emoțional (= afectiv) față de conținutul comunicării" [59]. Exemplu:

— Codrule, codruțule,
Ce *mai* faci, drăguțule

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 94)

[59] I. Iordan, LRC, p. 268. Notăm că uneori *și*, *mai*, *chiar* etc., în context, capătă o semnificație precisă, situație în care sînt adverbe propriu-zise și îndeplinesc funcția sintactică de circumstanțial. De exemplu, în *să-mi dai bani de cheltuială...ca să și pornesc fără zăbavă* (I. Creangă, *op. cit.*, p. 230), *și=imediat*, îndeplinind funcția de circumstanțial de timp.

II) Cuvinte care, nefiind integrate în perifraze, aparţin unei propoziţii în cadrul căreia *pot îndeplini funcţii sintactice* (subiect, predicat, atribut etc.), pentru că exprimă — direct sau indirect — noţiuni. Aici se încadrează :

1. Părţile de vorbire care exprimă *în mod direct* noţiuni[60], şi anume, substantivele, adjectivele, numeralele, verbele şi adverbele. Exemplu :

Multe bunuri are omul

(G. Coşbuc, *op. cit.*, p. 32)

2. Părţile de vorbire care exprimă *în mod indirect* noţiuni, adică prin raportarea lor la un element al comunicării al cărui loc îl ţin. De aici fac parte :

a. Pronumele de toate felurile, care trimit la noţiunea exprimată prin substantivul înlocuit. Exemplu :

Iar ea [=fata de împărat] vorbind cu el [=luceafărul] în somn
Oftînd din greu suspină

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

b) Interjecţiile care fac parte din propoziţie (vezi GEM, p. 381—383), atît acelea care sugerează acţiuni prin imitarea aproximativă a sunetelor şi zgomotelor produse la efectuarea acţiunii respective, cît şi acelea care sînt semnale ale unor acte de voinţă, stări psihice etc. Exemple :

... el *zvîrr !* cu o scurtătură în urma noastră

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 34)

— *Hai* în codrul cu verdeaţă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 43)

III) *Cuvinte cu funcţie dublă*, avînd, adică, şi funcţie de marcă, şi funcţie sintactică. Din rîndul acestora fac parte :

1. Pronumele şi adjectivele pronominale relative, interogative şi nehotărîte, care îndeplinesc simultan atît funcţia

---

[60] G. Ivănescu, *Gramatica şi logica, I, Structura gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, AUT, 1963, consideră că adjectivul, numeralul şi verbul „exprimă note din conţinutul unei noţiuni" (p. 264), iar adverbul „exprimă un element secundar din nota unei noţiuni" (p. 265).

de marcă a raportului de subordonare în frază, cît și funcția sintactică corespunzăroare cazului în care se află, în cadrul propoziției pe care o introduc : *face* ce *vrea* ; *nu știe* cine *vine* ; *nu cîștigă*, orice *ar face* etc.

2. Adverbele pronominale relative și interogative, care și ele au în același timp funcția de marcă a raportului sintactic de subordonare în frază și o funcție sintactică corespunzătoare sensului lexical în propoziția pe care o introduc : *procedează* cum *vrea* ; *se întreabă* cînd *va termina lucrarea* etc.

* * *

Gruparea pe care am propus-o cuvintelor considerate ca unități sintetice este în general valabilă și pentru cuvintele considerate ca unități perifrastice. Utilizînd termenul de *perifrază* în locul termenilor *compus*, *locuțiune* și *expresie* (vezi GEM, p. 22—24), considerăm că perifraza din limba română actuală este un grup stabil de cuvinte neaglutinate care reprezintă echivalentul unui singur cuvînt atît din punct de vedere lexical-semantic (exprimă *o singură noțiune*), cît și gramatical (ceea ce interesează aici este că întregul grup are *o singură funcție*, și nu fiecare cuvînt din grup cîte o funcție aparte).

Ne oprim asupra perifrazei pentru a sublinia că la nivelul funcției sintactice grupul de cuvinte trebuie considerat indivizibil, deoarece numai în felul acesta se poate realiza comunicarea dorită de vorbitor[61]. Pe lîngă aceasta, urmărim să relevăm atît asemănările cu cuvintele sintetice, cît și deosebirile față de acestea. În acest sens, observăm că în privința funcției mulțimea perifrazelor se împarte tot în trei categorii, și anume, perfiraze *cu funcție de marcă*, perifraze

[61] *Strict formal*, o perifrază ar putea fi considerată divizibilă, în sensul că în interiorul ei se pot identifica — repetăm : *strict formal* — diferite funcții sintactice. De exemplu, în *copiii bat cîmpii* am putea vorbi de un subiect (*copiii*), de un predicat (*bat*) și de un complement direct (*cîmpii*). Identificarea acestor trei funcții, însă, trimite la o comunicare — fără perifrază verbală — a cărei semnificație este de *copiii umblă* (*aleargă*) *pe cîmp* ; pentru a trimite la comunicarea *copiii vorbesc în afara subiectului* (familiar : *copiii vorbesc aiurea* sau *copiii bîiguiesc*), cuvintele *bat cîmpii* trebuie considerate *un grup indivizibil la nivelul funcției sintactice* (analiza sintactică a acestui grup interesează doar la formarea perifrazei respective Pentru indicații bibliografice și unele comentarii în această privință, vezi G. C. Rusu, *Unități propoziționale (frazeologice) nepredicative*, LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 93—99.

cu funcție sintactică și perifrazare *cu funcție dublă* (de marcă și sintactică), dar în cadrul acestora nu se întîlnește și funcția expresivă. În cadrul perifrazelor cu funcție de marcă distingem de asemenea două subdiviziuni (perifraze-morfem pentru marcarea categoriilor gramaticale și perifraze-morfem pentru marcarea raporturilor sintactice), dar fiecare dintre acestea este reprezentată prin mai puține părți de vorbire. Astfel, categoriile gramaticale pot fi marcate doar prin perifraze adverbiale, dacă ne referim la comparație (**tot atît de** *bun*, **cel mai** *bine* etc.) și perifraze prepoziționale, dacă ne referim la caz (**în fața** *casei*, **înainte de** *el* etc.). La perifrazele pentru marcarea raporturilor sintactice putem nota doar perifrazele prepoziționale pentru subordonarea în cadrul propoziției (*aștepta* **în fața** *librăriei*, *lucrează*, **cu toată** *vîrsta înaintată* etc.) și perifrazele conjuncționale, atît pentru coordonarea în propoziție sau frază (*el* **și** *ea merg la plimbare*; *a fost învins*, **prin urmare** *a greșit* etc.), cît și pentru subordonarea în frază (*lucrează* **pentru că** *așa îi este firea* etc.). Perifrazele cu funcție sintactică sînt bine reprezentate, existînd aici perifraze substantivale (**ciuboțica cucului** *este o floare de primăvară*), perifraze adjectivale (*am un prieten* **bun de gură**), perifraze pronominale (*s-a întîlnit cu* **nu știu cine** *și a întîrziat*), perifraze numerale (*a primit* **trei sute șaptezeci și doi** *de lei*), perifraze verbale (*atunci* **și-a adus aminte** *de prieteni*), perifraze adverbiale (*el a terminat* **de-a binelea** *ce avea de făcut*) și chiar perifraze interjecționale (**vai și amar** *de cine nu are susținători*). În sfîrșit, la perifrazele cu funcție dublă — de marcă și sintactică — putem nota numai perifraza pronume relativ *cel ce*, cu toate formele sale flexionare (*el a ajuns* **ceea ce** *și-a propus*), perifraza adjectival-pronominală interogativă *ce fel de* (*nu se știe* **ce fel de** *operă este aceasta*) și perifrazele adverbiale relative și interogative de tipul *după cum*, *de unde*, *pînă unde* etc. (*a răspuns* **după cum** *ne așteptam*, *nu se știe* **pînă cînd va** *va rezista* etc.).

* * *

Pentru a se scoate în evidență faptul că partea de propoziție este indivizibilă la nivelul funcției sintactice notăm că uneori cuvintele (părțile de vorbire) cu funcție sintactică sau cu funcție dublă pot apărea în această calitate și sin-

gure, în sensul că un cuvînt (o parte de vorbire) constituie o parte de propoziție. Exemplu :

Barbar cînta femeia aceea
(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 28)

În majoritatea cazurilor, însă, o parte de propoziție este reprezentată nu printr-un singur cuvînt din categoria acelora cu funcție sintactică sau funcție dublă, ci printr-o asociere de două sau mai multe cuvinte, pentru care asociere folosim termenul de *grup variabil de cuvinte* (în opoziție cu grupul stabil de cuvinte, care este perifraza). Un grup variabil de cuvinte constituie o singură parte de propoziție — indivizibilă la nivelul funcției sintactice — în următoarele tipuri de construcții :

1. Un cuvînt — sintetic — cu funcție sintactică este însoțit de unul sau mai multe cuvinte-morfem. Exemplu :

Pe un deal răsare luna *ca o* vatră *de* jăratic
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57)

2. Un cuvînt — sintetic — cu funcție dublă este însoțit de unul sau mai multe cuvinte-morfem. Exemplu :

M-a fermecat cu vro scînteie
Din clipa-*n* care ne văzum
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 160)

3. Un cuvînt — perifrastic — cu funcție sintactică este însoțit de unul sau mai multe cuvinte-morfem. Exemplu :

Cum trec pe lîngă case mari... cătînd *pe* nu știu cine
(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 101)

4. Un cuvînt — perifrastic — cu funcție dublă este însoțit de unul sau mai multe cuvinte morfem. Exemplu :

Și el—el vîrful mîndru *al* celor ce apasă
Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 51)

Din exemplificare se vede că partea de propoziție alcătuită dintr-un grup variabil de cuvinte este indivizibilă la

nivelul funcției sintactice[62], întrucît funcția sintactică dată face imposibilă renunțarea atît la elementul cu funcție sintactică, cît și la acela cu funcție de marcă : pe un deal *răsare luna* ≠ nici cu deal *răsare luna*, nici cu pe un *răsare luna* ș.a.m.d.

O problemă discutată (și discutabilă) în acest sens o constituie așa-numita parte de propoziție *anticipată* și *reluată* (poate mai bine parte de propoziție *dublată*), precum și partea de propoziție *multiplă*.

Despre partea de propoziție dublată, *Gram. Acad.*, II, p. 84—85, vorbește la subiect (vine *el* tata), la complementul direct (*l*-am convins pe copil) și la complementul indirect (lui i-am dat cartea). Dacă nu o considerăm apoziție (vezi §82), partea de propoziție dublată se deosebește de partea de propoziție exprimată printr-un grup variabil de cuvinte prin aceea că în timp ce la partea de propoziție dublată oricare din cei doi termeni luat izolat poate reprezenta funcția sintactică respectivă, la partea de propoziție exprimată printr-un grup variabil de cuvinte nu apare această caracteristică (un singur termen al grupului variabil de cuvinte nu reprezintă aceeași funcție sintactică cu întregul grup). Compară *vine el tata*, unde păstrînd comunicarea (în afara aspectului stilistic), atît *el*, cît și *tata* pot fi subiecte (*vine* el ; *vine* tata), cu *pe un deal răsare luna*, unde luate separat nici cuvîntul cu funcție sintactică *deal*, nici cuvintele cu funcție de marcă *pe* și *un* nu pot reprezenta circumstanțialul de loc (nu reprezintă o construcție românească nici *deal răsare luna*, nici *pe un răsare luna*).

Din acest punct de vedere, partea de propoziție dublată prezintă asemănări cu partea de propoziție multiplă[63] (despre partea de propoziție multiplă se vorbește la subiect, în exemple ca băieții și fetele *dansează*, și la numele predicativ, în exemple ca *tinerii sînt* frumoși și sinceri). Ne referim la faptul că și la partea de propoziție multiplă fiecare termen

---

[62] Grupul variabil de cuvinte este, însă, divizibil la alte nivele. De exemplu, la nivel lexical grupul variabil *pe un deal* este divizibil în cuvintele vide *pe* și *un* și cuvîntul noțional *deal* ; la nivel morfologic, *pe* este invariabil, față de *un* și *deal* care au flexiune după gen, număr și caz ș.a.m.d.

[63] Privitor la partea de propoziție multiplă, vezi și Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, SG, III, p. 79—91, unde se face deosebire între *partea de propoziție multiplă* și *mai multe părți de propoziție*.

luat separat poate îndeplini aceeași funcție sintactică ca și partea de propoziție multiplă luată în întregime (facem abstracție *aici* de acordul gramatical dintre subiect și predicat): **băieții** *dansează*; **fetele** *dansează*; *tinerii sînt* **frumoși**; *tinerii sînt* **sinceri**. Deosebirea dintre partea de propoziție multiplă și partea de propoziție dublată (în această privință la fel comportîndu-se și partea de propoziție reprezentată printr-un grup variabil de cuvinte) constă în aceea că la partea de propoziție multiplă — făcînd abstracție de eventualele cuvinte morfem — fiecare termen luat în parte exprimă, direct sau indirect, cîte o noțiune, în timp ce la partea de propoziție dublată (precum și la aceea exprimată printr-un grup variabil de cuvinte) cuvintele alcătuitoare ale părții de propoziție luate la un loc exprimă o singură noțiune. Compară *băieții* (o noțiune) și *fetele* (altă noțiune) *dansează*, cu *vine el tata*, unde *el tata* exprimă o singură noțiune, și cu *pe un deal răsare luna*, unde *pe un deal* exprimă tot o singură noțiune.

* * *

Privitor la definirea părții de propoziție ne mai oprim, în fine, la precizarea (făcută la începutul acestui paragraf) că partea de propoziție se exprimă *în principiu* prin cuvinte. Această precizare urmărește să semnaleze faptul că în limba română în afara situației *generale*, cînd partea de propoziție se exprimă prin cuvinte, există și situații *particulare*, în sensul că partea de propoziție rezultă din diverse morfeme. Posibilitatea de a rezulta din morfeme apare doar la subiect și — dacă acordăm valoare morfematică contextului — la predicat (dar nu întotdeauna, ci doar uneori), ceea ce se explică prin raportul sintactic de inerență existent *numai* între aceste părți de propoziție. Inerența dintre subiect și predicat trimite la ideea că în mod normal (pentru excepții vezi § 9) predicatul poate fi conceput numai prin subiect și subiectul numai prin predicat. Așa stînd lucrurile, rezultarea subiectului din predicat este posibilă dacă avem în vedere că: în limba română nu există propoziție fără predicat; cu excepția cazurilor mai rare de predicat adverbial și interjecțional, în toate celelalte predicate există un verb; la verb există diverse morfeme pentru indicarea persoanei gramaticale (vezi GEM, p. 332—341); formal, persoana

gramaticală în nominativ are de obicei funcția sintactică de subiect. Astfel, în versurile :

Părea un tînăr voievod
Cu păr de aur moale

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 132)

predicatul *părea un voievod* conține verbul *părea*, în a cărui structură se află morfemul final -Ø (opus lui -*u* din *părea*u). Acest morfem -Ø trimite la nominativul persoanei a III a singular (*el* sau *ea*) care, *formal*, reprezintă subiectul ; pentru selectarea lui *el*, se apelează la *conținutul* subiectului, anume, noțiunea exprimată prin cuvîntul *luceafărul*, care rezultă din context (amănunte în legătură cu subiectul neexprimat printr-un cuvînt se vor da în § 27).

Raportul de inerență dintre subiect și predicat, precum și faptul că predicatul este nucleul propoziției fără de care nu poate fi concepută această unitate sintactică explică și posibilitatea de neexprimare a predicatului. Astfel, în propoziția-răspuns „*Băiatul*“ la întrebarea „*A venit băiatul sau fata ?*“, există predicatul *a venit*, numai că acesta nu este exprimat printr-un cuvînt, ci rezultă din context (vezi și § 8).

Cunoscînd că în afara subiectului și predicatului — și aceasta doar uneori—nici o altă parrte de propoziție nu poate rezulta din morfeme, este normal să generalizăm spunînd că partea de propoziție se exprimă *în principiu* prin cuvinte și doar *în particular* poate rezulta din diverse morfeme.

§ 16. Numărul părților de propoziție constituie încă o problemă care cunoaște rezolvări variate.

a) Cu toate că, după cîte știm, nu are susținători direcți în gramatica românească[61], menționăm, totuși — pentru

[61] Nu considerăm susținători ai tezei că există o singură parte de propoziție, predicatul, pe cei ce relevă rolul deosebit al verbului în cadrul propoziției. În acest sens, vezi Gabriela Pană-Dindelegan, care apreciază *modelul „cazurilor“* lui Filmore ca „mai sugestiv decît cel din *Aspects* [=Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of syntax*, Cambridge, Massachusetts, 1965] pentru evidențierea rolului verbului în cadrul propoziției, ca nucleu în jurul căruia gravitează — prin fenomenul de „atracție“ —cei-lalți determinanți, inclusiv subiectul“ (*Reflecții pe marginea „teoriei cazurilor“ a lui Charles J. Filmore*, SCL, XXIII, 1972, nr. 1, p. 54). Vezi și *Sin-*

a releva diversitatea soluțiilor în această problemă — și teza potrivit căreia există *o singură parte de propoziție, predicatul.* Autorul acestei teorii[65] apreciază că „cuvîntul predicat este singurul care aparține în același timp vocabularului gramaticii și logicii, pentru că el ne trimite la sursa semiologică din care ies raporturile lor : el evocă gîndirea obiectului enunțării. În ideea sa pură, el ne face să urcăm la punctul unde gramatica nu a produs încă formele sale de expresie, dar unde ea capătă în bloc valoarea de simbol. La acest punct de plecare, adică la acest grad de generalitate, el poate avea accepția semnificantului și a semnificatului... Noțiunea predicatului nu este cu adevărat spus nici gramaticală, nici logică ; ea aparține în proprietate semiologiei și prin aceasta raporturilor posibile gramaticii și gîndirii. Dar, *dacă obiectul enunțării este un element indispensabil vorbirii, nu se poate spune la fel despre subiectul său* [sublinierea noastră, C.D.], cum o probează frazele impersonale, exclamațiile-cuvinte, exclamațiile propriu-zise și expresiile fără subiect" (*op. cit.*, p. 396). Din punct de vedere psihologic, aici „vom fi obligați să considerăm că există un subiect subînțeles chiar cînd el nu este exprimat gramatical. Acesta este subiectul general al vorbirii : temperatura cînd spun *e frumos !* [*il fait beau !*], destinul în propoziția *ce mi se întîmplă ?* [*que m'arrive-t-il ?*]... Dacă ele sînt niște elemente ale gîndirii concrete, aceste subiecte nu sînt totdeauna niște forme ale gramaticii. Astfel de considerații justifică enunțarea „substantivelor" cînd o întîlnim în judecăți spontane... Dar ele probează de asemenea că *subiectul nu este un element indispensabil limbajului* [sublinierea noastră, C.D.] și că a

---

taxa transformațională a grupului verbal în limba română, București, 1974, p. 9 și passim, unde în grupul verbal este inclus și subiectul alături de obiectul direct, obiectul secundar, obiectul indirect, atributivul, grupul propozițional, grupul circumstanțial și grupul cantitativ. Revenind asupra faptului că „verbul este *centrul* enunțului" (PDS, p. 41), autoarea notează că „nu trebuie să se înțeleagă de aici că verbul este singurul factor „responsabil" de structurarea integrală a enunțurilor. Verbul realizează *prima* structurare a enunțurilor... În cadrul enunțului se realizează și alte structurări : ale grupului nominal, ale grupului adjectival sau adverbial" (PDS, p. 41, nota 2 ; vezi și p. 44).

[65] Ch. Serrus, *Le parallélisme logico-grammatical*, Librairie Felix Alcan, Paris, 1933.

fost o eroare în afirmația lui Aristot... după care trebuie cel puțin un nume și un verb pentru a alcătui un discurs" *(op. cit.*, p. 396—397).

b) De mare circulație este teza potrivit căreia există *două părți de propoziție, subiectul și predicatul*[65 bis]. Formulată încă din antichitatea clasică grecească, această teză este susținută și în zilele noastre. Astfel, la noi G. Ivănescu pleacă de la faptul că și în logică, și în gramatică există doar *subiect* și *predicat*, care pot fi redate nu numai prin cuvinte, ci și prin sintagme. Cînd sînt redate prin sintagme, „atît în cadrul sintagmei subiect, cît și în cadrul sintagmei predicat vom distinge determinate și determinante" (II, p. 196). Determinantele pot fi exprimate prin cuvinte, dar și de asemenea prin sintagme de tipul *care n-a căpătat încă aprobarea învățaților* (din contextul *o teorie care n-a căpătat încă aprobarea învățaților nu se dovedește prin aceasta a fi eronată)*, în care modurilor personale *li s-a luat* funcția predicativă de către elementul de relație ; ca urmare, o sintagmă ca aceasta „are exact funcția unui adjectiv, a unui participiu ; ea exprimă o notă din conținutul noțiunii" (II, p. 206). Sintagmele de acest tip, la fel cu adjectivele, numeralele etc. se înglobează în *sintagma subiectului* și în *sintagma predicatului*, ceea ce face să se vorbească de „subiecte și predicate simple, alcătuite adică dintr-un singur cuvînt și de subiecte și predicate dezvoltate, alcătuite adică din cîte o sintagmă, mai exact, din determinate și determinante" (II, p. 197).

Opinia că există numai două părți de propoziție, subiectul și predicatul, este susținută la noi și de B.B. Berceanu, în *Sistemul gramatical al limbii române* (București, 1971). Combătînd ideea considerată ca aparținînd „gramaticilor clasice", după care atributul „ar complini subiectul" [sic !] iar complementul „ar complini înțelesul predicatului" [sic !] — *lucr. cit.*, p. 43 —, B. B. Berceanu divizează comunicarea în *grupul nominal (lucr. cit.*, p. 168), care cuprinde un nume în nominativ însoțit de eventualele atribute și propoziții atributive, și *nucleul propoziției (lucr. cit.*, p. 206), care

---

[65 bis]. Vezi G. Ivănescu, *Gramatica și logica, I, Structura gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, AUT, I, 1963, p. 259 ș.u., și mai ales II, *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintatice a limbii*, AUT, II, 1964, p. 193 ș.u.

cuprinde un verb la un mod personal însoțit de eventualele complemente și propoziții completive.

c) Nu demult, P. Zugun[66] propune să se vorbească de *trei părți de propoziție, subiectul, predicatul și adjunctul.* Autorul apreciază că „tipurile de relații fundamentale existente între cuvintele în care poate fi disociată o propoziție" — mai precis, nu toate acestea, ci numai raportul de inerență și raportul de subordonare — reprezintă un criteriu care „este suficient pentru identificarea tipurilor fundamentale de părți de propoziție" *(art. cit.*, p. 105). Astfel, raportul sintactic de inerență justifică existența părților principale de propoziție, adică a subiectului și a predicatului. Apariția raportului de subordonare dintre atribut, apoziție, complement, element predicativ suplimentar și atributul circumstanțial, pe de o parte, și regentele acestora, pe de altă parte, conduce la ideea că atributul, apoziția, complementul, elementul predicativ suplimentar și stributul circumstanțial nu reprezintă fiecare cîte o parte de propoziție, ci toate la un loc se constituie într-o singură parte de propoziție, *adjunctul.* Aceasta întrucît „faptul că determinatul atributului (substantiv, pronume) diferă sub raport morfologic de determinatul complementului (verb, adjectiv, adverb, interjecție) nu constituie un argument decisiv pentru a considera că atributul și complementul sînt două tipuri fundamentale diferite de părți de propoziție" *(art. cit.*, p. 106).

În cadrul adjuncților, P. Zugun operează anumite clasificări după diverse criterii *(art. cit.*, p. 109—110), distingînd : adjuncți obligatorii pe lîngă regenți insuficienți și adjuncți facultativi — ceilalți ; adjuncți subordonați unui singur regent (atributul și complementul) și adjuncți subordonați față de doi regenți (atributul circumstanțial, elementul predicativ suplimentar și numele predicativ) ; după natura morfologică a determinatului, adjuncții pot fi atribute (dacă determină un substantiv sau pronume) și complemente (dacă determină verbe, adjective, adverbe sau interjecții) ș.a.m.d.

d) Cea mai mare răspîndire are la noi opinia potrivit căreia există patru părți de propoziție : două principale (subiectul și predicatul), a căror prezență este necesară pentru existența

[66] *Părțile de propoziție*, CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 105 ș.u.

propoziției, și două secundare (atributul și complementul), a căror prezență nu este obligatorie în propoziție. Subiectul și predicatul sînt definite în maniera științei logicii, luîndu-se, adică, în considerație doar conținutul, nu și forma, Astfel, subiectul este punctul de plecare a propoziției despre care se spune ceva, iar predicatul este punctul de sosire, care spune ceva despre subiect (vezi I. Iordan, LRC, p. 532, 536, 561 etc.). Cît privește părțile secundare de propoziție, acestea se definesc prin raportarea la un regent considerat din punct de vedere morfologic : atributul determină substantivul sau echivalentele acestuia, iar complementul determină verbul sau echivalentele acestuia (vezi I. Iordan, LRC, p. 534, 535, 591 etc.).

e. În ultimele decenii a cîștigat teren opinia că în limba română sînt cinci părți de propoziție, și anume, subiectul, predicatul, atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 74 ș.u.). Această opinie are evidente asemănări cu cea prezentată imediat mai sus, în sensul că părțile de propoziție sînt definite și clasificate în aceeași manieră, deosebirea față de opinia anterioară constînd doar în adăugarea la părțile secundare de propoziție a elementului predicativ suplimentar. Adăugarea elementului predicativ suplimentar este determinată de situația specială pe care acesta o are față de atribut și complement „prin faptul că se referă în același timp la un nume și la un verb: stă pe lîngă un verb, prin intermediul căruia determină un nume cu anumite funcțiuni sintactice" *(Gram. Acad.*, II, p. 26).

* * *

Prin prezentarea succintă a opiniilor pe care am făcut-o mai sus am urmărit să scoatem în evidență că privitor la numărul părților de propoziție există soluții diverse care se explică prin unghiul de vedere — logic sau(și) gramatical — luat în considerație și, în legătură cu acest lucru, prin criteriile utilizate. Astfel, dacă se subordonează analiza gramaticală analizei logice, acordîndu-se cel mai mare interes gîndirii *transmise prin propoziție*, se ajunge la ideea că propoziția, la fel cu judecata din logica aristotelică, are — neglijînd copula — două părți, și anume, *subiectul* (eventual *sintagma subiectului)* și *predicatul* (eventual *sintagma*

predicatului). Gîndirii, însă, i se poate acorda importanța majoră nu numai pentru faza limbajului evoluat avut în vedere de logica aristotelică, ci și pentru o fază anterioară, cînd obiectul gîndirii este necesar, dar subiectul propoziției nu este indispenabil. În felul acesta se poate explica de ce singura parte de propoziție recunoscută de unii specialiști este *predicatul.*

Analiza gramaticală poate fi concepută, însă, nu numai ca o anexă a analizei logice, ci și detașată de aceasta. Procedîndu-se în acest fel, s-a găsit că între propoziție și judecată există nu numai asemănări, ci și anumite deosebiri (vezi § 3), printre care și aceea privitoare la numărul și importanța elementelor lor constitutive. Dacă în judecata clasică există — în afara copulei — *doi termeni de importanță egală, subiectul și predicatul* (facem abstracție de faptul că unii specialiști acordă importanță mai mare subiectului iar alții predicatului), la propoziție lucrurile trebuie privite din două unghiuri, și anume, al sistemului (limbajului) și al actualizării lui (vorbirii).

Din punctul de vedere al vorbirii, termenii propoziției, indiferent de numărul lor, nu permit o ierarhizare după importanța lor în realizarea comunicării, ceea ce se verifică prin faptul că, renunțînd la oricare parte de propoziție, se modifică sau se distruge comunicarea dată: *repede mai zboară timpul ≠ zboară timpul ≠ zboară* ș.a.m.d. (pentru subiectul și predicatul psihologic, vezi § 3).

Din punctul de vedere al limbajului, în propoziție pot exista — fără ca acest lucru să fie obligatoriu — *mai mult de doi termeni*, care pot avea *importanță diferită:* unii — subiectul și predicatul — condiționează existența propoziției ca atare și de aceea sînt numiți *părți de propoziție* principale (și aici, după unii specialiști este mai important subiectul, iar după alții predicatul); alții — atributul, complementul... — sînt facultativi în propoziție (propoziția poate exista fără ei), fapt pentru care sînt numiți *părți de propoziție* secundare.

Generalizînd, considerăm că în privința numărului părților de propoziție *nu există un singur adevăr*, ci adevărul depinde de diferiți factori (tipul de analiză, criteriile folosite etc). Dacă admitem aceasta, atunci găsim justificarea faptului că în lucrarea de față, care este *o gramatică a limbii*

române destinată vorbitorilor de limbă română, problema ce ne-o punem este aceea de a găsi soluția *cea mai convenabilă*, care adică să permită analiza fără rest și cu cît mai puține contradicții a oricărei propoziții concrete din limba română.

După părerea noastră, și la identificarea părților de propoziție analiza gramaticală trebuie detașată — în limitele posibilului — de analiza logică, în sensul că *avem în vedere comunicarea semantică* (= conținutul), dar *ne preocupăm în mod special de expresia acesteia* (= forma). Întrucît analiza gramaticală de care ne ocupăm vizează *actualizarea sistemului*, urmează că în această analiză se face raportarea *vorbirii* (**actualizarea** *sistemului*) *la limbă* (**sistemul**). Pentru a putea raporta elementele componente ale unei *propoziții concrete* la sistem, este necesară stabilirea termenilor *propoziției tip*, ceea ce explică de ce *părțile de propoziție ca atare* se stabilesc din punctul de vedere al sistemului. Admițînd acest lucru, putem spune că în propoziția tip din limba română există două categorii de părți de propoziție : *părți de propoziție principale*, care au importanța cea mai mare în sistem, în sensul că fără acestea nu poate exista propoziția tip ; *părți de propoziție secundare*, care au importanță redusă în sistem, propoziția tip putînd exista și fără acestea.

Părțile de propoziție principale, *subiectul* și *predicatul*, se pot concepe și defini numai una prin alta (pentru cazul particular reprezentat de propoziția monomembră, vezi § 9). Conținutul acestora apropiindu-se de conținutul subiectului și predicatului judecății, se poate spune că subiectul propoziției este partea de propoziție despre care se face o comunicare prin predicatul propoziției, iar predicatul propoziției este partea de propoziție care face o comunicare despre subiectul propoziției (vezi I. Iordan, LRC, p. 528, 561). Dependența reciprocă dintre subiect și predicat — cunoscută sub numele de raport de inerență — se realizează în principiu în planul formei prin acordul gramatical în categoriile gramaticale comune părților de vorbire ce îndeplinesc aceste funcții (pentru amănunte, vezi paragrafele destinate subiectului și predicatului). Exemplu :

Muncitorii **s-au culcat**

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 4)

De obicei se apreciază că dintre părțile de propoziție principalele cea mai mare importanță o are predicatul (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 74—75; vezi și PDS, p. 45—46). Această apreciere, însă, trebuie însușită cu prudență. Spunînd aceasta, avem în vedere că propoziția poate exprima o judecată (vezi § 4), iar într-o judecată este obligatoriu să existe și subiectul judecății — ca element cunoscut, punct de plecare a gîndirii sau obiect al gîndirii — și predicatul judecății, ca element nou, punct de sosire a gîndirii sau comunicare despre obiectul gîndirii. Inexistența *obiectului gîndirii* face imposibilă în mod normal existența *comunicării* despre acesta. Astfel, în propoziția de mai sus — care exprimă o judecată — nu numai înlăturarea predicatului (și al propoziției, și al judecății) *s-au culcat* duce la distrugerea propoziției și a judecății, ci și înlăturarea subiectului (și al propoziției, și al judecății) *muncitorii* are același rezultat (luate izolat, nici *muncitorii*, nici *s-au culcat* nu reprezintă o propoziție și o judecată). Cu alte cuvinte, dacă o judecată nu poate exista fără subiectul și predicatul judecății și dacă judecata are ca principal mijloc de exprimare propoziția, atunci putem spune că în propoziția care exprimă o judecată (și, prin analogie, în orice propoziție) importanța cea mai mare o au ambele părți de propoziție principale, adică și subiectul, și predicatul (pentru cazul particular al propoziției monomembre, vezi § 9).

În legătură cu părțile de propoziție secundare, în literatura românească de specialitate există o mai mare diversitate de opinii. Judicioasă este ideea că în analiza gramaticală trebuie deosebite *determinantele* de *determinate*, indiferent de natura morfologică a acestora din urmă (vezi G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, II, p. 196, unde se arată că de fapt și atributul este, în planul comunicării, tot un *complement* pe lîngă regentul *completat*). Fructificînd această idee, P. Zugun (vezi mai sus) propune *o singură parte de propoziție secundară, adjunctul*, care se deosebește de părțile de propoziție principale prin raportul gramatical (în timp ce între subiect și predicat raportul este de inerență, între adjunct și determinatul său raportul este de subordonare). În cadrul adjunctului, autorul citat distinge — după natura morfologică a determinaților — atribute și complemente, iar după numărul determinaților, atribute, complemente și atribute circumstanțiale. Cu alte cuvinte, în această viziune nu se

neagă atributul, complementul și atributul circumstanțial — despre care se vorbește în lucrările în care se admit patru și cinci părți de propoziție (vezi mai sus) — ci acestea sînt considerate ca reprezentînd *subclase, clasă* fiind doar adjunctul.

Ceea ce ne determină să nu acceptăm integral nici unul din punctele de vedere care vizează părțile de propoziție secundare (o singură parte de propoziție secundară, adjunctul; două părți de propoziție secundare, atributul și complementul; trei părți de propoziție secundare, atributul complementul și elementul predicativ suplimentar) este faptul că acestea nu acoperă toate realitățile existente în română. După părerea noastră, părțile de propoziție secundare din limba română — stabilite după *natura morfologică a determinatului* și *numărul determinatelor* — sînt în număr de patru (pentru amănunte, vezi § 26—§ 89), și anume:

Atributul, care are un singur regent pe care, pentru comoditatea exprimării, îl vom numi *de tip nominal* (substantivul și substitutele acestuia). Exemplu:

Lunecau *baletistele* **albe**

(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 74)

Complementul (unde includem și *circumstanțialul*), care are tot un singur regent pe care îl vom numi — de asemenea pentru comoditatea exprimării — *de tip verbal* (verbul, adjectivul, adverbul și interjecția). Exemplu:

Vîntul *tremură*-**n perdele**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 54)

Apoziția, care are și ea un singur regent, dar acesta este *uneori de tip nominal, iar alteori de tip verbal*. Exemple:

Și el — *el* **vîrful mîndru** al celor ce apasă
Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 51)

Vara, **în iulie**, este de obicei foarte cald.

Atributul circumstanțial, care are simultan doi regenți, *unul de tip nominal și altul de tip verbal*. Exemplu:

Din izvoare și din gîrle
Apa sună **somnoroasă**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 97)

§ 17. Pentru a putea analiza sintactic, *fără rest*, orice segment de vorbire, considerăm necesară și o a patra unitate sintactică, pe care o numim convențional *substitut de propoziție sau frază*. Prin substitutul de propoziție sau frază înțelegem *unitatea sintactică indivizibilă la nivel sintactic și nedezvoltabilă în propoziție sau frază care, în contextul dat, ține locul — în privința comunicării — unei propoții sau fraze.*

Referindu-ne la această definiție, precizăm că prin *indivizibilitatea* substitutului de propoziție sau frază am vrut să subliniem că, în eventualitatea exprimării lui printr-o perifrază, elementele constitutive ale perifrazei trebuie considerate ca reprezentînd o singură unitate (vezi și mai sus, nota 61). De exemplu, — *Ba da* (ca răspuns la întrebarea — *Nu ai citit cartea ?)* este un grup de cuvinte stabil care, sintactic, constituie un singur *substitut de propoziție.*

În legătură cu faptul că substitutul de propoziție sau frază este *nedezvoltabil* în propoziție sau frază, reamintim ideea (vezi §1 și passim) că în limba română unele elemente *existente* ale comunicării pot fi nu numai *exprimate*, ci și *deductibile* din context. De exemplu, în fraza :

De-i izbuti, bine de bine, iară *de nu*, au mai pățit și alți voinici ca tine.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 231)

în propoziția subliniată *de nu* există nu numai conectivul *de* și negația *nu*, ci și predicatul *vei izbuti* (de fapt predicatul este *nu vei izbuti*), și subiectul *tu*, doar că acestea două din urmă, subiectul și predicatul, nu sînt exprimate și rezultă din context[67].

Calitatea de a fi întregite de așa natură încît — fără a se modifica sau distruge comunicarea — să devină segmente

[67] În *Gram. Acad.*, II, p. 65, se afirmă — fără a se aduce vreo motivare — că „interpretarea propozițiilor neanalizabile exprimate prin adverbul *nu*... drept fragmente analizabile, în care restul comunicării se subînțelege, este greșită".

cu structură *evidentă* de propoziție sau frază o are și majoritatea construcțiilor numite de unii specialiști „enunțuri nonpropoziționale" (I. Iordan și V. Robu, LRC, p. 568—561). Astfel, numele instituțiilor *(Universitatea „Al. I. Cuza", Ministerul Educației și Învățămîntului* etc.) și titlurile de cărți, articole, periodice etc. *(Structura logică a gîndirii, Gramatica și logica, Studii și cercetări lingvistice* etc.) se pot dezvolta cu ușurință în propozițiile a căror prescurtare o reprezintă : *Universitatea „Al. I. Cuza"* < **Instituția aceasta se numește** *universitatea „Al. I. Cuza"* ; *Structura logică a gîndirii* < **În lucrarea aceasta se vorbește despre** *Structura logică a gîndirii* ș.a.m.d. În același sens, formulele de întîmpinare și de despărțire *(noapte bună, la revedere, bună ziua* etc.) și de urare *(la mulți ani, sărbători fericite* etc.) permit reconstituirea propozițiilor din care provin, de tipul **îți dorese (urez)** *noapte bună (la mulți ani)* etc. ; comunicările expresive scurtate *ajutor !, repede !* etc. pot fi reîntregite în **dă-mi** *ajutor*, **vino** *repede* etc. ; adresele locuințelor și instituțiilor *(strada 23 August, numărul 26A, Iași ; comuna Dolhești, județul Suceava* etc.) înseamnă ceea ce se transmite printr-o propoziție de tipul **aici este** *strada 23 August, numărul 26A* **din** *Iași ;* adresele de la corespondență cum ar fi *Profesorului X, Universitatea „Al. I. Cuza", Iași*, se pot reconstitui într-o frază ca **această corespondență să fie dată** *profesorului X*, **care lucrează la** *universitatea „Al. I. Cuza"* **din** *Iași* ș.a.m.d.

Posibilitatea de a recăpăta structură evidentă de propoziție prin subînțelegerea verbului *a fi* o au și adverbele de tipul *bine, rău, probabil, evident* etc. cînd sînt determinate de o propoziție subiectivă. Astfel, *bine că plouă* < **e** *bine că plouă* etc.

În toate aceste construcții în care vorbitorul poate reconstitui propozițiile sau frazele din care provin structurile scurtate respective considerăm că nu avem de-a face cu substitute de propoziții sau fraze, ci chiar cu propoziții sau fraze în care anumite elemente *existente* nu sînt exprimate pentru că se deduc din context.

Notăm, însă, că uneori — indiferent de explicație — vorbitorul de limbă română nu mai poate construi propoziții sau fraze din cuvinte cu semnificații asemănătoare cu cele avute în vedere mai sus. Astfel, dacă aprobarea prin *sigur* din *sigur că are dreptate* permite subînțelegerea verbului

a fi (e *sigur că are dreptate*), aprobarea prin *desigur* din *desigur că are dreptate* nu mai permite adăugarea lui *a fi* (*e desigur că...* nu este o formulare românească); dacă la *noapte bună* se subînțelege un verb (*îți urez noapte bună*), la *pa* — datorită adresării directe — nu este posibilă subordonarea față de un verb (încercînd reconstituirea cu un verb de declarație, obținem *îți spun*, care reprezintă stilul indirect, și *pa*, care reprezintă stilul direct) ș.a.m.d. În măsura în care nu mai pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze, cuvintele sau grupurile de cuvinte în discuție — pierzîndu-și calitatea de propoziții sau fraze — devin substitute de propoziții sau fraze.

* * *

În legătură cu substitutul de propoziție sau frază luăm în discuție și termenul de „propoziție neanalizabilă" utilizat în unele lucrări (*Gram. Acad.*, II, II, p. 64—65; ȘSC, p. 86—87). Lăsînd la o parte un adverb ca *nu* — care după părerea noastră reprezintă propoziție cu verbul predicat și eventualele determinări deduse din context — ceea ce este numit propoziție neanalizabilă se exprimă prin adverbe de afirmație și de negație (*da*, *ba*, etc.), prin interjecții și prin vocative. Exemple:

— Așa a spus ?
— *Da.*

(M. Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 65)

Madam Georgescu mă aștepta foarte nerăbdătoare:
— *Ei ?*
— *Ei*, le dă la toți.

(I. L. Caragiale, după *Gram. Acad.*, II, p. 64)

Mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și începe să zbiere:
— *Mamițoo ! mam'mare ! tantii !*

(I. L. Caragiale, după ȘSC, p. 86)

În ceea ce ne privește, considerăm că realitățile numite propoziții neanalizabile *nu sînt propoziții*, pentru că nu au caracteristicile de formă și de conținut ale acestei unități sintactice. Astfel, din punctul de vedere al formei, așa-zisele

propoziții neanalizabile nu sînt propoziții pentru că *nu sînt* **îmbinări de cuvinte** (pentru definiția propoziției, vezi § 2). Faptul că uneori nici propoziția monomembră nu se realizează printr-o îmbinare de cuvinte (vezi § 9) nu constituie un argument în favoarea existenței propoziției neanalizabile, întrucît între propoziția monomembră și așa-zisa propoziție neanalizabilă există deosebiri esențiale. În timp ce la propozițiile monomembre se poate identifica predicatul, eventual și una sau mai multe părți de propoziție secundare (exemplu : *plouă continuu*, unde există predicatul *plouă* și circumstanțialul *continuu*), la adverbele de afirmație și de negație (numai acelea care nu pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze), la interjecții (numai acelea care nu fac parte din propoziții — vezi GEM, p. 383) și la vocativele substantivelor și substitutelor acestora (însoțite sau nu de determinări) nu se poate vorbi de nici o funcție sintactică (acestea nu sînt părți de propoziție, nici principale, nici secundare). Compară *plouă continuu*, unde există predicatul și un circumstanțial, cu *da*, *ei*, *mamițoo* (din exemplele de mai sus), care nu reprezintă nici o funcție sintactică.

În privința conținutului, care se are în vedere la analiza sintactică, reamintim truismul că propoziția comunică o *anumită* judecată, un *anumit* act de voință sau cererea *anumitor* informații (vezi §2—§6). Această caracteristică, însă, nu apare și la abverbele, interjecțiile și vocativele în discuție. Astfel, *da*, în afara contextului, indică doar afirmația *în general* și nu o *anumită* judecată, un *anumit* act de voință sau cererea *anumitor* informații. Că așa stau lucrurile se verifică prin aceea că în contextul din Sadoveanu **da** înseamnă *așa a spus*, dar cînd reprezintă răspunsul la *merge cu el ?*, **da** înseamnă *merge cu el*, la *știe că a pierdut ?*, **da** înseamnă *știe că a pierdut* ș.a.m.d.

Cele spuse în legătură cu adverbul sînt valabile — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — și la interjecțiile și vocativele avute în vedere. De exemplu, în afara contextului, interjecția *ei* nu transmite nici o informație, dar în context *ei* poate însemna *le dă la toți* dacă este raportată la *le dă la toți* (vezi mai sus), *ai auzit* dacă se raportează la *ai auzit ?*, *ai reușit să depășești obstacolul* dacă se raportează la această frază ș.a. m.d. În același sens, vocativul *mamițoo* în contextul lui Caragiale înseamnă *vină să vezi ce s-a întîmplat*, dar

însoțind un gest ce indică un obiect oarecare poate însemna *vreau acel obiect* ș.a.m.d., vocativul avînd „valoarea unei propoziții sau fraze întregi" (I. Iordan, LRC, p. 294).

Generalizînd, adverbele de afirmație și de negație, interjecțiile și vocativele la care ne referim *nu transmit o* anumită *comunicare*, ci atîtea comunicări cîte propoziții sau fraze au în vedere, adică *o infinitate de comunicări*. Comunicarea transmisă prin cuvintele în discuție este aceeași cu a elementului prin care se precizează comunicarea, adică în principiu o judecată, un act de voință sau cererea unei informații cînd raportarea se face la o propoziție, dar un șir de judecăți, acte de voință sau cereri de informații (eventual chiar un raționament) cînd raportarea se face la o frază. Cu alte cuvinte, în privința conținutului, adverbele, interjecțiile și vocativele discutate sînt comparabile cu pronumele : așa cum în contextul dat pronumele substituie niște nume, tot la fel adverbele de afirmație și de negație nedezvoltabile în propoziții sau fraze, interjecțiile exterioare propoziției și vocativele substantivelor și echivalentelor acestora substituie în contextul dat o propoziție sau frază. Avînd în vedere aceste caracteristici, în cazul adverbelor, interjecțiilor și vocativelor la care ne referim ni se pare mai convenabil să vorbim de *substitute de propoziții* sau fraze decît de propoziții neanalizabile.

* * *

În urma acestor comentarii apreciem că substitutul de propoziție sau frază este o unitate sintactică cu puține posibilități de realizare, dar cu o mare frecvență în limba vorbită (avem în vedere că în stilul oral abundă afirmația și negația concisă, sugerarea stărilor psihice sau fizice, adresarea directă etc.).

Substitutul de propoziție sau frază se concretizează în :

a) Adverbele de afirmație și de negație *da*, *ba*, *ba da*, care nu pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze. Exemplu :

— Tu ești Mircea ?
— *Da*-mpărate.

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113)

b) Interjecțiile exterioare propoziției (*ah*, *oh*, *o* etc.), care nu pot fi nici ele dezvoltate în propoziții sau fraze. Exemplu :

Ah ! sînt printre voi de-aceia care nu cred tabla legii
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 40)

c) Substantivele și substitutele acestora (însoțite sau nu de determinări) în vocativ, care de asemenea nu pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze. Exemplu :

— *Arald !* strigă crăiasa — las' fața să-mi ascund
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 78)

În afara acestor elemente, care *în mod evident* nu pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze, mai există și altele care *în mod firesc* nu mai pot fi dezvoltate în propoziții sau fraze (faptul că, astăzi, aceste elemente nu mai permit dezvoltarea lor în propoziții sau fraze *firești* trimite la ideea că aici am putea vorbi de faza finală a unui proces evolutiv). Admițînd acest lucru, înseamnă că elementele respective *tind* să devină substitute de propoziții sau fraze. Ne referim la :

a) Interjecțiile provenite din substantive sau interjecțiile propriu-zise utilizate la întîlnire sau despărțire (*salutare*, *servus*, *pa* etc), care nu pot fi dezvoltate *în mod firesc* în propoziții sau fraze. Exemplu :

Eu : *Salutare*, ilustre Caton.
Cat. : *Salutare.*
(I. L. Caragiale, *op. cit.*, p. 269)

b) Adverbele de afirmație sau de negație, de nesiguranță etc de tipul *desigur*, *firește*, *poate* etc care, dacă nu sînt determinate de o propoziție subiectivă, nu pot fi nici ele dezvoltate în mod firesc în propoziții sau fraze. Exemplu :

Laudele lor *desigur* m-ar mîhni peste măsură
(*M. Eminescu, op. cit.*, p. 110)

§ 18. Comentariile pe care le-am făcut în legătură cu cele patru unități sintactice existente în limba română arată că acestea nu sînt clase perfect omogene care să se poată deosebi tranșant unele de altele cu ajutorul unui singur criteriu, fie că acesta vizează *forma*, fie că vizează

conținutul. Întrepătrunderile de caracteristici de la o unitate la alta conduc la ideea că unitățile sintaxei pot fi individualizate prin luarea în considerație a *caracteristicilor* **dominante**, care vizează :

1. *Materialul de construcție* : propoziția este — în afara cazului particular al monomembrei (vezi § 9) — *o îmbinare de* **cuvinte** ; fraza este întotdeauna *o îmbinare de* **propoziții** ; partea de propoziție este constituită dintr-**un cuvînt** (sintetic sau perifrastic) și tot printr-**un cuvînt** (sintetic sau perifrastic) este reprezentat și substitutul de propoziție sau frază.

2. *Comunicarea de natură semantică* : propoziția comunică **o judecată, un act de voință** sau **cererea unor informații** ; fraza (exceptînd cazul particular al frazelor ce transmit o judecată — vezi § 10) comunică **un șir de judecăți, acte de voință ori cereri de informații** sau **un raționament** ; partea de propoziție comunică **o noțiune**, iar substitutul de propoziție sau frază, în contextul dat, **înlocuiește** *comunicarea făcută printr-o* **propoziție sau frază.**

3. *Raportul sintactic obligatoriu* : în propoziție — cu excepția celei monomembre — *obligatoriu este* **raportul de inerență** ; în frază, *obligatoriu este unul din raporturile de* **coordonare, subordonare, mixt, incidență sau explicativ** ; la partea de propoziție *nu este obligatoriu* **nici un raport sintactic** și tot **nici un raport sintactic** *nu este obligatoriu* nici la substitutul de propoziție sau frază (dacă partea de propoziție și substitutul de propoziție sau frază sînt exprimate prin perifraze, raporturile sintactice care apar în interiorul perifrazelor interesează doar la geneza perifrazelor respective).

Notă. Unitățile sintaxei nu sînt aceleași la toți specialiștii. În acest sens notăm că la noi[68] se consideră de obicei că, alături de propoziție, frază și partea de propoziție, a patra unitate sintactică (eventual „semantico-sintactică") este *sintagma* (numită uneori și *îmbinare de cuvinte, grup de cuvinte* [69] etc).

---

[68] Vezi, de exemplu, I. Iordan, LRC, p. 500—503; S. Stati, *Sintagma și sistemul sintactic al limbii*, SCL, VII, 1957, nr. 4, p. 431—450 ; I. Rizescu, *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, LR, XI, 1962, nr. 5, p. 514—523 ; *Gram. Acad.*, II, p. 7—8 ; ȘSC, p. 13—14 ; TLG, p. 203 ș.a.

[69] Unii specialiști încearcă diferențierea *sintagmei* de *îmbinarea de cuvinte* și de *grupul de cuvinte* (vezi, de exemplu, I. Rizescu, *art. cit.*, p. 514 ș.u. ; *Gram. Acad.*, p. 8 ș.a.).

În literatura universală, termenul *sintagmă* este folosit cu diferite accepții, cele mai multe dintre ele fiind indicate de Ferdinand de Saussure[70]. Subordonînd sintaxa sintagmaticii *(op. cit.*, p. 188), Ferdinand de Saussure caracterizează sintagma ca o reuniune de două sau mai multe unități ale limbii consecutive, ceea înseamnă că noțiunea de sintagmă se aplică „nu numai cuvintelor, ci și grupurilor de cuvinte, unităților complexe de orice dimensiune și de orice fel" *(op. cit.*, p. 172). Astfel spus, sintagmele pot fi cuvinte compuse și derivate, grupuri de cuvinte, propoziții și fraze : *„re-lire ; contre tous ; la vie humaine ; Dieu est bon ; sil fait beau temps, nous sortirons"* *(op. cit.*, p. 170,; vezi și p. 172).

În consens cu literatura de specialitate universală, la noi s-au făcut unele sublinieri privitoare la sintagmă. Astfel, privitor la sintagmele reprezentate printr-un singur cuvînt — numite sintagme *interne*, pentru deosebirea de sintagmele *externe*, care conțin două sau mai multe cuvinte (Iordan, LRC, p. 501) — se arată că acestea conțin un radical la care se adaugă fie unul sau mai multe afixe lexicale *(revedere < re + vedere ; lucrător < lucr + (ă)tor* etc), fie unul sau mai multe afixe gramaticale *(dormeam < dorm + ea + m ; cîntasem < cînt + a + se + m* etc).

În legătură cu sintagma constituită dintr-un grup de cuvinte nu există unitate de vederi. Unii specialiști sînt de părere că elementele grupului de cuvinte numit sintagmă trebuie să fie părți de vorbire noționale, „deci nu unelte gramaticale" (S. Stati, *art. cit.*, p. 435) ; prin urmare, într-un text ca *mama și tata s-au întors foarte tîrziu de la teatru*, grupurile de cuvinte *de la teatru*, *s-au întors* etc nu reprezintă sintagme pentru că conțin doar un singur cuvînt noțional și unul sau mai multe instrumente gramaticale *(idem, ibidem)*. Alți specialiști admit — în sensul opiniei lui Ferdinand de Saussure — că sintagmă poate fi „orice unitate a

[70] *Cours de lingvistique gênêrale*, edition critique préparé par Tullio Mauro, Payot, Paris, 1976.

vorbirii... dacă exprimă un înțeles potrivit cu intențiile vorbitorului" (Iordan, LRC, p. 501). Ca urmare, este sintagmă externă nu numai îmbinarea de cuvinte noționale, ci și îmbinarea alcătuită dintr-un cuvînt noțional și unul sau mai multe instrumente gramaticale (de exemplu, *ca pe roate* din *toate au început a merge ca pe roate* — Iordan, LRC, p. 502).

În ceea ce privește delimitarea sintagmelor — indiferent de felul în care sînt concepute — se folosesc criterii diverse, cel mai adesea „înțelesul potrivit cu intenția vorbitorului" (Iordan, LRC, p. 501) și „pauza" asociată cu „intonația" (*idem*, p. 500 și 506). Evident că aceste criterii permit manifestarea elementului subiectiv: „unul și același context poate fi analizat, adică descompus în sintagme, în mai multe feluri de către mai mulți oameni, și aceasta nu pentru că vorbitorul ar fi dat spuselor sale mai multe sensuri, ci pentru că diverșii lui interpreți, indiferent din ce cauză, pot înțelege contextul în mod diferit" (*idem*, p. 502). Astfel, fragmentul de vorbire *toate au început a merge ca pe roate* poate fi împărțit în sintagme în moduri diferite, și anume: (1) *toate au început a merge* (2) *ca pe roate*; (1) *toate* (2) *au început a merge ca pe roate*; (1) *toate* (2) *au început a merge* (3) *ca pe roate* (după Iordan, LRC, p. 502—503).

* * *

Din prezentarea succintă făcută mai sus rezultă că prin sintagmă se poate înțelege:

a) Un cuvînt noțional flexibil în a cărui structură intră cel puțin două unități ale limbii consecutive (un radical și unul sau mai multe afixe), ceea ce înseamnă că în acest caz *termenul* **sintagmă** se **suprapune** *peste acela de* **cuvînt** *sau — mai bine — peste acela de* **parte de vorbire flexibilă** (exemple: *revedere, lucrător, dormeam* etc).

b) Un grup de cuvinte fără indice de predicație, în care se află fie un cuvînt noțional și unul sau mai multe cuvinte morfem, fie două sau mai multe cuvinte noționale, fie două sau mai multe cuvinte noționale

însoțite de unul sau mai multe cuvinte morfem. În acest caz *termenul* **sintagmă** se **suprapune** *sau (și) peste termenul* **perifrază** *sau (și) peste termenul* **parte de propoziție** (exemple : *ca pe roate, cu luare aminte, rochița rîndunelei, contra tuturor, de la teatru, țărancă de pe malul Moldovei* etc.).

c) Un grup de cuvinte cu un singur indice de predicație, ceea ce înseamnă că acum *termenul* **sintagmă** se **suprapune** *sau peste termenul* **predicat**, *sau peste termenul* **propoziție** (exemple : [afară] *se face frumos* ; *toate au început a merge ca pe roate* etc).

d) Un grup de cuvinte cu doi sau mai mulți indici de predicație, situație în care *termenul* **sintagmă** se **suprapune** *peste termenul* **frază** (exemplu : *dacă se va face frumos, vom pleca* etc).

Generalizînd, deci, termenul sintagmă se folosește ca un fel de sinonim sau dublet pentru ceea ce în mod curent este numit *cuvînt* (noțional), *parte de vorbire* (flexibilă), *perifrază* (compus, locuțiune, expresie), *parte de propoziție* (predicat sau oricare alta), *propoziție* și *frază*. Întrucît prin *sintagmă* „se acoperă" — bineînțeles într-o manieră imprecisă — atît de multe noțiuni fundamentale ale lexicologiei și gramaticii (ceea ce înseamnă că acest termen nu satisface cerința de *precizie* a terminologiei științifice), sîntem de părere că *sintagma nu poate fi considerată drept unitate sintactică*. Dacă, totuși, *vrem* să menținem termenul sintagmă în lingvistică, trebuie să-i conferim o accepție precisă. În practica analizei gramaticale se simte uneori nevoia unui termen *neutral* pentru *segmentul de vorbire* în legătură cu care apare intuiția că nu poate fi analizat *la prima vedere*. De exemplu, în comunicarea *în fața anumitor oameni îmi scot pălăria*, grupul de cuvinte *îmi scot pălăria* permite două interpretări : fie o perifrază verbală predicativă cu semnificația de *mă plec (mă închin* în ideea respectului), fie un verb predicativ însoțit de un nume complement și de un pronume atribut. *Pînă la identificarea intenției vorbitorului*, pentru acest fel de grup se cuvinte se poate folosi termenul *neangajant* și *foarte comod* de *sintagmă*.

* * *

Direcția analitică (taxonomică) a sintaxei moderne — care urmărește identificarea elementelor constitutive ale unui text dat — are ca unitate de bază *enunțul*, prin care „se înțelege o secvență *fonică* (un flux sonor), limitată prin *pauze* și caracterizată printr-un contur *intonațional* și care poartă o anumită *informație* semantică, reprezintă deci o comunicare" (GRS, p. 21 — după care facem descrierea enunțului; pentru diverse accepții ale termenului, vezi DDL, sv *énoncé*; MDL, sv *énoncé*; unele comentarii se fac și în I. Iordan și V. Robu, *lucr. cit.*, p. 558 ș.u.).

Din punctul de vedere al structurii, enunțurile din limba română nu sînt omogene: unele, de tipul *vai*, *alo*, *aici* etc, „nu admit descompunerea în componente" (GRS, p. 71); altele, însă, de tipul *cîntă cîntece populare*, permit analiza la diverse nivele: la nivel lexical se identifică cuvinte (| cîntă |; | cîntece |; | populare |); la nivel morfemic se identifică morfeme (|| cînt | ă ||; || cîntec | e ||; || popular | e ||) etc (vezi GRS, p. 33).

În funcție de numărul componentelor și de relațiile dintre acestea, enunțurile se grupează în *enunțuri fundamentale* și *enunțuri complexe*. Enunțurile fundamentale sînt de trei feluri (vezi GRS, p. 72 ș.u.): *enunțuri cu relație de interdependență*, indiferent de faptul că apar sau nu și alte relații (exemple: *elevul învață*; *vino* !); *enunțuri cu relație de subordonare*, în cadrul cărora se distinge tipul *minunată vreme !* și tipul *merge liniștit* sau *iată-i*; *enunțuri fără relații interne*, unde există tipul reprezentat prin elemente ce nu pot fi completate *(da, ah !)* și tipul care permite dezvoltare *(liniște !* în comparație cu *e liniște)*.

Enunțurile complexe se obțin prin combinarea enunțurilor fundamentale. Numărul și aspectul — structurat sau nestructurat — al enunțurilor fundamentale dintr-un enunț complex, precum și relațiile dintre acestea au ca rezultat enunțuri complexe diferite: *omul știe că vremea trece* conține două enunțuri fundamentale structurate aflate în relație de dependență; în *a venit iar, adică s-a întros* cele două enunțuri fundamentale structurate sînt în relație de echivalență;

firește că vine conține două enunțuri fundamentale în relație de subordonare, dar numai al doilea este structurat, primul fiind nestructurat; în *vine, pleacă și se întoarce* apar trei enunțuri fundamentale structurate aflate în relație de coordonare ș.a.m.d.

Astfel conceput, enunțul permite o analiză fără rest a oricărui segment de vorbire din limba română. Încadrînd, însă, într-o singură unitate sintactică secvențe fonice atît de variate, prin forța lucrurilor se conferă unității sintactice respective un caracter deosebit de eterogen care, practic, anulează ideea de clasificare. Dacă unitățile sintaxei reprezintă niște *clase* și dacă enunțul — care nu este pus în opoziție cu nici o altă unitate sintactică — este considerat *singura* unitate sintactică, atunci înseamnă că, de fapt, enunțul *nu este o clasă* și, deci, nici unitate sintactică.

În teoria enunțului prezentată mai sus, *clasele* apar abia cînd se indică tipurile de enunțuri și structura lor: *enunțurile* **fundamentale** sînt opuse *enunțurilor* **complexe**, *enunțurile* **structurate** sînt opuse *enunțurilor* **nestructurate** ș.a.m.d. Caracterizările făcute acestor clase, însă, arată că *enunțurile fundamentale* sînt, de fapt, *propozițiile*, față de *enunțurile complexe* care sînt *frazele*; *enunțurile fundamentale structurate* sînt *propozițiile propriu-zise*, acestea opunîndu-se *enunțurilor fundamentale nestructurate* reprezentate prin ceea ce am numit aici *substitute de propoziții sau fraze*. Cu alte cuvinte, termenul *enunț* cu diversele sale determinări *(fundamental, complex* etc) se suprapune ca un fel de sinonim sau dublet (vezi și mai sus, la sintagmă) peste termenii *propoziție, frază* și *substitut de propoziție sau frază*. Întrucît *enunț* este doar un **termen** nou care trimite la aceleași realități ca și termenii mai vechi *propoziție* și *frază* — la care am adăugat pe acela de *substitut de propoziție sau frază* — considerăm că termenul *enunț* nu este indispensabil în cunoașterea sistemului sintactic al limbii române (în ipoteza că *dorim* menținerea termenului *enunț* în gramatica limbii noastre, este necesar să-i conferim acestuia o semnificație proprie, diferită de aceea a termenilor sinonimi *propoziție, frază* și *substitut de propoziție sau frază)*.

RAPORTURILE SINTACTICE

§ 19. Prin raporturile sintactice înţelegem relaţiile — marcate lingvistic — ce apar la nivelul unităţilor sintactice[71].

În privinţa numărului de raporturi sintactice, în literatura românească de specialitate nu există unitate de vederi[72]. Astfel, în *Gram. Acad.* (II, p. 78—79 şi 231—232) se apreciază că există numai două raporturi sintactice, şi anume, *raportul de coordonare* şi *raportul de subordonare*. Raportul de subordonare vizează nu numai părţile secundare de propoziţie şi elementele lor regente, ci şi părţile principale de propoziţie între ele, cu toate că raportul dintre subiect şi predicat „se găseşte într-o situaţie destul de deosebită; determinarea dintre subiect şi predicat este oarecum reciprocă, ea are aspectul unei corelaţii de inerenţă" (*Gram. Acad.*, II, p. 79; vezi şi D. D. Draşoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat*, CL, III, 1958, p. 175 ş.u., care susţine că în raportul de subordonare dintre subiect şi predicat subiectul este supraordonat iar predicatul subordonat).

Un alt punct de vedere apare la I. Iordan (LRC, p. 533, 688, 698) care — făcînd deosebire între relaţia dintre subiect şi predicat, pe de o parte, şi relaţia dintre părţile secundare de propoziţie şi regentele lor, pe de altă parte — consideră că în limba română există trei raporturi sintactice, şi anume, *raportul de coordonare*, *raportul de subordonare* şi *raportul de inerenţă*.

---

[71] Pentru elementele acestei definiţii, vezi I. Iordan, LRC, p. 510.

[72] Vezi *Observaţii în legătură cu raporturile sintactice*, p. 9 ş.u., unde facem unele referiri şi la gramaticile altor limbi.

În unele lucrări apare ideea că raporturile (relațiile) sintactice sînt în număr de patru. Astfel, S. Stati este de părere că în limba română trebuie să vorbim de relația de coordonare, relația de subordonare, relația predicativă și relația apozitivă[73]. Despre patru relații structurale (sintactice) fundamentale vorbește și Valeria Guțu-Romalo, numai că la domnia-sa acestea sînt *relația de dependență*, *relația de coordonare*, *relația de echivalență* și *relația de repetare* (GRS, p. 38 ș.u.).

O altă opinie întîlnim la V. Șerban, după care există cinci raporturi sintactice între părțile de propoziție — unele dintre acestea întîlnindu-se și între propozițiile unei fraze — și anume: *raportul de interdependență*, *raportul referențial*, *raportul de coordonare*, *raportul de subordonare* și *raportul de dublă subordonare* (ȘSC, p. 45—46 și 320—325). În articolul citat în nota 72 am propus să se vorbească de asemenea de cinci raporturi sintactice, acestea fiind *raportul de inerență*, *raportul de coordonare*, *raportul de subordonare*, *raportul explicativ* și *raportul de incidență*. Tot cinci raporturi (relații) sintactice găsește și Gh. Trandafir[74], dar la domnia-sa acestea sînt *relația de coordonare*, *relația de subordonare*, *relația apozitivă*, *relația zero* și *relația binară mixtă*.

* * *

Pentru a ne putea forma o opinie rațională în ceea ce privește numărul de raporturi sintactice existente în limba română, considerăm că trebuie să pornim de la criteriile de identificare a raporturilor sintactice în general. Din felul în care sînt concepute și prezentate diversele raporturi sintactice, se desprinde ideea că pentru recunoașterea unui raport

[73] *Analiza elementară a structurilor sintactice*, în volumul semnat de S. Stati și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970, p. 28—41 și 100—108. Menționăm că, la noi, despre raportul apozitiv (ca un raport deosebit atît de raportul de coordonare, cît și de raportul de subordonare) a vorbit mai întîi M. Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, LR, XII, 1963, nr. 1, p. 40.

[74] *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 391 (la p. 387, Gh. Trandafir identifică doar patru relații sintactice simple, aici nefiind luată în considerație relația mixtă binară). Unele comentarii în legătură cu relațiile sintactice se fac și în I. Iordan și Vl. Robu, LRC, p. 546—558. Pentru o aplicare la limba română a teoriei lui L. Hjelmslev privitoare la relații (*Prolegomena to a Theory of Language*, Madison, The University of Wisconsin Press, 1963), vezi PDS, p. 52, ș.u.

sintactic oarecare trebuie să avem în vedere două elemente, și anume, *conținutul* și *forma*. Conținutul raporturilor sintactice vizează *planurile* în care se află unitățile sintactice intrate în raport și *importanța* unității sintactice date în cadrul planului respectiv. După părerea noastră, unitățile sintactice ale limbii române se pot afla în următoarele două planuri :

a) *Planul comunicării (propriu-zise)*, care apare ca o narațiune, o descriere sau un dialog. Exemple :

Se zvonise prin ziare
Că-n Irlanda e-ntr-un sat
Un bărbat grozav de tare
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 99)

Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 155)

— „Domnul unde-i ?" — „E-n Suceava".
— „Dar poporul ?" — „La Plăiești".
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 257)

b) *Planul comentariilor* la comunicarea propriu-zisă, care de obicei apare ca o narațiune. Exemplu :

Ah ! — *zise unul* — spuneți că-i omul o lumină
Pe lumea asta plină de-amaruri și de chin ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47)

În cadrul fiecărui plan divizibil în unități sintactice inferioare, unitățile sintactice componente pot avea importanță diferită. Astfel, unele unități sintactice inferioare, constituind *baza* unității sintactice superioare, au importanța cea mai mare, fapt ce se verifică prin imposibilitatea înlăturării lor fără distrugerea unității sintactice superioare. De exemplu, în propoziția *citește mult*, comutarea succesivă cu zero a lui *citește* și *mult* arată că *citește* are importanță mai mare decît *mult* ; în același sens, în fraza *el merge unde vrea*, găsim că *unde vrea* poate fi comutată cu zero, în timp ce *el merge* nu are această calitate. Unitățile sintactice inferioare care au importanța cea mai mare în cadrul unității sintactice superioare se numesc *principale (părți de propoziție principale, propo-*

ziții principale, substitute de propoziții principale), iar unitățile sintactice inferioare care — prin comparație cu cele principale — au importanță redusă în cadrul unității sintactice superioare se numesc secundare *(părți de propoziție secundare, propoziții secundare, substitute de propoziții secundare)*.

Uneori, în cadrul unităților sintactice secundare se poate face o ierarhizare. Astfel, în contextul *vorbește cu un prieten al animalelor*, prin comparație cu unitatea principală *vorbește*, cele două unități secundare *(cu un prieten* și *al animalelor)* permit comutarea lor cu zero. Dacă, însă, luăm în considerație numai cele două unități secundare, atunci observăm că a doua unitate secundară *(al animalelor)* poate fi comutată cu zero, în timp ce prima *(cu un proieten)* nu are această calitate *(vorbește cu un prieten* este o comunicare reperată, față de *vorbește al animalelor*, care este nereperată). Avîndu-se în vedere situații de acest fel (vezi și § 11, unde ne-am referit la propozițiile unei fraze), pe lîngă perechea terminologică *unitate principală — unitate secundară* s-a creat și o altă pereche terminologică : *unitate regentă*, considerată în principiu[75] morfologic (adică în calitate de parte de vorbire) — *unitate subordonată*, considerată întotdeauna sintactic (adică în calitate de parte de propoziție, propoziție sau substitut de propoziție).

Pe lîngă unitățile sintactice sau principale, sau secundare întîlnite la nivelul propoziției și al frazei, la nivelul frazei mai există și o altă posibilitate : unități sintactice cu caracteristici mixte, de principală și secundară în același timp. Ne referim, pe de o parte, la ceea ce numim convențional *propoziția* **intermediară** *explicativă* care, eventual, poate constitui *baza* unei fraze explicative (vezi § 12 și § 13). Exemplu :

> Lîngă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate
> Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate,
> Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese
> Au venit *ca să serbeze nunta gingașei mirese*
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 68)

---

[75] Pentru unele excepții în acest sens, vezi apoziția și propoziția apozitivă. Subliniem cu această ocazie că unitatea regentă poate fi atît principală, cît și secundară.

Pe de altă parte, avem în vedere ceea ce s-ar putea numi — pînă la găsirea unui termen mai potrivit — *propoziție mixtă*, care are unele trăsături prin care se apropie de propozițiile coordonate, dar și altele prin care se apropie de propozițiile subordonate (vezi GEM, p. 367—368). Față de propozițiile intermediare, care prin conținut se apropie de principale (putînd constitui *baza* unei fraze explicative, nu sînt comutabile cu zero), iar prin formă — de secundare (conțin obligatoriu conjuncția intermediară *căci* sau *că*), propoziția mixtă este subordonată prin conținut (avînd importanță redusă, este comutabilă cu zero), dar *coordonată și subordonată în același timp* prin formă (conține obligatoriu și un element de relație coordonator, și un element de relație subordonator în frază). Exemplu :

Dragă-mi este dragostea
Cu-nălțimile și-abisul
Și cu ce *mai are ea*

(L. Blaga, *op. cit.*, p. 120)

* * *

Prin *forma* raporturilor sintactice înțelegem *mărcile* prin care se deosebesc între ele raporturile sintactice, mărci care pot fi de natură fonetică (pauza și intonația), de natură morfologică (flexiunea) și de natură sintactică (acordul, juxtapunerea, joncțiunea și topica). Sistemul de mărci al raporturilor sintactice nu poate fi folosit în afara conținutului raporturilor sintactice, întrucît în limba română o singură marcă poate apărarea la două sau mai multe raporturi sintactice (pentru faptul că un singur raport sintactic poate avea mai multe mărci, vezi § 20—§ 25). Astfel, pauza, intonația și — în majoritatea cazurilor — și juxtapunerea se întîlnesc la următoarele raporturi sintactice :

a. La raportul de inerență, atunci cînd verbul copulativ din structura predicatului nominal nu se mai exprimă. Exemplu :

Religia — o frază de dînșii inventată

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47)

b) La raportul de coordonare, de obicei atunci cînd se coordonează mai mult de două unități sintactice (regula potrivit căreia în această situație primele unități sintactice se

juxtapun iar ultima și penultima se joncționează nu se aplică cu strictețe). Exemplu :

De-aș avea o bălăioară
Naltă, veselă, ușoară
Ca un pui de căprioară

(V. Alecsandri, *Opere*, București, 1965, p. 101)

c) La raportul de subordonare, atît la nivelul propoziției *(Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, a domnit 47 de ani)*, cît și la nivelul frazei, mai ales atunci cînd unitatea sintactică subordonată precede regentul (**la calie slujești**, *calic rămîi)*.

d) La raportul de incidență, în exemple ca următorul :

De-oi muri — *își zice-n sine* — al meu nume o să-l poarte
Secolii din gură-n gură...

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 106)

e) La raportul explicativ pauza și intonația nu mai dublează juxtapunerea, ci joncțiunea, întrucît propoziția intermediară explicativă — întotdeuna separată printr-o pauză asociată cu intonația de unitățile explicate — conține obligatoriu conjuncția intermediară *căci* sau *că*. Exemplu :

Ai putea să lepezi cîrma și lopețile să lepezi,
După propria lor voie să ne ducă unde repezi,
Căci oriunde numai ele ar dori ca să ne poarte
Pretutindeni fericire... de-i viață, de e moarte

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 122)

* * *

Flexiunea, ca marcă a raporturilor sintactice, este asociată de obicei cu acordul, iar uneori și cu pauza și intonația. Astfel, flexiunea apare :

a) La raportul de inerență, unde — pentru realizarea acordului dintre predicat (cel verbal și cel nominal) și subiect — este nevoie ca părțile de vorbire cu funcția de subiect și predicat să apară la anumite forme flexionare. Exemplu :

Și de mii de ani încoace
Lumea-i **veselă și tristă**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

b) Într-un anumit sens, flexiunea apare și la raportul de coordonare, atunci cînd se coordonează mai multe părți de propoziție de același fel care — dacă sînt exprimate prin părți de vorbire flexibile — apar la aceleași forme flexionare. Exemplu :

Iar te-ai cufundat *în stele*
Și *în nori* și-*n ceruri* nalte ?
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 40)

c) La raportul de subordonare putem vorbi de flexiune la părțile de propoziție secundare, atunci cînd acestea sînt exprimate prin părți de vorbire flexibile. Exemplu :

Parcă-l *văd* **pe astronomul cu** al negurii repaos
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 105)

Asociată cu acordul, flexiunea apare de asemenea în cadrul propoziției, și anume, la atributul exprimat prin adjectiv variabil. Exemplu :

Zdrobiți *orînduiala* **cea crudă și nedreaptă**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 45)

În cadrul frazei, flexiunea se întîlnește atunci cînd propoziția secundară este introdusă printr-un pronume sau adjectiv pronominal (relativ, interogativ sau nehotărît) care apare la diverse forme flexionare. Exemplu :

Eu singur *n-am* **cui** *spune cumplita mea durere*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 14)

d) Asociată cu pauza și intonația, flexiunea apare și la raportul de incidență. Exemplu :

Și-am zvîrlit asupră-ți, *crudo*, vălul alb de poezie
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 26)

* * *

Joncțiunea — care se realizează cu ajutorul verbelor copulative, al prepozițiilor, al conjuncțiilor și al tuturor părților de vorbire cu valoarea acestora din urmă (pronume și adverbe pronominale relative, pronume și adverbe pronominale interogative și pronume nehotărîte formate pe baza

celor relative) — apare și ea la mai multe raporturi sintactice, și anume :

a) La raportul de inerență, dacă predicatul este nominal, situație în care joncțiunea se realizează prin verbul copulativ. Exemplu :

Eu **sînt** *luceafărul* de sus

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 132)

b) La raportul de coordonare, cînd se realizează prin conjuncțiile coordonatoare. Exemplu :

Ce e rău **și** *ce e bine*
Tu te-ntreabă **și** *socoate*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57)

c) La raportul de subordonare, atît la nivelul propoziției, cît și al frazei. La nivelul propoziției, joncțiunea subordonatoare se realizează prin prepoziții (întrucît prepozițiile reprezintă și mărcile unor cazuri — vezi GEM, p. 357 ș.u. — înseamnă că aici joncțiunea se asociază cu flexiunea). Exemplu:

Pe *un deal* răsare luna **ca** *o vatră* **de** *jăratic*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57)

La nivelul frazei, joncțiunea subordonatoare se realizează cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare și al celorlalte părți de vorbire cu valoare de conjuncții subordonatoare. Exemplu :

Pe-atunci erai tu singur, **încît** *mă-ntreb în sine-mi*:
Au cine-i zeul **căruí** *plecăm a noastre inemi ?*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 80)

d) La ceea ce numim convențional *raportul mixt* (la Gh. Trandafir *mixt binar*, vezi § 19), unde joncțiunea — eventual asociată cu pauza și intonația — se realizează practic și printr-o conjuncție coordonatoare, și printr-un element de relație subordonator în frază. Exemplu :

Nu ! *nu ești tu de vină*, **ci** cei ce **te-au vîndut** !

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 48)

e) La raportul explicativ, unde se realizează prin conjuncțiile mixte *căci* sau *că*. Exemplu :

El zboară gînd purtat de dor,
Pîn'piere totul, totul;
Căci unde-ajunge *nu-i hotar*,
Nici ochi spre a cunoaște
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

f) Admițind existența propozițiilor incidente „legate" (vezi § 25), joncțiunea prin conjuncții și celelalte părți de vorbire cu valoarea conjuncțională apare — alături de pauză și intonație — și la raportul de incidență. Exemplu :

— Moș Ioane, dar dumneata, cum *văd*, ești cam greu de cap.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 121)

* * *

Acordul, care se asociază obligatoriu cu flexiunea (eventual și cu alte mărci), apare la mai puține raporturi sintactice, și anume :

a) La raportul de inerență, părțile de vorbire prin care se exprimă predicatul și subiectul acordîndu-se—în afara cîtorva excepții[76] — în categoriile gramaticale comune. Exemplu :

Și tot *văzduhul* era plin
De cîntece ciripitoare
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 134)

b) La raportul de subordonare, de obicei la nivelul propoziției, părțile de propoziție exprimate prin adjective variabile (sau orice parte de vorbire cu valoare de adjectiv) acordîndu-se cu regentul în categoriile gramaticale comune. Exemplu :

Și te-ai dus, dulce *minune*,
Ș-a murit *iubirea* noastră
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 46)

La nivelul frazei, acordul este identificabil doar atunci cînd o proporție regentă are în subordine două sau mai multe

[76] Avem în vedere, de exemplu, propozițiile cu predicat nominal în care numele predicativ sau numele subiect este exprimat printr-un substantiv epicen. În această situație numele predicativ poate să nu se acorde în gen cu numele subiect : **cocostîrcul** *este* **o pasăre**.

subiective ori două sau mai multe predicative, situație în care verbul predicat și, respectiv, numele subiect din regentă apar la plural : *ce este permis* și *ce nu este permis* sînt lucruri care interesează pe oricine.

* * *

În sfîrșit, topica — obligatoriu însoțită de flexiune — este un mijloc sintactic prin care uneori se poate deosebi raportul de inerență de raportul de subordonare. Este vorba de propozițiile în care numele subiect și numele complement direct sînt identice structural. În acest fel de propoziții — avîndu-se în vedere legătura dintre propoziție și judecată (vezi § 3) — se consideră că numele ce precede verbul este în raport de inerență cu acesta, iar numele ce urmează verbului se află în raport de subordonare față de acesta. Exemplu :

Viscolul *frămîntă* lumea . . . Lupii suri ies după pradă

(V. Alecsandri, *Poezii*, I, 1904, p. 122)

* * *

Prezentarea succintă a conținutului și formei raporturilor sintactice arată că pentru identificarea unui raport sintactic în general marca nu este suficientă, întrucît adesea o singură marcă se întîlnește la două sau mai multe raporturi sintactice. Așa stînd lucrurile, sîntem de părere că la stabilirea raporturilor posibile în limba română trebuie să se pornească de la conținut (*planurile* reprezentate de unitățile sintactice intrate în raport și *importanța* unităților sintactice date în cadrul planurilor) pentru care există una sau mai multe mărci (fonetice, morfologice și sintactice). Procedînd în acest fel, găsim că ceea ce unii cercetători numesc raport apozitiv, relație apozitivă, raport referențial sau relație de echivalență se încadrează—după părerea noastră—la raportul de subordonare. Aceasta nu atît pentru că la apoziție și propoziția apozitivă se întîlnesc mărcile raportului de subordonare (pauza, intonația, juxtapunerea etc), cît mai ales pentru că aici apare conținutul subordonării : în contextul dat, apoziția și propoziția apozitivă depind de un element *al comunicării anterioare*, pe care într-un fel sau altul îl explică (pentru amănunte în acest sens, vezi § 82 — § 85). Dacă avem în vedere că la părțile de propoziție la care se vorbește de repetare sau dublare

(subiect, complement direct și complement indirect) realitatea unică este indicată prin doi termeni, dintre care unul are importanță mai ales din punct de vedere gramatical iar celălalt din punct de vedere semantic (eventual și stilistic), atunci găsim că repetarea — care este un fel de apoziție sau propoziție apozitivă — se încadrează de asemenea la raportul de subordonare : termenul cu importanță mai ales semantică (eventual și stilistică) depinde, *în contextul dat*, de termenul cu importanță mai ales gramaticală (vezi § 27, § 41 și § 45).

Considerăm că la raportul de subordonare se încadrează și ceea ce unii specialiști au numit raportul de dublă subordonare. Această apreciere se bazează nu numai pe faptul că atributul circumstanțial și propoziția atributivă circumstanțială au aceleași mărci (acordul, joncțiunea etc) cu celelalte unități subordonate, ci în special pe faptul că la identificarea raportului de subordonare dintr-un plan oarecare interesează *importanța* unităților intrate în raport și nu numărul elementelor regente. Astfel, sînt subordonate unitățile care, avînd importanță mai mică, pot fi comutate cu zero, prin comparație cu unitățile care — indiferent de numărul lor (una sau două) — avînd importanță mai mare, nu sînt comutabile cu zero (pentru amănunte, vezi § 87—§ 89).

Cît privește ceea ce unii cercetători numesc relație mixtă binară — posibilă numai la nivelul frazei și marcată întotdeauna prin joncțiune (eventual asociată cu pauza și intonația) — aceasta are într-adevăr o situație particulară (vezi GEM, p. 367—368) : între o propoziție evident subordonată (este comutabilă cu zero și conține un element de relație subordonator în frază) și propoziția regentă a acesteia apare o conjuncție coordonatoare. Exemplu :

Nu ! *nu tu ești de vină*, ci *cei ce te-au vîndut !*

(M. Eminescu, vezi mai sus)

Dacă prezența elementului de relație subordonator în frază este normală într-o propoziție cu importanță redusă (comutabilă cu zero), prezența conjuncției coordonatoare poate fi explicată printr-un „accident" (anacolut): dorind

să evite repetarea propoziției regente[77] *(nu tu ești de vină* ci **sînt de vină**), vorbitorul întrerupe șirul vorbirii după *ci* — care rămîne *suspendat* — continuîndu-l cu propoziția subordonată *cei ce te-au vîndut.*

Indiferent de explicație, în momentul actual al limbii române apare situația particulară constînd în aceea că raportul dintre cele două propoziții fiind și de coordonare, și de subordonare, nu poate fi considerat de fapt nici de coordonare (din cauza elementului de relație subordonator în frază și a importanței reduse a propoziției astfel introduse), nici de subordonare (din cauza conjuncției coordonatoare). Pentru această construcție, pusă în discuție de Mioara Avram[78], credem că trebuie acceptată propunerea lui Gh. Trandafir *(art. cit.,* p. 389, 391) de a fi considerată un raport sintactic aparte, pe care-l numim provizoriu *raportul mixt* (de coordonare și de subordonare în același timp).

Dacă admitem cele spuse mai sus, atunci urmează că între unitățile sintactice existente în limba română pot apărea — în funcție de *planurile* în care se află unitățile sintactice, de *importanța* unității sintactice date în cadrul planului respectiv și de *mărcile* prin care se exprimă aceste conținuturi — șase raporturi sintactice: *raportul de inerență, raportul de coordonare, raportul de subordonare, raportul mixt, raportul explicativ* și *raportul de incidență.* Notăm că, opunînd planul **comunicării** planului **comentariilor**, găsim că primele cinci raporturi sintactice (inerență, coordonare, subordonare, mixt și explicativ) pot apărea atît în planul comunicării, cît și în planul comentariilor (pentru amănunte, vezi prezentarea fiecărui raport în parte).

---

[77] În exemplul de față, „reconstituirea" textului presupune și schimbarea numărului la verbul din structura predicatului regentei neexprimate, din cauză că subordonata subiectivă a acesteia are subiectul la plural (pentru considerarea lui *cei ce* pronume relativ compus, vezi GEM, p. 155—156).

[78] *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție,* SG, I, p. 143, 145, 147, și — mai ales — *Observații asupra coordonării,* SG, II, p. 151 ș.u.

§ 20. *Raportul de inerență* poate apărea, după părerea noastră, numai în interiorul propoziției[79] și vizează doar părțile de propoziție principale (subiectul și predicatul[80]).

---

[79] S. Stati (*lucr. cit.*, p. 108) exprimă ideea că relația predicativă se întîlnește și în cadrul frazei, între propoziția subiectivă și regenta ei. O opinie similară găsim la Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și regentele acestora*, LL, XV, 1967, p. 167—177, care este de părere că propozițiile subiective (ca și cele predicative) „n-ar trebui să fie încadrate la categoria subordonatelor, ci ar trebui să constituie o categori aparte care să fie numite propoziții inerente" (*art. cit.*, p. 177). Vezi și V. Șerban care, urmărind să stabilească o ierarhie a propozițiilor subordonate „după gradul de coeziune dintre subordonată și regentă", este de părere că în această privință pe locul întîi se situează „predicativele și subiectivele, care au caracter de inerență datorită insuficienței de conținut a regentelor lor" (ȘSC, p. 377). Pentru comentarea acestui punct de vedere, vezi Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, 1972, p. 117. După părerea noastră, propozițiile subiective sînt propoziții secundare pentru că :

a. În cadrul frazei au importanță mai mică decît regentele lor și ca urmare pot fi comutate — principial — cu zero.

b. De obicei subiectivele — în calitate de secundare — conțin un element de relație subordonator în frază. Adăugăm și faptul că, exceptînd subiectivele al căror regent este un verb personal, toate celelalte subiective au topica obiectivă *la dreapta* față de regent, prin aceasta deosebindu-se de subiect (a cărui topică obiectivă este *la stînga* față de predicat) și asemănîndu-se cu propozițiile secundare (a căror topică obiectivă este de asemenea *la dreapta* față de regent).

[80] Comparînd raportul dintre predicat și subiect cu raportul dintre atribut și elementul său regent, I. Iordan constată că „în ce privește conținutul, raportul dintre atribut și substantiv nu diferă de raportul dintre predicat și subiect : atît atributul cît și predicatul „atribuie" ceva, unul substantivului pe care-l determină, celălalt subiectului" (LRC, p. 534). Și în ceea ce privește forma există asemănări între raportul predicatului cu subiectul și raportul atributului cu elementul determinat, asemănări ce rezultă din „faptul că atributul se acordă cu substantivul determinat de el întocmai ca predicatul cu subiectul" (LRC, p. 534). Ideea că între atribuit și regentul său raportul este de inerență apare și la D. D. Drașoveanu : „...faptul că acordul (element al formei) se face pe căi specifice nu modifică esența raportului : el rămîne același, și în cazul atributului și în cazul predicatului — de inerență, iar mijlocul lui de realizare gramaticală este, de asemenea, același : acordul" (*Despre natura raportului...*, p. 181). Cu toate asemănările existente la raportul dintre subiect și predicat, pe de o parte, și atribut și regentul său, pe de altă parte, totuși sîntem de părere că *inerența apare numai între subiect și predicat*, nu și între atribut și regentul său. Dacă *inerență* înseamnă și *egală dependență a termenilor intrați în raport*, atunci urmează că raportul sintactic dintre atribut și regentul său nu este de inerență, ci de subordonare, pentru că numai atributul depinde de regentul său, nu și regentul de atribut. Simbolic,

Limitat — la nivelul propoziției[81] — la subiect și predicat, conținutul raportului de inerență vizează *importanța* părților de propoziție principale în cadrul unității sintactice superioare, adică al propoziției : propoziția ca unitate sintactică de bază nu poate fi concepută în afara unui nucleu constituit din părțile de propoziție principale, subiectul și predicatul. Plecînd de la faptul că propoziția poate comunica o judecată (vezi § 4), că în judecata din logica clasică există subiectul judecății și predicatul judecății care sînt unul față de altul *inerente* (unul implică pe celălalt, ceea ce înseamnă că nu se pot concepe unul fără altul) și că între subiectul și predicatul judecății, pe de o parte, și subiectul și predicatul propoziției, pe de altă parte, poate exista corespondență (vezi § 3), urmează că — din punctul de vedere al conținutului lor — subiectul și predicatul propoziției nu sînt nici independente[82], nici coordonate[83], nici subordonate[84], ci inerente[85].

---

raportul dintre atribut (=A) și regentul său (=R) poate fi redat prin *R←A*, unde săgeata indică sensul dependenței ; raportul dintre subiect (=S) și predicat(=P), însă, poate fi redat simbolic prin S⇄P). Dealtfel, ideea aceasta apare și la I. Iordan care afirmă că între subiect și predicat, pe de o parte, și atribut și regentul său, pe de altă parte „raportul nu este identic, căci atributul depinde de substantivul lui, mai exact spus îi este subordonat, pe cînd subiectul și predicatul sînt independente [sic !] unul față de altul" (LRC, p. 534).

[81] Într-o analiză strict formală, raportul de inerență se întîlnește și în interiorul unei părți de propoziție, dacă partea respectivă de propoziție este exprimată printr-o perifrază care la origine apărea ca o propoziție. Exemplu :

Așa făcu, și-i **ridea** *inima* **babei de bucurie**

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 151)

În astfel de situații, însă, raportul de inerență interesează doar la geneza perifrazei verbale *ridea inima de bucurie* care funcționează ca predicat în propoziția monomembră *i* **ridea inima** *babei* **de bucurie** unde, existînd o singură parte principală de propoziție, predicatul, posibilitatea existenței raportului de inerență este exclusă logic.

[82] Faptul că subiectul și predicatul propoziției nu sînt independente se poate verifica, de exemplu, prin imposibilitatea conceperii subiectului în afara predicatului. Astfel, un substantiv ca *gîndul* devine subiect numai dacă este pus în legătură cu un predicat — să zicem — *zboară*.

[83] Deși au aceeași importanță în cadrul propoziției, subiectul și predicatul nu sînt coordonate, fapt ce se verifică prin imposibilitatea joncționării lor printr-o conjuncție coordonatoare : *gîndul zboară ≠ gîndul și zboară* (vezi I. Iordan, LRC, p. 533).

[84] Faptul că subiectul și predicatul propoziției nu sînt subordonate unul altuia se probează prin aceea că la propoziția monomembră predi-

Marca raportului de inerență este reprezentată — în majoritatea cazurilor — prin acordul gramatical (pentru abaterile în aceste sens, vezi § 36) în categoriile gramaticale comune părților de vorbire prin care se exprimă subiectul și predicatul (în funcție de felul predicatului, acestea pot fi persoana și numărul, la care se pot adăuga genul și cazul). Exemplu:

Ea se uită. . . *Păru*-i galben,
Fața ei lucește în lună

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 59)

Dacă predicatul este nominal, atunci acordului gramatical i se adaugă joncțiunea prin verbul copulativ. Exemplu:

Iar *cerul* este tatăl meu
Și *mumă*-mea e marea

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 132)

Uneori, în propozițiile cu predicat nominal, verbul copulativ nu se mai exprimă. Dacă partea de vorbire cu funcție de nume predicativ se acordă în categoriile gramaticale comune cu partea de vorbire cu funcție de subiect, atunci inerența este marcată atît prin acordul gramatical, cît și prin pauza și intonația ce apar în cadrul juxtapunerii. Exemplu:

Religia — o frază de dînșii inventată

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47)

Dacă, însă, partea de vorbire cu funcție de nume predicativ nu se acordă în categoriile gramaticale comune cu partea de vorbire subiect, atunci inerența este marcată doar prin pauza și intonația ce apar în cadrul juxtapunerii. Exemplu:

Ea [,] un înger ce se roagă. El un demon ce visează

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 37)

---

catul există fără subiect, prin aceea că în cazul subiectului inclus, subînțeles sau nedeterminat subiectul gramatical rezultă din predicatul gramatical și — reducînd la absurd — prin aceea că (excepțînd propoziția monomembră) nici subiectul, nici predicatul nu pot fi concepute unul fără celălalt.

[85] Inerența subiectului și predicatului a fost subliniată și de V. Șerban, care arată că „în măsura în care predicatul depinde de subiect, și subiectul depinde de predicat" (ȘSC, p. 42).

În cazuri rare și „numai atunci cînd raporturile sintactice nu sînt exprimate prin alte mijloace" (I. Iordan, LRC, p. 521), raportul de inerență poate fi marcat prin topică (antepunerea față de verbul predicat sau din structura predicatului): **omul** *face* **haina, o casă** *devine* **o familie** etc. (dacă schimbăm topica, funcția de subiect o are tot substantivul ce precede verbul predicat sau din structura predicatului: **haina** *face* **omul, o familie** *devine* **o casă** etc).

§ 21. *Raportul de coordonare* poate apărea — cu excepția substitutului de propoziție sau frază — la nivelul tuturor celorlalte unități sintactice, adică în interiorul unei părți de propoziție (între elementele alcătuitoare ale acesteia), în interiorul propozițiilor (între părțile de propoziție), în interiorul frazelor (între propoziții sau substitute de propoziții) și între fraze. Condiția pe care trebuie să o îndeplinească două sau mai multe unități sintactice pentru a putea fi coordonate este aceea ca conținutul lor să aibă *aceeași importanță*[86] (principală, intermediară sau secundară) în cadrul nivelului căruia aparțin. De obicei se coordonează două sau mai multe unități sintactice din aceeași categorie, adică două sau mai multe părți de propoziție, două sau mai multe propoziții etc. În cazuri rare, însă, este posibilă și coordonarea unor unități sintactice din categorii diferite: în *zice că da* și *că nu se răzgîndește* se coordonează un substitut de propoziție cu o propoziție (în legătură cu ceea ce este numit în ultimul timp *coordonare între o parte de propoziție și o propoziție*, vezi finalul la § 19 și § 23).

Cînd se coordonează două sau mai multe părți de propoziție, coordonarea vizează — nici nu ar putea fi altfel — conținutul părților de propoziție respective: *îi place apa* **rece și limpede.** Cînd, însă, se coordonează două sau mai multe

[86] În lucrările de gramatică se spune adesea că unitățile sintactice coordonate sînt „de același fel" (două sau mai multe complemente directe, două sau mai multe circumstanțiale de mod etc.). Unitățile sintactice coordonate, însă, sînt doar în principiu de același fel, pentru că în limba română pot fi coordonate și unități sintactice de feluri diferite: *vorbește cînd vrea și unde vrea.* Pentru a evita acest lucru, *Gram. Acad.* înlocuiește termenul „de același fel" cu termenul „pe același plan" (II, p. 212, 231, 240). În lucrarea de față, în loc de „pe același plan" spunem „aceeași importanță", întrucît termenul *plan* îl utilizăm pentru a deosebi *comunicarea propriu-zisă* de *comentariile* privitoare la aceasta (vezi §19).

propoziții, coordonarea vizează în principiu nu conținutul propozițiilor respective luate în întregime, ci mai ales conținutul predicatelor acelor propoziții: *el* ascultă *muzică* și citește *o carte*. În sfîrșit, atunci cînd se coordonează două sau mai multe fraze, coordonarea nu vizează conținutul acelor fraze luate în întregime, ci doar conținutul propozițiilor lor principale și de aici în special conținutul predicatelor. Exemplu:

El vrea *să-și ajute prietenul.* Nu știe, *însă, la cine să apeleze.*

Formal, coordonarea este marcată prin joncțiunea cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare[87] sau prin juxtapunerea asociată cu pauza și intonația (în legătură cu flexiunea care se asociază joncțiunii sau juxtapunerii, vezi § 19). Considerînd joncțiunea și juxtapunerea drept principale mărci ale coordonării, subliniem că la anumite tipuri de coordonare acestea sînt comutabile între ele (la coordonarea copulativă, posibilitatea de comutare a juxtapunerii cu joncțiunea constituie un procedeu operativ de verificare a existenței coordonării copulative juxtapuse).

* * *

Între conținuturile unităților sintactice coordonate vorbitorii pot stabili diverse legături, pentru care utilizează anumite elemente joncționale (cînd coordonarea se realizează prin juxtapunere, s-ar putea spune că elementele joncționale rezultă din context). În funcție de legăturile dintre conținuturile unităților coordonate și de elementele de joncțiune, în limba română pot fi distinse *patru tipuri de coordonare.*

---

[87] În lucrarea de față avem în vedere numai conjuncțiile coordonatoare care se utilizează și în aspectul literar al limbii noastre. Am făcut această precizare întrucît Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară*, București, 1980, „îmbogățește" lista conjuncțiilor coordonatoare cu elemente de circulație regională sau populară, dintre care unele permit și altă interpretare (vezi, de exemplu, p. 63 și 124, unde la conjuncțiile coordonatoare este trecut și *că* explicativ). Interpretări surprinzătoare găsim la Suzana Carmen Dumitrescu care (în *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979) trece printre conjuncțiile coordonatoare cele mai neașteptate elemente. De exemplu, *„și nici* introduce: părți de propoziție" în contexte ca *„și nici tu junghiuri, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi...* " (*lucr. cit.*, p. 40).

1. *Coordonarea copulativă*, caracterizată prin aceea că conținutul unităților sintactice intrate în raport *se asociază (Gram. Acad.*, II, p. 243), lucru indicat formal prin conjuncțiile coordonatoare copulative *(și, și cu* etc) sau prin juxtapunerea asociată cu pauza și intonația. Coordonarea copulativă — cea mai frecventă din limba română — permite asocierea unui număr, teoretic, infinit de unități sintactice; practic, însă, numărul unităților sintactice intrate în raport nu este prea mare.

Coordonarea copulativă poate apărea:

a. În interiorul unei părți de propoziție, și anume, în cadrul subiectului multiplu și al numelui predicativ multiplu. Exemplu:

Și de-aceea spusa voastră *era* **sîntă** și **frumoasă**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 107)

b. În interiorul propoziției, între două sau mai multe părți de propoziție de aceeași importanță (cu excepția subiectului și a predicatului), fie că sînt de același fel, fie că sînt de feluri diferite. Exemplu:

Crăiasa-*n purpur* și-*n smarald*
S-ascunde, nu s-ascunde

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 24)

c. În interiorul frazei, între două sau mai multe propoziții sau substitute de propoziții de aceeași importanță (principale, intermediare sau secundare, ultimele putînd fi de același fel sau de feluri diferite). Exemplu:

Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestrei
Și ține-n mînă un toiag
Încununat cu trestii

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 128)

d. Între două fraze. Exemplu:

Pe aceeași ulicioară
Bate luna în ferești,
Numai tu de după gratii
Vecinic nu te mai ivești!

Și aceiași pomi în floare
Crengi întind peste zaplaz,
Numai zilele trecute
Nu le fac să fie azi.

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 86)

2. *Coordonarea disjunctivă* se realizează de obicei în doi termeni, conținutul unuia din acești doi termeni excluzînd conținutul celuilalt *(Gram. Acad.*, II, p. 245). Fiecare din cei doi termeni ai coordonării disjunctive poate fi constituit din cîte o singură unitate sintactică (de exemplu, mergi sau *rămîi)* ori — mai rar — din mai multe unități sintactice de aceeași importanță (de exemplu, stai *și* citești sau *mergi* cu noi). Uneori, însă, coordonarea disjunctivă se poate realiza și în mai mult de doi termeni. Exemplu :

La același șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie *slabi*, fie *puternici*, fie *genii* ori *neghiobi*

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, I, p. 394)

Coordonarea disjunctivă este marcată în majoritatea cazurilor prin conjuncțiile coordonatoare disjunctive *(sau, ori, fie* etc) la care se pot asocia pauza și intonația. În cazuri rare — atunci cînd disjuncția conținuturilor poate rezulta din context — coordonarea disjunctivă poate fi marcată prin pauza asociată cu intonația ce apar în cadrul juxtapunerii. Exemplu :

De-aceea una-mi este mie
De ar vorbi, de ar tăce

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 156)

Coordonarea disjunctivă poate să apară :

a. În cazuri rare, în interiorul unei părți de propoziție, și anume, al subiectului multiplu sau al numelui predicativ multiplu. Exemplu :

Mai încolo, *o crenguță* de mălin
Sau *un ghimpe* să te-ntîrzie puțin

(G. Topîrceanu, după *Gram. Acad.*, I, p. 396)

b. În interiorul unei propoziții, între două părți de propoziție secundare care sînt de același fel sau de feluri diferite. Exemplu :

Jalnic ard de viu chinuit *ca Nessus*
Ori *ca Hercul* înveninat de haina-i

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 150)

c. În interiorul frazei, între două propoziții sau substitute de propoziții de aceeași importanță care, dacă sînt secundare, sînt și de același fel. Exemplu :

Tot *ce-a fost* ori *o să fie*
În prezent le-avem pe toate

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

d. Între două fraze. Exemplu :

Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește — veselul Alecsandri,
Ce-nșirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază
Acum secolii străbate, o minune luminoasă,
Acum rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe Dridri.

Sau visînd o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
Cu doi ochi ca două basme mistice, adînce, dalbe,
Cu zîmbirea de vergină, cu glas blînd, duios, încet,
El îi pune pe-a ei frunte mîndru diadem de stele,
O așează-n tron de aur, să domnească lumi rebele,
Și iubind-o fără margini, scrie : „visul de poet".

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 28)

3. *Coordonarea adversativă* se realizează obligatoriu în doi termeni, conținutul celui de-al doilea termen opunîndu-se — fără a-l exclude — conținutului primului termen (*Gram. Acad.*, II, p. 223, 248). Notăm și aici că fiecare termen poate conține cîte o singură unitate (exemplu : *nu pleacă, ci rămîne)*, dar și mai multe (exemplu : *vorbește și citește*, dar *nu scrie)*. În limba literară, marca coordonării adversative o constituie conjuncțiile coordonatoare adversative *(iar, dar, însă* etc), cărora li se poate asocia pauza și intonația.

Coordonarea adversativă se întîlnește :

a. Rar, în interiorul unei părți de propoziție, și anume, la subiectul multiplu și numele predicativ multiplu. Exemplu :

Olga *e minunată* dar. . . *tristă*

(C. Negruzzi, după *Gram. Acad.*, II, p. 224)

b. În interiorul propoziției, între părți de propoziție secundare de același fel sau de feluri diferite. Exemplu :

— O, șoptește-mi—zice dînsul — tu cu ochii plini d-eres
Dulci cuvinte *nențelese*, însă *pline* de-nțeles

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 60)

c. În interiorul frazei, între două propoziții sau substitute de propoziții de aceeași importanță (cînd sînt secundare, sînt și de același fel). Exemplu :

Formele se schimbară, dar *răul a rămas*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 46)

d. Între două fraze : Exemplu :

Ah ! de cîte ori voit-am
Ca să spînzur lira-n cui
Și un capăt poeziei
Și pustiului să pui.
Dar *atuncea greieri, șoareci,*
Cu ușor, măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers.

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 82)

4. *Coordonarea conclusivă* se realizează de asemenea în mod obligatoriu în doi termeni, conținutul celui de-al doilea termen reprezentînd urmarea (concluzia) conținutului primului termen *(Gram. Acad.*, II, p. 225, 251). Ca și la coordonarea disjunctivă și adversativă, și la coordonarea conclusivă termenii pot conține cîte o singură unitate sintactică (exemplu : *muncește*, deci *are drept la existență)* sau mai multe (exemplu: *glumește și rîde*, deci *este bine dispus)*. Formal, coordonarea conclusivă este marcată de obicei prin joncțiunea cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare conclusive *deci, așadar, prin urmare* etc la care se asociază pauza și intonația, iar uneori — cînd, însă, există posibilitatea confundării cu subordonarea condițională — prin juxtapunerea asociată și ea cu pauza și intonația (exemplu : *ai venit, ai aflat)*. Coordonarea conclu-

sivă se întîlnește mai puțin în literatura artistică. Dacă facem abstracție de caracterul „căutat" al unor construcții, putem spune că și coordonarea conclusivă apare la nivelul tuturor unităților sintactice, adică :

a) Foarte rar în interiorul părților de propoziție, și anume, la subiectul multiplu și la numele predicativ multiplu. Exemplu :

Dacă prietenia este un sentiment nobil iar dușmănia un sentiment vulgar, însemamnă că *prietenia*, deci *nu dușmănia* îl înnobilează pe om.

b) De asemenea foarte rar în interiorul propoziției, între părțile secundare de propoziție de același fel sau de feluri diferite. Exemplu :

Cu toate că de obicei trenul sosește *la orele 20*^{30}, deci *regulat*, astăzi, totuși, a întîrziat.

c) În interiorul frazei, între propozițiile sau substitutele de propoziții de aceeași importanță (dacă sînt secundare, sînt și de același, fel). Exemplu :

A fost în concediu, deci *s-a odihnit.*

d. Între două fraze. Exemplu :

Se admite că epoca modernă este foarte agitată. Așadar, *cine se agită aparține epocii moderne.*

§ 22. *Raportul de subordonare* se creează între două unități gramaticale de importanță diferită. Față de raportul de inerență și raportul de coordonare, unde unitățile intrate în raport erau numai sintactice, la raportul de subordonare unitățile sînt și sintactice, și morfologice, și de aceea le-am numit *gramaticale.* Una dintre unitățile gramaticale existentă la raportul de subordonare este obligatoriu *o unitate sintactică* **subordonată** (parte de propoziție, propoziție, substitut de propoziție și — în mod excepțional la apoziție — frază) care, avînd importanță redusă, este în principiu comutabilă cu zero. Cealaltă unitate gramaticală din cadrul raportului de subordonare este în majoritatea cazurilor *o unitate morfologică* **regentă** (= parte de vorbire) la care nu interesează funcția sintactică sau, rareori, *o unitate sintactică* **regentă** (= o propoziție sau un substitut de propoziție), indiferent de importanța ei în cadrul planului (al comunicării sau al

comentariilor) din care face parte. În legătură cu conținutul raportului de subordonare mai notăm că regentul ca unitate sintactică (propoziție sau substitut de propoziție) apare doar atunci cînd subordonatul este o propoziție sau frază apozitivă. Exemplu :

Oh, *pucleză cu-al tău foc,*
Soare, soare,
Corpul ce întreg mă doare,
Sub al vremurilor joc.

(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 82)

De obicei, însă, regentul este considerat ca unitate morfologică, și anume, ca parte de vorbire. Părțile de vorbire regente pot fi grupate convențional, pentru comoditatea exprimării (vezi § 15 și § 16) în *regenți de tip nominal* (substantivul și substitutele sale) și *regenți de tip verbal* (verbul, adjectivul, adverbul și interjecția).

Unitățile gramaticale regente pot avea importanță diferită în context. Astfel, în exemplul :

Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratic
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 61)

prin comparație cu subordonații *ca o vatră, de jaratic* și *pe un deal*, regenții *luna* și *răsare*, formînd nucleul propoziției, au importanța cea mai mare și nu sînt comutabili cu zero ; regentul *(ca o) vatră*, însă, fiind element de importanță secundară în propoziție, este comutabil cu zero. *Importanța regenților* interesează la recunoașterea complexității unităților sintactice divizibile, adică a propoziției și a frazei. În acest sens, regenții — și, ca urmare, și subordonații — pot fi clasificați după necesitatea lor în : regenți (și subordonați) de gradul întîi[88] care, constituind nucleul unității sintactice din care fac parte, nu sînt comutabili cu zero ; regenți (și subordonați) de gradul al doilea, care sînt subordonați regenților de gradul întîi ; regenți (și subordonați) de gradul al treilea, care sînt subordonați regenților de gradul al doilea ș.a.m.d. Într-o comunicare elementară, dacă apare subordonarea, aceasta este de obicei de gradul întîi (adică cu regenți

[88] Pentru gradul subordonării în frază, vezi ȘSC, p. 336.

— și subordonați — de gradul întîi): **băiatul** *vecinului* **citește** *o carte*; **omul încearcă** *să depășească obstacolele* etc. Pe măsură ce crește complexitatea comunicării, se mărește și gradul subordonării (care, însă, nu poate ajunge prea mare, pentru evitarea prolixității): **băiatul** vecinului *de apartament* **citește o carte cumpărată** *de la librăria din centru*; **omul încearcă** să depășească obstacolele *pe care i le pune viața în față* etc.

În legătură cu unitățile subordonate reamintim și ideea (vezi § 13) că acestea pot fi grupate *după necesitatea lor în context*, care depinde de caracterul suficient sau insuficient al regentului. Cînd regentul este insuficient semantic și (sau) gramatical, *subordonatul este indispensabil* obținerii unei comunicări reperate. Astfel, în *fratele meu locuiește* **în satul**, caracterul insuficient al regentului satul face indispensabilă prezența unui subordonat la nivelul propoziției (de exemplu, *natal*) sau la nivelul frazei (de exemplu, *în care ne-am născut)*. Dacă, însă, regentul este suficient, atunci *subordonatul este facultativ*, comunicarea putîndu-se realiza și fără acesta (de exemplu, pe lîngă regentul suficient *plouă* poate apărea un subordonat facultativ în propoziție — **plouă** *acum* — sau în frază — **plouă** *cînd nu trebuie)*.

* * *

Forma raportului de subordonare — care, ca și la celelalte raporturi, trebuie coroborată cu *conținutul* — înseamnă *mărcile* prin care se poate indica importanța diferită (*secundară* în opoziție cu *principală*) a unităților gramaticale intrate în raport. La raportul de subordonare se întîlnesc — izolate sau asociate între ele — toate mărcile existente în limba română[89] pentru raporturile sintactice, adică intonația, pauza, flexiunea, acordul, topica, juxtapunerea și joncțiunea.

* * *

[89] În lucrarea de față avem în vedere mărcile subordonării din româna *literară*, întîlnite atît la nivelul propoziției, cît și la nivelul frazei. Pentru mărcile subordonării numai din frază utilizate în româna *vorbită*, vezi Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, 1980.

Raportul de subordonare poate apărea doar la două nivele, și anume, în interiorul propoziției și în interiorul frazei[90].

În interiorul propoziției, raportul de subordonare se creează între unitatea sintactică subordonată reprezentată printr-o parte de propoziție secundară (atributul; complementul, unde încadrăm și circumstanțialul; atributul circumstanțial; apoziția) și unitatea morfologică regentă, constituită dintr-o parte de vorbire (regentul poate fi de tip nominal sau de tip verbal — vezi mai sus). Exemplu:

Verde **crud**, *verde* **crud**...
Mugur **alb**, **și roz și pur**,
Vis **de albastru și azur**,
Te mai văd, te mai *aud*.

(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 82)

În interiorul frazei, raportul de subordonare apare între o unitate sintactică reprezentată printr-o propoziție secundară-subordonată (subiectivă; predicativă; atributivă; completivă, unde se încadrează și circumstanțiala; atributivă circumstanțială; apozitivă) și elementele regente ale acesteia, care de obicei sînt unități morfologice (regenți de tip nominal și regenți de tip verbal), iar uneori sînt unități sintactice (propoziții sau substitute de propoziții). Exemplu:

Ce e **val**, ca valul *trece*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

---

[90] În același sens ca la raportul de inerență (vezi §20), *strict formal* am putea vorbi despre raportul de subordonare și în interiorul părții de propoziție, atunci cînd aceasta este exprimată printr-o perifrază. Exemplu:

Mă mieram eu de ce-s ei așa de cuminți, mititeii; că tu le *dai nas* și le *ții hangul*.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 32)

Aici, în loc să considerăm perifraza *dai nas* drept o singură unitate cu sensul de *încurajezi*, strict formal ar trebui să o divizăm, identificînd raportul de subordonare dintre complementul direct *nas* și verbul tranzitiv regent *dai*. Prin aceasta, însă, am face să dispară sensul dorit de vorbitor *încurajezi* și în plus am obține și o comunicare nelogică (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, cele spuse în legătură cu *dai nas* sînt valabile și pentru *ții hangul*, precum și pentru oricare altă perifrază).

§ 23. *Raportul mixt* (de coordonare și de subordonare în același timp) este puțin frecvent și se întîlnește numai la nivelul frazei între două propoziții (vezi § 19). Conținutul raportului mixt poate fi înțeles dacă avem în vedere că una dintre cele două propoziții intrate în raport este o secundară-subordonată care, neavînd importanța cea mai mare în comunicare, este comutabilă cu zero; această secundară-subordonată determină o propoziție regentă care, din punctul de vedere al importanței ei în comunicare, poate fi principală, fără însă ca acest lucru să fie obligatoriu (uneori poate fi și secundară).

Formal, raportul mixt este marcat prin două conective de feluri diferite (eventual asociate și cu pauza și intonația): un element de relație subordonator în frază, explicabil prin caracterul de secundară al propoziției subordonate (acesta trebuia să lege propoziția subordonată de regenta care nu a mai fost exprimată); o conjuncție coordonatoare suspendată, care trebuia să lege propoziția regentă exprimată de regenta lăsată neexprimată. Exemplu:

Dragă-mi este dragostea
Cu-nălțimile și-abisul
Și cu ce **mai are ea**

(L. Blaga, vezi mai sus)

§ 24. *Raportul explicativ* — de asemenea puțin întrebuințat — apare tot numai la nivelul frazei, între o propoziție intermediară explicativă (care eventual poate fi baza unei fraze explicative) și o propoziție (eventual o frază) explicată[91]. Prin faptul că în fraza explicativă — în care

[91] În legătură cu propoziția explicativă, vezi *Gram. Acad.*, ed. I, vol. II, p. 152 și 169 ș.u.; S. Stati, *Există propoziții coordonate cauzale?*, LR, III, 1954, nr. 6, p. 92—98; I. Iordan, LRC, p. 696 ș.u.; Gh. N. Dragomirescu, *Structura gramaticală și stilistică a coordonatei cauzale*, LL, IV, p. 39—63; Al. Graur, *Pentru o sintaxă...*, p. 131 ș.u.; Mioara Avram, *Observații asupra coordonării*, 151 ș.u.; idem, *Evoluția subordonării circumstanțiale...*, p. 64 ș.u.; I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 21—26; I. Coteanu, *În legătură cu subordonatele explicative*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 27—33; *Gram. Acad.*, ed. a II-a, vol. I, p. 400—401 și vol. al II-lea, p. 300 ș.u.; I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, LR, X, 1961, nr. 5, p. 445—461; Ecaterina Teodorescu, *Coordo-*

nu există principală — propoziția explicativă constituie baza frazei respective și, deci, nu este comutabilă cu zero, propoziția explicativă se aseamănă cu propoziția principală. Depinzînd, însă, de o propoziție sau frază căreia îi urmează întotdeauna și de care este jonctionată printr-o conjuncție intermediară *(căci* sau *că)* — obligatoriu asociată cu pauza și intonația (vezi GEM., p. 375—377) — propoziția explicativă se aseamănă și cu propoziția secundară.

Cel de-al doilea termen al raportului explicativ îl constituie o propoziție (principală sau secundară) sau o frază explicată. Locul aparte ocupat de raportul explicativ printre celelalte raporturi sintactice nu este dat de elementul explicat, aflat în stînga conectivului, pentru că acesta (elementul explicat) nu prezintă deosebiri față de elementele aflate în stînfga conectivelor la celelalte raporturi posibile în frază, și anume, la coordonare, la subordonare și la raportul mixt (la toate aceste raporturi, elementul din stînga conectivului poate fi principal, secundar sau chiar intermediar). Particularitatea raportului explicativ provine de la elementul explicativ, aflat în dreapta conectivului, care nu este nici principal, nici secundar, ci întotdeauna intermediar (pentru deosebirea propoziției intermediare explicative de propoziția secundară cauzală, vezi § 26). Exemplu :

> Lîngă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate,
> Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate,
> *Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese*
> *Au venit* ca să serbeze nunta gingașei mirese
>
> (M. Eminescu, vezi mai sus)

§ 25. *Raportul de incidență.* Așa cum am arătat în § 19, conținutul raporturilor sintactice înseamnă, pe de o parte, *planurile* reprezentate de unitățile intrate în raport (planul comunicării și planul comentariilor), iar pe de altă parte, *importanța* unităților intrate în raport în cadrul fiecărui plan (unitățile putînd fi principale, secundare și intermediare). Raporturile sintactice prezentate pînă aici — a căror identificare s-a făcut, din punctul de vedere al conținutului, prin

---

nata „cauzală", SCSt, XIII, 1962, fasc. 2, p. 246—251 ; sub titlul *Coordonarea explicativă* (LL, XI, 1966, p. 375—385), C. Săteanu se referă la apoziție și propoziția apozitivă ; vezi și articolul pe care l-am citat în nota 72.

luarea în considerație numai a *importanței* unităților intrate în raport — au fost exemplificate cu părți de propoziție, propoziții, substitute de propoziții și fraze aflate doar într-un singur plan, și anume, în planul comunicării. Subliniem, însă, că toate raporturile sintactice deja prezentate (adică raportul de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt și explicativ) pot apărea nu numai în planul comunicării, ci și în planul comentariilor. Astfel, în contextele: *plouă*, **constată cineva** ; *poftiți aici*, **spuse el și arătă fotoliul** ; *ninge*, **remarcă tînărul care privește afară** ; *nu sînt de acord*, **se formalizâ el cu o voce iritată și care nu admite replică**; *să facem pace*, **rîse tînărul, căci fata plîngea**, raportul de inerență și, respectiv, de coordonare, de subordonare, mixt și explicativ se găsesc toate în planul comentariilor.

Față de toate aceste raporturi sintactice, care pot apărea sau în planul comunicării, sau în planul comentariilor, raportul de incidență are o situație deosebită, întrucît se creează între cele două planuri (al comunicării și al comentariilor), indiferent de raporturile (de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt și explicativ) care pot exista în cadrul fiecărui plan. Revenind la exemplele de mai sus, în *plouă, constată cineva*, incidența apare între planul comunicării *plouă* și planul comentariilor *constată cineva*, în cadrul acestuia din urmă existînd și inerența ; în *poftiți aici, spuse el și arătă fotoliul*, raportul de incidență se creează între comunicarea *poftiți aici* — unde întîlnim și subordonarea, și inerența — și comentariul *spuse el și arătă fotoliul*, unde există raportul de inerență, de coordonare și de subordonare ș.a.m.d.

Dacă în planul comunicării raportul de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt și explicativ vizează toate cele patru unități sintactice existente în limba română (partea de propoziție, propoziția, substitutul de propoziție și fraza), în planul comentariilor aceleași raporturi sintactice au în vedere numai trei unități sintactice, și anume, propoziția, substitutul de propoziție și fraza[92].

---

[92] În legătură cu elementele incidente din limba română, vezi Al. Indrea, *Construcții și cuvinte incidente*, CL, VI, 1961, nr. 2, p. 531—538 ; *Gram. Acad.*, II, p. 421—425 ; I. Mușiu, *Construcții incidente și valoarea lor în româna contemporană*, AUT, II, 1964, p. 241—259 ; Maria Gabrea, *Construcții incidente. Aspecte morfologico-sintactice și stilistice*, LR, XIV,

1. *Propoziția incidentă* poate avea anumite particularități de formă, una dintre acestea vizînd *exprimarea predicatului*. În această privință, mulțimea propozițiilor incidente se divide în propoziții *cu predicatul neexprimat* și propoziții *cu predicatul exprimat*.

Propozițiile incidente cu predicatul neexprimat (vezi § 8) sînt acele grupuri de cuvinte (vezi Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 535) la care contextul arată *existența* predicatului, a cărui neexprimare se explică și stilistic. Exemplu :

> Tot Ciubuc ar fi făcut, *după* [cum spune, intervenția noastră, C.D.] *Ion Creangă povestitorul*, un clopot mare la mănăstirea Neamțului.
>
> (G. Călinescu, după Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 535)

La propozițiile incidente cu predicatul exprimat, se pot distinge două categorii în funcție de existența sau inexistența unui conectiv de tip coordonator sau subordonator în frază, care *să dea impresia* unei legături de coordonare sau de subordonare între planul comentariilor și planul comunicării[93]. Există, astfel, pe de o parte, propozițiile *incidente „nelegate"* care nu conțin conectivele avute în vedere și care după importanța lor în planul comentariilor sînt principale. Exemplu :

> ... și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean, *mi-aduc aminte ca acum*, au întins hoștinele fierbincioare pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele ...
>
> (I. Creangă, după Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 53)

1965, nr. 5, p. 533—544; Fulvia Ciobanu, *Există propoziții „incidente legate ?"*, LR, XV, 1966, nr. 6, p. 569—577 ; ȘSC, p. 370—375 ; Ecaterina Alexandrescu, *Formă și conținut în structura incidentelor* și *Natura relațiilor dintre incidente și structurile în care sînt cuprinse*, ambele în „Comunicări științifice", volum editat de Institutul pedagogic din Iași, 1971, p. 99—107 și, respectiv, 127—133. Vezi și articolul citat în nota 72, p. 18—22.

[93] De fapt, aceste conective sînt *suspendate*, întrucît trebuiau să realizeze legătura de coordonare sau de subordonare cu o unitate sintactică tot incidentă, pe care vorbitorul, însă, nu a mai exprimat-o. Vezi *Gram. Acad.*, II, p. 424, care, referindu-se la conectivele subordonatoare de la începutul propozițiilor incidente, arată că „incidentele de acest fel sînt, probabil, la origine, subordonate ale unor regente subînțelese, de asemenea incidente".

Pe de altă parte, există și propoziții *incidente „legate"*, în cadrul cărora — la stînga sau la dreapta față de predicat — apare un element de relație coordonator sau subordonator în frază, în funcție de care distingem *propoziții incidente „legate" la stînga* și *propoziții incidente „legate" la dreapta*. Incidentele „legate" la stînga permit o subîmpărțire după felul — coordonator sau subordonator — al conectivului, care are repercusiuni și asupra *importanței* propoziției respective în cadrul planului comentariilor. Există astfel :

Incidente „legate" la stînga printr-un conectiv coordonator, care sînt principale. Exemplu :

El era un ateist superstițios — și *sînt mulți de aceștia*.
(M. Eminescu, PL, p. 35)

Incidente „legate" la stînga printr-un conectiv subordonator în frază, care sînt secundare. Exemplu :

Fiind proaspăt venită de peste munți, familia lui David trebuie să fi fost privită, cum *se obișnuiește*, cu oarecare împotrivire.
(G. Călinescu, după Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 540)

Incidentele „legate" la dreapta — rar folosite — sînt principale ce conțin la dreapta predicatului conjuncția subordonatoare suspendată *că* (prin care ar fi trebuit să se introducă o propoziție secundară cu semnificație generală de tipul *așa stau lucrurile, aceasta este situația* etc, pe care, însă, vorbitorul a lăsat-o neexprimată). Exemplu :

L-aș lăsa eu, dar *vezi* că nu mă lasă el acum.
(I. Creangă, după Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 541)

2. *Substitutul de propoziție (sau frază) incident.* Dacă admitem că adverbele de afirmație, de nesiguranță, de apreciere etc de tipul *doar, desigur, firește, poate* etc nedeterminate de o subiectivă tind să devină substitute de propoziții sau fraze (vezi § 17), atunci acestea — la fel cu propozițiile incidente — pot fi clasificate în felul următor :

a) Substitute de propoziții (sau fraze) „nelegate" care, din punctul de vedere al *importanței* lor în cadrul planului

comentariilor, sînt comparabile cu propozițiile principale. Exemplu :

— Cu-atît mai bine, părinte Ghermănuță — îi răspunsesem eu încălecînd—că *doar* n-am plecat de-acasă cu gîndul să merg pe drum bătut...

(C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, București, 1960, p. 245)

b) Substitute de propoziții (sau fraze) „legate" la dreapta, comparabile de asemenea cu propozițiile principale, care sînt urmate de conjuncția subordonatoare suspendată *că*. Exemplu :

Cine-a zis că urîtul e lung ca drumul ar fi putut zice că și drumul e lung ca urîtul ; și cînd ... duci în spate o coșcogeamite boccea și pe sfîntul soare pe deasupra..., o ! atunci *desigur* că ar fi mult mai nimerit să zaci de boala urîtului...

(C. Hogaș, *op. cit.*, p. 43)

3. *Fraza incidentă* poate fi clasificată, ca și propoziția incidentă, după prezența sau absența unui conectiv coordonator sau subordonator în frază la începutul ei. În felul acesta se disting *frazele incidente „nelegate"* și *frazele incidente „legate"*. Frazele incidente „nelegate" sînt acelea la începutul cărora nu apare conectivul coordonator sau subordonator în frază. Exemplu :

Fii încredințat că inima ta cea bună te ajută ..., *zise Sfînta Duminică ieșind și lăsîndu-l în pace să se liniștească.*

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 247)

Frazele incidente „legate" au la începutul lor un conectiv coordonator sau subordonator în frază suspendat (prin care ar fi trebuit să se lege de o unitate sintactică incidentă ce nu a mai fost exprimată). Exemple :

Mihai, sau din dorința de a se feri de război ... sau că... vroia numai să cîștige vreme... deschise tractație, după cum *avea obicei de a vorbi tot de pace pe cînd se pregătea cu dinadinsul la război.*

(N. Bălcescu, *Opere alese*, vol. II, București, 1960, p. 301)

Uite roibul ăsta, care merge plictisit, mirosind pămîntul — *și-mi arătă un cal slab, dar cu mușchi atît de tari că păreau și ei oase* — n-a fost bătut niciodată.

(Camil Petrescu, după Ecaterina Alexandrescu, *Forma...*, p. 105)

* * *

Toate unitățile sintactice incidente au anumite caracteristici comune de *conținut* și, cu o excepție[91], și de *formă*. Astfel, în ceea ce privește conținutul, unitățile incidente nu pot fi concepute în mod logic ca unități sintactice „de sine stătătoare" și nici nu pot fi „detașate din context" — cum propune *Gram. Acad.*, II, p. 422 — ci apar obligatoriu în legătură cu o unitate sintactică neincidentă. Intrînd în mod obligatoriu în legătură cu o unitate sintactică neincidentă, unitățile incidente apar ca depinzînd într-un anumit sens de unitatea neincidentă luată în întregime, fapt prin care unitățile incidente se aseamănă oarecum cu propozițiile (sau frazele) intermediare explicative. Că nu sînt „de sine stătătoare" se poate verifica prin extragerea din context a oricărei unități incidente, operație prin care se obține un segment de vorbire fără stabilitate. De exemplu, *doar, cum se obișnuiește, mi-aduc aminte ca acum* etc nu pot apărea ca atare, comunicarea dorită de vorbitor realizîndu-se numai prin punerea în legătură a acestora cu contextul neincident (vezi mai sus, exemplele din C. Hogaș, G. Călinescu și, respectiv, I. Creangă). Că nu sînt unități „detașabile" din context se poate verifica prin comutarea lor cu zero, ceea ce are drept rezultat modificarea comunicării inițiale. Compară :

— Așa o fi, n-o fi așa, *zise mama*, vreau să-mi fac băietul popă. ≠ Așa o fi, n-o fi așa ... vreau să-mi fac băietul popă.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 16)

[91] Ne referim la propozițiile și substitutele de propoziții (sau fraze) incidente „legate" la dreapta, care nu sînt marcate prin pauză și intonație (vezi mai departe).

Față de conținutul unității sintactice neincidente — care reprezintă planul comunicării propriu-zise — conținutul unității sintactice incidente reprezintă un alt plan, și anume, planul comentariilor. Comentariile avute aici în vedere reprezintă de obicei intervenția vorbitorului, care aduce o precizare pentru înțelegerea comunicării propriu-zise, face o comparație cu alte comunicări similare, își exprimă rezerva în legătură cu faptele relatate etc (vezi Maria Gabrea, *art. cit.*, p. 534 ș.u.).

Privitor la *forma* incidenței, se poate observa că — exceptînd propozițiile și substitutele de propoziții (sau fraze) incidente „legate" la dreapta — toate celelalte unități sintactice incidente sînt în mod obligatoriu separate de unitățile sintactice neincidente printr-o pauză, care este însoțită și de modificarea intonației (vezi exemplele de mai sus). Considerînd pauza și intonația drept mărcile incidenței, reținem că aceste mărci nu sînt proprii raportului de incidență, ci apar și la alte raporturi (vezi § 19). Cît privește conectivele coordonatoare și subordonatoare în frază de la unitățile incidente „legate", acestea (conectivele) nu sînt mărci ale incidenței, pentru că, *fiind suspendate*, ar trebui să stabilească raporturi sintactice *în cadrul planului incidenței* și nu între planul incidenței și planul neincidenței.

* * *

În funcție de caracteristicile de conținut și de formă ale unităților sintactice incidente, problema raportului dintre acestea și unitățile sintactice neincidente se poate pune în felul următor: dacă — față de planul comunicării propriu-zise — unitățile incidente reprezintă un alt plan, și anume, planul comentariilor, atunci înseamnă că prin această caracteristică de conținut unitățile sintactice incidente și unitățile sintactice neincidente intrate în raport se deosebesc de unitățile sintactice aflate în oricare dintre raporturile sintactice deja prezentate. Aceasta pentru că la raporturile sintactice de inerență, de coordonare, de subordonare, mixt și explicativ condiția axiomatică a creării acestor raporturi este aceea ca unitățile sintactice aflate în raport să reprezinte sau numai planul comunicării, sau numai planul comentariilor.

Faptul că raportul dintre unităţile sintactice incidente şi unităţile sintactice neincidente este diferit de toate celelalte raporturi poate fi susţinut în principiu şi cu ajutorul *formei*, marca incidenţei fiind—cu excepţia propoziţiei şi substitutului de propoziţie (sau frază) „legate" la dreapta — pauza şi intonaţia. Întrucît, însă, pe de o parte, pauza şi intonaţia reprezintă marca nu numai a incidenţei, ci şi a altor raporturi sintactice (vezi § 19), iar pe de altă parte un singur raport sintactic poate avea mărci diferite (vezi § 20 — § 24), pentru identificarea raportului de incidenţă marca trebuie subordonată conţinutului. Cu alte cuvinte, la fel ca la celelalte raporturi sintactice, şi la recunoaşterea raportului de incidenţă trebuie pornit de la *conţinut* — care aici înseamnă planurile reprezentate de unităţile intrate în raport (planul comunicării şi planul comentariilor) — pentru care există o *formă*, aceasta fiind — cu excepţia propoziţiilor şi substitutelor de propoziţii (sau fraze) „legate" la dreapta — pauza şi intonaţia (vezi exemplele date mai sus). Aceste caracteristici de conţinut şi de formă conduc la ideea că între unităţile incidente şi contextul neincident la care acestea se referă se creează un raport sintactic aparte, deosebit de toate celelalte raporturi sintactice, pe care îl numim convenţional *raportul de incidenţă*.

FUNCȚIILE SINTACTICE

§ 26. Termenul *funcție sintactică* are accepții variate în diversele orientări ale gramaticii[95]. În gramatica clasică funcțiile sintactice pot fi concepute numai în interiorul[96] unităților sintactice divizibile, adică, pe de o parte în interiorul frazei, care are drept elemente alcătuitoare propozițiile și substitutele de propoziții[97], iar pe de altă parte, în interiorul propoziției, la care elementele alcătuitoare sînt reprezentate prin părțile de propoziție. Admițînd acest lucru, urmează că una și aceeași funcție sintactică poate avea realizări diferite[98], în sensul concretizării ei prin unități sintactice diferite[99]: în interiorul propoziției, prin *părțile de* propoziție,

[95] Vezi DDL, sv *fonction*; S. Stati, *Noțiunea de „funcție" în gramatică*, LL, 14, 1967, p. 127—134; V. Hodiș, *Dintr-un viitor lexican de terminologie sintactică*: funcția, St.UBB, Philologia, 1976, p. 32—42, ș.a.

[96] Pentru frazele apoziționale și frazele explicative, vezi §12, §24 și §86.

[97] Pentru comoditatea exprimării, în cele ce urmează spunem doar *substituit de propoziție* pentru termenul complet de *substituit de propoziție sau frază*.

[98] Preocupîndu-se de *enunțul organizat*, Valeria Guțu-Romalo apreciază că acesta „poate fi conceput ca o totalitate de poziții", prin poziție înțelegînd „locul pe care un component îl ocupă în organizarea enunțului (la ce relație participă, în ce calitate, față de ce termen)" — GRS, p. 78. Fiind o *clasă de substituție*, poziția sintactică poate avea realizări diverse, concretizate în „unități indivizibile la nivel sintactic, cuvinte aparținînd unor părți de vorbire diferite, sau (și) grupări diferite ca structură" (*idem*, p. 80). Exemplificarea acestei idei cu *a descris* **natura**, *a descris*-**o**, *a descris* **ce a văzut** etc. arată că prin *realizările diferite ale pozițiilor sintactice* se înțelege ceea ce în gramatica clasică este cunoscut sub numele de unități sintactice (în exemplele de mai sus, **natura** și **o** reprezintă *părți de propoziție*, iar **ce a văzut** — *propoziție*).

[99] La noi, despre realizarea la nivele diferite a aceleiași funcții sintactice s-a vorbit mai ales după studiul Mioarei Avram, *Despre corespondența...*, p. 141 ș.u.

iar în interiorul frazei, prin *părțile de* **frază**, acestea putînd fi sau propozițiile, sau substitutele de propoziții. Indiferent de faptul că se realizează în interiorul propoziției sau al frazei, funcțiile sintactice sînt *rezultatul raporturilor sintactice* care, la rîndul lor, au legătură cu *importanța* unităților sintactice componente în cadrul unității sintactice din care fac parte.

Importanța mai mare a unei unități sintactice componente în cadrul unității sintactice superioare conferă unității sintactice componente respective calitatea de *bază* a unității sintactice superioare. De obicei *baza* unităților sintactice divizibile o constituie unitățile sintactice *principale* : *baza* unei propoziții o constituie *părțile de propoziție* **principale** ; *baza* unei fraze poate fi constituită sau de *propozițiile* **principale**, sau de *substitutele de propoziții* **principale**, sau — uneori — de *propozițiile* **intermediare** *(explicative)*. Prin opoziție cu unitățile sintactice pe care — pentru importanța lor mai mare — le-am considerat *bază* în unitățile sintactice superioare lor, unitățile sintactice care au importanță mai mică pot fi numite convențional *masa* unităților sintactice componente ale unei unități sintactice superioare. *Masa* unităților sintactice componente din cadrul propoziției este constituită de *părțile de propoziție* **secundare**, iar *masa* unităților sintactice componente din cadrul frazei conține *propoziții* **secundare**, *substitute de propoziții* **secundare** și — de asemenea uneori (vezi imediat mai sus, la *baza* frazei) — *propozițiile* **intermediare** *(explicative)*. Între calitatea unităților sintactice componente de a aparține sau *bazei*, sau *masei* unei unități sintactice superioare și faptul că o unitate sintactică componentă este sau *principală* (uneori și *intermediară)*, sau *secundară* (de asemenea uneori și *intermediară)* există o legătură de condiționare : o unitate *principală* (uneori și *intermediară)* devine teoretic *baza* unei unități sintactice superioare, iar o unitate sintactică *secundară* (uneori și *intermediară*) face parte din *masa* unităților componente ale unei unități sintactice superioare. Admițînd că funcția sintactică reprezintă un adaos dobîndit de o unitate sintactică componentă ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unității sintactice din care face parte (vezi și S. Stati, *art. cit.*, p. 127—128), urmează că *funcția sintactică înseamnă, de fapt, calitatea*

unităților sintactice de a fi sau principale (uneori și intermediare), sau secundare (uneori și intermediare).

Diversele realizări ale funcțiilor sintactice din limba română pot fi imaginate ca aparținînd unui sistem în general simetric, așa cum rezultă din urmărirea funcțiilor sintactice la cele două nivele de realizare, adică *la nivelul propoziției* și *la nivelul frazei*. La aceste nivele, simetria rezultă din aceea că, pe de o parte, în cadrul fiecărui nivel *baza* trimite în principiu la *unități sintactice principale* și *masa* la *unități sintactice secundare*, iar pe de altă parte, unitățile sintactice principale și secundare aparținînd celor două nivele au denumiri corespondente (subiectului din propoziție îi corespunde propoziția subiectivă sau substitutul de propoziție subiectivă din frază, complementului direct ca parte de propoziție îi corespunde propoziția completivă directă sau substitutul de propoziție completivă directă din frază etc).

Asimetria sistemului funcțiilor sintactice vizează unele aspecte particulare ale funcțiilor sintactice. Astfel, comparînd nivelul propoziției cu nivelul frazei, găsim că *baza* propoziției poate fi contituită sau de *două unități sintactice principale, subiectul și predicatul*, în care situație existența propoziției presupune existența atît a subiectului, cît și a predicatului (indiferent dacă acestea sînt exprimate sau rezultă din context — vezi § 8), sau de *o singură unitate principală, predicatul*, cînd existența propoziției este condiționată doar de existența predicatului (exprimat sau dedus din context — vezi § 9). La nivelul frazei, însă, *baza* nu poate fi constituită de unitățile sintactice care corespund subiectului și predicatului ca *părți de propoziție*, întrucît față de subiect și predicat care sînt *părți de propoziție* **principale**, subiectiva și predicativa sînt *propoziții sau substitute de propoziții* **secundare** (pentru caracteristicile generale ale propozițiilor principale și secundare, vezi § 10 și § 11). În afară de aceasta, în timp ce *baza* unei propoziții poate fi reprezentată **numai** *prin unități sintactice* **principale** (părți de propoziție principale, subiectul și predicatul), *baza* unei fraze poate fi constituită **și** *din unități sintactice* **principale** (propoziții și substitute de propoziții principale), dar **și** *din unități sintactice* **intermediare** (propoziții intermediare).

Asimetria sistemului funcțiilor sintactice apare și dacă ne referim la felul unităților sintactice — după *importanța* lor — existente în propoziție și frază: în propoziție unitățile sintactice sînt sau *principale* (subiectul și predicatul), sau *secundare* (atributul, complementul, apoziția și atributul circumstanțial); în frază, însă, unitățile sintactice pot fi *principale* (propoziții și substitute de propoziții), *secundare* (propoziții și substitute de propoziții) și *intermediare* (propoziții). Cu alte cuvinte, pentru propoziția intermediară explicativă de la nivelul frazei nu există corespondent la părțile de propoziție de la nivelul propoziției. Subliniem cu această ocazie că *propoziția* **intermediară** *explicativă*, la care nu există corespondent în propoziție, trebuie deosebită de *propoziția* **secundară** *cauzală*, pentru care există corespondent în propoziție, și anume, partea de propoziție cunoscută sub numele de circumstanțial cauzal (compară *nu vine din* **cauza timpului nefavorabil** cu *nu vine* **din cauză că timpul este nefavorabil**). În afară de aceasta, propoziția secundară cauzală, indicînd cauza celor exprimate prin regent, ar trebui ca în mod logic să preceadă regentul: **pentru că excursia e obositoare,** *el rămîne acasă*. Apariția frecventă a secundarei cauzale în urma regentului se poate explica și prin logica vorbitorului de limbă română, potrivit căreia regentul trebuie să preceadă subordonatul: *el rămîne acasă* **pentru că excursia e obositoare.** Indiferent de explicație, *propoziția secundară cauzală are o topică liberă, putînd preceda și urma regentul.* Propoziția intermediară explicativă, însă, indicînd explicația față de propoziția sau fraza explicată, nu poate apărea în mod logic decît după elementul explicat: *bine că a venit primăvara,* **căci mă săturasem de iarnă.** Cu alte cuvinte, *propoziția intermediară explicativă are topică fixă, urmînd unității sintactice explicate* (prin aceasta deosebindu-se de propoziția secundară cauzală, cu topică liberă). Propoziția secundară cauzală se deosebește de propoziția intermediară explicativă și prin elementul la care se referă. Astfel, propoziția secundară cauzală determină *o unitate* **morfologică**, adică una din părțile de vorbire încadrate la regentul de tip verbal (verbul, adjectivul, adverbul, interjecția): *el* rămîne *acasă* pentru că excursia e obositoare. Propoziția intermediară explicativă, însă, vizează *o unitate* **sintactică**, adică o întreagă propoziție sau frază: **bine că a venit primăvara,** *căci mă*

sălurasem de iarnă (pentru alte caracteristici prin care propoziția intermediară explicativă poate fi deosebită de propoziția secundară cauzală, vezi § 12, § 18, § 24 și § 60).

Despre inexistența corespondenței funcțiilor sintactice la nivelul propoziției și al frazei se poate vorbi și în cazul *complementului intern*, care se întîlnește numai la nivelul propoziției (pentru diferențierea complementului intern de complementul direct, vezi § 44). În cadrul propoziției, complementul intern se exprimă numai prin substantive și numai prin acelea care au radicalul comun cu verbul determinat (exemplu : *fetița a visat un vis frumos)* sau care au o anumită legătură semantică cu verbul determinat (exemplu : *el a mers un drum lung)*. Inexistența acestei funcții la nivelul frazei se probează prin transformarea părții de propoziție secundare într-o propoziție secundară — bineînțeles, în limitele posibilului : *fetița a visat un vis frumos* > *fetița a visat ce a văzut în timpul zilei*. Propoziția secundară astfel obținută este o completivă directă, care nu poate fi pusă în legătură cu complementul intern, pentru că nu se poate vorbi aici nici de radical (!) comun cu determinatul și nici de înrudirea semantică a determinantului cu determinatul.

O situație similară cu complementul intern are și funcția sintactică la care trimite termenul de *propoziție circumstanțială consecutivă*, care este posibilă numai la nivelul frazei, nu și la nivelul propoziției. Din dorința de a susține ideea corespondenței între părțile de propoziție și propozițiile secundare, în *Gram. Acad.* (II, p. 180) se vorbește și despre un *circumstanțial în mod* consecutiv, în exemple de tipul *căzu la pat bolnavă* de moarte (I. Greangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 187). „Pentru a rămîne consecvenți principiului corespondenței", și V. Șerban *(op. cit.*, p. 278, nota 1) acceptă un circumstanțial consecutiv în exemple similare cu cele date de *Gram. Acad. (se înțeleg* de minune). În ceea ce ne privește, însă, credem că exemplele de felul celor de mai sus nu confirmă, ci infirmă existența circumstanțialului consecutiv, întrucît *din punctul de vedere al vorbitorului de limbă română* grupurile de cuvinte *de moarte, de minune* etc sînt fixe, constituind, adică, perifraze (adverbiale) ce exprimă ideea de superlativ : *de moarte = foarte tare, de minune = foarte bine* etc.

În legătură cu asimetria sistemului funcțiilor sintactice mai notăm că la funcțiile la care există corespondență între nivelul propoziției și nivelul frazei, *numai la nivelul frazei* funcția respectivă poate fi realizată sau printr-o propoziție, sau printr-un substitut de propoziție : *s-a comunicat* **aprobarea**; *s-a comunicat* **că s-a aprobat** ; *s-a comunicat* **că da**. Posibilitatea, însă, ca numai la nivelul frazei funcția sintactică să fie realizată și printr-o propoziție secundară, și printr-un substitut de propoziție secundară apare foarte rar, majoritatea funcțiilor sintactice concretizîndu-se în frază doar în propoziții secundare, nu și în substitute de propoziții secundare (vezi § 27 — § 89).

* * *

Privitor la funcțiile sintactice mai menționăm și foarte dificila problemă a diferențierii lor după natura legăturilor dintre elementele participante la realizarea unei funcții sintactice. Să pornim de la faptul că printr-o funcție sintactică se transmit simultan două feluri de informații : o informație pe care o numim convențional *de natură semantică* și o informație pe care de asemenea convențional o numim *de natură gramaticală*. Luînd ca exemplu propoziția *o fetiță se joacă*, unde există funcția sintactică de subiect și funcția sintactică de predicat, găsim că informația de natură semantică — constînd în asocierea noțiunilor exprimate de substantivul și verbul[100] respectiv — este dată de radicalii *fetiț-* și *joac-* ; informația de natură gramaticală — însemnînd categoriile gramaticale existente la substantiv și verb și, în legătură cu acestea, raportul sintactic creat între părțile de vorbire respective — rezultă din toate elementele cu valoare de morfem gramatical de la substantiv și verb, adică atît *o . . . -ă se . . . - ă*, cît și din acordul gramatical în categoriile gramaticale comune verbului și substantivului (persoana și numărul). Cu alte cuvinte, în exemplul avut în vedere informația de natură semantică este — figurat vorbind — îmbrăcată în informația de natură gramaticală. Acest lucru permite ca, *în general*, funcțiile sintactice de subiect și predicat să poată

[100] Pentru faptul că verbul exprimă o „notă" a noțiunii, vezi Gh. Ivănescu, *Gramatica și logica*, II, p. 206.

fi identificate după elementele ce transmit informația de natură gramaticală, dovada constituind-o posibilitatea de înlocuire a elementelor ce transmit informația de natură semantică, fără ca acest lucru să aibă urmări asupra funcțiilor sintactice : *o* **pisic-***ă se* **alint-***ă* etc. Subliniem, însă, că funcția sintactică nu este posibilă decît prin îmbinarea informației semantice cu informația gramaticală. Acest lucru se probează prin aceea că ignorînd fie informația semantică (de exemplu, *o* **cas-***ă se* **avînt-***ă*, *o* **arsămn-***ă se* **varmit-***ă* etc), fie informația gramaticală (de exemplu, un *pisic-***e** te *alint-***Ø**), se obțin segmente de vorbire care nu reprezintă propoziții reperate din punctul de vedere al vorbitorului de limba română[101].

Dacă în propoziția *o fetiță se joacă* mai adăugăm o funcție sintactică, și anume, circumstanțialul de loc *afară* (deci, *o fetiță se joacă afară*), observăm că la această funcție elementele ce transmit informația gramaticală sînt foarte puține, reducîndu-se la marca subordonării, care aici constă doar în juxtapunerea — indiferent de topică — a subordonatului *afară* față de regentul *se joacă*. Pentru identificarea funcției de circumstanțial de loc, deci, trebuie să se facă apel în exemplul dat (precum și în toate cele similare lui) la informația de natură semantică[102], mai precis la noțiunea[103] locală transmisă prin *afară* care se atribuie noțiunii verbale transmisă prin *se joacă*.

---

[101] Există scriitori care au încercat să obțină anumite efecte stilistice prin ignorarea voită a informației de natură semantică, construind propoziții și fraze corecte numai din punct de vedere gramatical : „Amîndoi luptară avînd hrană în bani și cu foarte mult eroism, însă în cele din urmă Gayc, fiind avansat mareșal pe cîmpul de luptă și negăsind acolo nici un ceaprazar militar pentru a-și pune galoanele noului său grad, renunță de a se mai bate și ceru pace. Aceasta conveni dealtfel de minune și nepoatei sale, care tocmai atunci căpătase un furuncul și căreia, rămasă cu retragerea tăiată, nu i se mai trimitea de neutri nici fasole, nici benzină". (Urmuz, *Pagini bizare*, București, 1970, p. 19).

[102] Într-un anumit sens, funcțiile sintactice din gramatica clasică permit compararea cu „cazurile" lui Charles J. Filmore (*The Case for Case*, în Universals in „linguistic Theory" edited by Emmon Bach and Robert T. Harms, 1968, p. 24 ș.u.), mai ales dacă admitem că inventarul „cazurilor" lui Filmore poate fi modificat în sensul îmbogățirii lui.

[103] Pentru faptul că adverbul exprimă un element secundar al unei noțiuni, vezi trimiterea din nota 100.

Admiţînd cele spuse mai sus, mulţimea funcţiilor sintactice din limba română poate fi clasificată — bineînţeles, cu admiterea unei doze mai mari sau mai mici de relativitate — în trei grupe.

a) *Funcţii sintactice identificabile în primul rînd după informaţia de natură gramaticală*, informaţia de natură semantică putînd fi luată în consideraţie în al doilea rînd. Aici se încadrează : funcţiile sintactice de subiect şi predicat din propoziţie (vezi imediat mai sus), precum şi din frază, subiectiva şi predicativa fiind cerute de insuficienţa elementelor lor regente (vezi aceste propoziţii) ; funcţia sintactică de atribut din propoziţie şi din frază, numai tipurile de atribut şi atributivă numite determinative, din cauza regentului lor insuficient ; funcţia sintactică de complement intern din propoziţie şi funcţia sintactică de complement direct din propoziţie şi din frază, datorită faptului că regentele lor sînt insuficiente ; funcţia sintactică de complement de agent din propoziţie şi din frază, cauza constituind-o tot insuficienţa regentului acestora.

b) *Funcţii sintactice identificabile în primul rînd după informaţia de natură semantică*, informaţia de natură gramaticală putînd fi luată în consideraţie în al doilea rînd, unde se încadrează : funcţia sintactică de apoziţie din propoziţie şi din frază ; funcţia sintactică de circumstanţial din propoziţie şi din frază, cu toate realizările ei din limba română.

c) *Funcţii sintactice identificabile prin luarea în consideraţie în egală măsură a informaţiei gramaticale şi a informaţiei semantice.* Din această grupă fac parte : funcţia sintactică de atribut din propoziţie şi din frază, cu tipurile de atribut şi de atributivă numite explicative şi mixte ; funcţia de complement indirect din propoziţie şi din frază ; funcţia de atribut circumstanţial din propoziţie şi din frază (pentru amănunte în legătură cu funcţiile sintactice, vezi paragrafele în care acestea sînt prezentate).

§ 27. *Funcţia sintactică de subiect.* Cu toate că funcţia sintactică de subiect poate fi concepută numai în legătură cu funcţia sintactică de predicat (vezi § 16), totuşi, aceste două funcţii — subiectul şi predicatul — le prezentăm succesiv şi datorită tradiţiei gramaticale româneşti, şi datorită

faptului că, în mod logic, nu ar putea fi descrise amîndouă în acelaşi timp.

Funcţia sintactică de subiect poate fi realizată — cu unele deosebiri (vezi § 28) — atît la nivelul propoziţiei, cînd este numită pur şi simplu *subiect*, cît şi la nivelul frazei, cînd poate fi concretizată fie într-o *propoziţie subiectivă*, fie într-un *substitut de propoziţie subiectivă*.

* * *

Subiectul. După cîte ştim, nu există o definiţie a subiectului propoziţiei (pentru relaţiile dintre subiectul propoziţiei şi subiectul judecăţii vezi § 3) care să fie acceptată de specialiştii aparţinînd la orientări diferite[104]. Aşa stînd lucrurile şi cunoscînd varietatea realizărilor acestei părţi de propoziţie, în lucrarea de faţă apelăm la ceea ce s-ar putea numi o „definiţie de lucru", adică o definiţie care să permită evidenţierea principalelor caracteristici de conţinut şi de formă ale subiectului. Considerăm că subiectul este *partea de propoziţie principală despre care se face o comunicare prin predicat şi cu care — ca expresie a raportului de inerenţă — se acordă predicatul în categoriile gramaticale comune părţilor de vorbire prin care se exprimă subiectul şi predicatul.*

Subiectul, ca *parte de propoziţie*, poate apărea numai în propoziţiile bimembre (vezi § 8). În cadrul acestora, subiectul — *care există* — poate fi sau *exprimat prin părţi de vorbire*, sau *neexprimat prin părţi de vorbire*.

A. *Subiectul exprimat prin părţi de vorbire.* Admiţînd că prin *conţinutul* subiectului se înţelege *noţiunea de fiinţă, lucru, fenomen* etc despre care se face comunicarea prin predicat şi ştiind că *aceste noţiuni se exprimă prin substantive*, urmează că în mod normal subiectul este concretizat într-un substantiv (comun sau propriu, simplu sau perifrastic).

[104] De exemplu, în *Gram. Acad.*, unde se dă importanţă mai mare comunicării, se spune mai întîi că subiectul este „partea de propoziţie care arată *cine săvîrşeşte acţiunea* exprimată prin predicatul verbal..." (II, p. 87), pentru ca apoi, pe aceeaşi pagină, să se spună că atunci „cînd predicatul propoziţiei este un verb la pasiv sau la reflexiv pasiv, subiectul arată pe *cel care suferă acţiunea*..." [sublinierile ne aparţin, C.D.]. Valeria Guţu Romalo, punînd accentul pe latura formală, defineşte, subiectul ca „nume în nominativ impunînd acordul verbului cu care intră în relaţie de interdependenţă", dar precizează că subiectul poate avea „şi alte realizări în afara celei definitorii" (GRS, p. 109 ; vezi şi p. 119).

Exemple :

Iată *vine*-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ
Baiazid, privind la dînsul, îl *întreabă* cu dispreţ
(M. Emihescu, *op. cit.*, p. 109)

Aducerile-aminte pe suflet *cad* în picuri
Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri
(M. Eminescu, *op, cit.*, p. 83)

În metalimbaj, valoare de substantiv — şi, deci, şi funcţie sintactică de subiect — pot căpăta şi părţile de vorbire nenoţionale (prepoziţia, conjuncţia etc), precum şi elementele componente ale cuvintelor (morfeme, silabe, sunete) : pe *este o prepoziţie* ; -ă *este o desinenţă* ; ma- *este o silabă* ; m *este o consoană* etc.

Locul substantivelor poate fi ţinut în limba română de unele părţi de vorbire, şi anume, de majoritatea pronumelor (pentru excepţii, vezi GEM, p. 11 ş.u.) şi a numeralelor întrebuinţate substantival ; aceasta înseamnă că aceste părţi de vorbire pot îndeplini funcţia sintactică de subiect. Exemple:

Cînd **unul** *trece*, **altul** *vine*
În astă lume a-l urma
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 153)

Amîndoi *vom merge*-n lume
Rătăciţi şi singurei
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 76)

O situaţie particulară au pronumele personale de persoana I şi a II a singular şi plural şi pronumele de politeţe de persoana a II a singular şi plural care, îndeplinind funcţia sintactică de subiect (ca dealtfel şi oricare altă funcţie sintactică), nu sînt de fapt pronume propriu-zise, pentru că *nu ţin locul unor nume* (vezi GEM, p. 117). Luînd ca exemplu contextele :

El *asculta* tremurător
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 127)

Eu *nu* te *pot pricepe*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

constatăm că în timp ce în primul context pronumele *el* permite înlocuirea cu substantivul *Luceafărul*, al cărui loc îl

ține, în al doilea context „pronumele" *eu* nu poate fi înlocuit cu substantivul *Cătălina* al cărui loc *ar părea* că îl ține (în limba română nu se poate spune *Cătălina nu te pot pricepe* decît în ipoteza că, accentuînd în context substantivul și izolîndu-l prin pauză și intonație de celelalte cuvinte, facem ca în locul nominativului reprezentat de *eu* să obținem vocativul la *Cătălina)*. Dacă, cu toate acestea, menținem pe *eu, tu, noi, voi, dumneata, dumneavoastră* etc în rîndul pronumelor (adică nu le considerăm un fel de „nume" pentru vorbitor și interlocutor), atunci credem că pronumele personal și de politețe de persoanele I și a II a singular și plural cu funcția sintactică de subiect nu pot fi trecute în rîndul substitutelor substantivelor (la fel cu celelalte pronume personale și nepersonale și cu numeralele întrebuințate substantival), ci trebuie constituite într-o grupă aparte. Admițînd aceasta, urmează că, în general, subiectul ca *parte de* propoziție *principală* se poate exprima prin : *substantive* (de orice fel) și *substitutele substantivului* (pronumele și numeralele care pot înlocui substantive), *pronumele personale și de politețe de persoanele I și a II a singular și plural* (care, practic, nu înlocuiesc substantive).

Îndeplinind funcția sintactică de subiect, aceste părți de vorbire stau de obicei în cazul nominativ, care este prin excelență cazul subiectului. Exemplu (vezi și exemplele de mai sus) :

Icoana stelei **ce**-*a murit*
Încet pe cer *se suie*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 173)

Există, însă, și propoziții în care subiectul apare, practic, în alte cazuri decît nominativul, și anume, în genitiv, dativ sau acuzativ.

a.) Subiectul în genitiv poate fi exprimat prin formele de genitiv ale pronumelor relative care au flexiune, adică prin *cui, căruia, celuia ce* etc. Exemplu :

Hai fiecare pe la casa **cui** ne *are*...

(I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 90)

Explicația subiectului în genitiv va fi constituind-o o elipsă ce a fost facilitată de capacitatea pronumelui relativ de a intra simultan în relație cu *două* elemente, unul aparți-

nînd propoziției subordonate din care face și el (pronumele relativ) parte, iar altul — propoziției care este regentă a subordonatei respective (vezi și GRS, p. 122—123). Probabil că „modelul" unei astfel de construcții este următorul: *hai fiecare pe la casa* omului **cine** (eventual **care, cel ce** etc.) *ne are*. În această construcție — mai logică dar mai puțin românească — antecedentul reprezentat prin substantivul în genitiv *omului* va fi fost simțit *de prisos*, deoarece conținutul lui se făcea cunoscut și prin pronumele relativ, care nu poate fi considerat de prisos atît pentru că substituie antecedentul lăsat neexprimat *(omului)*, cît și pentru că este elementul relațional în frază. Prin lăsarea la o parte a antecedentului *omului*, pronumele relativ *cine* (eventual *care, cel ce* etc) a preluat funcția determinativă pe care o avea antecedentul neexprimat *omului* pe lîngă regentul acestuia *casa*. Întrucît această funcție nu putea să o îndeplinească cu forma „inițială" de nominativ *cine* (nu se poate spune în limba română *hai fiecare pe la casa* **cine** *ne are)*, pronumele relativ a preluat și forma cazuală a antecedentului elidat, adică genitivul *cui* (corespunzînd genitivului *omului)*. Cu alte cuvinte, forma de genitiv *cui* se poate explica prin preluarea de către pronumele relativ a funcției și formei pe care antecedentul neexprimat *omului* o avea pe lîngă regentul *casa*.

Cel de-al doilea element cu care este pus în legătură pronumele relativ în contextul avut în vedere este verbul predicat din propoziția subordonată atributivă. În forma reconstituită de noi *(hai fiecare pe la casa omului* **cine** *ne are)*, nominativul *cine* intră *în mod normal* în raport de inerență cu verbul predicat *are*; în forma existentă în vorbirea naturală, însă *(hai fiecare pe la casa* **cui** *ne are)*, genitivul *cui* intră *prin accident* în raport de inerență cu verbul predicat *are*. Accidentul la care ne referim înseamnă că, preluînd forma de genitiv a antecedentului elidat (vezi mai sus), pronumele relativ și-a păstrat funcția sintactică de subiect (pe care o îndeplinea *în mod normal* în forma presupusă de nominativ) în propoziția atributivă din care face parte. Așadar, în tipul de construcție analizat se poate spune că funcția sintactică de subiect a genitivului pronumelui relativ *cui* este urmarea transformării unui fapt de stil (neexprimarea unui termen al frazei considerat „de prisos" cauzează trecerea formei și funcției acestui termen — substantivul *omului* —

la termenul rămas — pronumele relativ *cui*) într-un fapt de limbă (subiectul exprimat prin cazul genitiv).

Mai greu de interpretat, însă, sînt construcțiile în care un substantiv sau substitut al acestuia în genitiv este precedat de articolul posesiv-genitival:

Vin oaspeți și cîinele latră;
Le *ies* înainte grăbiți
Ai casei pe pragul de piatră
(G. Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 90)

Și rînd pe rînd veneau în sat
Și ieri și astăzi cîte unul
Din cei care-au plecat.
Și-ai lui *întîrziau*
(G. Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 90)

În situații ca acestea, *Gram. Acad.* propune să considerăm că „articolul *ai*, în nominativ, ține locul unui substantiv în nominativ (sau al unui substitut al acestuia) pe care îl determină genitivul: *ai casei* înseamnă *locatarii casei*; *ai lui, feciorii lui*. Astfel se vede că adevăratul subiect al propoziției este și aici la nominativ" *(Gram. Acad.*, II, p. 90).

Observînd că în această interpretare există o contradicție (un articol ține locul unui substantiv !), Valeria Guțu Romalo îmbrățișează ideea că în construcțiile la care ne referim *al, ai* etc nu sînt articole, ci *pronume semiindependente* care „realizează poziția subiect impunînd verbului persoana a III a" (GRS, p. 113), atunci cînd pronumele semiindependent este „determinat printr-un genitiv sau posesiv" *(idem*, p. 122).

Dificultatea interpretării acestor construcții provine de la formele *al, ai* etc cu care se acordă în persoană și număr verbul predicat sau din structura predicatului și care sînt considerate fie articole posesiv-genitivale, fie pronume semiindependente. Evident că, acceptînd ideea convențiilor existente în știința gramaticii (în cazul nostru, convenția că articolele sînt cuvinte *vide* cu funcție de *marcă* — vezi § 15), trebuie să acceptăm și ideea că formele articolului posesiv-genitival *al, ai* etc *nu pot substitui nume* și, ca urmare, *nu pot îndeplini funcția sintactică de subiect*. Dacă presupunem că *al, ai* etc nu sînt articole, ci pronume semiindependente,

atunci înseamnă că aceste pronume — substituind nume — pot îndeplini funcții sintactice nu numai cînd se află în nominativ (ca în exemplele avute în vedere), ci și cînd sînt în oricare alt caz, datorită faptului că schimbarea cazului și a funcției sintactice nu are influență asupra „sensului lexical" al pronumelui (adică asupra numelui substituit de pronume). Altfel spus, dacă admitem că *ai* din **ai casei**... *ies* (vezi mai sus) este pronume semiindependent în nominativ cu funcția sintactică de subiect, ar trebui să admitem și că *alor* din **alor** *casei le plac excursiile* este tot pronume semiindependent în dativ cu funcția de complement indirect, *lîngă* **ai** din *copiii stau* **lîngă ai** *casei* este și el pronume semiindependent în acuzativ cu funcția de circumstanțial de loc ș.a.m.d. Cum, însă, pînă în momentul de față nu s-a demonstrat că formele aparținînd altor cazuri decît nominativul (adică **alor**, *lîngă* **ai** etc) substituie nume și îndeplinesc funcții sintactice de complement indirect, circumstanțial de loc etc, credem că nici la nominativul *ai* (din **ai** *casei*... *ies*, **ai** *lui Întîrziau* etc) nu se poate vorbi în momentul actual al limbii române[105] despre substituirea unor nume și despre funcția sintactică de subiect. Că nominativul **ai** din astfel de exemple *nu este pronume* rezultă și din posibilitatea ca acest **ai** să apară și atunci cînd numele pe care ar trebui să-l înlocuiască este exprimat în aceeași propoziție: **locatarii** *primitori* **ai** *casei*... *ies înainte*; **fieciorii** *aceia* **ai** *lui Întîrziau* etc.

După părerea noastră, în exemplele de acest tip *al, ai* etc reprezintă articole posesiv-genitivale care împreună cu substantivul (sau substitutul acestuia) în genitiv[106] constituie un grup de cuvinte unitar în care cele două componente au roluri diferite: *articolul posesiv-genitiv are rol gramatical prim*, care constă în aceea că, pe de o parte, reprezintă o marcă a genitivului substantivului (sau substitutului acestuia), iar pe de altă parte cu el se acordă în categoriile gramaticale comune elementele constitutive ale predicatului (de exemplu,

[105] Pentru faptul că toate *articolele* românești provin din *pronume* latinești sau românești, vezi Dimitrie Găzdaru, *Descendenții demonstrativului latin* **ille** *în limba română*, Iași, 1929.

[106] Nu interesează în discuția de față pronumele posesiv precedat de articolul posesiv-genitival, pentru că la acest pronume articolul posesiv-genitival nu reprezintă un indice al cazului genitiv: în **ai** *mei sînt aici* pronumele posesiv este în nominativ; în *i-a văzut pe* **ai** *mei* același pronume posesiv este în acuzativ ș.a.m.d.

în ai *lui sînt mulți*, persoana a III a plural de la verbul copulativ *sînt* și masculinul plural de la adjectivul nume predicativ *mulți* se explică prin articolul posesiv-genitival *ai* și nu prin pronumele personal *lui*) ; *genitivul substantivului (sau substitutul acestuia) are rol semantic prim*, în sensul că indică — direct (genitivul substantivului) sau indirect (genitivul pronumelui) — obiectul despre care se face comunicarea prin predicat.

Dacă — așa cum am arătat în § 26 — acceptăm că o funcție sintactică se constituie din îmbinarea informației semantice (în exemplele discutate, genitivul substantivului sau al substitutului acestuia) și a informației gramaticale (în aceleași exemple, articolul posesiv-genitival), atunci rezultă că grupul de cuvinte alcătuit dintr-un articol posesiv-genitival și un substantiv (sau substitut al acestuia) în genitiv poate fi considerat unitar, îndeplinind adică o singură funcție sintactică, aceea de subiect (deci, în exemplele avute în vedere, *ai casei* este subiectul predicatului *ies* și *ai lui* este subiectul predicatului *întîrziau*). Și la acest tip de subiecte se va fi ajuns tot prin „accident" (ca și la genitivul fără articol posesiv genitival despre care am vorbit mai sus), adică prin neexprimarea elementului considerat „de prisos", care în construcția inițială va fi fost tocmai un nominativ subiect : *ai casei ies înainte* < **stăpînii (primitorii)** *ai casei ies înainte* ; *ai lui întîrziau* < **feciorii (aceia)** *ai lui întîrziau* etc.

b) În cazuri rare și numai dacă este exprimat printr-un pronume relativ cu flexiune cazuală *(cine, cel ce, care)*, subiectul poate apărea și în cazul dativ: *îi ofer această carte* **cui (celui ce, căruia) vrea** *să o citească*. Explicația subiectului în dativ exprimat prin pronume relativ este — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — aceeași ca la subiectul în genitiv exprimat de asemenea prin pronume relativ (vezi mai sus). Așadar, și aici putem presupune o construcție inițială de tipul *îi ofer această carte* **omului cine** *vrea să o citească*. Din această construcție s-a eliminat cuvîntul considetrat „de prisos", ceea ce a făcut ca pronumele relativ să preia și funcția de complement indirect a elementului elidat, și forma de dativ a acestuia, păstrîndu-și, însă, funcția „inițială" de subiect pe lîngă verbul predicat (eventual, din structura predicatului) al propoziției pe care o introduce.

Subiectul în dativ exprimat prin pronume relativ trebuie deosebit de complementul indirect exprimat prin același dativ al pronumelui relativ din construcții ca următoarea: *îi ofer această excursie cui (celui ce, căruia) îi place să călătorească*. Diferența dintre construcția de față, în care pronumele relativ *cui* este complement indirect, și construcția anterioară, în care același pronume relativ *cui* funcționa ca subiect, este dată de caracterul impersonal sau personal al verbului predicat (eventual din structura predicatului din propoziția introdusă de pronumele relativ: acolo unde verbul predicat sau din structura predicatului din propoziția introdusă de dativul pronumelui relativ are caracter personal (cum este cazul lui *a vrea* din primul exemplu de mai sus), permițînd un subiect la orice persoană gramaticală, pronumele relativ în dativ îndeplinește funcția sintactică de subiect; acolo unde, însă, verbul predicat sau din structura predicatului din propoziția introdusă prin dativul pronumelui relativ are un caracter impersonal (în al doilea exemplu dat mai sus, *a-i plăcea*), neconstruindu-se cu un nominativ subiect în cadrul propoziției, pronumele relativ în dativ are funcția de complement indirect, propoziția respectivă fiind monomembră (vezi § 9).

c. Destul de răspîndit este subiectul în acuzativ cu prepoziție[107]. Explicația generală a subiectului în acuzativ cu

[107] Nu încadrăm la subiectul în acuzativ cu prepoziție — cum găsim la I. Iordan, LRC, p. 548—550, și în *Gram. Acad.*, II, p. 91 — construcții în care un substantiv oarecare la pural sau un substantiv colectiv la singular este precedat de cuvîntul *la* cu sens cantitativ: *s-au strîns* la *oameni*; *s-a îngrămădit* la *lume* (după I. Iordan, LRC, p. 548). După părerea noastră, aici avem de-a face cu un subiect în nominativ (*oameni*, *lume*) însoțit de o determinare atributivă concretizată în adjectivul *la* cu sensul de *mult* (*-i, -ă, -e*): *s-au strîns* la *oameni* = *s-au strîns* mulți *oameni*; *s-a strîns* la *lume* = *s-a strîns* multă *lume*. Spunînd aceasta, avem în vedere că prepozițiile sînt cuvinte vide (vezi GEM, p. 352 ș.u.); dacă prepozițiile sînt cuvinte vide și dacă *la* din construcțiile la care ne referim nu este vid, întrucît transmite sensul de cantitate (*la* = *mult*), atunci înseamnă că *la* din aceste construcții nu mai este prepoziție. Comutabilitatea lui *la* cu adjectivul *mult* ne determină să considerăm că *la* din aceste construcții este un adjectiv (vezi și GRS, p. 119—121, unde se apreciază că nici *de* din *ce de oameni au venit*! nu are calitatea de prepoziție; pentru construcții de tipul *de aceștia sînt mulți în țara noastră*, în care subiectul pare că este în acuzativ cu prepoziție — *de aceștia* — dar în realitate este în nominativ — *mulți* — vezi L. Ghergariu, *Subiect sau atribut?*, CL, 1969, nr. 1, p. 141—143).

prepoziție este — ca și la subiectul în genitiv sau dativ — o elipsă : în construcția inițială, subiectul era în nominativ și avea ca determinant un atribut exprimat printr-un substantiv (sau substitut al acestuia) în acuzativ cu prepoziție. Considerîndu-se „de prisos" nominativul subiect (pentru că rezulta cu ușurință din context), acesta a fost lăsat neexprimat[108], funcția lui sintactică trecînd asupra termenului rămas, care în felul acesta din atribut devine subiect.

Dintre prepozițiile care pot preceda un substantiv (sau substitut al acestuia) în acuzativ cu funcția sintactică de subiect notăm *de, din, dintre* care apar în construcții partitive. Exemplu :

Ah! *Sînt* printre voi [oameni] **de-aceia** care nu cred tabla legii.

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 90)

Prin analogie cu construcții de tipul *apelez numai* **la** [prietenul] **care vrea** *să mă ajute*, unde subiectul în acuzativ cu prepoziție este rezultatul elipsei și al dublei dependențe a pronumelui relativ (vezi mai sus, la subiectul în genitiv), se explică și construcțiile în care orice pronume relativ, precum și pronumele nehotărîte formate pe baza celor relative îndeplinesc funcția sintactică de subiect, fiind în acuzativul precedat de *pe* sau de o altă prepoziție. Exemplu :

Să blesteme **pe-oricine** de mine-*o avea milă*,
Să binecuvînteze **pe cel ce** mă *împilă*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 88)

O situație particulară au pronumele nehotărîte *toții, toatele* (deci numai la plural și numai articulate) precedate de prepoziția *cu*, despre care se spune că îndeplinesc funcția sintactică de subiect în următoarele tipuri de construcții :

. . . *ne culcam* **cu toții**

(I. Creangă, după I. Iordan, LRC, p. 547)

Intrară **cu toatele** în casă.

(I. Creangă, după I. Iordan, LRC, p. 547)

[108] În exemplele următoare, reconstituirea construcției inițiale se va face doar prin introducerea în paranteză pătrată a nominativului subiect pe care vorbitorul l-a lăsat neexprimat.

După părerea noastră, aceste două exemple reprezintă două tipuri de construcţii diferite, despre subiect în acuzativ cu prepoziţie putînd vorbi numai în ultimul caz. Spunînd aceasta, avem în vedere că între subiect şi predicat există raportul sintactic de inerenţă, a cărui marcă este în majoritatea cazurilor acordul gramatical în categoriile gramaticale comune părţilor de vorbire prin care se exprimă subiectul şi predicatul (vezi § 20). Întrucît în primul exemplu — unde verbul predicat este la persoana I plural iar pronumele nehotărît reprezintă persoana a III a plural — nu putem vorbi de acord între *cu toţii* şi predicatul *ne culcam*, credem că pronumele nehotărît *cu toţii* nu trebuie considerat subiect, ci probabil un atribut (pe lîngă subiectul inclus *noi*), un circumstanţial sociativ (determinînd verbul predicat) sau — poate mai bine — un atribut circumstanţial care determină simultan atît numele subiect, cît şi verbul predicat (vezi şi I. Iordan, LRC, p. 547—548; GRS, p. 121).

Cît priveşte cel de-al doilea exemplu, acesta reprezintă tipul de construcţie cu subiect în acuzativ cu prepoziţie, explicabil prin neexprimarea nominativului subiect din construcţia iniţială: *intrară cu toatele în casă* < *intrară* **ele cu toatele** *în casă*.

* * *

La subiectul *exprimat* se pot face unele comentarii privitoare la numărul părţilor de vorbire (simple sau perifrastice) prin care se realizează funcţia sintactică respectivă. Comparînd contextele:

Sara *vine* din arinişti

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 79)

Ieniceri, copii de suflet ai lui Alah şi spahii
Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 109)

se observă că în primul context subiectul este exprimat printr-o singură parte de vorbire, substantivul *sara*, faţă de al doilea context, unde în structura subiectului intră două substantive coordonate între ele, anume, *ieniceri* şi *spahii*. Considerînd că aceste două tipuri de contexte sînt reprezentative, se poate aprecia că în general subiectul *exprimat* poate fi concretizat fie într-o singură parte de vorbire, la care

nu există sau nu interesează raporturile sintactice[109], fie în mai multe părți de vorbire, între care se creează obligatoriu raportul sintactic de coordonare. Convențional, subiectul exprimat printr-o singură parte de vorbire (un substantiv sau substitut al acestuia; un pronume personal sau de politețe de persoanele I sau a II a singular sau plural) se numește *subiect simplu*, iar subiectul exprimat prin mai multe părți de vorbire coordonate (mai multe substantive sau substitute ale acestora; mai multe pronume personale sau de politețe de persoanele I ori a doua singular sau plural) se numește *subiect multiplu*.

În unele lucrări de specialitate se apreciază că în afara subiectului multiplu există și un alt fel de subiect exprimat prin mai multe (mai exact prin două) părți de vorbire, și anume, așa-zisul subiect reluat sau anticipat (mai simplu, subiect dublat)[110]. Dacă am admite existența subiectului dublat, atunci am observa că între acesta și subiectul multiplu există anumite deosebiri. Astfel, dacă la subiectul multiplu conținutul exprimat prin predicat se referă la mai multe obiecte ale gîndirii (adică la mai multe noțiuni-subiect), la subiectul dublat conținutul predicatului are în vedere un singur obiect al gîndirii (adică o singură noțiune-subiect) care, însă, datorită anumitor cauze, trebuie precizat și, de aceea, se dublează. În afară de aceasta, în timp ce între elementele subiectului multiplu — care pot fi două sau mai multe — apare obligatoriu raportul de coordonare, între elementele subiectului dublat — care sînt întotdeauna doar două — am putea vorbi de raportul de subordonare (vezi mai departe, la apoziție și propoziția apozitivă).

Cei care admit existența subiectului dublat sînt de părere că acesta se întîlnește în două tipuri de construcții.

---

[109] Dacă partea de vorbire este sintetică, atunci în interiorul ei nu există raporturi sintactice; dacă partea de vorbire este perifrastică, atunci în interiorul ei există diverse raporturi sintactice, dar acestea nu interesează în afara perifrazei, întrucît identificarea lor duce la distrugerea comunicării (vezi § 20, § 22 etc).

[110] Privitor la acesta, N. Drăganu, *Elemente...*, p. 57, lasă să se înțeleagă că reprezintă o apoziție. Această idee am îmbrățișat-o în *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, AF, XVII, 1966, p. 151—163 (vezi paragraful despre apoziție și propoziția apozitivă).

a. Subiectul exprimat printr-un substantiv (eventual un pronume demonstrativ) este dublat printr-un pronume personal (cînd subiectul este exprimat prin substantiv, dublarea se poate face și prin pronume demonstrativ). În această situație topica părților de propoziție obligatorii este următoarea : subiectul (exprimat prin substantiv sau pronume) + (facultativ) o parte secundară de propoziție sau o propoziție secundară + dublarea subiectului (prin pronume personal sau pronume demonstrativ) + predicatul. Exemplu :

Virtutea *pentru dînșii* **ea** nu e x i s t ă

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 91)

Explicația acestor construcții — nu prea frecvente și considerate fără valoare expresivă — o poate constitui dorința vorbitorului de *a sublinia* subiectul. Necesitatea sublinierii subiectului este motivată — mai ales atunci cînd între subiect (substantiv sau pronume demonstrativ) și dublarea lui prin pronume apar diverse intercalări (o parte de propoziție secundară sau o propoziție secundară) — de distanța dintre subiect și predicat. Această distanță dă impresia vorbitorului că interlocutorul a uitat subiectul și de aceea îl reamintește.

b. Subiectul exprimat printr-un pronume personal este dublat printr-un substantiv. Aici topica părților de propoziție obligatorii este următoarea : predicatul (verbal sau nominal, verbul fiind la prezentul sau viitorul indicativului) + subiectul exprimat printr-un pronume personal + (facultativ) un cuvînt modal + dublarea subiectului prin substantiv. Exemplu :

Bine, voinice, . . . *a veni* **ea** și **vremea** aceea

(I. Creangă, după I. Iordan, LRC, p. 545)

O caracteristică a acestei construcții o constituie topica subiectivă a părților de propoziție principale : predicatul precede subiectul. Acest lucru — care, datorită accentuării primului element din propoziție, anume predicatul, conferă valoare expresivă comunicării — explică și necesitatea dublării subiectului pronominal printr-un substantiv : accentuarea în context a verbului predicat face ca pronumele subiect să rămînă în umbră și, de aceea, vorbitorul simte nevoia să-l precizeze printr-un substantiv. Uneori, în vorbirea mai puțin îngrijită, această rămînere în umbră face ca

pronumele subiect „să se neutralizeze", adică să apară doar ca un fel de marcă a persoanei a III a a verbului predicat. Dovada în acest sens o constituie comunicările din vorbirea populară și familiară de tipul *a pleca* el mama, *o să pățească* el hoții etc (după I. Iordan, LRC, p. 544), în care nu mai apare concordanța în gen și număr între pronumele subiect și substantivul înlocuit de acesta. Această lipsă a concordanței impune precizarea conținutului subiectului, adică justifică dublarea prin substantiv a subiectului pronominal (pentru toate aceste explicații, vezi I. Iordan, LRC, p. 543—546).

* * *

Toate cele spuse în legătură cu dublarea subiectului printr-un pronume sau printr-un substantiv arată că această dublare are ca scop o anumită subliniere a obiectului gîndirii, adică a subiectului. Așadar, indiferent de cauzele care au generat această construcție, precum și de expresivitatea sau lipsa ei de expresivitate, la așa-numita dublare a subiectului avem de-a face cu *un singur obiect* (în sens generic) care odată este indicat prin substantiv sau pronume și a doua oară printr-un pronume sau substantiv. Cu alte cuvinte caracteristicile dublării subiectului sînt—din punctul de vedere al conținutului—aceleași cu ale apoziției (vezi § 82 și §83). Așa stînd lucrurile, credem că în loc să vorbim despre dublarea subiectului printr-un pronume (primul tip de construcție) sau printr-un substantiv (al doilea tip de construcție), ar fi mai bine să considerăm că pronumele sau substantivul despre care se spune că dublează subiectul reprezintă pe lîngă „numele" subiect niște apoziții.

* * *

B. *Subiectul neexprimat prin părți de vorbire.* Posibilitatea ca subiectul unei propoziții bimembre să nu fie exprimat prin părți de vorbire apare atunci cînd persoana reală și persoana gramaticală a subiectului rezultă din diversele morfeme pentru indicarea persoanei la verb, adică din desinențe, alternanțe fonetice, accentul în context, verbele auxiliare, formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui reflexiv și context (vezi GEM, p. 332—341).

Gramaticile românești admit trei tipuri de subiect neexprimat prin părți de vorbire, și anume, *subiectul inclus*, *subiectul subînțeles* și *subiectul nedeterminat*.

* * *

În mod operativ, subiectul inclus se deosebește de subiectul subînțeles cu ajutorul persoanei gramaticale a verbului predicat sau din structura predicatului. Atunci cînd în propoziția bimembră subiectul nu este exprimat prin una sau mai multe părți de vorbire iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana întîi sau a doua singular ori plural, vorbim de subirect inclus. Exemplu :

— Încă de mic
Te [eu] cunoșteam pe tine
Și guraliv și de nimic,
[tu] Te-ai potrivi cu mine

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 138)

Cînd, însă, în propoziția bimembră subiectul nu este exprimat prin una sau mai multe părți de vorbire iar verbul predicat sau din structura predicatului este la persoana a III-a singular sau plural, vorbim de subiect subînțeles. Exemplu :

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele —
[el] Părea un fulger nentrerupt
Rătăcitor prin ele

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 139)

Explicația distincției între subiectul inclus și subiectul subînțeles presupune apelul la *persoana gramaticală*, pe care aici o considerăm „forma" subiectului, și *persoana reală*, aici „conținutul" subiectului (vezi și I. Iordan, LRC, p. 556—557). Toate persoanele gramaticale de la verbul predicat sau din structura predicatului pot rezulta — cînd nu sînt exprimate prin părți de vorbire — din mărcile categoriei gramaticale de persoană de la verb, adică din desinențe, verbe auxiliare, pronume reflexive etc (vezi mai sus). De asemenea la toate persoanele gramaticale ale verbului predicat sau din structura predicatului, partea de vorbire neexprimată

care trimite la persoana reală cu funcția de subiect poate fi subînțeleasă dintr-o conmunicare anterioară. Exemple:

Eu muncesc (am muncit, voi munci etc) și cînt (am cîntat, voi cînta etc).

Tu muncești (ai muncit, vei munci etc) și cînți (ai cîntat, vei cînta etc).

El (omul) muncește (a muncit, va munci etc) și cîntă (a cîntat, va cînta etc).

În toate aceste comnnicări, în prima serie de propoziții (*eu muncesc, tu muncești* etc) subiectul este exprimat printr-un pronume personal sau un substantiv, iar în a doua serie de propoziții (*cînt, cînți* etc) s-ar putea spune fie că subiectul este inclus în desinență, verbul auxiliar sau în celelalte mijloace pentru exprimarea persoanei gramaticale la verb (*cînt-ø cînț-i, cînt-ă*; am *cîntat*, ai *cîntat*, a *cîntat* etc), fie că subiectul este subînțeles din propozițiile corespunzătoare din prima serie (**eu**, pentru *cînt*, din **eu** *muncesc*; **tu**, pentru *cînți*, din **tu** *muncești* etc). Dacă, totuși, se menține și subiectul inclus, și subiectul subînțeles, aceasta se datorește celor două componente ale subiectului, și anume, „forma"(= persoana gramaticală) și „conținutul" (= persoana reală). Persoana gramaticală a subiectului, care este *unică* (există o singură persoană gramaticală I, o singură persoană gramaticală a II a și o singură peroană gramaticală a III a), se recunoaște numai din mărcile acesteia de la verbul predicat sau din structura predicatului, mărci care uneori sînt specializate pentru o anumită persoană gramaticală (de exemplu, desinența verbală *-ți* indică întotdeauna persoana a II a plural; auxiliarele *ați* și *veți* indica de asemenea întotdeauna persoana a II a plural etc — vezi GEM, p. 332 ș.u.). Persoana reală, însă, apare diferit la persoana a III a față de persoanele I și a II a. Astfel, la persoana a III a, care poate viza orice obiect din lumea materială sau spirituală, persoana reală nu poate rezulta din mărcile persoanei gramaticale, ci trebuie să fie exprimată printr-un cuvînt care — direct sau indirect — să trimită la o noțiune. Lucrul acesta se poate verifica cu ajutorul propozițiilor în care verbul predicat (sau din structura predicatului) este la persoana a III a și subiectul nu este exprimat printr-o parte de vorbire, propoziții care sînt corecte

din punct de vedere gramatical, dar care nu sînt capabile să transmită o comunicare, pentru că nu se cunoaște noțiunea obiectului despre care se face comunicarea prin predicat. Exemplu :

Se *înalță* în tăcere dintre rariștea de brazi
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 115)

Pentru ca această propoziție să poată transmite o comunicare, este suficient să cunoaștem — prin intermediul unui substantiv sau substitut al acestuia — noțiunea subiect, care nu este obligatoriu să apară în propoziția de față, ci poate să se afle și într-o altă propoziție, de unde se subînțelege în propoziția de față :

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri;
Se *înalță* în tăcere dintre rariștea de brazi
Dînd atîta întuneric rotitorului talaz
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 115)

Din acest punct de vedere, propozițiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoanele I sau a II a și cu pronumele personal sau de politețe neexprimat se și aseamănă, dar se și deosebesc de propozițiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana a III a și cu substantivul sau substitutul acestuia neexprimat. Asemănarea acestor două tipuri de propoziții constă în aceea că — la fel ca la propozițiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana a III a și cu numele sau pronumele subiect neexprimat — și la propozițiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana I sau a II a și cu pronumele subiect neexprimat, desinențele, verbele auxiliare și celelalte mijloace pentru exprimarea persoanei gramaticale la verb indică persoana gramaticală a subiectului. Exemplu :

— Am *venit să* mi te-*nchin*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 109)

Deosebirea acestor propoziții de propozițiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana a III a și cu subiectul neexprimat constă în aceea că aici noțiunea

despre care se face comunicarea este *unică* (*vorbitorul* la persoana I și *interlocutorul* la persoana a II a) și nu se poate exprima niciodată printr-un substantiv, ci întotdeauna se exprimă printr-un pronume personal sau de politeţe de persoanele I sau a II a : **eu** și **noi** indică *vorbitorul* ; **tu, dumneata, voi, dumneavoastră** etc indică *interlocutorul*. Așa stînd lucrurile, urmează că *la persoanele I și a II a persoana reală, care este unică, se suprapune peste persoana gramaticală, de asemenea unică*. Prin urmare, în propoziţiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana I sau a II a și cu subiectul neexprimat, desinenţa, verbul auxiliar și celelalte mijloace pentru exprimarea persoanei gramaticale la verb, *indicînd persoana gramaticală, indică în același timp și persoana reală*. Utilizînd, deci, *persoana gramaticală* și *persoana reală*, observăm că :

a) În propoziţiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana a III a și cu subiectul neexprimat, persoana gramaticală *unică* a subiectului *este inclusă* în desinenţă, verbul auxiliar și celelalte mijloace pentru indicarea persoanei gramaticale la verb. Avînd numai persoană gramaticală, însă, propoziţiile respective — deși corecte gramatical — nu pot transmite o comunicare, pentru că nu se cunoaște noţiunea despre care se face comunicarea prin predicat, adică persoana reală. Cînd această persoană reală subiect, *putînd viza o infinitate de obiecte*, nu este exprimată în propoziţia respectivă printr-o parte de vorbire, ea *se poate subînţelege* din context. Cu alte cuvinte, în propoziţiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana a III a și cu subiectul neexprimat, subiectul este și inclus (persoana gramaticală), și subînţeles (persoana reală). Considerînd *dominantă* persoana reală — pentru că fără aceasta nu se poate realiza comunicarea — și ţinînd cont de faptul că această persoană reală *se subînţelege*, se apreciază că în astfel de propoziţii *subiectul este subînţeles*.

b) În propoziţiile cu verbul predicat (sau din structura predicatului) la persoana I sau a II a și cu subiectul neexprimat, diferenţa dintre persoana gramaticală — *unică* — și persoana reală — de asemenea *unică* — este nulă, putînd spune că acestea se suprapun. Admiţînd aceasta, urmează că în aceste propoziţii desinenţele, verbele auxiliare și celelalte mijloace de indicare a persoanei gramaticale la verb, inclu-

zînd persoana gramaticală — care este *dominantă* — *includ* și persoana reală. De aceea, în astfel de propoziții se spune că *subiectul este inclus.*

* * *

Subiectul nedeterminat[111] (numit uneori și nedefinit) este un alt tip de subiect care în majoritatea cazurilor nu se exprimă prin părți de vorbire, ceea ce înseamnă că prin aceasta se aseamănă cu subiectul inclus și cu subiectul subînțeles. Deosebirea dintre subiectul nedeterminat, pe de o parte, și subiectul inclus și subînțeles, pe de altă parte, se poate face prin luarea în considerație — pe lîngă persoana gramaticală — și a persoanei reale : față de subiectul inclus și subiectul subînțeles, la care peroanele gramaticale I, a II a și a III a trimit la **anumite** *persoane reale*, la subiectul nedeterminat aceleași persoane gramaticale (adică I, a II a și a III a) trimit la ceea ce am putea numi *persoane reale cu valoare* **generală** *sau* **nedeterminată.**

Asemănarea cu subiectul inclus și subiectul subînțeles permite clasificarea subiectului nedeterminat în două grupe :

a) Subiect nedeterminat de persoana a III a, posibil în propozițiile cu verbul predicat sau din structura predicatului la persoana a III a singular. În mod obișnuit, acest fel de subiect nedeterminat nu se exprimă prin părți de vorbire. Exemplu :

Scria-n gazetă că s-a dat
Poruncă să se-ntoarcă-n țară
Toți cei plecați de astă vară
(G. Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 94)

Într-un exemplu ca acesta, verbul *scria* nu este considerat predicatul unei propoziții monomembre, ci al unei propoziții bimembre cu subiect nedeterminat. Persoana gramaticală a acestui subiect nedeterminat, anume, persoana a III-a — este indicată prin desinența zero a verbului predicat ; persoană reală, însă, neexprimată prin nici o parte

[111] Pentru unele comentarii în legătură cu acest fel de subiect, vezi B. Cazacu, *Sur l'expression du sujet indéterminné en roumain pour la deuxiéme personne du singulier*, BL, XIII, 1945, p. 140—154 ; Claudia Tudose, *Subiectul nedeterminat în limba română în perioada 1835—1850*, SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 73—88.

de vorbire, se identifică cu ajutorul contextului, putînd fi redată prin „cineva necunoscut, nedeterminat". Cînd subiectul nedeterminat de persoana a III-a are valoare generală, el poate fi exprimat printr-o parte de vorbire generalizatoare (*om, tip, individ* etc.): *de-ar ști* **omul** *ce-ar păți, dinainte s-ar păzi.*

b) Subiect nedeterminat de persoana a II-a singular sau I plural, întîlnit în propozițiile în care verbul predicat sau din structura predicatului este la aceste persoane (a II-a singular sau I plural). De obicei nici acest subiect nedeterminat nu se exprimă prin părți de vorbire, ci rezultă din mărcile persoanei gramaticale de la verb și din context. Exemple:

Să fii cît munții de voinic
Ori cît un pumn *să fii* de mic
Cărarea mea și-a tuturor
E tot nimic!
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 105)

O fi viața chin răbdat
Dar una știu: ea ni s-a dat
Ca *s*-o *trăim.*
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 105)

Din motive stilistice, subiectul nedeterminat de persoana a II-a singular poate fi exprimată uneori printr-un pronume personal:

Ce e rău și ce e bine,
Tu te-ntreabă și socoate
(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 94)

§ 28. La nivelul frazei, funcția sintactică de subiect se concretizează în *propoziția subiectivă* sau în *substitutul de propoziție subiectivă.*

Cei care recunosc *propoziția subiectivă*[112] admit că la aceasta interesează, pe de o parte, elementul la care se referă subiectiva, iar pe de altă parte, felul în care se stabilește legătura între subiectivă și elementul la care aceasta se referă.

[112] Pentru o prezentare — critică — a bibliografiei românești în legătură cu propoziția subiectivă, vezi Gh. Trandafir, *Contribuții la studiul propoziției subiective*, LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 121—131.

Elementul vizat de propoziția subiectivă considerăm că este întotdeauna un predicat[113] la care — indiferent de explicație — nu există un subiect ca parte de propoziție. Predicatul la care se referă propozițiile subiective poate fi exprimat prin :

1. Verbe la diateza impersonală (vezi GEM, p. 256—257) cu marca reprezentată prin pronumele reflexiv *se* (*a se părea, a se zice, a se cuveni, a se întîmpla, a se putea* etc.). Topica obiectivă a propoziției subiective în acest caz este *la dreapta* față de verbul predicat. Exemplu :

> **Se pare** *cum că-i altă toamnă*
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 154)

2. Verbe la diateza impersonală cu marca reprezentată prin ∅ (*a fi, a avea, a părea, a rămîne* etc.). Și acum topica obiectivă a propoziției subiective este *la dreapta* față de verbul predicat. Exemplu :

> Dac-ar fi *să iasă toți învățați*, după cum socoți tu, **n-ar** mai **avea** *cine să ne tragă ciubotele.*
> (I. Creangă, *op. cit.*, p. 16)

3. Perifraze verbale aparținînd diatezei impersonale (*a fi bine, a fi rău, a fi sigur, a-i veni în gînd* etc.), la care topica obiectivă a propoziției subiective este de asemenea *la dreapta* față de predicat. Exemplu :

> **Nu-i rău**, măi Ștefane, *să știe și băietul tău oleacă de carte...*
> (I. Creangă, *op. cit.*, p. 21)

4. Adverbe predicative[114] (*poate, firește, desigur* etc.), numai cînd acestea sînt urmate imediat de conjuncția subordonatoare *că* în calitate de element introductiv al propoziției subiective sau cînd propoziția subiectivă are verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv. În această

---

[113] Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective...*, spune, în loc de predicat, *termen predicativ*, apreciind că această denumire „ar fi mai conformă cu realitatea" (*art. cit.*, p. 170).

[114] Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, p. 93 ș.u., neagă funcția predicativă a adverbelor. Vezi și Gh. Trandafir, *art. cit.*, p. 128—129 și 135—136.

situație, propoziția subiectivă apare obligatoriu *la dreapta* față de adverbul predicativ. Exemplu :

Poate *că măria ta ai auzit lucrurile* precum nu sînt.
(C. Negruzzi, după DLRLC, sv *putea*)

5. Verbe predicat sau din structura predicatului la orice diateză, cu condiția ca pe lîngă acestea să nu existe un subiect ca parte de propoziție. Această situație se întîlnește frecvent în zicători și proverbe, dar și în orice construcție prin care se enunță o sentință. Față de predicatul avut aici în vedere, subiectivele au topica liberă, putînd să se afle — în topica obiectivă — atît *la dreapta*, cît și *la stînga* predicatului. Exemple :

Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-nveție
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val, ca valul **trece**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148:)

* * *

Privitor la modul de stabilire a legăturii dintre propoziția subiectivă și elementul cu care aceasta este pusă în legătură, credem că se poate vorbi pe de o parte de joncțiune, iar pe de altă parte de juxtapunere.

Joncțiunea propoziției subiective cu elementul vizat de aceasta — întîlnită în majoritatea cazurilor — se realizează cu ajutorul elementelor de relație subordonatoare în frază, și anume :

1. Conjuncțiile subordonatoare mai ales universale de tipul *că*, *de*, *ca* (+conjunctivul), *dacă*, *cum că* etc. Exemplu :

... nu știu cum se face **că** *mă sparii de creasta ei cea rotată*...
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 210)

2. Pronumele relative *cine*, *care*, *ce*, *cît*, *cel ce*[115]. Exemplu:

Apoi dar bine-a zis **cine**-*a zis* că vrabia-i tot pui
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 210)

[115] Pentru faptul că *cel ce* este un pronume relativ compus, vezi GEM, p. 155—156.

3. Unele pronume și ajdective pronominale nehotărîte formate pe baza celor relative, de tipul *orice, oricine, oricare* etc. Exemplu :

Oricine *va privi pe oameni ca oameni* nu poate fi decît bun.

(N. Iorga, după Ecaterina Teodorescu, *Propoziția...*, p. 72)

4. Pronumele și adjectivele pronominale interogative *cine, ce, care, cît, ce fel de*, numai dacă subiectiva este o interogativă indirectă (vezi §6). Exemplu :

Întîi și întîi mă interesează **ce** *se petrece cu noi.*

(I. Lăncrăjan, după Gh. Trandafir, *art. cit.*, p. 133)

5. Adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* și formațiile pe baza acestora (*de unde, pînă unde, de cînd* etc.). Exemplu :

Dar nu-i **cum** *bîndește omul*, ci-i **cum** *vrea domnul.*

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 13)

6. Adverbele pronominale interogative *unde, cînd, cum* și formațiile pe baza lor (*de unde, pînă unde, de cînd* etc.), numai dacă subiectiva este o interogativă indirectă. Exemplu:

Nu terbuie să se afle **cînd** și **cum** *pleacă un contigent nou.*

(M. Sadoveanu, după Gh. Trandafir, *art. cit.* p. 135)

* * *

Juxtapunerea subiectivei la elementul cu care se află în legătură este puțin frecventă și necesită unele precizări. Astfel, putem vorbi de juxtapunerea acelor subiective la care verbul predicat sau din structura predicatului este la modul conjunctiv și nu este precedat de *ca* :

... e păcat să rămîi *fără leac de învățătură*

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 12)

În astfel de situații, considerăm că este mai avantajos să apreciem că în stadiul actual al limbii române să *repre-*

zintă doar marca modului conjunctiv, nu și marca raportului de subordonare în frază[116]. Aceasta deoarece comutînd, în limitele posibilului, pe *să* cu o altă conjuncție sobordonatoare (de exemplu, *că*, *dacă* etc: *e păcat* **că rămîi fără leac de învățătură**), ceea ce se schimbă este modul verbului predicat sau din structura predicatului (în locul conjunctivului obținem indicativul) și nu raportul sintactic, care continuă să fie cel de subordonare (și comutarea cu zero a lui *să* face ca, la persoanele I și a II-a, în loc de conjunctiv să rămînă indicativul). Cu alte cuvinte, *să* este doar marca modului conjunctiv, iar raportul sintactic de subordonare în frază este marcat prin juxtapunere.

Despre juxtapunerea subiectivei la elementul cu care este pusă în legătură se poate verbi și dacă admitem că infinitivul este mod predicativ (vezi GEM, p. 275 ș.u.). Aceasta pentru că o propoziție subiectivă poate avea verbul predicat sau din structura predicatului la modul infinitiv care nu se joncționează cu predicatul cu care este pus în legătură prin vreun element de relație subordonator în frază. Exemplu:

E ușor a scrie *versuri*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 172)

Admițînd funcția sintactică de predicat a gerunziului, se poate aprecia — cu anumite rezerve — că propoziția subiectivă se juxtapune predicatului cu care este pusă în legătură și cînd are verbul predicat sau din structura predicatului la gerunziu. Astfel, în contextul *se vede* **venind un om**, propoziția subiectivă *venind un om* este juxtapusă la *se vede*. Rezerva la care ne-am referit mai sus este cauzată de faptul că „sensul" comunicării din contextul *se vede venind un om* poate fi și acela de *se vede* **că vine un om**, cînd propoziția joncționată prin *că* este tot subiectivă, dar și acela de *se vede un om* **că vine**, cînd propoziția joncționată prin *că* este atributivă-circumstanțială.

* * *

În legătură cu propoziția subiectivă, o problemă interesantă este aceea a corespondenței dintre subiectivă și su-

[116] Vezi și Șt. Hazy, *O conjuncție devenită morfem ?*, St. UBB, 1962, nr. 2, p. 87—91.

biect. Corespondența aceasta *nu trebuie înțeleasă ca o egalitate*, întrucît între subiect ca parte de propoziție și subiectivă ca parte a frazei există anumite diferențe. Asemănările dintre subiect și subiectivă sînt de natură semantică, fapt ce se probează și prin aceea că uneori propoziția subiectivă poate fi contrasă într-un subiect, iar subiectul poate fi dezvoltat într-o propoziție subiectivă[117]. Exemple :

Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-vețe
(M. Eminescu, vezi mai sus)
= Vede-n capăt începutul *Cunoscătorul*...

Iată vine-*un sol de pace*...
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 139)
= Iată vine *cel ce cere* pace

Deosebirile dintre subiectivă și subiect sînt de natură gramaticală, vizînd structura subiectivei și a subiectului, precum și raportul sintactic dintre acestea și elementele cu care sînt puse în legătură. Astfel, față de subiect ca parte de propoziție care — atunci cînd este exprimat — presupune un singur cuvînt (dacă este o perifrază, aceasta se comportă ca un singur cuvînt — vezi § 20, §22 etc), propoziția subiectivă ca parte a frazei este (exceptînd propoziția monomembră — vezi §9) o îmbinare de cuvinte, în interiorul căreia există un subiect ca parte de propoziție. Pentru a putea vedea dacă raportul sintactic dintre subiectivă și predicatul propoziției la care aceasta se referă este sau nu același cu raportul dintre subiect și predicat (adică un raport de inerență — vezi §20), considerăm că se poate porni de la faptul că subiectul, ca parte de propoziție principală care prin conținutul său reprezintă punctul de plecare al gîndirii, se află, în topica obiectivă, *la stînga predicatului*. Exemplu :

Hyperion *vedea* de sus
Uimirea-n a lor față
(Eminescu, *op. cit.*, p. 139).

Propozițiile subiective, însă — cu excepția acelora care se referă la un verb predicat sau din structura predicatului

[117] Pentru unele amănunte în acest sens, vezi Mioara Avram, *Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție*, LL, II, 1978, p. 261—267.

aflat la orice diateză cu condiția ca în propoziția respectivă să nu existe un subiect ca parte de propoziție (vezi mai sus, punctul 5) — se află în topica obiectivă *la dreapta predicatului*. Această deosebire *formală* are repercursiuni asupra *conținutului*, în sensul că, urmînd predicatului, propoziția subiectivă nu mai poate reprezenta (cum se întîmpla cu subiectul ca parte de propoziție principală) punctul de plecare al gîndirii pentru predicatul cu care este pusă în legătură.

În ceea ce privește forma, reținem că — exceptînd subiectivele juxtapuse (vezi mai sus) — propozițiile subiective conțin un element de relație subordonator în frază (vezi de asemenea mai sus). Acest element de relație subordonator în frază se comportă la propozițiile subiective la fel ca la propozițiile unanim recunoscute ca secundare (subordonate), diferența dintre o propoziție subiectivă și o propoziție completivă directă, de exemplu, fiind dată doar de natura regentului. Compară *se vede* că e vesel cu *vede* că e vesel. Dacă, în ceea ce privește *conținutul*, propoziția subiectivă — care nu reprezintă punctul de plecare al gîndirii — nu se identifică cu subiectul și dacă, în ceea ce privește *forma*, propoziția subiectivă — la fel cu orice propoziție secundară (subordonată) — se introduce printr-un element de relație subordonator în frază, atunci înseamnă că nu putem pune semnul egalității între *propoziția subiectivă, care este o propoziție* secundară, și *subiect, care este o parte de propoziție* principală. Fiind o propoziție (secundară) *subordonată*, subiectiva depinde în mod normal de o altă propoziție, care este *regenta* ei, între acestea două creîndu-se *raportul sintactic de subordonare*[118], față de subiect ca parte de propoziție, care intră în *raport de inerență* cu predicatul.

* * *

O altă problemă pe care o mai luăm în discuție aici este aceea a interpretării unor construcții cu corelativ de tipul

---

[118] Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective...* este de părere că propozițiile subiective (ca și cele predicative) „n-ar trebui să fie încadrate în categoria subordonatelor, ci ar trebui să constituie o categorie aparte care să fie numită propoziții inerente" (p. 177). Pentru comentarea acestui punct de vedere, vezi Ecaterina Teodorescu, *Propoziția...*, p. 117.

cine fuge după doi iepuri acela *nu prinde nici unul*. Referindu-ne la acest fel de comunicări, apreciem[119] că propoziția *cine fuge după doi iepuri* reprezintă, pe lîngă elementul determinat *acela*, o propoziție apozitivă. Ecaterina Teodorescu (*Propoziția...*, p. 107) exprimă ideea că propozițiile la care ne referim (în exemplul dat mai sus *cine fuge după doi iepuri*) sînt propoziții subiective apozitive. Gh. Trandafir (*art. cit.*, p. 136—137) face distincție între cazurile în care propoziția discutată precede corelativul și acelea în care urmează corelativului: cînd propoziția precede corelativul (exemplul autorului: **cîte-n lume se nasc, *mor* toate**), propoziția și corelativul constituie un subiect dublu exprimat; cînd propoziția urmează corelativul (exemplul autorului: **asta *să-ți intre bine în cap*: că viața-i o luptă**), corelativul este subiect, iar propoziția — apozitivă subiectivă (pentru alte puncte de vedere, vezi bibliografia indicată în lucrările citate imediat mai sus, precum și în C. Andrei, *Reluarea propoziției subordonate subiective*, AUI, XVI, 1970, p. 123 ș.u.).

În ceea ce ne privește, considerăm și în momentul de față că propozițiile ce constituie obiectul acestei controverse sînt *apozitive* pe lîngă corelativul lor din regentă. Spunînd aceasta, avem în vedere că în general *raporturile sintactice se stabilesc între unitățile sintactice* (propoziția, fraza, partea de propoziție și substitutul de propoziție), ceea ce înseamnă că într-un context de tipul *cine fuge după doi iepuri acela nu prinde nici unul* este necesar ca mai întîi să distingem unitățile sintactice de bază, adică propozițiile *cine fuge după doi iepuri* și *acela nu prinde nici unul*. Utilizînd apoi criteriul comutabilității cu zero pentru găsirea unității sintactice mai importante în context (vezi §19), observăm că propoziția *acela nu prinde nici unul*, nefiind comutabilă cu zero fără distrugerea comunicării, este mai importantă decît propoziția *cine fuge după doi iepuri*, comutabilă cu zero (avem în vedere *limba*, nu *vorbirea*). În propoziția cu importanță mai mare — în exemplul nostru principala regentă *acela nu prinde nici unul* — există, exprimate

[119] *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, AnL, XXVII, 1966, p. 157, unde exemplificăm cu următorul text din Calistrat Hogaș: „Și eu cred că, dacă simfoniștii clasici ai vremurilor noastre n-au atins încă nici unul culmea meșteșugului, apoi aceasta nu se datorește decît împrejurării că nici unul din ei n-au mîncat ciuperci fripte la umbra pădurilor.

prin părți de vorbire, ambele funcții principale (necomutabile cu zero), adică atît subiectul *acela*, cît și predicatul *nu prinde*. Dacă propoziția cu importanță mai mică (adică secundara subordonată *cine fuge după doi iepuri*) îndeplinește o funcție sintactică pe lîngă propoziția principală regentă *acela nu prinde nici unul* și dacă în propoziția principală regentă există subiectul *acela*, atunci înseamnă că propoziția secundară subordonată nu poate funcționa tot ca subiect în propoziția principală regentă (pentru că nu este coordonată cu subiectul *acela* — vezi mai sus, la subiectul multiplu). Că nu avem de-a face aici nici cu dublarea subiectului, rezultă din construcțiile anacolutice de tipul *cine mănîncă aguridă, aceluia i se strepezesc dinții*; *cine-mi cumpără flori, îl sărut de mii de ori* etc., unde propoziția construită ca și cum ar fi subiectivă (*cine mănîncă aguridă*; *cine-mi cumpără flori*) are corelativ în regentă un complement indirect (*aceluia*) sau un complement direct (*îl*) și nu subiectul *dinții* sau, respectiv, *eu*.

Admițînd funcția de apozitivă pentru propoziția (secundară) subordonată depinzînd de un corelativ în (principala) regentă — în exemplul de la care am pornit *cine fuge după doi iepuri* — se poate explica necesitatea acesteia în context prin aceea că regentul (de obicei un pronume demonstrativ sau nehotărît, iar uneori un substantiv cu semnificație generală) are un caracter prea vag, care necesită precizarea conținutului (lucru ce se realizează în mod normal printr-o propoziție apozitivă — vezi §84).

* * *

Avînd în vedere toate caracteristicile prezentate mai sus, putem spune că *propoziția subiectivă este propoziția secundară (subordonată) al cărei conținut semantic corespunde în principiu conținutului semantic al subiectului, dar care se deosebește de subiect din punct de vedere gramatical* (subiectul este o parte de propoziție *principală* în raport de *inerență* cu predicatul, iar subiectiva este o propoziție *secundară*, în raport de *subordonare* cu elementul său regent).

§ 29. *Substitutul de propoziție subiectivă* se utilizează rar datorită faptului că poate fi concretizat doar în cîteva adverbe de afirmație de tipul *da*, *ba da* etc. (vezi §17). Cît

privește regentul substitutului de propoziție subiectivă, acesta este de obicei un verb sau o perifrază verbală aparținînd diatezei impersonale [*a (se) părea, a se zice, a se hotărî* etc.] și mai rar un adverb predicativ (*poate, desigur, firește* etc.). Substitutul de propoziție subiectivă se introduce cel mai frecvent prin conjuncția subordonatoare *că* : *se zice* **că da**, *desigur* **că da** etc. În cazuri rare, cînd regenta este o interogativă indirectă, substitutul de propoziție subiectivă se poate introduce și prin conjuncția subordonatoare *dacă*: *nu se știe* **dacă da**.

§ 30. *Funcția sintactică de predicat* — care este concepută în mod logic în legătură cu funcția sintactică de subiect (vezi § 16) — se poate realiza în totalitate la nivelul propoziției și atunci se vorbește de *predicat* ori se realizează atît la nivelul propoziției cît și la nivelul frazei, partea predicatului din frază fiind *propoziția predicativă* sau, mai rar, *substitutul de propoziție predicativă*.

* * *

Predicatul. Cu toate că este o parte de propoziție fără de care nu se poate imagina o analiză sintactică, totuși, pînă în momentul de față nu dispunem de o definiție care să acopere într-o manieră convenabilă realitatea avută în vedere. Cele mai răspîndite definiții ale predicatului vizează doar *conținutul* acestei părți de propoziție, predicatul fiind considerat partea principală de propoziție care face o comunicare despre conținutul subiectului (vezi I. Iordan, LRC, p. 561; *Gram. Acad.*, II, p. 95; V. Șerban, *op. cit.*, p. 91 ș.a.). Această definiție a predicatului vizează numai predicatul propozițiilor bimembre, în care atît predicatul, cît și subiectul — ca părți de propoziție principale — se realizează la nivelul propoziției. Aceasta pentru că, definind predicatul prin intermediul subiectului, este logic ca în propozițiile în care nu există subiect (adică în propozițiile monomembre — vezi §9) predicatul să nu poată fi definit prin subiect.

În altă ordine de idei, definiția de mai sus nu cuprinde nici situațiile în care fie numai subiectul, fie numai predicatul (o parte a lui), fie și subiectul și predicatul (o parte a lui) se realizează la nivelul frazei, subiectului corespunzîndu-i propoziția subiectivă iar predicatului — propoziția

predicativă. Astfel, în contextul *cînd măriți o fată e parcă ți-ar arde casa* (L. Rebreanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 272), propoziția principală regentă, concretizată în verbul copulativ *e*, nu este capabilă să transmită o comunicare atît pentru că verbul copulativ este vid, cît și pentru că nu are despre cine să facă comunicarea, deoarece subiectul se află de asemenea la nivelul frazei (= propoziția subiectivă *cînd măriți o fată*). Rolul verbului copulativ *e* reprezentînd propoziția principală regentă din contextul la care ne referim este doar acela de a stabili raportul sintactic dintre propoziția subiectivă *cînd măriți o fată* și propoziția predicativă *parcă ți-ar arde casa*. Așa stînd lucrurile, predicatul din acest context — și anume, *e parcă ți-ar arde casa* — nu poate fi considerat în mod logic parte principală de propoziție, pentru că el însuși este constituit din două propoziții, una principală regentă *e* și alta secundară subordonată *parcă ți-ar arde casa*. În afară de aceasta, ca parte de propoziție principală, predicatul trebuie să facă o comunicare despre conținutul subiectului, care și el este definit ca parte de propoziție principală despre care se face o comunicare prin predicat (vezi § 27). Dacă în interiorul propoziției principale regente *e* nu există subiect (acesta aflîndu-se în frază), atunci este firesc ca nici predicatul să nu poată fi definit prin intermediul subiectului ca parte de propoziție principală (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, cele spuse aici sînt valabile și pentru situațiile în care la nivelul frazei se realizează sau numai subiectul, într-o propoziție subiectivă, sau numai predicatul, într-o propoziție predicativă).

Definirea predicatului s-a făcut și prin luarea în considerație numai a *formei* : „pentru poziția sintactică predicat, definitorie este realizarea printr-un *verb la un mod personal*; orice formă verbală personală constituie un predicat și nu poate satisface nici o altă poziție sintactică“ (GRS, p. 124). După părerea noastră, și absolutizarea criteriului formal prezintă anumite inconveniente. Astfel, considerînd că predicatul este pur și simplu *un verb la un mod personal*, o problemă care se pune este aceea a clarificării conceptului de mod personal (în opoziție cu modul nepersonal). Referindu-se la două dintre modurile discutate și discutabile în această privință, gerunziul și infinitivul (vezi GEM, p. 258

ș.u.), autoarea definiției formale a predicatului pe care am citat-o mai sus intervine cu o restricție: pot fi predicate *doar* modurile verbale personale *care nu sînt dependente* sau mai precis „care nu participă decît în calitate de termen regent la relațiile de dependență (această particularitate primează la limitarea poziției predicat la modurile personale)" — GRS, p. 125. Admițînd această restricție, însă, din rîndul modurilor predicative trebuie scoase nu numai infinitivul (pentru excepții, vezi GRS, p. 126) și gerunziul, ci și modul conjunctiv cu valoare modală proprie (de exemplu, *vrea* **să încerce**), și modul condițional optativ cu valoarea de condițional (de exemplu, *ar reuși* **dacă ar încerca**) — eventual și celelalte moduri personale cînd nu sînt regente — pentru că toate acestea, contractînd relații de subordonare cu un alt mod personal, presupun „anularea (abolirea) caracterului necondiționat al predicatului" (GRS, p. 125). Faptul că nici definiția formală nu duce la înlăturarea îndoielilor privitoare la identificarea diverselor tipuri de predicat mai rezultă și din aceea că — indiferent de explicație — în clasa de substituție a poziției sintactice predicat găsim *nu numai* **un** *verb la un mod* **personal**, ci și un grup verbal conținînd **două** *verbe la moduri* **personale** (de exemplu, *trebuie să plec* — GRS, p. 129), precum și o parte de vorbire care nu este verb, și anume, interjecția (de exemplu, **vai** *de noi* — GRS, p. 131).

Din comentariile de mai sus se desprinde ideea că — la fel ca la subiect (vezi §27) — și la predicat definițiile existente, bazate fie numai pe conținut, fie numai pe formă (care sînt complementare), nu reușesc să acopere diversele realizări ale acestei funcții sintactice în limba română. În ceea ce ne privește, vom folosi și la predicat *o definiție de lucru*, a cărei utilitate o vedem doar în aceea că ne permite să relevăm principalele caracteristici de conținut și de formă ale acestei părți de propoziție: *predicatul este partea de propoziție principală care, intrînd în raport de inerență cu subiectul, face o comunicare despre conținutul acestuia (al subiectului)*.

Această definiție vizează doar ceea ce numim convențional cazul general constituit de *predicatul tip* (nedivizibil sau divizibil la nivelul funcției), rămînînd în afara definiției — ca și la definiția după conținut comentată mai sus —

cazul particular constituit de *predicatul analogic* (de asemenea nedivizibil sau divizibil la nivelul funcției). Cazurile particulare de predicat analogic rămase în afara definiției sînt reprezentate pe de o parte prin predicatul propoziției monomembre *nedivizibil la nivelul funcției*, întrucît în aceste propoziții nu există subiect (vezi §9) și, ca urmare, predicatul — neputînd fi definit prin subiect — este considerat ca atare *prin analogie cu predicatul tip nedivizibil* (vezi mai departe). Pe de altă parte, la cazurile particulare de predicat analogic încadrăm și unele realizări ale predicatului *divizibil la nivelul funcției*, prin care înțelegem că în cadrul funcției de predicat pot fi distinse **subfuncțiile** numite *verb copulativ* și *nume predicativ* (sau *propoziție predicativă*). În afara definiției de lucru rămîne predicatul divizibil constituit din verbul copulativ și propoziția predicativă, care satisface numai una din cerințele definiției, și anume, *face o comunicare despre conținutul subiectului*. În ceea ce privește *raportul gramatical*, însă, acesta este aici nu numai de inerență (între verbul copulativ și subiect), ci și de subordonare (între propoziția predicativă și verbul copulativ). Dacă avem în vedere faptul că raportul de subordonare nu este definitoriu la predicat, precum și faptul că, fiind parte de propoziție *principală*, predicatul nu ar trebui să conțină și o propoziție *secundară* (vezi mai sus), atunci găsim justificarea considerării ca predicat analogic a predicatului divizibil ce conține un verb copulativ și o propoziție predicativă, *analogia făcîndu-se aici cu predicatul tip conținînd un verb copulativ și un nume predicativ*.

* * *

Ca parte de propoziție principală, predicatul poate fi clasificat după partea de vorbire[120] prin care se exprimă în[121]:

[120] În ceea ce ne privește, considerăm că reprezintă părți componente ale predicatului numai părțile de vorbire care au funcție sintactică, nu și acelea care au funcție de marcă pentru categoriile gramaticale (vezi GEM, p. 10). Am făcut această precizare întrucît în unele lucrări, vorbindu-se despre structura predicatului, printre constituenții facultativi ai acestuia, se indică și pronumele reflexiv (*el* **se apucă** *de lucru*, PDS, p. 80) și — după modelul limbii engleze! — chiar și prepoziția urmînd verbului (*el* **face pe** *deșteptul* — PDS, p. 81—82).

[121] În clasificarea predicatului după partea de vorbire prin care se exprimă, acceptăm punctul de vedere exprimat de V. Șerban, *op. cit.*,

a. *Predicat verbal*, exprimat prin verb (perifrază verbală) ;

b. *Predicat adverbial*, exprimat prin adverb (perifrază adverbială) ;

c. *Predicat interjecțional*, exprimat prin interjecție (perifrază interjecțională) ;

d. *Predicat nominal*, exprimat prin nume predicativ și verb copulativ.

* * *

Predicatul verbal este predicatul *tip* ce poate apărea sintetic, dacă se exprimă printr-un verb, și perifrastic dacă se exprimă printr-o perifrază verbală. Verbul este partea de vorbire care îndeplinește prin excelență funcția sintactică de predicat. Aceasta nu înseamnă, însă, că toate verbele și toate formele lor flexionare funcționează întotdeauna ca predicat. Dacă predicatul este partea de propoziție principală prin care *se face o comunicare despre conținutul subiectului*, atunci acele verbe care sînt golite total sau parțial de sens lexical — deci sînt lipsite de posibilitatea de a face o comunicare despre conținutul subiectului — nu pot reprezenta în mod logic[122] predicatul unei propoziții. Verbele golite total sau parțial de sens lexical — adică verbele auxiliare, copulative și semiauxiliare, care fac parte din verbele nepredicative (vezi GEM, p. 187 ș.u.) — se găsesc, însă, întotdeauna în structura unui predicat. În cadrul predicatului în care apar, verbele nepredicative îndeplinesc prin excelență funcția de marcă a categoriilor gramaticale ale

---

p. 92. O altă clasificare găsim, de exemplu, în *Gram. Acad.* (II, p. 96), unde se spune că există două feluri de predicat (*predicat verbal*, exprimat prin verbe, locuțiuni verbale și interjecții, și *predicat nominal*), la care se adaugă „categoria intermediară" (II, p. 96), reprezentată de adverbele predicative. Pentru a putea admite că „după părțile de vorbire prin care e exprimat" (*Gram. Acad.*, II, p. 96), predicatul este „de două feluri" și „o categorie intermediară" [!]—ceea ce, practic, înseamnă de *trei* feluri—ar trebui să admitem și că interjecția este aceeași parte de vorbire cu verbul, ceea ce ni se pare impropriu.

[122] Excepția în această privință acceptată de gramatica noastră clasică privește doar verbul copulativ ce are în subordine o propoziție predicativă, verb copulativ care este considerat predicat al propoziției regente pentru propoziția predicativă : *problema* e să găsim o soluție rațională (vezi și § 34).

verbului sau a raportului sintactic de inerență, dar pot să aibă — dacă nu sînt golite total de sens lexical — și funcție semantică, contribuind la realizarea sensului predicatului respectiv. Exemple :

Din chaos Doamne-am *apărut*
Și *m*-aș *înloarce*-n chaos
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 136)

Totu-i *vis* și *armonie*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 156)

A statelor greoaie cară **trebuie**-*mpinse*
Și **trebuiesc** *luptate* războaiele aprinse
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47)

2 Nu formează singure predicatul nici verbele nepredicative care, avînd un anumit sens lexical, intră în structura diverselor feluri de perifraze (vezi GEM, p. 209—210). Aceste verbe permit următoarea grupare : a) verbe ce aparțin perifrazelor neverbale (*un* **papă** *laptе*, *în ceea ce* **privește** etc.), care nici nu formează singure predicate și nici nu pot face parte din structura predicatului decît eventual în calitate de nume predicativ (de exemplu, *acela este* **un papă lapte**); b) verbe ce aparțin perifrazelor verbale (*a-și* **aduce** *aminte*, *a-și* **bate** *joc*, *a* **da** *de știre* etc.), care nu formează singure predicate, dar — la fel cu verbele auxiliare, copulative și semiauxiliare — fac parte obligatoriu din structura predicatului (de exemplu, *el* **își aduce aminte** *de tinerețe*).

Nici toate formele flexionare ale verbelor predicative nu funcționează ca predicat al propoziției. Făcînd o comunicare despre conținutul subiectului, predicatul intră în raport de inerență cu subiectul, marca acestui raport constituind-o în principiu acordul gramatical în categoriile gramaticale comune părților de vorbire prin care se exprimă subiectul și predicatul. Cum categoriile gramaticale comune verbului predicat sau din structura predicatului și numelui subiect sînt persoana și — în legătură cu aceasta — numărul, înseamnă că sînt predicative acele forme flexionare ale verbului capabile să se acorde în persoană (și număr) cu numele subiect și — ca un corolar — sînt nepredicative formele flexionare verbele care nu se pot acorda în persoană (și

număr) cu numele subiect. Formele flexionare ale verbului care nu se pot acorda niciodată în persoană (și număr) cu numele subiect și, deci, sînt nepredicative sînt reprezentate pe de o parte prin modul participiu, unde încadrăm și participiul verb adjectiv (vezi GEM, p. 295 ș.u.), iar pe de altă parte prin modul supin aflat în structura unui predicat verbal compus (vezi GEM, p. 308 ș.u.). Aceste forme verbale nepredicative se află întotdeauna în structura unui predicat. Exemple :

...după ce ne-*a* **așezat** bunicul în gazdă... ne-*a* **dus** pe la profesor...

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 23)

Ei, ei ! acu-i acu. Ce-*i* **de făcut**, măi Nică !

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 11)

O situație asemănătoare cu participiul și supinul are infinitivul fără prepoziția morfem *a* din structura viitorului I indicativ și a prezentului condițional optativ, care nu reprezintă singur predicatul, dar face parte din structura acestuia[123]. Exemple :

... sub bolta cea senină
Vom **ședea** în foi de mure

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 41)

Ei șoptesc, multe și-*ar* **spune** și nu știu de-unde
să-nceapă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 60)

În afara verbelor nepredicative (auxiliarele, copulativele — cu excepțiile arătate mai sus — , semiauxiliarele și verbele din perifraze) și a modurilor nepredicative (participiul și supinul), toate celelalte verbe — numite predicative — aflate la toate celelalte moduri — numite și ele predicative — funcționează ca predicate în propoziții. Exemplu :

[123] În legătură cu funcția predicativă a infinitivului, vezi C. Dimitriu, *Observații în legătură cu infinitivul verbului românesc*, AF, XX, 1969, p. 189—194 ; St. Hazy, *Infinitivul — predicat „dependent"*, St. UBB, 1974, nr. 1, p. 97—103 ; GEM, p. 275—288. Nu am făcut referiri la gerunziu, pentru că acest mod îl considerăm predicativ — vezi GEM, p. 288—293. În acest sens, vezi și St. Hazy, *Gerunziul — predicat „dependent"*, St. UBB, 1971, nr. 1, p. 109—119.

Astfel *zise* lin pădurea
Bolți asupră-mi *clătinînd*;
Șuieram l-a ei chemare
Ș-am ieșit în cîmp *rîzînd*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 85)

* * *

În gramatica românească se poate considera încetățenită ideea că predicatul exprimat printr-un singur verb sau perifrază verbală se numește *predicat verbal simplu* (vezi V. Șerban, *op. cit.*, 95), iar predicatul ce conține două verbe (perifraze verbale) se numește *predicat verbal compus* (*idem*, p. 97). În legătură cu predicatul verbal compus se poate observa că în limba română există destul de multe predicate în a căror structură intră două sau mai multe verbe. De exemplu, în propoziția cu predicat verbal *el a pierdut trenul*, predicatul conține două verbe (verbul auxiliar *a* și verbul de bază *pierdut*); în propoziția cu predicat nominal *el va fi ajuns director*, în predicat apar trei verbe (verbul auxiliar *va*; verbul auxiliar *fi*; verbul de bază *ajuns*) ș.a.m.d. În nici una din aceste propoziții, însă, nu se vorbește de predicat verbal compus, ceea ce înseamnă că conceptul de predicat verbal compus *nu presupune două verbe oarecare*, ci doar două verbe aparținînd anumitor categorii. Într-adevăr, cei ce acceptă predicatul verbal compus consideră că în structura acestuia intră: *un verb semiauxiliar* de mod sau de aspect — *a putea, a trebui, a fi, a avea, a-i veni, a începe, a urma* etc. (vezi GEM, p. 195 ș.u.) — aflat la oricare mod personal și predicativ; *un verb de bază*, privitor la care există posibilități de interpretare diferite. Majoritatea specialiștilor apreciază că verbul de bază din structura predicatului verbal compus se află la participiu, supin, infinitiv sau conjunctiv: *acest lucru* **trebuie** *spus*; *el* **are de** *citit*; *tînărul* **începe a** *gîndi*; *ei* **continuă să se susțină** *reciproc* etc. (vezi GEM, p. 202 ș.u.). Dacă, însă, ținem cont de faptul că infinitivul și conjunctivul sînt moduri personale (vezi GEM, p. 275 ș.u. și, respectiv, 262 ș.u.), care se atribuie singure persoanelor gramaticale în nominativ pe lîngă care se constituie în predicate, atunci urmează că la infinitiv și conjunctiv nu există motive de încadrare a aces-

tor moduri în predicatul verbal *compus*, ci dacă aparţin unor verbe predicative, ele reprezintă în mod normal predicate verbale *simple* (în fiecare din contextele de mai sus *tînărul începe a gîndi şi ei continuă să se susţină reciproc* există cîte două propoziţii : pe de o parte, *tînărul începe şi ei continuă*, iar pe de altă parte, *a gîndi şi să se susţină reciproc*). Admiţînd acest lucru, înseamnă că verbul de bază din structura predicatului verbal compus este în mod normal doar la participiu (*acest lucru* **trebuie spus**) sau la supin (*el* **are de citit**). O excepţie constituie infinitivul fără prepoziţia morfem *a* care, fiind lipsit de „stabilitate", formează o unitate strînsă cu semiauxiliarul de mod *a putea* (de exemplu, *el* **poate susţine** *adevărul*), unitate care poate fi considerată predicat verbal compus (vezi GEM, p. 202—204).

* * *

În funcţie de comentariile de mai sus, sîntem de părere că:

a) *Predicatul verbal simplu* este acel predicat în a cărui structură intră un singur verb de bază însoţit sau nu de unul sau mai multe verbe auxiliare : *el* **citeşte** ; *ea* **a terminat** *lucrarea* ; *ei* **vor fi luat** *vacanţă* etc. ;

b) *Predicatul verbal compus* este predicatul în a cărui structură intră un verb de bază precedat de un verb semiauxiliar de mod sau de aspect, indiferent de faptul că acestea sînt sau nu însoţite de unul sau mai multe verbe auxiliare. Apreciind că modurile personale ale verbelor predicative (vezi mai sus) formează singure predicate, înseamnă că în mod obişnuit verbul de bază din structura unui predicat verbal compus este doar la participiu (de exemplu, *această problemă* **trebuie rezolvată**) sau la supin (de exemplu, *în această problemă mai* **este de făcut** *ceva*) şi, ca o excepţie, la infinitivul fără prepoziţia morfem *a* (de exemplu, *el* **poate spune** *orice*). Atunci cînd, însă, se fac anumite concesii tradiţiei noastre gramaticale, se spune că verbul de bază din structura predicatului verbal compus poate fi—fără nici o restricţie — la participiu, supin, infinitiv sau conjunctiv (vezi *Observaţii în legătură cu verbele semiauxiliare de aspect*, LR, XVI, 1967, nr. 4, p. 297—303).

§ 31. *Predicatul adverbial.* După părerea noastră (vezi GEM, p. 348—349), se poate accepta ideea[124] că predicatul unei propoziții al cărei subiect este obligatoriu în frază (concretizat, adică, într-o propoziție subiectivă) se exprimă și printr-un adverb (perifrază adverbială) de tipul *poate, firește, desigur, pesemne, de bună seamă, cu siguranță* etc. Ceea ce ne determină să apreciem că adverbele de acest tip formează predicatul unor propoziții regente insuficiente ce au în subordine o subiectivă este mai ales un element formal, și anume, conjuncția subordonatoare *că*[125] în calitate de marcă a raportului de subordonare în frază (mai rar, cînd verbul predicat sau din structura predicatului propoziției subiective este la conjunctiv, subordonarea în frază poate fi marcată și prin juxtapunere, *să* fiind doar marca modului conjunctiv). Faptul că conjuncția subordonatoare *că* are un rol esențial în admiterea funcției predicative a adverbelor rezultă și din topica obiectivă a adverbelor respective urmate de *că* față de propoziția cu care sînt puse în legătură, raportată la topica obiectivă a acelorași adverbe neurmate de *că* (și niei de modul conjunctiv). Compară **firește că** *problema nu e rezolvată definitiv*, unde în topica obiectivă adverbul urmat de *că* precede propoziția (subordonată subiectivă) cu care este pus în legătură, cu **firește**, *problema nu e rezolvată definitiv, problema*, **firește**, *nu e rezolvată definitiv, problema nu e*, **firește**, *rezolvată definitiv, problema nu e rezolvată*, **firește**, *definitiv* și *problema nu e rezolvată definitiv*, **firește**, unde în topica obiectivă adverbul neurmat de *că* poate apărea în orice loc în propoziția cu care este pus în legătură (la începutul, în interiorul sau la sfîrșitul ei). Că topica obiectivă este liberă numai la adverbul neurmat de *că* — nu și la cel urmat de *că* — rezultă și din modificarea comunicării obținută prin schimbarea topicii adverbului urmat de *că* și păstrarea comunicării la schimbarea topicii la adverbul neurmat de *că*. Astfel, indiferent

---

[124] În unele lucrări (Ecaterina Teodorescu, *Adverbe predicative?*, LR, XII, 1964, nr. 5, p. 423—436, și *Propoziția...*, p. 6, 93—101) se neagă funcția predicativă a adverbelor.

[125] Valeria Guțu Romalo apreciază că atît *sigur # nu are nimic de spus* cît și *sigur # că nu are nimic de spus* „pot fi considerate ca enunțuri cuprinzînd două propoziții" (GRS, p. 143).

de locul pe care-l ocupă în propoziție (la început, în interior sau la sfîrșit), adverbul neurmat de *că* reprezintă planul comentariilor care intră cu planul comunicării constituit de propoziția în care apare în raport de incidență (vezi §25): **firește**, *problema nu e rezolvată definitiv*; *problema*, **firește**, *nu e rezolvată definitiv* etc. Adverbul urmat de *că*, însă, cînd ocupă primul loc în topica obiectivă, reprezintă același plan cu propoziția pe care o precede, și anume, planul comunicării; în cadrul acestui plan al comunicării, între adverbul urmat de *că* și propoziția precedată de *că* se creează raportul de subordonare marcat în mod normal prin conjuncția subordonatoare *că*. Cînd, însă, apare în interiorul propoziției cu care este pus în legătură, adverbul urmat de *că* nu mai reprezintă același plan cu propoziția respectivă, ci constituie — la fel cu adverbul neurmat de *că* — planul comentariilor la propoziția în interiorul căreia apare, intrînd cu această propoziție în raport de incidență. Că așa stau lucrurile se verifică prin schimbarea categoriilor gramaticale de la numele subiect, operație ce nu are nici o influență asupra adverbului urmat de *că* suspendat sau a unui verb cu care acest adverb este comutabil (vezi § 25), dar impune schimbările corespunzătoare la elementele predicatului: **problemele** *firește* (*cred*) *că* **nu sînt rezolvate definitiv** ș.a.m.d. Dacă admitem că prin schimbarea topicii (în loc să preceadă propoziția, apare în interiorul ei) se schimbă și raportul sintactic dintre adverbul urmat de *că* și propoziția cu care este pus în legătură și dacă admitem și că schimbarea raportului sintactic schimbă însăși comunicarea, atunci rezultă că adverbul urmat de *că* nu are topică liberă (așa cum are adverbul neurmat de *că*) ci, pentru păstrarea comunicării, adverbul urmat de *că* are topică fixă, precedînd propoziția cu care este pus în legătură. Aceste deosebiri dintre adverbul urmat de *că* (mai rar de un verb la conjunctiv) și adverbul neurmat de *că* (sau de un verb la conjunctiv) ne dau dreptul să apreciem că:

a) Adverbul neurmat de *că* (și nici de un verb la conjunctiv) este întotdeauna nepredicativ. Acest adverb are topică liberă și intră în raport de incidență cu propoziția la care constituie un comentariu succint: **firește**, *problema nu este rezolvată definitiv*; *problema*, **firește**, *nu este rezolvată definitiv* etc.;

b. Adverbul urmat de *că* (sau de un verb la conjunctiv) este întotdeauna predicativ. Cînd apare în interiorul propoziției cu care este pus în legătură, adverbul reprezintă — ca și adverbul neurmat de *că* — un comentariu sucint la propoziția în interiorul căreia se află și cu care intră în raport de incidență. Conjuncția subordonatoare *că* rămîne acum suspendată, întrucît propoziția subordonată subiectivă pe care trebuia să o introducă (*așa stau lucrurile, aceasta este situația* etc.) a fost considerată de prisos datorită semnificației ei prea generale și, ca urmare, a fost lăsată neexprimată: *problema* firește că [așa stau lucrurile] *nu este rezolvată definitiv* etc. Cînd apare în fața propoziției cu care este pus în legătură, adverbul avut în vedere se află pe același plan — și anume, planul comunicării — cu propoziția subordonată subiectivă pe care o precede și cu care intră în raport de subordonare marcat prin conjuncția subordonatoare *că*: firește că *problema nu este rezolvată definitiv*.

* * *

În *Gram. Acad.* se spune că predicatele exprimate prin adverbe de tipul *poate, firește, pesemne* etc. care „nu admit pe lîngă ele un verb copulativ" (II, p. 97) pot fi considerate predicate verbale, iar predicatele exprimate prin adverbe ca *sigur, probabil, adevărat* etc. sînt nominale „întrucît admit pe lîngă ele prezența unor verbe copulative" (*idem*, p. 97; vezi și I. Iordan, LRC, p. 562). Exemple (date în *Gram. Acad.*, II, p. 97):

Desigur că mă duc la școală.
Sigur că îmi place.
E sigur că el a făcut asta.

În legătură cu interpretarea propusă de *Gram. Acad.*, sîntem de părere că predicatul exprimat printr-un adverb (simplu sau perifrastic) ce nu se poate combina cu un verb (*poate, firește, pesemne, de bună seamă* etc.) nu reprezintă un predicat verbal. Spunînd aceasta, avem în vedere că denumirea de *predicat* verbal este dată de partea de vorbire prin care se exprimă predicatul adică de verb. Dacă admitem că verbul este altă parte de vorbire decît adverbul — și gramatica clasică admite acest lucru — atunci este un

nonsens să spunem că predicatul *verbal* se exprimă prin *adverb*. De aceea, considerăm că — așa cum a propus V. Șerban (*op. cit.*, p. 42) — predicatul exprimat printr-un adverb ce nu se poate combina cu un verb constituie o clasă aparte, diferită de predicatul exprimat prin verb, și anume, *predicatul adverbial*. Predicatul adverbial se deosebește de predicatul verbal și prin aceea că în timp ce predicatul adverbial are întotdeauna subiectul în frază (o propoziție secundară subiectivă) în dreapta sa, predicatul verbal în regulă generală primește subiectul în propoziție (o parte de propoziție principală) în stînga sa (vezi § 27 și 28).

Cît privește predicatul exprimat printr-un adverb ce se poate combina cu un verb (cel mai frecvent cu *a fi*, dar și cu *a se lăsa*, *a se face* etc.), credem că acesta nu reprezintă un predicat nominal, întrucît între predicatul nominal și predicatul ce conține un adverb și un verb (exprimat sau dedus din context) există, pe lîngă unele asemănări formale, și deosebiri de primă importanță.

La prima vedere, se creează impresia că cele două subfuncții din cadrul predicatului nominal — numele predicativ și verbul copulativ — pot fi îndeplinite și de adverbul și, respectiv, de verbul cu care acesta se combină. Comparăm (1) *caloriferul* e cald cu (2) *afară* e cald și cu (3) e sigur *că el a făcut asta*. Referindu-ne la primele două comunicări, considerăm că în acestea predicatul doar *pare* identic (*e cald*), în realitate el fiind diferit structural. Aceasta pentru că numele predicativ *cald* din comunicarea (1) exprimă o caracteristică a subiectului *caloriferul*, de unde rezultă că pentru a putea exista nume predicativ trebuie să existe subiect. În comunicarea (2), însă, nu există subiect. Neexistînd subiect, adverbul *cald* nu poate exprima o caracteristică la ceva ce nu există, ceea ce înseamnă că, neavînd trăsătura semantică a numelui predicativ, adverbul *cald* din comunicarea (2) nu este nume predicativ. În comunicarea (3) există un subiect, dar acesta se realizează în frază, în propoziția subiectivă *că el a făcut asta*, aflată în topica obiectivă la dreapta predicatului *e sigur*. Fiind la dreapta predicatului, propoziția subiectivă respectivă nu poate reprezenta punctul de plecare a gîndirii, cum se întîmplă în comunicarea (1) cu subiectul *caloriferul* aflat la stînga predicatului. Cu alte cuvinte, dacă în comunicarea (1) numele predicativ *cald*

putea exprima o caracteristică a subiectului *caloriferul* care — în topica obiectivă — fusese deja transmis (deci exista în mintea participanților la dialog), în comunicarea (3) adverbul *sigur* nu poate exprima o caracteristică a subiectului *că el a făcut asta*, pentru că în topica obiectivă acesta nu a fost încă exprimat (deci nu există încă în mintea vorbitorului și a interlocutorului). Admițînd acest lucru, înseamnă că nici adverbul *sigur* din comunicarea (3) nu este nume predicativ.

În legătură cu verbul copulativ din cadrul predicatului nominal, reamintim că acesta are funcția de marcă a raportului de inerență dintre subiect și numele predicativ (vezi § 20). Pentru a putea îndeplini această funcție, verbul copulativ trebuie să se afle în topica obiectivă între elementele pe care le leagă — adică între subiect și numele predicativ — așa cum se întîmplă în comunicarea (1) : *caloriferul e cald*. Dacă în comunicarea (2) *afară e cald* nu există nici subiect și nici nume predicativ, atunci înseamnă că verbul *e* din această comunicare — neavînd trăsăturile definitorii ale verbului copulativ — nu este verb copulativ. Nici în comunicarea (3) *e sigur că el a făcut asta* verbul *e* credem că nu reprezintă un verb copulativ. Aceasta pentru că în mod logic, făcînd legătura între subiect și numele predicativ, verbul copulativ trebuie să se afle în topica obiectivă între acestea. În comunicarea (3), însă, în topica obiectivă, verbul *e* nu se află între elementele pe care ar trebui să le lege și, deci, nu este verb copulativ.

Generalizînd, în comunicarea de tipul (2) *afară e cald* și în comunicarea de tipul (3) *e sigur că el a făcut asta* nu există nici un nume predicativ și nici un verb copulativ și ca urmare predicatele aparținînd acestor tipuri de comunicări nu sînt nominale. După părerea noastră, asocierea unui adverb de tipul *cald, sigur, probabil* etc. cu un verb — exprimat sau dedus din context — ca *a fi, a se face, a se lăsa* etc. reprezintă o îmbinare de cuvinte stabilă, adică o perifrază. Întrucît această perifază exprimă o noțiune verbală, are categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană și număr întîlnite la verb și îndeplinește funcția de predicat specifică verbului, sîntem de părere că trebuie considerată *perifrază verbală*. Perifrazele verbale avute aici în vedere se constituie în propoziții monomembre (vezi § 9), care pot

fi suficiente (de exemplu, *afară e cald*) sau insuficiente (de exemplu, *e sigur că el a făcut asta*).

* * *

Dacă admitem cele spuse mai sus, atunci urmează că predicatul adverbial — care este un predicat analogic — are puține posibilități de realizare în limba română. Interesează aici doar un număr limitat de adverbe de mod — simple sau perifrastice — indicînd îndoiala, nesiguranța, aprobarea etc. (*poate, desigur, firește, cu siguranță, de bună seamă* etc.) care nu pot fi însoțite de un verb, care sînt urmate imediat de conjuncția subordonatoare *că* în calitate de element introductiv al unei propoziții subiective (mai rar, cînd are verbul predicat sau structura predicatului la conjunctiv, propoziția subiectivă poate fi juxtapusă adverbului predicativ) și care preced în regulă generală propoziția subiectivă, (pentru cazurile mai rare în care adverbele în discuție sînt urmate de conjuncția *că* suspendată, vezi mai sus). Exemple:

Poate că-i *convin luspatru craii cărților de joc*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 123)

Poate *să te faci și popă aici*
(I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 269)

§ 32. *Predicatul interjecțional* este un predicat analogic care — la fel cu predicatul adverbial — este puțin frecvent în limba română. Interjecțiile au întrebuințări diverse[126], funcția sintactică de predicat îndeplininind-o mai ales onomatopeele (*zvîrr, zbîrr, buf, pleosc, trosc* etc.) care, făcînd parte din propoziție, sugerează o acțiune prin imitarea aproximativă a sunetelor și zgomotelor produse de acțiunea respectivă. Exemplu:

Iar el *zvîrr*! cu o scurtătură în urma noastră.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 34)

Dintre interjecțiile propriu-zise, pot îndeplini funcția sintactică de predicat acelea care, făcînd parte din propoziție,

[126] Pentru interjecțiile ce reprezintă substitute de propoziții, vezi §17. În legătură cu interjecțiile ce intră în structura diverselor perifraze, vezi GEM. p. 382.

semnalează acte de voință (*hai, ho, pis-pis* etc.). Exemplu :

Hai și noi la craiul, dragă

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 80)

§ 33. *Predicatul nominal* — care, după părțile de vorbire prin care se exprimă, ar trebui numit *predicat verbal nominal* — este un predicat tip, divizibil în *subfuncția verb copulativ* și *subfuncția nume predicativ* (vezi § 30). Denumirea foarte răspîndită la noi de *predicat* **nominal** se explică prin subfuncția **nume** *predicativ*, **nominal** fiind un termen (de proveniența latină savantă sau franceză) ce înseamnă *relativ la* **nume**, *adică la substantiv și adjectiv* (vezi MDL, sv *nominal*). Cu alte cuvinte, denumirea de predicat nominal arată că la conceperea acestuia s-a dat importanță mai mare subfuncției nume predicativ, care aduce în primul rînd informația semantică, subfuncției verb copulativ — care aduce în primul rînd informația gramaticală — acordîndu-i-se o importanță mai redusă. Procedîndu-se în acest fel s-a urmărit să se facă mai evidentă deosebirea dintre predicatul verbal — la care atît informația gramaticală, cît și informația semantică se transmit prin verb — și predicatul nominal, la care cele două feluri de informații (gramaticală și semantică) reprezentînd funcția sintactică unică de predicat se pot realiza doar prin două subfuncții, numele predicativ și verbul copulativ (dacă s-ar fi pornit de la subfuncția verb copulativ, nu s-ar mai fi putut realiza terminologic diferența dintre acest fel de predicat și predicatul exprimat exclusiv prin verb).

În literatura de specialitate din ultimul timp s-a exprimat și ideea că se poate renunța la conceptul și termenul de predicat nominal. La aceasta s-a ajuns prin definirea predicatului doar ca *verb la mod personal* (GRS. p. 124; vezi și mai sus, § 30), indiferent de faptul că verbul respectiv — acordat în categoriile gramaticale cu numele subiect — este sau nu capabil să facă o comunicare despre conținutul subiectului. Altfel spus, acordîndu-se importanță mai ales informației gramaticale sau — poate mai bine — neglijîndu-se informația semantică în favoarea informației gramaticale, s-a ajuns la opinia că numele predicativ trebuie discutat „ca poziție sintactică de-sine-stătătoare" (GRS, p. 133), „de tipul complementelor ..., detașată de predicat, față de care rămîne dependentă, dar în care nu mai e înglobată" (*idem*,

p. 135): „poziția sintactică nume predicativ se definește prin posibilitatea de a fi realizată printr-un nume (substantiv, substitut al substantivului, adjectiv) în nominativ, un nominativ care nu impune verbului (spre deosebire de nominativul subiect) caracteristici de acord" (*idem*, p. 124). Așadar, într-un context de tipul *femeia este întristată* (*idem*, p. 135), se disting trei poziții sintactice de-sine-stătoare. poziția sintactică subiect — *femeia*; poziția sintactică predicat — *este*; poziția sintactică nume predicativ — *întristată* (pentru unele comentarii în legătură cu această opinie, vezi Ecaterina Teodorescu, *În problema structurii părților de propoziție, cu privire specială la predicatul nominal*, LR, XXVIII, 1979, nr. 2, p. 123—127).

După părerea noastră, soluția propusă de Valeria Guțu-Romalo — perfect logică dacă absolutizăm criteriul *formei* (= informația gramaticală) — are anumite dezavantaje în raport cu soluția clasică, potrivit căreia criteriul *formei* (informația gramaticală) trebuie îmbinat cu criteriul *conținutului* (informația semantică). Ne referim la faptul că o analiză **strict** *formală* nu este posibilă, la *sensul* **lexical** apelînd — într-un fel sau altul — chiar și acei care, teoretic, vor să-l excludă din analiza gramaticală. Astfel, dacă predicatul este definit doar ca *verb la mod personal*, atunci înseamnă că **orice** *verb la mod personal* ar trebui să se constituie în predicat. Deci, într-un context de tipul *mama ne aduce aminte de copilărie* (GRS, p. 126), predicatul ar trebui să fie doar *verbul la mod personal* **aduce.** În contextul invocat, însă, predicatul este considerat *aduce aminte* nu numai în soluția clasică, unde se recunoaște utilitatea sensului lexical în analiza gramaticală, ci și în aceea propusă de Valeria Guțu Romalo, care nu consideră necesar să se apeleze la sensul lexical în analiza gramaticală (vezi GRS, p. 128—129). Evitînd sensul lexical, Valeria Guțu Romalo explică adăugarea adverbului *aminte* la verbul *aduce* prin aceea că „organizarea sintactică a grupului este neclară din pricina componentului *aminte*, care nu este raportat de vorbitor la nici o unitate sintactică independentă (*aminte* nu apare decît împreună cu *a aduce*). *Aminte* a fost la origine o grupare prepoziționlă, *a minte*, datînd din perioada în care prepoziția *a* indica locul, direcția, fiind echivalentă cu *la*, *în*. Prepoziția, nemaifiind folosită la un moment dat cu valoare locală, s-a păstrat

în anumite construcții mai mult întrebuințate ; nerecunoașterea prepoziției a dus la opacizarea structurii interne a expansiunii și la fixarea ei" (GRS, p. 127).

În legătură cu acest punct de vedere credem că este valabilă chiar aprecierea pe care Valeria Guțu Romalo o face privitor la soluția clasică, și anume, că „are defectul de a nu preciza de ce" (GRS, p. 133) vorbitorii limbii române nu au mai recunoscut la un moment dat prepoziția *a* echivalentă cu *la, în* din îmbinarea liberă *aduce a minte* pe care au transformat-o astfel într-o îmbinare fixă. În ceea ce ne privește, considerăm că *motivul transformării îmbinării libere* **aduce a minte** *în îmbinarea fixă* **aduce aminte** *îl constituie* **sensul lexical.** Aceasta pentru că prin îmbinarea — liberă sau fixă — avută aici în vedere vorbitorii limbii române doreau să comunice un alt sens lexical decît prin verbul *aduce* — și anume, sensul lexical transmisibil azi prin *a-și aminti* — fapt ce se putea realiza în acel moment al limbii noastre doar cu ajutorul tropului *a aduce a minte* (verbul *a-și aminti* a luat naștere ulterior din adverbul *aminte*). Dacă admitem că *sensul lexical* i-a obligat pe vorbitorii limbii române să utilizeze îmbinarea — mai întîi liberă și apoi fixă — *a aduce aminte*, atunci sîntem de părere că *același criteriu al sensului lexical îl obligă și pe specialist să aprecieze că în astfel de situații nu verbul la mod personal singur formează predicatul, ci* **verbul la mod personal plus un alt element care-i precizează sensul dorit de vorbitor.**

Schimbînd ceea ce trebuie schimbat, cele spuse aici relativ la verbul din perifrazele verbale pot fi acceptate și la verbul din predicatul nominal. Ne referim la faptul că în limba română există anumite verbe golite total sau parțial de sens lexical care, pe lîngă subiect, se combină și cu alt *nume* (substantiv, adjectiv sau substitutele acestora) în nominativ (pentru excepții, vezi mai departe) : *albina* **este** *insectă*. Dacă admitem că predicatul transmite atît informație gramaticală, cît și informație semantică (vezi § 30), atunci în comunicările de acest fel predicatul nu poate fi reprezentat numai prin verbul la mod personal *este*, întrucît acesta, fiind vid[127], nu este capabil să transmită decît informația

[127] Pentru ideea că verbul copulativ *a fi* nu este vid, vezi G. G. Neamțu *Termeni regenți pentru determinanții (complementele) predicatului nominal*, CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 58 ; Ecaterina Teodorescu, *art. cit.*, p. 124—125.

gramaticală. Pentru transmiterea informației semantice, vorbitorul adaugă verbului copulativ la mod personal *un nume*, în același sens în care verbului din perifraza verbală i se adăuga *un alt element* pentru obținerea comunicării dorite. Cu alte cuvinte, deosebirea — în această privință — dintre predicatul nominal și predicatul verbal exprimat printr-o perifrază verbală este aceea că predicatul nominal este *o îmbinare* **liberă** conținînd *un verb copulativ* și *un (eventual mai multe) nume*, pe cînd predicatul verbal exprimat printr-o perifrază verbală este *o îmbinare* **fixă** dintre *un verb oarecare* și *una sau mai multe părți de vorbire cu funcție sintactică* (vezi § 26). Compară *albina* este **insectă** (**vieţuitoare** etc.) cu *mama ne* **aduce aminte** *de copilărie* (pentru asemănările numelui predicativ cu atributul circumstanțial, vezi § 87 și § 88).

Generalizînd, între predicatul nominal și predicatul verbal exprimat printr-o perifrază verbală există un anumit paralelism (vezi și GEM, p. 210—211). Trecînd peste faptul că în aceste două tipuri de predicat informația gramaticală este transmisă mai ales prin verbul existent în structurile respective, găsim asemănări și în privința informației semantice : **verbul singur transmite altă informație semantică** *decît verbul însoțit de numele predicativ în cazul predicatului nominal sau decît verbul însoțit de elementele componente ale perifrazei verbale în cazul predicatului verbal.* Dacă, pentru motive de ordin semantic, verbul la mod predicativ nu este suficient pentru realizarea predicatului atunci cînd verbul aparține unei perifraze verbale, credem că motivele de ordin semantic conduc la ideea că nici verbul copulativ nu este suficient pentru realizarea predicatului atunci cînd acesta este însoțit de numele predicativ. Așadar, considerăm că la construcțiile de tipul *albina este insectă*, *femeia este întristată* etc. este mai avanatajoasă soluția clasică a predicatului nominal, întrucît — la fel ca la predicatul verbal exprimat printr-o perifrază verbală — numai acesta este capabil să transmită, pe lîngă informația gramaticală, și informația semantică dorită de vorbitor.

* * *

Predicatul nominal, ca funcție sintactică posibilă doar atunci cînd *există* subiect exprimat sau dedus

din context (vezi § 31), este divizibil în *subfuncția verb copulativ* și *subfuncția nume predicativ* sau *subfuncția propoziție predicativă*. Uneori, predicatul nominal avînd verbul copulativ la conjunctiv sau la infinitiv poate fi precedat de un verb semiauxiliar de mod sau de aspect, situație în care se vorbește de *predicat nominal compus* (vezi V. Șerban, *op. cit.*, p. 106). Exemplu :

...corpul meu *trebuie să fi devenit fenomenal.*
(M. Eminescu, PL, p. 62)

Admițînd, însă, că verbul de bază din predicatul verbal compus poate fi doar la un mod nepersonal, adică la participiu sau la supin (vezi § 30), urmează că în construcția de mai sus *trebuie să fi devenit fenomenal* există, pe de o parte, un predicat verbal simplu *trebuie* și, pe de altă parte, un predicat nominal *să fi devenit fenomenal* ce aparține propoziției subordonate subiective.

Subfuncția verb copulativ există în orice predicat nominal, indiferent de faptul că verbul copulativ este exprimat sau rezultă din context. În limba română pot avea valoare copulativă verbele *a fi*, *a deveni* (care în limba literară este întotdeauna copulativ), *a ajunge*, *a ieși*, *a se face*, *a rămîne*, *a părea*, *a însemna*, *a se chema*, *a se numi* etc. (vezi și GEM, p. 193—195). Aceste verbe fac legătura[128] între subiect și numele predicativ, în sensul că permit celor două *nume* (*numele* cu funcție de subiect și *numele* cu funcție de nume predicativ) să intre în raport de inerență. Pentru aceasta, verbul copulativ indică — pentru întreg predicatul nominal — categoriile gramaticale întîlnite la verb, și anume, persoana și numărul, prin care verbul copulativ se acordă cu numele subiect, precum și timpul, modul și chiar diateza[129]. Exemplu :

[128] Facem abstracție de faptul că verbul copulativ *a fi* — fiind total lipsit de sens lexical — are numai rol gramatical, în timp ce toate celelalte verbe copulative, păstrînd o parte din sensul lor lexical, au — pe lîngă rolul gramatical — și un rol semantic, contribuind la realizarea sensului predicatului (Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, SG, II, p. 105—120, propune ca predicatul nominal format cu copulativul *a fi* să se numească *predicat nominal propriu-zis*, iar predicatul nominal format cu oricare din celelalte verbe copulative — *predicat nominal verbal*.

[129] La verbele copulative, diateza are numai caracter formal (adică verbul copulativ conține una din mărcile categoriei gramaticale a diatezei),

E știut că *regula pitagoreică* din geometrie se numea **puntea măgarilor.**

(M. Eminescu. PL, p. 206)

Stabilind raportul de inerență între subiect și numele predicativ, verbul copulativ din cadrul predicatului nominal are rol gramatical prim, ceea ce principal motivează aprecierea că „numărul predicatelor nominale e egal cu numărul verbelor copulative" (*Gram. Acad.*, II, p. 99). Această regulă vizează nu numai situațiile în care verbul coupulativ este exprimat (vezi exemplul de mai sus), ci și acelea în care verbul coupulativ rezultă din context. Verbul copulativ poate fi lăsat neexprimat mai ales în următoarele tipuri de contexte :

a. În propoziții enunțiative oarecare, în care, exprimat fiind subiectul și numele predicativ, verbul copulativ rezultă cu ușurință din context. Exemplu :

Evul e un cadavru, *Paris* — al lui **mormînt.**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 51)

b. În propoziții enunțiative și interogative ce fac parte din fraze construite simetric, astfel încît atît verbul copulativ, cît și subiectul sau numele predicativ sînt deductibile din context. Exemplu :

[ce e] *Virtutea ?* [virtutea] *e-o nerozie* ; [ce e] *geniul ?* [geniul e] *o nefericire*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 115)

c. În propoziții enunțiative prin care se dă răspuns la propoziții interogative, dacă verbul copulativ a fost exprimat în propoziția interogativă. Exemplu :

— „Cum te *cheamă*, măi copile ?" — „Ca pe tată-meu — **Călin**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 62)

Reținerea pe care am manifestat-o mai sus privitor la faptul că numărul verbelor copulative este egal cu numărul

---

întrucît fiind golite total sau parțial de sens lexical, verbele copulative nu pot intra, *singure*, în raport gramatical cu subiectul și obiectul (vezi GEM p. 250).

predicatelor nominale este motivată de propozițiile interogative retorice cu verbul copulativ repetat (odată cu forma afirmativă și a doua oară cu forma negativă) pe lîngă un singur nume predicativ. În acest tip de construcții — deși, strict formal, există două verbe copulative — credem că totuși trebuie să vorbim de un singur predicat nominal, deoarece se face o singură comunicare, expresivă, despre conținutul subiectului. Exemplu :

> Dar frate-tu, mă Ghiță Lungu, **fu** *ori* **nu fu rob** atîția ani la Hagiu, dormind pe pămînt, iernînd gol, mîncînd fără să se satură ?
>
> (M. Sadoveanu, *Opere*, XVII, p. 316),

În legătură cu verbele copulative mai notăm că uneori acestea pot primi — în afara predicatului — diverse determinări de tip completiv (vezi G.G. Neamțu, *art. cit.*, p. 60 ș.u.). Astfel, în propoziția **pînă seara** *ești* **mare vornic**, copulativul *ești* este regent pentru circumstanțialul de timp *pînă seara* ; în propoziția **în orașul nostru** el *ajunsese* cel mai bun **specialist**, circumstanțialul de loc *în orașul* se subordonează copulativului *ajunsese* etc. (exemplele sînt luate de la G.G. Neamțu, *art. cit.*, p. 60—61).

* * *

Subfuncția nume predicativ care, la fel cu verbul copulativ, există în orice predicat nominal este de obicei exprimată printr-o parte de vorbire. Exemplu :

> Eu *sînt* **luceafărul** de sus
> Iar tu *să*-mi *fii* **mireasă**
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 132)

În cazuri rare și numai atunci cînd subînțelegerea din context se face cu ușurință, numele predicativ poate fi lăsat neexprimat. Exemplu :

— Ești cîntăreț la biserică ?
— *Sînt* [**cîntăreț**].

(M. Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 101)

Raritatea propozițiilor cu numele predicativ subînțeles este motivată de faptul că în cadrul predicatului nominal numele predicativ transmite informația semantică propriu-zisă, ceea ce înseamnă că neexprimarea acestuia poate da naștere la confuzii.

Transmiţînd informaţia semantică, numele predicativ se exprimă în mod normal prin părţile de vorbire care comunică, direct sau indirect, noţiuni, adică prin substantiv şi substitutele acestuia (pronumele şi numeralele întrebuinţate substantival) sau prin adjectiv şi orice parte de vorbire cu valoare adjectivală.

Numele predicativ exprimat prin substantiv şi substitutele acestuia (pronumele şi numeralele întrebuinţate substantival) poate sta în următoarele cazuri:

a. *În cazul nominativ* care, datorită necesităţii acordului cu subiectul, este considerat cazul normal al numelui predicativ. Aceasta pentru că marca raportului de inerenţă dintre subiect şi predicat este acordul gramatical în categoriile gramaticale comune părţilor de vorbire prin care se exprimă subiectul şi predicatul. Prin urmare, dacă subiectul se află în mod normal în nominativ, în acelaşi caz trebuie să se afle în mod normal şi numele predicativ. Exemple:

...şi vremea *este* **vama**
Unde a mea viaţă şi-a arăta arama
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 424)

Şi arătînd la soare-a mizeriei lui faţă,
Faţa, căci înţelesul *i-acelaşi* la toţi dat
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 49)

Ştiu eu bine că *nu-s* **primul**
Care-a vrut în cînt sublimul
(M. Beniuc, după V. Şerban, *op. cit.*, p. 104)

b. Datorită unei elipse, numele predicativ exprimat prin substantiv sau substitutele acestuia poate sta şi *în cazul genitiv*. Exemplu:

Povestea-i **a ciocanului** ce cade pe ilău
(M. Eminescu, după *Gram. Aead.*, II, p. 102)

Elipsa este motivată de faptul că substantivul subiect ar fi trebuit să se repete ca nume predicativ în nominativ, pe lîngă care genitivul următor trebuia să funcţioneze ca atribut: *povestea-i* **a ciocanului** ... < *povestea-i* **poveste a ciocanului**. Evitîndu-se repetiţia, ceea ce trebuia să funcţioneze ca atribut (*a ciocanului*) a ajuns să fie nume predicativ

în genitiv (pentru ipoteza din *Gram. Acad.*, II, p. 102, potrivit căreia numele predicativ în acest fel de construcții ar fi reprezentat prin nominativul articolului posesiv genitival *al, a, ai, ale*, vezi — schimbînd ceea ce trebuie schimbat — § 27).

c. Tot prin elipsă, numele predicativ exprimat prin substantiv sau substitutele acestuia poate sta și *în cazul acuzativ cu prepoziție*. Exemplu :

Nu ești **de foc**, la piept să-l strîngi
Să-l încălzești
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 103)

Elipsa se explică și aici la fel ca la numele predicativ în genitiv, și anume, prin evitarea repetiției (numele subiect trebuia să se repete în calitate de nume predicativ, pe lîngă care acuzativul următor era atribut; evitîndu-se repetiția, ceea ce era atribut a ajuns nume predicativ).

* * *

Din mulțimea adjectivelor existente în limba română, nu pot îndeplini funcția de nume predicativ adjectivele pronominale și adjectivele numerale. Aceasta pentru că adjectivul pronominal și adjectivul numeral trebuie să însoțească un substantiv sau substitut al acestuia cu care să se acorde în gen, număr și caz. Așa stînd lucrurile, dacă substantivul sau substitutul acestuia însoțit de adjectiv pronominal sau numeral apare în cadrul unui predicat nominal, atunci funcția de nume predicativ o îndeplinește substantivul sau substitutul acestuia, pe lîngă care adjectivul pronominal sau numeral funcționează ca atribut. Exemple :

A zîmbit bătrînul preot :
— „Puntea *e* **ca orice punte** !
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 31)

O bucată de pîine rămasă de la dumneta și cu
patru bucăți de la istalat *fac* ... **cinci bucăți** ?
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 133—134)

Celelalte adjective românești, numite adjective propriuzise, pot îndeplini funcția de nume predicativ, situație în

care — indiferent de faptul că au sau nu mijloace formale de indicare a acestui lucru — se acordă cu subiectul în gen, număr și caz. Exemplu :

— O, *ești* **frumos** cum numa-n vis
Un demon se arată
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

La adjectivele propriu-zise încadrăm și adjectivele provenite din alte părți de vorbire. Astfel, într-un context ca :

Ai mei **pierduți** *sînt*, pașă, toți
(G. Coșbuc, după V. Șerban, *op. cit.*, p. 105)

unde unii specialiști vorbesc de nume predicativ exprimat prin verb la participiu (V. Șerban, *op. cit.*, p. 105), credem că *pierduți* este un adjectiv propriu-zis care doar provine dintr-un verb la participiu (vezi GEM, p. 301 ș.u.).

Valoare de adjectiv au și cuvinte ca *așa*, *asemenea*, *altfel*, *bine*, *gata*, *cumsecade* etc. atunci cînd îndeplinesc funcția de nume predicativ, ceea ce înseamnă — după părerea noastră — că în mod normal[130] nu este propriu să vorbim despre un nume predicativ adverbial. Exemplu :

Deși nu e decît femeie,
E totuși **altfel**, nu știu cum
(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 101)

---

[130] Dacă nu admitem că — fiind nume predicativ — *cum* (din *Lumea-i* **cum** *este*, M. Eminescu, *op. cit.*, p. 26) a devenit adjectiv, așa cum lăsam să se înțeleagă în GEM, p. 349, atunci înseamnă că aici ar fi vorba într-adevăr de o excepție, în sensul unui nume predicativ exprimat prin adverb. D. Nica, *Nume predicativ adverbial* ?, AUI, XX, 1974, p. 45, explică numele predicativ exprimat prin *cum* prin aceea că acest *cum* este un adverb pronominal „înlocuind în acest caz numele unei însușiri". Reținerea pe care o avem în admiterea numelui predicativ adverbial este motivată de însăși concepția acestei părți de vorbire. Ne referim la faptul că prin definițe adverbul exprimă o caracteristică a unui verb sau echivalent al acestuia (vezi GEM, p. 342). Numele predicativ, însă — indiferent de partea de vorbire prin care se concretizează — exprimă o caracteristică a numelui subiect. Raportînd, așadar, conceptul de adverb la conceptul de nume predicativ, rezultă că *în mod logic* adverbul nu poate funcționa ca nume predicativ, pentru că în definiția adverbului nu se indică și posibilitatea exprimării unei caracteristici a numelui (dacă, însă, în definiția adverbului s-ar menționa și posibilitatea exprimării unei caracteristici a numelui, atunci prin aceasta s-ar anula diferențele dintre adverb și adjectiv).

Tot adjectiv (perifrază adjectivală) credem că reprezintă și ceea ce în *Gram. Acad.*, II, p. 100 și 103, se spune că este verb la supin cu funcție de nume predicativ, în exemple ca următorul:

Frica ce le cuprinsese *era* **de nepovestit.**

(P. Ispirescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 103)

Ceea ce ne determină să apreciem — cu rezervele cuvenite — că aici este mai avantajos să vorbim de un adjectiv (perifrază adjectivală) decît de un verb la supin este caracterul fix al construcției (*prepoziție + participiul neacordat și nearticulat*), sensul lexical constînd în indicarea unei caracteristici (*grozav, teribil, foarte mare* etc.) a unui substantiv și funcția sintactică de nume predicativ, normală la adjectiv: *frica ... era* **de nepovestit** = *frica...era* **foarte mare** (vezi GEM, p. 307)[131].

[31] Despre nume predicativ exprimat prin verb la supin vorbește și V. Șerban, în exemple ca următorul:

Ce a scos din voi apusul, cînd nimic *nu e* **de scos**?

(M. Eminescu, după V. Șerban, *op. cit.*, p. 105).

V. Șerban, însă, admite predicatul verbal compus (*op. cit.*, p. 96) ceea ce înseamnă că admite și verbele semiauxiliare. Unul dintre semiauxiliare este și *a fi* cînd exprimă posibilitatea sau necesitatea și este unipersonal (vezi GEM, p. 206—207). Cum verbul *nu e* din textul în discuție are ambele trăsături ale semiauxiliarului de mod *a fi* (exprimă posibilitatea și apare ca unipersonal), înseamnă că acest verb are aici calitatea de semiauxiliar care intră în structura unui predicat verbal compus (și nu calitatea de verb copulativ din structura unui predicat nominal).

În *Gram. Acad.* (II, p. 103) și la V. Șerban (*op. cit.*, p. 106) se vorbește și despre un nume predicativ exprimat prin verb la infinitiv, în exemple ca următoarele:

Jurămîntul eteriștilor *era* **a sacrifica** familie, avere și viață pentru libertatea patriei.

(I. Ghica, după *Gram. Acad.*, II, p. 103)

Care e scopul civilizațiunii, dacă *nu este* **de a lăsa** omului independența cea largă?

(Al. Odobescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 103)

În exemple ca acestea — lăsînd la o parte faptul că avem de-a face cu construcții care vorbitorului de limbă română îi par mai mult sau mai puțin căutate — putem vorbi de nume predicativ ca parte de propoziție numai dacă negăm funcția de predicat a infinitivului. Dacă, însă, admitem că infinitivul este un mod predicativ (vezi GEM, p. 275 ș.u.), atunci în loc să vorbim de nume predicativ exprimat prin modul infinitiv, vorbim de propoziție predicativă cu predicatul exprimat prin modul infinitiv.

* * *

Ca şi subiectul, şi numele predicativ poate fi multiplu[132]. Pentru a putea vorbi de nume predicativ multiplu, adică de un nume predicativ care, fiind alcătuit din două sau mai multe substantive sau adjective (eventual echivalente sintetice sau perifrastice ale acestora), exprimă mai multe caracteristici ale subiectului, este necesar ca între elementele numelui predicativ multiplu să se creeze raportul de coordonare. Exemplu:

Şi tu, cel spre bătăi aprins,
Acum *eşti* **potolit şi stins**
(G. Coşbuc, *op. cit.*, p. 104)

Mai notăm, în fine, că la fel cu verbul copulativ, şi numele predicativ poate avea determinanţi proprii (care, adică, nu aparţin predicatului nominal luat în întregime). Pe lîngă un nume predicativ exprimat prin substantiv sau substitutele acestuia, determinarea este de tip atributiv (de exemplu, *prietenul este* **un om de încredere**), iar pe lîngă un nume predicativ exprimat prin adjectiv, determinarea este de tip completiv (de exemplu, *acest măr este* **bun de mîncat** — vezi şi G.G. Neamţu, *art. cit.*, p. 65).

§ 34. *Subfuncţia propoziţie predicativă* — foarte rar utilizată în limba română — corespunde în planul frazei subfuncţiei nume predicativ din planul propoziţiei. Cei care admit propoziţia predicativă apreciază că aceasta depinde obligatoriu de un verb copulativ, cu care de obicei se joncţionează prin:

a. Conjuncţiile subordonatoare universale *că, de, ca, dacă.*

Privitor la aşa-zisul nume predicativ exprimat prin interjecţii (în contexte de tipul *Pînă ce fu Horea crai,/Pe domnire era vai*), vezi GEM, p. 382, şi aici, supra, §32, unde susţinem că îmbinări ca *era vai* reprezintă predicate verbale exprimate prin perifraze verbale (şi nu predicate nominale cu numele predicativ exprimat prin interjecţii).

[132] Numele predicativ multiplu nu este recunoscut de Ecaterina Alexandrescu *Există nume predicativ multiplu ?*, în volumul „Comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică din 13—15 martie 1965", editat de Institutul pedagogic afiliat Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi. În sprijinul acestei idei, autoarea invocă posibilitatea de subînţelegere a verbului copulativ şi faptul că fiecare nume predicativ exprimă o altă caracteristică a subiectului.

Exemplu :

Prima lui idee *a fost* că ... ar fi fost lovit de o afazie ...
(M. Eminescu, PL, p. 27)

b. În cazuri rare, şi prin conjuncţii subordonatoare care de obicei sînt specializate (*fiindcă, pentru că, din cauză că* etc.). Exemplu :

Dacă totuşi şi aceste poezii au meritat şi vor merita să figureze în opera lui literară *este* fiindcă în fiecare din ele apare deodată din mijlocul imperfecţiunilor o frumuseţe de limbă şi o înălţare de cuget ... care prevesteau ... ce avea să devie poetul ...

(T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 467)

c. Pronumele relative *cine, ce, care, cel ce, cît*, în contexte ca *el vrea să fie* ce a fost tatăl său.

d. Unele pronume nehotărîte formate pe baza celor relative (*orice, oricine, oricare* etc.), în formulări mai mult sau mai puţin căutate : *el nu vrea să ajungă* orice doresc şefii lui.

e. Pronumele şi adjectivele pronominale interogative (*cine, ce, care, cît, ce fel de*), dacă predicativa este interogativă indirectă : *problema e* cine va trage foloasele.

f. Adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* (şi unele formaţii pe baza acestora ca *după cum, precum* etc.) : *realitatea e* cum o vede fiecare.

g. Adverbele pronominale interogative *unde, cînd, cum* (şi unele formaţii pe baza acestora ca *de unde, pînă unde* etc.), dacă predicativa este interogativă indirectă : *întrebarea e* cînd se va şti adevărul.

Cu anumite condiţii, se poate vorbi şi de propoziţii predicative juxtapuse. Astfel, dacă îl considerăm pe *să* doar marcă a modului conjunctiv (vezi § 28), atunci predicativa cu verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv este juxtapusă verbului regent : *grija copiilor* e să se joace. Despre juxtapunerea propoziţiei predicative se poate vorbi — dacă admitem predicativitatea infinitivului — şi atunci cînd verbul predicat sau din structura predicatului predicativei este la infinitiv. Notăm aici un exemplu (oferit de colegul P. Zugun) în care apare situaţia — nu prea frecventă — de succesiunea a două verbe copulative :

Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde,
Ale trestiilor sunet ce sub luna ce pătrunde
Par **a fi snopuri gigantici de lungi suliţe de-argint**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 32)

* * *

Corespondenţa dintre propoziţia predicativă şi numele predicativ presupune existenţa unor asemănări şi deosebiri între aceste elemente. Asemănările dintre propoziţia predicativă şi numele predicativ privesc informaţia semantică care, principal, este aceeaşi la ambele subfuncţii (propoziţia predicativă şi numele predicativ). Acest lucru se poate verifica prin posibilitatea (ce apare, însă, doar uneori) de contragere a predicativei în nume predicativ sau de dezvoltare a numelui predicativ în propoziţie predicativă: *el se numeşte* **cum se numea tatăl său** > *el se numeşte* **Vasile**; *dumneavoastră sînteţi* **examinatorul** > *dumneavoastră sînteţi* **cel ce examinează.** Urmărind topica elementelor predicatului divizibil faţă de subiect, observăm că în topica obiectivă verbul copulativ urmează subiectului, după care se plasează numele predicativ sau propoziţia predicativă. Această topică permite ca, la fel cu numele predicativ, şi propoziţia predicativă să facă comunicarea despre conţinutul subiectului. În afară de aceasta, topica obiectivă la care ne referim constituie şi mijlocul de diferenţiere a propoziţiei predicative, care urmează copulativului, de propoziţia subiectivă, care precede copulativul, în cazul în care atît predicativa, cît şi subiectiva au regent acelaşi verb copulativ: *dacă tace* **înseamnă că are multe de spus**

Propoziţia predicativă se deosebeşte de numele predicativ din punctul de vedere al importanţei în context şi al raportului sintactic contractat. Ne referim la faptul că la predicativele joncţionate, prezenţa unui element de relaţie subordonator în frază le conferă acestor propoziţii caracter de secundare (subordonate), care se află în raport de subordonare faţă de verbul copulativ[133]. Prin aceasta, propo-

[133] În sprijinul ideii că predicativa este o subordonată s-a invocat şi faptul că această propoziţie poate exprima şi anumite circumstanţe, cum ar fi scopul, cauza, modul etc. (vezi Rodica Popescu, *Contribuţii la studiul propoziţiei predicative în limba română*, AUT, VIII, 1960, p. 242–246). Pentru teza că predicativele sînt inerente, vezi nota 118.

ziția predicativă se deosebește de numele predicativ care, făcînd parte din sfera predicatului ca parte de propoziție, are regimul părților de propoziție principale, la nivelul cărora raportul de subordonare se exclude.

În funcție de cele spuse mai sus, considerăm că *propoziția predicativă este propoziția secundară (subordonată) al cărei conținut semantic corespunde conținutului semantic al numelui predicativ, de care, însă, se deosebește din punct de vedere gramatical* (propoziția predicativă este *secundară* în raport de *subordonare* cu verbul copulativ, față de numele predicativ care, avînd regimul părților *principale* de propoziție, *exclude posibilitatea raportului de subordonare*).

§ 35. *Substitutul de propoziție predicativă* apare foarte rar în limba română, în construcții care într-o măsură mai mică sau mai mare dau impresia de artificial. Substitutul de propoziție predicativă se exprimă prin adverbe de afirmație care se subordonează verbului copulativ printr-o conjuncție subordonatoare universală : *problema e* că da. *întrebarea e* dacă da etc.

§ 36. *Acordul predicatului cu subiectul*, care constituie marca raportului de inerență dintre părțile de propoziție principale, presupune concordanța aspectelor categoriilor gramaticale de la părțile de vorbire prin care se exprimă predicatul cu aspectele categoriilor gramaticale de la părțile de vorbire prin care se exprimă subiectul. Ținînd cont de acest lucru, observăm că rămîn în afara acordului anumite tipuri de construcții, și anume :

a. Propozițiile monomembre suficiente, pentru că în acestea — neexistînd subiect — predicatul nu are cu cine să se acorde ;

b. Propozițiile monomembre insuficiente determinate de o subiectivă, pentru că propoziția subiectivă, ca unitate sintactică, nu are categorii gramaticale după care să și le potrivească părțile de vorbire prin care se exprimă predicatul ;

c. Propozițiile cu predicat divizibil conținînd subfuncția propoziție predicativă, pentru motive similare ca la monomembra insuficientă (unitatea sintactică constituită de propoziția predicativă nu are categorii gramaticale pe care să și le potrivească după partea de vorbire subiect) ;

d. Propozițiile bimembre cu predicatul exprimat prin interjecție, pentru că această parte de vorbire nu are nici o categorie gramaticală.

Dacă lăsăm la o parte aceste cîteva tipuri de construcții, atunci înseamnă că despre acordul predicatului cu subiectul se poate vorbi numai în propozițiile în care există subiect (exprimat sau dedus din context), iar predicatul este verbal sau nominal. În acest fel de propoziții, părțile de vorbire din structura predicatului trebuie să apară la aceleași aspecte ale categoriilor gramaticale cu părțile de vorbire prin care se exprimă subiectul. Cu alte cuvinte, persoana, numărul, genul și cazul de la părțile de vorbire din structura predicatului sînt impuse de persoana, numărul, genul și cazul părții de vorbire prin care se exprimă subiectul.

În gramatica românească se vorbește de trei tipuri de acord între predicat și subiect, și anume, *acordul gramatical*, *acordul după înțeles* și *acordul prin atracție* (pentru ceea ce numim convențional *acord la distanță*, vezi nota 134).

Acordul gramatical (numit și *după formă* sau *propriu-zis*) coincide cu definiția acordului dată la începutul acestui paragraf. În funcție de elementele componente ale predicatului, acordul gramatical dintre predicat și subiect se realizează în modalități diferite. Astfel, verbul predicat sau din structura predicatului (și anume, verbul predicativ, verbul auxiliar, verbul semiauxiliar, verbul copulativ și verbul din perifrazele verbale — cu excepția acelor a unipersonale) se acordă în mod normal cu subiectul în persoană și număr.

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 152)

Singura particularitate în această privință se întîlnește doar la propozițiile cu subiect multiplu, în care — indiferent de numărul la care se află elementele subiectului multiplu — verbul predicat sau din structura predicatului apare la plural. Exemplu :

Pe cînd *pămîntul*, *cerul*, *văzduhul*, *lumea* toată
Erau din rîndul celor ce n-au fost niciodată
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 88)

Dacă elementele subiectului multiplu sînt de persoane diferite, printre care se află și persoana I, atunci verbul

predicat sau din structura predicatului este la plurarul persoanei I: **eu**, *tu, el și ea* **mergem** *în excursie*; dacă printre elementele subiectului multiplu se află numai persoana a II-a și a III-a, atunci verbul predicat sau din structura predicatului se pune la plurarul persoanei a II-a: **tu**, *el și ea* **mergeți** *în excursie*; în sfîrșit, dacă elementele subiectului multiplu aparțin toate persoanei a III-a, atunci verbul predicat sau din structura predicatului stă la pluralul persoanei a III-a: **el** *și* **ea merg** *în excursie*.

Adjectivul și orice parte de vorbire cu valoare de adjectiv (inclusiv participiul verb-adjectiv) posibil în structura predicatului se acordă automat în gen, număr și caz cu numele subiect. Exemplu:

Și **eu** *eram* **vesel** ca vremea cea bună
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 29)

Dacă subiectul este multiplu și conține elemente de genuri diferite, genul considerat cel mai tare este masculinul, adjectivul preluînd forma de plural a acestuia. Exemplu:

... **tata** *și mama erau* **duși** în tîrg
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 44)

* * *

Substantivul (și substitutele sale) posibil în structura unui predicat nominal pune puține probleme de acord cu numele subiect. Astfel, acordul în gen se realizează numai acolo unde limba dispune de cuvinte sau forme specializate pentru un gen sau altul (compară **el** *este* **student** cu **ea** *este* **studentă**), în restul cazurilor nerealizîndu-se (compară **el** *este* **medic** cu **ea** *este* **medic**). În ceea ce privește numărul, substantivul nume predicativ preia automat numărul substantivului subiect (vezi exemplele date imediat mai sus), abaterile urmărind efecte stilistice:

Lumea *e jale și* **nădejdi**,
E **flori** crescute peste țintirim
(M. Beniuc, după V. Șerban, *op. cit.*, p. 141)

Numele predicativ substantival se acordă de obicei și în caz cu subiectul: **omul** *este* **o vietate** (pentru excepții, vezi § 27 și § 33).

* * *

Acordul după înțeles (numit și *după conținut*) este un fel de greșeală de acord (care *nu supără* pe vorbitorul de limbă română) vizînd categoria gramaticală a numărului. Acordul după înțeles — arată I. Iordan, LRC, p. 537 — este posibil numai dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv nedeterminat de atribut cu formă de plural, la care *înțelesul de plural* impune pluralul la elementele predicatului. Exemplu :

O samă *se călăraseră* pe zidul de împrejmuire al mănăstirii
(M. Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 110)

În *Gram. Acad.* se spune că acordul după înțeles ar putea să existe și atunci cînd subiectul este exprimat printr-un pronume nehotărît de tipul *cineva, fiecare, unul* etc., în exemple ca următorul :

Dacă **veniți cineva** pe la mine, să nu spuneți ... ce v-am destănuit.
(E. Gîrleanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 111)

În acest exemplu, însă, credem că nu se poate vorbi de acord după înțeles pentru simplul motiv că pronumele nehotărît subiect *cineva* nu are înțeles de plural și prin urmare nu poate justifica forma de plural a verbului predicat *veniți*. După părerea noastră, propoziția *dacă veniți cineva pe la mine* este construită pur și simplu greșit, cu un dezacord care supără pe vorbitorul de limbă română.

* * *

Acordul prin atracție (numit și *după topică*) reprezintă de asemenea un fel de greșeală de acord care *nu deranjează*. Prin acest tip de acord — care vizează categoriile gramaticale de persoană, număr și gen — se înțelege de obicei acordarea diverselor elemente din structura predicatului nu cu partea de vorbire subiect, ci cu partea de vorbire mai apropiată de predicat, indiferent de funcția ei sintactică.

În ceea ce privește persoana, despre acord prin atracție se vorbește în propozițiile cu predicat nominal în care subiectul este un substantiv sau un pronume demonstrativ, iar numele predicativ — un pronume personal sau de politețe

de persoanele I sau a II-a: **omul** *cu care ai vrut să vorbiți sînt* **eu** (*ești* **tu** etc.); **acela** *sînt* **eu** (*ești* **tu** etc.). Explicația acestui *dezacord* care, de fapt, poate fi considerat normă (nu se poate spune **omul** *cu care ai vrut să vorbiți* **este** *eu* !) o vedem în absolutizarea unei topici subiective. Construcția inițială, cu topică obiectivă, va fi fost **eu** *sînt* (**tu** *ești* etc.) **omul** *cu care ai vrut să vorbiți* sau **eu** *sînt* (**tu** *ești* etc.) **acela**, în care verbul copulativ se acorda în mod normal în persoană cu numele subiect. La un moment dat, cu intenții expresive, în locul topicii obiective (punct de plecare, subiectul; punct de sosire, numele predicativ), s-a folosit topica subiectivă, în care punctul de plecare îl constituie numele predicativ și punctul de sosire — subiectul (vezi și § 16, unde ne-am referit la subiectul și predicatul psihologic). Prin generalizarea acestei topici, s-a reorganizat însăși gîndirea, astfel încît se admite că în noua formă subiectul a ajuns să fie substantivul sau demonstrativul (deși acestea nu impun verbului copulativ acordul în persoană), iar numele predicativ — pronumele personal sau de politețe de persoana I sau a II-a, cu care se acordă verbul copulativ în persoană. (Precizăm, însă, că pentru construcțiile avute în vedere nu ni se pare improprie nici ideea acceptării topicii subiective, în care subiectul ocupă ultimul loc din propoziție, dar impune persona verbului copulativ)[131].

Acordul prin atracție vizează și categoria gramaticală a numărului. Este vorba, pe de o parte, de propozițiile cu

[131] În legătură cu categoria gramaticală a persoanei menționăm și construcțiile în care am putea vorbi de *acordul la distanță*. Este vorba de verbe predicat sau din structura predicatului care aparțin unor propoziții atributive explicative (vezi §38) introduse prin pronume relative și determinînd pronume personale ori de politețe de persoana I sau a II-a. În astfel de situații, verbul predicat sau din structura predicatului nu se acordă în persoană cu pronumele relativ subiect, ci cu pronumele personal aflat înaintea acestuia (de unde și termenul de *acord* **la distanță**). Exemple:

> D-voastră veniți la mine acasă, **la mine**, *care* **mi-ați sacrificat** cariera..., d-voastră veniți la mine acasă să mă numiți pe față trădător.
>
> (I. L. Caragiale, *op. cit.*, p. 122)

> De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste,
> **Voi**, *ce* din munca voastră abia **puteți** trăi ?
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 48)

subiect multiplu în care elementele predicatului nu apar la plural — cum cere regula acordului gramatical — ci la singular, acordîndu-se, doar, cu elementul subiectului cel mai apropiat de predicat. Exemplu :

Era odată **un moșneag** *și-o babă* ...
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 285)

Pe de altă parte, aici interezează și propozițiile cu subiectul exprimat printr-un substantiv colectiv la singular sau pronume nehotărît de asemenea la singular (de tipul *unul, fiecare, cineva* etc.) determinat de un atribut substantival sau pronominal cu formă de plural. În aceste propoziții, dacă elementele predicatului apar la plural, acest lucru se explică prin acordarea lor greșită cu atributul cu formă de plural. Exemple :

Un roi **de albine se învîrteau** în zbor
(I. Creangă, după I. Iordan, LRC, p. 573)

În săbii să ne lovim,
Unul **din noi să murim**
(A. Pann, după *Gram. Acad.*, II, p. 111)

În cazuri rare, acordul prin atracție vizează și genul. Este vorba de propozițiile cu subiect multiplu conținînd elemente de genuri diferite (masculin și feminin), la care numele predicativ are formă de feminin plural cerută de elementul subiectului mai apropiat de predicat (și nu forma de masculin plural cerută, normal, de masculinul din subiectul multiplu) : *pomii și* **florile** *sînt* **veștejite** (după I. Iordan, LRC, p. 585).

§ **37.** *Funcția sintactică de atribut* este o funcție secundară care se subordonează unui regent de tip nominal, la care indică o anumită caracteristică. Această funcție sintactică poate fi realizată la nivelul propoziției, cînd este numită *atribut*, sau la nivelul frazei, cînd se concretizează fie în *propoziția atributivă*, fie în *substitutul de propoziție atributivă*.

* * *

Atributul, ca parte de propoziție secundară subordonată unui regent de tip nominal (substantiv sau substitut al acestuia),

exprimă cele mai variate caracteristici ale regentului: locul (exemplu, **pădurea de acolo** *este de mesteceni*), timpul (exemplu, **discuția actuală** *este interesantă*), modul (exemplu, **jocul rapid** *derutează adversarul*), cantitatea (exemplu, **vorba multă**, *sărăcia omului*), scopul (exemplu, **pregătirea pentru examen** *obosește*), mijlocul (exemplu, **deplasarea cu mașina** *se face repede*), asocierea (exemplu, **întîlnirea cu prietenii** *e agreabilă*), apartenența (exemplu, *vîntul a rupt* **o creangă de copac**), agentul (exemplu, **activitatea studențească** *este lăudabilă*), pacientul[135] (exemplu, **examinarea studenților** *poate produce satisfacție*), materia (exemplu, **obiectele de metal** *sînt rezistente*) etc. [pentru amănunte în acest sens, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 120, 121—124, 125—127, 132—135 ș.a.]. Caracteristica indicată prin atribut este, prin execelență, un rezultat al legăturilor semantice dintre determinant—determinat, fapt ce se probează și prin aceea că o singură caracteristică permite realizări diferite din punct de vedere formal. Locul, de exemplu, se indică nu numai prin adjectiv de proveniență adverbială (*pădurea* **de acolo**), ci și prin adjectiv provenit dintr-un participiu (*pădurea* **îndepărtată**) sau printr-un substantiv în acuzativ (*pădurea* **din zare**); agentul poate rezulta dintr-un atribut adjectival (*activitatea* **studențească**), dintr-un atribut substantival genitival (*activitatea* **studenților**) sau dintr-un atribut exprimat printr-un substantiv în acuzativ (*activitatea* **de student**) ș.a.m.d. Întrucît caracteristica exprimată prin atribut — reprezentînd conținutul acestei părți de propoziție — vizează domeniul semanticii și, eventual, al stilisticii, în continuare ne vom opri nu asupra acestui lucru, ci asupra aspectelor gramaticale ale atributului. Unul dintre aspectele atributului care interesează în gramatică îl constituie partea de vorbire prin care se exprimă. De obicei (vezi I. Iordan,

---

[135] Într-un context de tipul **acordarea unor** *largi* **libertăți** *tuturor păturilor populației*, în care atributul în genitiv corespunde unui complement direct, Mioara Avram vorbește de „un atribut obiectiv «direct»" (*O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, LR, XVI, 1965, nr. 4, p. 421). D. D. Drașoveanu (*Un atribut acuzatival*, CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 79—81) face distincție între „un atribut obiectiv-direct" (p. 80) din contexte ca *invidia* **pe Ion**, unde *pe* este morfem iar atributul este acuzatival, și atributul „obiect indirect" (p. 80) din contexte ca *invidia* **pe succesele**, unde *pe* este prepoziție iar atributul este prepozițional.

LRC, p. 591; *Gram. Acad.*, II, p. 114) se spune că atributul se concretizează într-un adjectiv, substantiv, pronume, numeral, verb sau adverb; unii specialiști (V. Șerban, *op. cit.*, p. 148) adăugă la aceste părți de vorbire și interjecția. În ceea ce ne privește, considerăm că unele dintre aceste părți de vorbire, atunci cînd îndeplinesc funcția sintactică de atribut, nu (mai) au valoarea „inițială", ci au căpătat „altă valoare". Astfel, pronumele poate îndeplini funcția sintactică de atribut și cu valoare de pronume (cînd nu se acordă cu determinatul în una sau mai multe din categoriile gramaticale comune), dar și cu valoare de adjectiv pronominal (cînd se acordă cu determinantul în categoriile gramaticale comune). La fel cu pronumele se comportă numeralul care, îndeplinind funcția sintactică de atribut, poate fi întrebuințat sau substantival (cînd substituie un nume și nu se acordă total sau parțial cu regentul), sau adjectival (cînd nu mai substituie numele și se acordă cu regentul în categoriile gramaticale comune). În legătură cu verbul, se spune că pot fi atribute formele de infinitiv, gerunziu, participiu și supin. Acordînd, însă, dreptul la funcție predicativă infinitivului și gerunziului (vezi GEM, p. 275 ș.u. și 288 ș.u.), urmează că acestea nu sînt atribute la nivelul propoziției, adică părți de propoziție, ci la nivelul frazei, adică propoziții atributive. Cît privește participiul și supinul, acestea, cînd au funcția de atribut, și-au pierdut valoarea verbală, devenind adjective sau substantive (vezi GEM, p. 301 ș.u. și 307 ș.u.). În același sens cu verbele credem că pot fi privite și adverbele și interjecțiile, care, îndeplinind funcția sintactică de atribut, și-au pierdut calitatea inițială, devenind adjective (vezi GEM, p. 95).

Admițînd cele spuse aici, înseamnă că — din punctul de vedere al părții de vorbire prin care se exprimă — atributul poate fi împărțit în doar două clase: *atributul adjectival*, exprimat prin adjectiv sau prin orice parte de vorbire cu valoare de adjectiv; *atributul substantival*, exprimat prin substantiv sau printr-un echivalent al acestuia.

* * *

Atributul adjectival se exprimă printr-un adjectiv propriu-zis sau provenit dintr-o altă parte de vorbire și poate fi

simplu sau perifrastic. În felul acesta considerăm drept adjectival și atributul exprimat prin *dimpotrivă, dinăuntru, anevoie, așa, bine* etc., întrucît determinînd un substantiv, cuvintele de acest fel și-au schimbat valoarea morfologică, devenind adjective (de proveniență adverbială). Exemplu :

> Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
> Către *țărmul* dimpotrivă se întind, se prelungesc
>
> (Gr. Alexandrescu, *Opere*, I, București, 1957, p. 71)

Tot adjectiv cu funcție de atribut considerăm că reprezintă și cuvîntul *halal* cînd determină un substantiv, în contexte ca halal *oameni* (V. Șerban, *op. cit.*, p. 196—197, apreciază că în astfel de construcții „interjecția *halal* s-a apropiat foarte mult de adjectivele invariabile").

Îndeplinind funcția sintactică de atribut, adjectivele se acordă cu regentul în categoriile gramaticale comune (gen, număr și caz), fie prin mărci explicite (*vestón* bun-**ø**, *haină* bun-**ă**), fie prin mărci implicite (*vestón* **gri**, *haină* **gri**). Atributul adjectival are, în general, topică liberă, putînd urma sau preceda determinatul. Urmind determinatului — indiferent de faptul că acesta este sau nu articulat — adjectivul atribut este nearticulat. Exemplu :

> Era un *vis* mist rios
> Și blînd din cale-afară
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 141)

Uneori, în poezie mai ales, adjectivul atribut urmind regentului poate fi însoțit — din motive prosodice — de articolul adjectival. Exemplu :

> Uitarea le închide-n scrin
> Cu *mîna* ei **cea rece**
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 140)

Adjectivul atribut poate fi nearticulat și cînd precede regentul, dacă acesta este nearticulat sau articulat nehotărît. Exemplu :

> Calu-i alb, *un* bun *tovarăș*,
> Înșeuat așteapt-afară
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 78)

Dacă, însă, substantivul regent ar fi trebuit să fie articulat cu articolul hotărît, atunci atributul adjectival ce precede regentul primește el articolul hotărît, substantivul rămînînd nearticulat. Exemplu :

Dulce îmi veneai în umbra
Tăinuitului *boschet*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 86)

* * *

Adjectivele pronominale (de întărire, demonstrative, posesive, nehotărîte, interogative și relative) îndeplinesc întotdeauna funcția sintactică de atribut. De obicei, atributul adjectival pronominal are topică liberă, putînd preceda sau urma determinatul. Aceasta este de exemplu situația adjectivului pronominal de întărire cu funcție de atribut :

S-ar pricepe pe *el* **însuși** acel demon ... s-ar renaște
(M Eminescu, *op. cit.*, p. 122)

Și cea dintîi școlăriță a fost **însăși** *Smărăndița* popii
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 10)

Uneori, însă, în funcție de topică — înainte sau după regent — atributul exprimat prin adjectivul pronominal poate avea anumite particularități Astfel, adjectivul pronominal demonstrativ apare fără *-a* cînd precede regentul și cu *-a* cînd urmează regentului. Exemple :

După vremuri mulți veniră, începînd cu **acel** *oaspe*
Ce din vechi se povestește, cu Dariu a lui Istaspe
(M. Eminescu, *op. cit.*,p. 114)

Punctu-**acela** de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpînul fără margini peste merginile lumii...
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 100)

Atributul exprimat prin adjectivul pronominal posesiv are și el topică liberă. Cînd — în topica subiectivă — precede determinatul, adjectivul pronominal posesiv este însoțit de articolul posesiv genitival. Exemplu :

Deși știu c-a mea *liră* d-a surda o să bată
În preajma minții voastre de patimi îmbătată
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 16)

Adjectivul pronominal posesiv cu funcție de atribut este însoțit de articolul posesiv genitival și cînd urmează determinatului — acesta fiind topica obiectivă — dacă : substantivul determinat este propriu, masculin (**Cătălin al nostru** *este inginer*) ; substantivul determinat este comun, dar nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît (*s-a întîlnit cu* **un prieten al meu**) ; substantivul determinat este articulat hotărît, dar este separat de atribut printr-o intercalare (**prietenul** *acela* **al meu** *este om bun*).

Adjectivul pronominal posesiv cu funcție de atribut urmînd regentului nu primește articolul posesiv-genitival dacă : regentul este un substantiv propriu feminin (**Mihaela noastră** *dansează*) ; regentul este un substantiv comun articulat hotărît căruia atributul îi urmează imediat (**prietenul meu** *este aici*).

Îndeplinînd funcția sintactică de atribut, adjectivele pronominale nehotărîte au — unele (de tipul *vreun*, *alde*, *fiece* etc.) topică fixă, precedînd obligatoriu regentul (exemplu, *ai văzu* **vreun lup** *adevărat ?*), iar altele au topică liberă, putînd preceda (exemplu, *a parcurs o* **oarecare distanță**) sau urma regentul (exemplu, *a parcurs* **o distanțo oarecare**).

Adjectivul pronominal interogativ cu funcție de atribut — rar folosit în limba română — precede întotdeauna determinatul : **ce distanță** *ați străbătut ?*

Dacă admitem valoarea de adjectiv a relativelor (vezi GEM, p. 154), atunci adjectivele pronominale relative îndeplinesc funcția sintactică de atribut în condiții deosebite față de toate celelalte adjective pronominale sau nepronominale. Ne referim la faptul că la orice fel de atribut adjectival, atît atributul, cît și regentul acestuia aparțin aceleiași propoziții (vezi exemplele de mai sus). La atributul exprimat prin adjectivul pronominal relativ, însă, determinatul face parte din altă propoziție decît atributul, și anume, determinatul face parte din propoziția regentă a propoziției subordonate introduse prin adjectivul pronominal relativ. Așadar, despre un atribut exprimat prin adjectiv pronominal relativ am putea vorbi numai „în frază", nu și în propoziție.

Aceasta pentru că, dacă împărțim fraza în propoziții, atunci în cadrul propoziției pe care o introduce, relativul nu mai are valoare de adjectiv și funcție de atribut (pentru că în această propoziție nu există un determinat), ci are valoare de pronume și funcție sintactică corespunzătoare cazului în care se află. Exemplu :

Nu e nimic și totuși e
O sete **care-l** *soarbe*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

Aici putem vorbi de un atribut al substantivului *sete* exprimat prin adjectivul pronominal relativ *care* numai dacă nu avem în vedere că în aceste versuri există trei propoziții (*nu e nimic* ; *totuși e o sete* ; *care-l soarbe*). Dacă, însă, ținem cont de aceste propoziții, atunci *care* (din propoziția *care-l soarbe*) nu mai poate fi considerat adjectiv pronominal relativ cu funcție de atribut, pentru că în această propoziție nu există un regent nominal determinat de *care*. În propoziția din care face parte, *care* are valoare de pronume relativ și, fiind în nominativ, are funcție sintactică de subiect.

* * *

La fel cu adjectivele pronominale, și adjectivele numerale îndeplinesc întotdeuna funcția sintactică de atribut. Adjectivele numerale care pot avea funcția sintactică de atribut sînt : adjectivele numerale cardinale, care au topică fixă, precedînd regentul (exemplu, **doi prieteni** *se plimbă*) ; adjectivele numerale ordinale, care au topică liberă, putînd preceda (exemplu, **al doilea student** *îmi este necunoscut*) sau urma regentul (exemplu, *prietenul meu termină* **anul al doilea**) ; adjectivele numerale multiplicative, care au de asemenea topică liberă față de regent (exemplu, *a depus un* **întreit efort**, dar și *a depus un* **efort întreit**) ; adjectivele numerale distributive, care au topică fixă, precedînd determinatul (exemplu, *toate merele sînt tăiate în* **cîte două bucăți**) ; adjectivele numerale colective, care au și ele topică fixă, precedînd regentul (exemplu, **amîndoi tinerii** *sînt veseli*).

* * *

Atributul substantival se exprimă printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume

sau numeral întrebuințat substantival). După cazul în care se află substantivul, pronumele sau numeralul întrebuințat substantival cu funcție de atribut, atributul substantival se clasifică în *atribut substantival în genitiv*, *atribut substantival în dativ* și *atribut substantival în acuzativ* (pentru ceea ce în unele lucrări este numit atribut substantival în nominativ, vezi *apoziția*).

Atributul substantival în genitiv (numit și atribut genitival) se exprimă prin genitivul substantivelor, al pronumelor (personale, de politețe, posesive, demonstrative, nehotărîte, interogative și relative) și al numeralelor întrebuințate substantival (cardinale și ordinale). Notăm că atributul genitival exprimat prin numeral apare rar și este precedat de articolul adjectival : **lucrările celor doi** *sînt asemănătoare* ; **atenția celui de-al doilea** *este difuză* etc.

Tot rar este și atributul genitival exprimat prin pronume relativ, care se întîlnește în contexte ca următorul :

> Moștenitori a drepturilor pentru **păstrarea cărora** părinții noștri au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimentul datoriței...
>
> (N. Bălcescu, *Opere alese*, București, II, 1960, p. 17)

Cît privește atributul genitival exprimat prin pronumele interogativ, acesta poate apărea în construcții mai mult sau mai puțin căutate : **dreptatea căruia** *dintre noi nu a fost respectată ?* La atributul genitival concretizat într-un pronume posesiv, menționăm necesitatea prezenței articolului posesiv genitival în genitiv : **lupta (contra) alor noștri** *nu a încetat încă.*

Celelalte părți de vorbire cu funcție de atribut genitival (substantivul, pronumele personal, de politețe, demonstrativ și nehotărît) nu pun probleme deosebite : *aceasta este* **cartea prietenului** *meu* : **părerea lui (dumneavoastră** etc.) *este luată în seamă* : **prietenia unuia (aceluia** etc.) *îl avantajează.*

Atributul genitival are în general topică liberă, putînd urma sau preceda determinatul. Dacă determinatul este un substantiv articulat cu articolul hotărît, atunci atributul genitival imediat următor — cu excepția celui exprimat prin pronume posesiv — apare fără articolul posesiv genitival.

Exemplu :

Lacul **codrilor** albastru
Nuferi galbeni îl încarcă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 59)

Dacă între atributul genitival şi regentul său apar diverse intercalări, atunci atributul genitival este precedat de articolul posesiv-genitival. Exemplu :

Aşezînd genunchi şi mînă cînd pe-un colţ cînd pe alt colţ,
Au ajuns să rupă *gratii* ruginite-**a unei bolţi**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

Atributul genitival mai poate fi precedat de articolul posesiv genitival şi: cînd substantivul determinat, articulat hotărît, este urmat de un şir de atribute genitivale, în care situaţie articolul posesiv genitival apare de la al doilea atribut genitival înainte; cînd substantivul determinat este nearticulat sau este articulat nehotărît; cînd atributul genitival precede regentul. Exemple :

Noaptea **stelelor, a lunei, a oglinzilor** de rîu
Nu-i ca noaptea cea mocnită şi pustie din sicriu
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 61)

S-acel *rege*-**al poeziei**, vecinic tînăr şi ferice,
Ce din frunze îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 24)

Se pare că furtuna ridică **al ei** *glas*,
Că vîntul trece-n spaimă pe-**al mărilor** *talaz*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 70)

O situaţie particulară la atributul genitival apare în vorbirea populară şi familiară la substantivele indicînd grade de rudenie (*mamă*, *tată*, *frate* etc.) atunci cînd, îndeplinind funcţia sintactică de atribut în genitiv, sînt urmate imediat de un adjectiv posesiv. Exemplu :

Sări în *braţele* **mă-sei**...
(Delavrancea, după V. Şerban, *op. cit.*, p. 166)

Strict formal, *mă-sei* ar trebui considerat ca reprezentînd două atribute, unul substantival genitival *mă-* şi altul ad-

jectival pronominal *-sei*. Acest mod de analiză, însă, prezintă anumite inconveniente. Astfel, din punct de vedere gramatical, la substantivul *mă-*, dacă facem structura morfologică, găsim că *-ă* este desinență pentru nominativ-acuzativ și nu pentru genitiv-dativ (vezi GEM, p. 43—44), iar adjectivul pronominal posesiv *sa* nu are în oricare altă situație decît aici forma flexionară *-sei* (vezi GEM, p. 139). Din punct de vedere semantic, substantivul *mă-* (fără a mai vorbi de radicalul *m-*) neînsoțit de adjectivul pronominal *-sei* nu este capabil să indice noțiunea de *mamă*, ceea ce înseamnă că îmbinarea de cuvinte liberă *sări în brațele mă* nu poate transmite comunicarea dorită de vorbitor. Așa stînd lucrurile, sîntem de părere că cele două cuvinte, adică *mă-* și *-sei*, reprezintă — în vorbirea populară și familiară și de aici în stilul beletristic — o singură unitate lexico-gramaticală. Acest fapt poate fi susținut și prin modificarea formală a adjectivului posesiv pentru indicarea genitivului (forma *-sei* conține articolul hotărît enclitic *-i* și desinența *-e-* care ar fi trebuit să apară în genitivul inițial al substantivului *mam-*e-i). De aceea, așa cum a arătat I. Iordan (LRC, p. 604, nota 4) și *Gram. Acad.* (II, p. 121), în analiza sintactică substantivele ce arată grade de rudenie în genitiv însoțite de adjectivele pronominale posesive, dacă determină un regent de tip nominal și apar în forme flexionare ca cea analizată mai sus (*mă-sei*, *tat-su* etc.), trebuie considerate ca reprezentînd un singur atribut substantival genitival.

O altă situație particulară a atributului genitival o constituie aceea în care substantivul sau substitutul său în genitiv cu funcție de atribut este precedat — datorită elipsei — de prepoziția *de*, *din* sau *dintre* care în mod obișnuit se construiesc cu acuzativul partitiv : *aceastea sînt* **teze dintre** [acelea] **ale studenților (lor, celor douăzeci** etc.).

Cauzate de elipsă sînt și construcțiile în care atributul genitival însoțit de articolul posesiv genitival este precedat de prepoziția comparativă *ca*, la care cazul obișnuit este de asemenea acuzativul : *acestea sînt* **teze ca** [acelea] **ale studenților (lor, celor douăzeci)**.

Adăugăm că uneori atributul genitival poate fi precedat și de una din prepozițiile care în mod normal cer genitivul (*contra*, *asupra*, *împotriva* etc.) : **atitudinea contra agresiunii** *onorează*.

* * *

Atributul substantival în dativ (numit și datival) se poate exprima doar prin substantive ori prin pronumele personale sau reflexive în dativ, formele neaccentuate.

Substantivul cu funcție de atribut în dativ se întîlnește relativ rar în limba română. În epoca veche, regentele atributului în dativ erau mai ales substantive nearticulate ce indicau funcții sociale (*mitropolit, domn, voievod, stăpîn* etc.):

...Petru Moghila, fecioru de domnu de Muldova, *arhiepiscopu* și *mitropolitu* **Chievului**

(Varlaam, *Cazania*, București, 1943, p. 5—6)

În limba vorbită cu aspect popular și familiar — și de aici și în literatura artistică — regentul unui atribut în dativ este de obicei un substantiv nearticulat ce indică grade de rudenie :

Acesta-i vestitul Ochilă... *nepot* de soră lui **Pîndilă**

(I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 124)

În limba literară modernă se dezvoltă un nou tip de atribut în dativ[136]. Este vorba de atributul în dativ care determină un substantiv — de obicei articulat hotărît — de proveniență verbală (de tipul *acordarea, înapoierea, transmiterea, transformarea, împărțirea, intentarea* etc.), cu condiția ca între atributul în dativ și regentul său să apară diverse intercalări: **acordarea** *unui spațiu exagerat* **problemei** *divorțului* ; **înapoierea** *bogățiilor țării* **poporului** ; **transmiterea** *lor* **posterității** etc. (exemplele sînt de la Mioara Avram, *art. cit.*, p. 422—423).

Dacă atributul substantival în dativ se folosește destul de rar și mai ales în anumite stiluri, atributul pronominal în dativ este frecvent în toate stilurile limbii. Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal și reflexiv cunoscute sub numele de dativ posesiv funcționează ca atribut în două tipuri de construcții[137].

---

[136] Vezi Mioara Avram, articolul citat în nota 135, p. 415—428.

[137] Vezi Finuța Asan, *Atributul pronominal în dativ*, SG, II, p. 132 ș.u. Flora Șuteu, *Atribut pronominal sau complement indirect ?*, LR, XI, 1962, nr. 3, p. 267—276, se pare că nu recunoaște funcția de atribut a unor forme neaccentuate de dativ ale pronumelui personal și reflexiv.

a. Ca determinante ale unui substantiv de obicei articulat hotărît, dar și nearticulat, cînd formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv urmează imediat regentului, împreună cu care, în pronunțare, formează un singur corp fonetic (dacă substantivul determinat la singular este masculin sau neutru, atunci — din cauza dificultăților de pronunțare — articolul hotărît nu se mai exprimă : *În* **mausoleu-ți** *mîndru*..., M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57). Acest tip de construcție — utilizat mai ales în literatura artistică — este astăzi ușor desuetă. Exemplu (vezi și GEM, p. 123—124) :

> Și cînd gîndesc la *viața*-**mi**, îmi pare că ea cură
> Încet repovestită de o străină gură
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

Uneori, cînd regentul este precedat de un atribut adjectival articulat hotărît, dativul posesiv face corp fonetic comun în pronunțare cu adjectivul atribut, nu cu substantivul regent. Exemplu :

> *Blîndu*-**i sunet** se împarte
> Peste văi împrăștiet
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 81)

b. Cel de-al doilea tip de construcție cu atribut pronominal în dativ nu mai are tentă arhaică. Aici formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv dau impresia — la prima vedere — că funcționează în calitate de complemente indirecte pe lîngă un verb ; în realitate, însă — la identificarea relațiilor dintre cuvinte cu respectarea intenției vorbitorului — se observă că dativul neaccentuat al pronumelui personal sau reflexiv îndeplinește funcția de atribut pe lîngă un substantiv. Exemplu :

> Cine-i acel ce-**mi** spune povestea pe de rost
> De-**mi** *ține* la el **urechea** — și rîd de cîte-ascult
> Ca de dureri străine ?
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

* * *

Atributul substantival în acuzativ (numit uneori și acuzatival[138]) se exprimă prin substantive, pronume sau numerale precedate de o prepoziție care cere cazul acuzativ. Lăsînd la o parte substantivele, pentru că la acestea funcția de atribut în acuzativ cu prepoziție este normală (exemplu, *a cumpărat o* carte de poezii), notăm că nu toate pronumele existente în limba română pot funcționa în mod evident ca atribute în acuzativ, în această privință existînd rețineri la pronumele relativ, interogativ și nehotărît. Despre un atribut exprimat prin pronume relativ în acuzativ cu prepoziție se poate vorbi numai „în frază" (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, vezi discuția de la atributul exprimat prin adjectivul pronominal relativ) : *acesta este* omul pe care-*l caut*. Tot numai „în frază" poate îndeplini funcția de atribut și pronumele interogativ, atunci cînd introduce o interogativă indirectă: *la* întrebarea de ce *a venit aici, răspunsul e dificil*. Atributul exprimat prin pronume nehotărît în acuzativ cu prepoziție poate apărea în propoziție, în construcții de tipul : *cînd veneam la ore,* întîlnirea cu cineva (unul etc.) *m-a făcut să înțîrzii* (în contextul eminescian... *un secol* de nimic, invocat de I. Iordan, LRC, p. 619, pentru atributul pronominal nehotărît în acuzativ, credem că *de nimic* reprezintă o perifrază adjectivală). Celelalte pronume (adică pronumele personale și reflexive — numai formele accentuate —, pronumele de politețe, pronumele posesive și cele demonstrative) îndeplinesc în mod normal funcția de atribut în acuzativ cu prepoziție : *aceștia sînt* oameni ca mine ; lumea în sine *rămîne necunoscută*; scrisoarea de la domnia sa *este interesantă*; țară ca a noastră *nu mai este alta* ; *el are un* prieten din aceia *adevărați*.

---

[138] În unele lucrări găsim și termenul de atribut prepozițional (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 124, precum și aici, supra, nota 135), care s-ar putea justifica prin prezența unei prepoziții în fața substantivului cu funcție de atribut. Cum, însă, prepoziția poate preceda un substantiv (sau echivalent al acestuia) nu numai în acuzativ (de exemplu, *masă* de brad), ci și în genitiv (de exemplu, *lupta* contra inerției) și poate chiar și în dativ (de exemplu, *victoria* mulțumită lui), urmează că termenul atribut prepozițional este neconvenabil, pentru că nu permite diferențierea atributelor substantivale după caz.

Cît privește numeralele întrebuințate substantival, acestea apar destul de rar cu funcția de atribut în acuzativ cu prepoziție, putîndu-se menționa aici numeralele cardinale (exemplu, *el aparține unui* **colectiv de cinsprezece**), numeralele ordinale (exemplu, **întrevederea cu primul** *a fost mai interesantă decît* **întrevederea cu al doilea**), numeralele distributive (exemplu, *soldații merg în* **rînduri de cîte patru**) și numeralele colective (exemplu, **discuția cu amîndoi** *va clarifica problema*).

În legătură cu atributul în acuzativ cu prepoziție considerăm necesare unele comentarii privitoare la construcțiile de tipul celor de mai jos, pe care în diverse lucrări le găsim la atributul substantival genitival:

> ...d. Cristofor, fost birtaș, acum *proprietar* **a trei moșii**, mestecă cîteva cărți.
>
> (Delavrancea, după V. Șerban, *op. cit.*, p. 16)

> *Luările de poziție...* **a numeroase personalități...** reflectă faptul că ideile coexistenței pașnice... cîștigă teren.
>
> (Scînteia, după *Gram. Acad.*, II, p. 121)

După părerea noastră, construcțiile avute aici în vedere (*a*+*adjectiv numeral cardinal sau adjectiv propriu-zis cu sens cantitativ*+*substantiv*, totul determinînd un substantiv) nu trebuie discutate la atributul în genitiv, ci la atributul în acuzativ. Aceasta pentru că despre „o valoare de genitiv" (*Gram. Acad.*, II, p. 121; V. Șerban, *op. cit.*, p. 166) a construcțiilor respective se poate vorbi numai dacă, punînd semnul egalității între genitiv și posesie, transformăm — neglijînd diferențele ce apar astfel — construcția dată într-o alta în care acuzativul substantivului precedat de *a* devine un genitiv: *proprietar* **a trei moșii** > *proprietar* **al moșiilor în număr de trei** sau *proprietarul* **celor trei moșii**; *luările de poziție* **a numeroase personalități** > *luările de poziție* **ale numeroaselor personalități** sau *luările de poziție* **ale personalităților numeroase**. Analizînd construcțiile create de noi (care conțin genitive), însă, construcțiile date (în care nu există genitive) rămîn practic neanalizate.

În exemplele date (*a trei moșii*; *a numeroase personalități*) cazul substantivului nu poate rezulta din desinență, întrucît la pluralul tuturor substantivelor o singură desinență apare

la toate cazurile. De aceea apelăm la exemple, similare, în care substantivul precedat de adjectiv numeral sau adjectiv cantitativ și de *a* să fie articulat hotărît: *domnu* **a toată** *țara Moldovei* (Varlaam, *op. cit.*, p. 3). Exemplele de acest fel exclud posibilitatea genitivului la substantiv, întrucît articolul hotărît enclitic feminin *-a* este specializat pentru forma cazuală de nominativ-acuzativ singular (la genitiv-dativul singular fiind *-i*). Așa stînd lucrurile, înseamnă că *a* care precede substantivul și adjectivul numeral sau propriu-zis cantitativ este prepoziție (nu articol posesiv-genitival) și, ca urmare, substantivul cu forma cazuală de nominativ-acuzativ este în acuzativ cu prepoziție.

* * *

O altă construcție care necesită anumite precizări este aceea în care atributul este exprimat printr-un posesiv neînsoțit de articolul posesiv genitival și precedat de una din prepozițiile care în regulă generală cer genitivul (*din fața, din spatele, de deasupra* etc.): **cartea din fața mea** *este interesantă*. Cu toate că de obicei o prepoziție ca *din fața* cere genitivul, totuși, posesivul *mea* (sau oricare alt posesiv) precedat de această prepoziție este în acuzativ. Explicația acestei „abateri" o găsim în valoarea de adjectiv a posesivului în faza „inițială", în care substantivul și prepoziția care îl preceda reprezentau o îmbinare liberă de cuvinte, adică nu se constituiseră încă în îmbinarea fixă care astăzi este perifraza prepozițională *din fața*. În această fază „inițială", adjectivul posesiv se acorda cu regentul său *fața* nu numai în gen și număr, ci și în caz, fiind, cu alte cuvinte, la acuzativ. După ce îmbinarea *din fața* (și toate cele similare ei) au fost simțite de vorbitorii limbii române ca o perifrază prepozițională, posesivul și-a schimbat funcția sintactică (nu mai reprezenta un atribut adjectival pe lîngă substantivul *fața*, ci împreună cu prepoziția *din fața* îndeplinește funcția cerută de regent: **carțea din fața mea**, **pleacă din fața mea** etc.), dar și-a păstrat forma cazuală de acuzativ. Că posesivul din această construcție se află în acuzativ și nu în genitiv rezultă și din aspectul lui formal, în sensul că are forma *mea* posibilă la acuzativ și nu forma *mele* posibilă la genitiv (pentru formele cauzale ale posesivelor, vezi GEM, p. 139).

* * *

Mulțimea atributelor din limba română poate fi clasificată din diverse puncte de vedere. Un criteriu de clasificare a atributelor îl constituie existența sau inexistența unei pauze — însoțită și de modificarea intonației — între atribut și regent (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 138—139), în funcție de care atributele pot fi *neizolate*, dacă nu sînt separate prin pauză (însoțită de modificarea intonației) de regent, sau *izolate*, dacă sînt separate prin pauză (însoțită de modificarea intonației) de regent.

Atributele neizolate au cea mai mare frecvență în limba română, putîndu-se exprima prin orice parte de vorbire și determinînd substantive comune sau proprii ori echivalente ale acestora. Fără a putea vorbi de reguli stricte în acest sens, totuși se poate spune că atunci cînd regentul este un substantiv propriu, atributul este neizolat dacă este exprimat printr-un adjectiv articulat hotărît care precede regentul sau dacă adjectivul urmînd regentului este legat de acesta prin articolul adjectival. Exemple:

Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice,
. . . . . .
Ce cu basmul povestește — veselul *Alecsandri*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 24)

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere
. . . . . .
Prale, firea cea întoarsă, *Daniil* cel trist și mic
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 23)

Cînd regentul este un substantiv comun sau un substitut al acestuia, atributul — adjectival sau substantival, precedînd sau urmînd regentul — este de obicei neizolat. Exemplu:

Mureșan scutură lanțul cu-a lui *voce* ruginită
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 24)

Atributele izolate apar mai rar și se exprimă de obicei prin adjective calificative, numai cînd acestea au ca regent un nume propriu căruia îi urmează imediat, cînd regentul este un pronume (mai ales personal) sau cînd regentul este un substantiv comun, dar adjectivul atribut care îi urmează are o determinare de tip completiv. Exemple:

Și ca *Byron*, **treaz** de vîntul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge-Alexandrescu sînta candel-a sperării
(M. Eminescū, *op. cit.*, p. 23)

Ea, **îmbătată** de amor,
Ridică ochii
(M. Eminescū, *op. cit.*, p. 143)

Iar *izvorul*, **prins de vrajă**,
Răsărea sunînd din valuri
(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 139)

Atributele izolate și neizolate pot fi puse în legătură cu clasele de atribute prin luarea în considerație a caracterului suficient sau insuficient al regentului lor. În felul acesta, atributele limbii române se pot împărți — cu o doză mai mică sau mai mare de relativism — în :

a. Atribute explicative, care sînt atributele izolate ce apar pe lîngă regente suficiente, astfel încît prezența lor (a atributelor) este facultativă : **Mihaela, veselă**, *îl salută pe tatăl ei.*

b. Atribute determinative, care sînt atributele neizolate ce apar pe lîngă regente insuficiente, ceea ce face ca existența lor (a atributelor) să fie indispensabilă : *Mihaela s-a dus la* **prietena ei.**

c. Atribute mixte, care sînt de asemenea atribute neizolate dar care, determinînd regente suficiente, nu sînt indispensabile în context : *Mihaela s-a întîlnit cu o* **prietenă bună** (privitor la atributele descriptive și circumstanțiale, vezi §87).

* * *

Între atribut — atît cel adjectival, cît și cel substantival — și elementul determinat de acesta se creează raportul sintactic de subordonare, care este marcat prin diverse mijloace, printre care și acordul gramatical. Despre acordul gramatical al atributului cu determinatul se vorbește mai ales la atributul adjectival, care se acordă automat cu determinatul în categoriile gramaticale comune, adică în gen, număr și caz. Dacă atributul este exprimat prin adjectiv invariabil (propriu-zis sau pronominal), atunci se apreciază că — prin analogie cu adjectivul variabil — adjectivul in-

variabil primește același gen, număr și caz cu regentul său. Exemple:

Cînd pe bolta brună trenură Selene,
Cu un pas melodic, cu un *pas* **alene**
(M. Eminescu, *Opere, I*, 1939 p. 9)

În **orice** *om* o lume își face încercarea
(M. Eminescū, *op. cit.*, p. 53)

La adjectivele propriu-zise variabile nearticulate, acordul cu determinatul este marcat prin desinențe. Exemplu:

Sfărmați *statuia* **goală** a *Venerei* **antice**
(M. Eminescū, *op. cit.*, p. 45)

Dacă adjectivul atribut este precedat de articolul adjectival, atunci acordul cu determinatul este marcat — pe lîngă desinență — și de acest articol. Exemplu:

Numai *murmurul* **cel dulce**
Din izvorul fermecat
Asurzește melancolic
A lor suflet îmbătat
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 52)

La adjectivele propriu-zise care, precedînd determinatul, sînt articulate cu articolul hotărît, acordul cu determinatul este marcat prin acest articol (eventual și prin desinență, atunci cînd aceasta apare). Exemplu:

Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă
Cum că ea — **frumoasa** *fată* — a ghicit că e frumoasă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 59)

La atributul exprimat prin adjectiv pronominal, dacă adjectivul pronominal are forme diferite pentru gen, număr și caz, acordul cu determinatul rezultă din utilizarea acelei forme flexionare supletive care indică același gen, număr și caz ca la elementul regent. Exemplu:

Pe **aceeași** *ulicioară*
Bate luna în ferești
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 90)

La atributul substantival se vorbește de acord numai la cazul genitiv și numai cînd atributul este precedat de articolul posesiv-genitival care, în limba literară, se află la același gen, număr și caz cu determinatul. Exemplu :

Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratic,
Rumenind străvechii codri și castelul singuratic
Ș-ale **rîurilor** *ape*, ce sclipesc fugind în ropot
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 57)

În vorbirea populară și familiară și, de aici și în literatura artistică, articolul posesiv genitival apare cu forma invariabilă *a*, indiferent de genul și numărul regentului. Exemplu :

Iar în patru *părți* **a lumii** vede șiruri munții mari
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 107)

§ 38. *Propoziția atributivă*[139] este *propoziția secundară (subordonată) care corespunde atributului, în sensul că determină un substantiv sau substitut al acestuia și exprimă o caracteristică a determinatului.* Exemplu :

La *steaua* **care-a răsărit**
E-o cale-atît de lungă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 173)

Raportul de subordonare dintre propoziția atributivă și regentul acesteia poate fi marcat prin joncțiune sau prin juxtapunerea asociată cu pauza și intonația. Elementele joncționale care pot apărea la propoziția atributivă sînt următoarele :

a. Cel mai frecvent, pronumele relative *care* sau *ce*.

---

[139] În unele lucrări — plecîndu-se de la faptul că atributivele sînt introduse frecvent prin pronume relative sau prin adverbe pronominale relative — se folosește termenul de *propoziție relativă* pentru acela de *propoziție atributivă*. Întrucît, însă, pe de o parte, există propoziții atributive introduse și prin conjuncții, iar pe de altă parte pronumele relative și adverbele pronominale relative sînt elemente de relație subordonatoare universale (introduc subiective, predicative, atributive etc.), considerăm că este improprie folosirea termenului de propoziție relativă pentru propoziția atributivă. În legătură cu împărțirea tuturor propozițiilor secundare după marca raportului de subordonare în *paratactice, relative* și *conjuncționale*. vezi Valeria Guțu-Romalo, *Propoziții relative*, SG, II, p. 161—172.

Exemplu :

Și *inima* aceea, ce geme de durere
Și *sufletul* acela ce cîntă amorțit
E *inima* mea tristă, ce n-are mîngîiere
E *sufletu*-mi ce arde de dor nemărginit.
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 10)

Mai rar, în special cînd determinatul este un substantiv propriu sau un pronume, propoziția atributivă poate fi introdusă și prin pronumele relativ compus *cel ce* : *a văzut* tot ceea ce îl interesa. Pronumele relativ *cît* se întîlnește în propoziții atributive ca următoarea : *a văzut toate filmele* cîte *se rulau în oraș*. În fine, pronumele relativ *cine* poate introduce propoziții atributive numai cînd se află în cazul genitiv[140] : *acesta este un drept* al cui *va putea* să-l obțină.

b. Adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* și formațiile pe baza lor (*de unde, pînă unde, după cum* etc.). În legătură cu aceste elemente introductive, însă, s-ar putea face observația că, introducînd o propoziție atributivă, *unde, cînd, cum, de unde* etc. își pierd sensul lor inițial local, temporal sau modal și ca urmare nu mai pot reprezenta în cadrul propoziției pe care o introduc circumstanțiale de loc, de timp sau de mod. Avînd în vedere golirea de sens lexical, *unde, cînd, cum, de unde* etc. — ca elemente introductive ale propoziției atributive — ar putea fi considerate mai curînd conjuncții subordonatoare. Exemplu :

Și *apa* unde-au fost căzut
În cercuri se rotește
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 132)

c. În cazuri rare, cînd este interogativă indirectă, propoziția atributivă poate fi introdusă prin pronumele intero-

[140] L. Ghergariu, *Propoziții atributive introduse prin „cine"*, LR, XII, 1963, nr. 2, p. 125—132, este de părere că pronumele relativ *cine* poate introduce o propoziție atribuită și în alte cazuri decît genitivul. Astfel, în contextul *cine o azvîrli buzduganul ista mai sus, ai aceluia să fie banii* (I. Creangă, după L. Ghergariu, *art. cit.*, p. 127), L. Ghergariu apreciază că pronumele relativ *cine* introduce propoziția atributivă *cine o azvîrli buzduganul ista mai sus*. Credem, însă, că — dacă facem abstracție de anacolut — propoziția introdusă prin *cine* este o apozitivă, întrucît vizează același obiect din realitate ca și determinatul (*ai*) *aceluia*.

gative (*care, ce, cine, cît, ce fel de*) sau prin adverbele pronominale interogative (*unde, cînd, cum, de unde* etc.): *la întrebarea* **cine** (**ce, cînd, unde** etc.) **vine**, *răspunsul e ușor.*

d. De asemenea rar, propoziția atributivă poate fi introdusă și printr-o conjuncție subordonatoare universală (*că, dacă, de, ca*) : *l-a cucerit ideea* **că viitorul aparține tinerilor.**

* * *

Despre propoziții atributive juxtapuse regentei se poate vorbi doar dacă admitem că conjuncția *să* este numai marcă a conjunctivului, nu și element introductiv al unei propoziții secundare (vezi §28). Exemplu :

Cîți ai avea azi dumneata
Nepoți **să-ți zică** : „Moșu"...
(O. Goga, *op. cit.*, p. 22)

În afară de aceasta, dacă admitem predicativitatea gerunziului, atunci gerunziul cu subiect propriu și determinînd un regent de tip nominal poate fi considerat predicatul unei propoziții atributive juxtapuse. Exemplu :

Cine-a întîlnit vreodată în calea sa un *popă* îmbrăcat
în straie sărăcuțe... **mergînd cu pas rar, încet și gînditor...**
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 112)

* * *

La fel cu atributele, și propozițiile atributive pot fi clasificate după caracterul suficient sau insuficient al regentului lor în *atributive explicative, atributive determinative* și *atributive mixte*[141].

Propozițiile atributive explicative determină regente suficiente, ceea ce face ca existența acestor atributive să nu fie absolut necesară. Caracterul facultativ al atributivei explicative justifică apariția unei pauze între regentă și atributiva explicativă, astfel încît atributiva explicativă este *izolată* prin pauză de elementul ei regent (privitor la gruparea

[141] Pentru o prezentare a diverselor criterii de împărțire a atributivelor în determinative și explicative, vezi Elena Carabulea, *Atributivele determinative și explicative*, SG, III, p. 239—141.

atributivelor explicative în necircumstanțiale și circumstanțiale, vezi paragraful despre propozițiile atributive circumstanțiale). Regentul suficient al atributivei explicative poate fi :

a. Un substantiv propriu. Exemplu :

> ...neînvinsul Mihai-Vodă cu inimosul *Bathori*, **care acum pentru întîiași dată vedea războiul...**, se așeză despre munte...
>
> (N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 111)

b. Un substantiv comun articulat hotărît din categoria acelora care arată grade de rudenie (*mamă, tată, bunic, bunică* etc.). Exemplu

> ...eram feciorul *mamei*, **care știa** a face multe și mari minunății...
>
> (I. Creangă, *op. cit.*, p. 30)

c. Un substantiv comun oarecare articulat sau nearticulat, cu condiția ca acest substantiv să mai aibă în subordinea sa încă unul sau mai multe atribute. Exemplu :

> Mircea însuși mînă-n luptă *vijelia*-**ngrozitoare,**
> **Care vine**, vine, vine, calcă totul în picioare
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 111)

d. Un pronume, mai ales personal. Exemplu :

> De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste,
> *Voi*, **ce din munca voatră abia puteți trăi ?**
>
> (M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 278)

Propozițiile atributive determinative, determinînd regente insuficiente, sînt indispensabile pe lîngă regentele lor, de care nu sînt separate prin pauză, adică sînt *neizolate*. Propozițiile atributive determinative pot avea ca regent :

a. Un substantiv comun articulat hotărît (cu excepția celor ce arată grade de rudenie) sau un pronume demonstrativ ori nehotărît, cu condiția ca aceste regente să fie precedate de o prepoziție (exceptînd prepoziția *cu*) și să nu fie determinate de vreun atribut. Exemple :

Vino-n codru *la izvorul*
Care tremură pe prund
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 56)

Știi că și mătușa Măriuca e una din *acele* care scoate mahmurul din om.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 44)

b. Un substantiv comun articulat hotărît neprecedat de o prepoziție și neînsoțit de vreun atribut, numai dacă propoziția atributivă este introdusă printr-o conjuncție : gîndul că întîrziase îl supăra.

Propozițiile atributive mixte au caracteristici comune atît cu atributivele explicative, cît și cu cele determinative. Astfel, prin faptul că determină un regent suficient, atributivele mixte se aseamănă cu cele explicative, iar prin faptul că sînt neizolate prin pauză de regentele lor, atributivele mixte se seamănă cu cele determinative. Regentele atributivelor mixte sînt reprezentate de obicei prin următoarele părți de vorbire (pentru alte situații, vezi Elena Carabulea, *art. cit.*, p. 141 și următoarele) :

a. Două sau mai multe substantive comune articulate hotărît sau nearticulate și nedeterminate de vreun atribut, numai dacă atributiva este introdusă printr-un pronume relativ. Exemplu :

— Mă rog, iertați-mă ! că dacă n-ar fi fost *focul, foile, pleaftura* și *omul* care să vă facă și să vă deie nume, ați fi rămas mult și bine în fundul pămîntului...
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 146)

b. Un substantiv comun articulat hotărît însoțit de unul sau mai multe atribute. Exemplu :

Sînt ani la mijloc și-ncă mulți vor trece
Din *ceasul* sfînt în care ne-ntîlnirăm
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 91)

c. Un substantiv comun nearticulat hotărît însoțit de unul sau mai multe atribute. Exemplu :

Te îmbeți de feeria unui mîndru *vis* de vară
Care-n tine se petrece
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 120)

§ 39. *Substitutul de propoziție atributivă* se întîlnește foarte rar în limba română datorită faptului că poate fi concretizat doar într-un adverb de afirmație sau în adverbul de negație *ba*. Regentul substitutului de propoziție atributivă poate fi numai substantivul comun articulat hotărît, iar legătura dintre substitutul de propoziție atributivă și regent se face printr-o conjuncție subordonatoare universală : *întrebarea dacă da sau ba și-o pune mereu* ; *a transmis* comunicarea *succintă că da* etc.

§ 40. Înainte de a ne referi la diversele feluri de determinări completive, considerăm necesare unele precizări cu caracter general. O problemă care interesează este aceea a termenului cu care se denumește realitatea avută aici în vedere, în care privință la noi există două puncte de vedere mai cunoscute . În unele lucrări (I. Iordan, LRC, p. 628 ș.u.) se face distincție între *obiectul gramatical*, care poate fi *direct* sau *indirect*, și *complementul circumstanțial*, care poate fi de mai multe feluri (*de loc, de timp, de mod, de cauză* etc.). În alte lucrări (*Gram. Acad.*, II, p. 149 ș.u.), toate determinările regenților de tip verbal sînt considerate *complemente*, în cadrul cărora, însă, se disting *complementele necircumstanțiale* (*complementul direct, complementul indirect* și *complementul de agent*) de *complementele circumstanțiale* (*complementul circumstanțial de loc, complementul circumstanțial de timp* etc.).

Pentru a face distincție terminologică între determinările indispensabile regentului și determinările facultative pe lîngă regent (vezi §11), vom folosi convențional[142] termenul de *complement* (la nivelul propoziției și al frazei) pentru determinările indispensabile regenților de tip verbal (deci *complement direct, complement intern, complement indirect* și *complement de agent*) și termenul de *circumstanțial* (de asemenea

[142] Folosirea convențională a acestor termeni presupune să facem abstracție de faptul că uneori complementul indirect nu este indispensabil regentului (de exemplu, în *profesorul vorbește frumos*, o determinare de tipul *îi, le, ne* etc. este facultativă), precum și de faptul că unele circumstanțiale sînt indispensabile pe lîngă regent : o comunicare ca el *se comportă* devine reperată numai prin adăugarea unui circumstanțial ca *bine* (ultimul exemplu este de la PDS, p. 102).

la nivelul propoziției și al frazei) pentru determinările facultative ale acelorași regenți de tip verbal (deci *circumstanțial de loc, circumstanțial de timp, circumstanțial de mod, circumstanțial de măsură, circumstanțial comparativ, circumstanțial consecutiv, circumstanțial de cauză, circumstanțial de scop, circumstanțial de mijloc, circumstanțial de relație, circumstanțial condițional, circumstanțial concesiv, circumsnatațial sociativ, circumstanțial cumulativ, circumstanțial de excepție* și *circumstanțial opozițional*). Compară — din punctul de vedere al necesității pe lîngă regent — contextele următoare, în care complementul direct *pe... dascăl* nu este comutabil cu zero, în timp ce la circumstanțialul de timp *în prezent* există această posibilitate la nivelul sistemului:

Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii,
Confundam pe bietul **dascăl** cu un crai mîncat de molii
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 106)

În prezent cugetătorul *nu-și opreșle* a sa minte
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 105)

O altă problemă cu caracter general este aceea a elementului ce poate fi regent determinărilor completive și circumstanțiale, în legătură cu care nu există unitate de vederi. Astfel, I. Iordan, care distinge *obiectul gramatical* de *complement*, exprimă ideea că obiectul gramatical determină numai verbe și adjective de origine verbală sau cu sens verbal, iar despre complement „se poate spune că, făcînd abstacție de uneltele gramaticale..., nu există parte de vorbire cu care să-nu poată apărea" (LRC, p. 648). În *Gram. Acad.* se indică — în calitate de regent al determinărilor completive și circumstațial — verbul, adjectivul, adverbul și interjecția. „iar în anumite condiții chiar și un substantiv" (II. p. 148). Substantivul poate fi determinat de un complement sau circumsanțial în exemple ca următoarele:

Era un tip elegant, pieptănat cu îngrijire,... **totdeauna** *în redingotă* cenușie...
(M. Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II. p. 148)

Referindu-se la faptul că un substantiv poate fi regentul unui complement, V. Șerban spune următoarele: „Din do-

rința de a rămîne consecvenți criteriului general că : *substantivul* (și echivalentele lui semantice) are ca determinant *atributul*, iar *verbul* (și echivalentele lui semantice) are ca determinant *complementul*, n-am putut accepta afirmația din GA după care complementul ar putea determina în anumite condiții chiar și un substantiv. Exemplele date în GA noi am fi înclinați să le considerăm circumstanțiale în cadrul unor elipse : *(îmbrăcat) totdeauna în redingotă* " (*op. cit.*, p. 208).

Așa cum am subliniat de mai multe ori (vezi §1, §9 etc.), în limba română se poate face deosebire între *existența* unor elemente ale comunicării și *exprimarea* lor, în sensul că elementele comunicării *care există* pot fi sau *exprimate*, sau *neexprimate* (deductibile din context). Admițînd acest lucru, urmează că într-un exemplu ca cel invocat de *Gram. Acad.* acceptăm total punctul de vedere exprimat de V. Șerban : *totdeauna în redingotă* = *totdeauna* **îmbrăcat** *în redingotă*, adică circumstanțialul *totdeauna* determină adjectivul de proveniență participială *îmbrăcat* **existent dar neexprimat** și nu substantivul *redingotă*. În afară de aceasta, în unele dintre exemplele date în *Gram. Acad.* pentru complementul care determină un substantiv credem că nu există nici un motiv să se vorbească despre complementul substantivului, întrucît determinarea respectivă reprezintă în mod evident un atribut substantival în acuzativ cu prepoziție (pentru faptul că atributul exprimă locul, timpul, modul etc., vezi §37). Exemplu :

> Nu ai cumva vrun omonim
> *Funcționar* **la minister** ?
> (G. Topîrceanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 148)

În legătură cu regentul determinărilor la care ne referim aici notăm și faptul că la unele circumstanțiale apare o situație particulară. Este vorba de circumstanțialul sociativ (exemplu, **el pleacă cu prietenii**), circumstanțialul cumulativ (exemplu, **pe lîngă el a venit și ea**), circumstanțialul de excepție (exemplu, **au venit toți, afară de el**) și circumstanțialul opozițional (exemplu, **în loc de el, a venit ea**), la care în afară de regentul verbal apare de obicei și un „alt element" al comunicării (vezi și GRS, p. 196)[143]. Acest „alt element" al comu-

[143] În exemple de tipul *Nicu se ținea* **ca vrăjit** *de acest flăcăiandru...* sîntem de părere că determinarea *ca vrăjit* reprezintă un atribut circum-

nicării este în majoritatea cazurilor un nume (substantiv sau substitut al acestuia) cu diferite funcții sintactice (subiect, complement direct etc.), la care „se referă" circumstanțialele respective. Cu alte cuvinte, la circumstanțialul sociativ, cumulativ, de excepție și opozițional distingem, pe de o parte, regentul de tip verbal, căruia i *se subordonează* circumstanțialele respective, iar pe de altă parte, un element nominal, la care *se referă* aceste circumstanțiale. Cu toate că, practic, circumstanțialul sociativ, cumulativ, de excepție și opozițional au în vedere un element verbal și un element nominal, totuși, nu le încadrăm la atributul circumstanțial datorită faptului că *dominant* este regetul verbal, subordonarea față de nume fiind de importanță secundară (pentru amănunte, vezi § 66, § 75, § 77, § 80)[144].

* * *

Făcînd abstracție de amănunte, putem spune că trăsăturile comune determinărilor completive și circumstanțiale constau în aceea că au regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb sau interjecție) în legătură cu care exprimă o caracteristică oarecare (termenului *caracteristică* îi dăm aici o accep-

---

stanțial, pentru că se subordonează atît unui nume (*Nicu*), cît și unui verb (*se ține*), și nu un circumstanțial comparativ subordonat doar verbului *se ține*, cum se propune în *Gram. Acad.*, II, p. 185. Dubla subordonare conduce la ideea că atribut circumstanțial (și nu complement direct) trebuie considerat și ca pe un prieten din *îl tratează ca pe un prieten*.

[144] Notăm aici că prezența numelui nu este întotdeauna necesară dacă funcția respectivă se realizează la nivelul frazei: în comunicări ca **pe lîngă că ninge**, *mai și viscolește*; **în loc să ningă**, *plouă* etc., cumulul și opoziția se realizează fără elementul nominal. Din alt punct de vedere, există anumite deosebiri între atributul circumstanțial și circumstanțialul sociativ, cumulativ, de excepție și opozițional atunci cînd aceste funcții se realizează la nivelul propoziției. Ne referim la faptul că circumstanța exprimată de atributul circumstanțial — la nivelul propoziției — pe lîngă regentul verbal poate exista și de sine stătătoare, adică poate constitui un circumstanțial de mod, de timp etc. Compară *fetița aleargă voioasă*, unde adjectivul *voioasă* este atribut circumstanțial care, pe lîngă că determină substantivul *fetița*, exprimă și modalitatea verbului *aleargă*, cu *fetița aleargă voios*, în care adverbul *voios* funcționează ca circumstanțial de mod doar pe lîngă verbul *aleargă*. Dacă, însă, am îngloba sociativul, cumulativul, excepția și opoziția la atributul circumstanțial, atunci — la nivelul propoziției — nu s-ar mai putea realiza distincția între atributul circumstanțial care, pe lîngă subordonarea la nume, să exprime față de verbul regent asocierea, cumulul, excepția sau opoziția și circumstanțialul sociativ, cumulativ, de excepție și opozițional, care să nu mai depindă și de un nume, ci să se subordoneze numai verbului.

ție foarte largă, însemnînd întregirea sensului unui regent insuficient, indicarea circumstanțelor la regentul suficient etc.).

§ 41. *Funcția de complement direct* este o determinare completivă care la nivelul propoziției se concretizează în *complementul direct*, iar la nivelul frazei — în *propoziția completivă directă* sau în *substitutul de propoziție completivă directă*.

* * *

Complementul direct (în care nu încadrăm și complementul intern) este partea de propoziție secundară ce determină un verb tranzitiv sau o interjecție considerată — prin analogie cu verbul — tranzitivă, indicînd obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea sau obiectul ce reprezintă rezultatul acțiunii[145]. Exemple :

Dacă tu **știai problema** astei vieți cu care lupt
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 108)

O, cum Rafael *creal-a* **pe Madona** Dumnezeie
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 26)

Dar deodat-un punct se mișcă... cel dintîi și singur. *Iată-l*
Cum din chaos face mumă, iară el devine tată!
(M. Eminescu, *op. cit.* p. 104)

Complementul direct se poate exprima prin substantive comune și proprii sau prin orice parte de vorbire cu valoare de substantiv[146]. Îndeplinind funcția de complement direct, substantivele comune și proprii (precum și substitutele acestora) care nu trimit la persoane stau în cazul acuzativ fără prepoziție. Exemple :

---

[145] Rita Chiricuță Marinovici, *Unele aspecte de ordin semantic în analiza raportului dintre subiect, predicat și complement direct*, CL, VIII, 1963, nr. 2, p. 343—346, grupează verbele tranzitive, după sens, în două categorii (fiecare categorie avînd mai multe subcategorii), urmărind să evidențieze faptul că uneori acțiunea verbului tranzitiv este „simțită" de subiect, iar alteori nu.

[146] Cuvintele de tipul *franțuzește, englezește, nemțește* etc. sînt considerate — dacă îndeplinesc funcția de complement direct pe lîngă verbe tranzitive ca *a învăța, a ști* etc. — substantive provenite din adverbe : *știe franțuzește=știe limba franceză* (vezi *Gram. Acad.*, I, p. 306, și II, p. 153).

— *Nu caut* **vorbe** pe ales
Nici știu cum aș începe
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

Ș-atunci luna *argintește* tot **Egipetul** antic
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 33)

Dulce Românie, **asta** ți-**o** *doresc*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 14)

Substantivele proprii nume de persoană și substantivele comune care trimit la persoane (mai ales acelea care indică grade de rudenie : *mamă*, *tată*, *soră*, *frate* etc.), precum și unele substitute ale acestora (pronume și numerale întrebuințate substantival) sînt precedate — în regulă generală[147] — de prepoziția *pe* atunci cînd îndeplinesc funcția de complement direct. Exemple :

Acum rîde printre lacrimi cînd **o** *cîntă* **pe Dridri**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 24)

Să n-am **eu pe băiatul** meu
La cap în ceasul morții
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 157)

Zburătoru-ți este tată și **pe el** Călin **îl** *cheamă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 62)

În cazuri particulare, prepoziția *pe* poate preceda complementul direct exprimat și prin substantive care nu trimit la persoane. Aceasta se întîmplă atunci cînd un substantiv se repetă într-o propoziție, odată avînd funcția de complement direct și a doua oară funcția de subiect: **cui pe cui** *se scoate* (după *Gram. Acad.*, II, p. 155). Mai pot fi precedate de *pe* complementele directe exprimate prin substantive oarecare care „se citează" (exemplu, *l-am eliminat* **pe cu**, față de *am eliminat* **prepoziția cu** — după *Gram. Acad.*, II, p. 157)

[147] Dacă la substantivele proprii nume de persoană cu funcția de complement direct prezența prepoziției *pe* este absolut obligatorie, substantivele comune care trimit la persoane și unele substitute ale acestora cu funcție de complement direct pot fi atît precedate de *pe* (exemplu, *l-am văzut* **pe fratele** *meu*), cît și neprecedate de *pe* (exemplu, *mi-am văzut* **fratele**). Pentru o prezentare cu detalii a utilizării prepoziției *pe* la acuzativul complement direct, vezi GRS, p. 161—165).

și complementele directe aflate — datorită elipsei — în cazul genitiv (exemplu, *a luat*-o **pe a prietenului** *său* în loc de *a luat* **mașina** *prietenului său*)[148].

O situație particulară prezintă construcțiile partitive cu *de, din, dintre* de tipul: **arde** *la căldări, în loc de cărbuni,* **din grîul** *ce transporta în hambarele vaporului* (Bart, după *Gram. Acad.*, II, p. 156). În astfel de construcții, *Gram. Acad.* apreciază că avem de-a face cu „atribute pe lîngă un complement direct subînțeles" (II, p. 156): *arde...* **din grîu** < *arde* o **parte din grîu**. Valeria Guțu Romalo aseamănă pe *de, din, dintre* cu *la* din *a băut* **la** *apă* și propune o soluție unică pentru toate aceste cazuri în care *de, din, dintre* „ca și *la*, nu mai pot fi considerate și numite prepoziții" (GRS, p. 168) și, deci, în *a mai luat din cărți* există un complement direct *cărți* în acuzativul fără prepoziție.

În ceea ce ne privește, sîntem de părere că — la fel ca la subiectul în alte cazuri decît nominativul (vezi §27) — elipsa substantivului sau substitutului său în acuzativ fără prepoziție cu funcția de complement direct a dat naștere unei noi construcții reperate, în care complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau substitut al acestuia în acuzativ cu prepoziția *de, din, dintre*. Prin urmare, în *arde...* **din grîu**,

---

[148] În *Gram. Acad.* se spune că complementul direct exprimat printr-un substantiv comun oarecare la plural sau printr-un substantiv material poate fi precedat de prepoziția *la*, în exemple de tipul: **a băut la apă** *pînă s-a răcorit* (I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 156). În situații de acest fel, însă, credem că *la*, care indică o cantitate mare, nu poate fi considerat prepoziție, ci reprezintă un adjectiv cantitativ (*la apă* = **multă** *apă*). Admițînd acest lucru, adjectivul cantitativ *la* îndeplinește pe lîngă substantivul precedat funcția de atribut, iar substantivul determinat cu funcția de complement direct este în acuzativ fără prepoziție (vezi și §28).

Notăm faptul că în *Gram. Acad.* se apreciază că funcția de complement direct o pot îndeplini și verbele la gerunziu, infinitiv sau supin. În ceea ce ne privește, considerăm că gerunziul și infinitivul sînt moduri predicative; ca urmare, atunci cînd îndeplinesc funcția de care ne preocupăm, infinitivul și gerunziul reprezintă predicatele unor propoziții completive directe: *nu a îndrăznit* **a vorbi**; *a văzut* **întîmplîndu-se lucruri deosebite**. Cît privește supinul, acesta apare împreună cu un semiauxiliar de aspect (exemplul din *Gram. Acad.*, II, p. 153: *sfîrșea* **de dus**), ceea ce înseamnă că aparține predicatului verbal compus și, deci, nu poate reprezenta un complement direct.

a mai luat **din cărți**, *a spus și* **de (din, dintre) acestea** etc., cuvintele subliniate (*din grîu, din cărți, de—din* sau *dintre—acestea*) sînt complemente directe în acuzativ cu prepoziția *de, din, dintre*, explicabile prin elipsa unor acuzative fără prepoziție : *arde din grîu<arde* **o parte** *din grîu* ; *a mai luat din cărți<a mai luat* **o parte** *din cărți* ; *a spus și de — din* sau *dintre — acestea<a spus și* **lucruri** (eventual **unele**) *de — din* sau *dintre — acestea* ș.a.m.d.

În legătură cu complementul direct, o problemă care a reținut atenția specialiștilor este aceea cunoscută sub numele de „reluarea" și „anticiparea" complementului direct[149]. Considerăm, însă, că termenii *reluare* și *anticipare* nu sînt cei mai potriviți și datorită faptului că, pentru a putea vorbi de reluarea și anticiparea complementului direct, ar trebui ca în prealabil să se cunoască complementul direct *propriu-zis*, față de care să existe *reluare* și *anticipare*. Acest lucru, însă, credem că nu se poate stabili, întrucît cele două „elemente" ale complementului direct au valori diferite. Astfel, forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal *are rol gramatical prim*, fapt ce se verifică prin aceea că un verb tranzitiv determinat numai prin forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal reprezintă o construcție în spiritul limbii române, în timp ce un verb tranzitiv determinat numai de complementul direct exprimat prin forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal (eventual un altfel de pronume sau un substantiv) reprezintă o construcție mai puțin corectă. Compară :

> **Vă** *văd* lungiți pe patul junetii ce-ați spurcat-o
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 20)

> Nu le mai faceți ziduri unde să-nchid-avere
> **Pe voi** unde *să-nchidă*...
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 44)

Forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal sau substantivul ori pronumele de orice fel în acuzativ *are rol semantic prim*, indicînd — direct sau indirect — obiectul

---

[149] Vezi Finuța Asan, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, p. 93—105 ; I, Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă ?*, LR, XII, 1963, nr. 3, p. 242—246.

asupra căruia se exercită acțiunea verbului tranzitiv sau care reprezintă rezultatul verbului tranzitiv. Că așa stau lucrurile se vede din aceea că — deși reperată — o construcție cu complement direct exprimat numai prin forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal (de exemplu, *le cunoaște*) nu este capabilă să transmită comunicarea dorită de vorbitor; mesajul devine, însă, evident dacă se adaugă substantivul complement direct (eventual formele accentuate de acuzativ ale pronumelui personal sau acuzativul altor pronume, care trimit tot la un substantiv):

> Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naște,
> Ai căruia ani și margini numai cerul le *cunoaște*
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 108)

Avînd roluri diferite (unul rol gramatical prim și celălalt rol semantic prim), credem că nu se poate stabili care din cele două elemente constituie complementul direct „propriu-zis" și, ca urmare, nici care din cele două elemente este „reluarea" sau „anticiparea" complementului direct „propriu-zis". Aceasta fiind situația, credem că în locul termenilor „reluarea" și „anticiparea" complementului direct — numai dacă acceptăm ideea că ambele elemente la care ne referim sînt complemente directe — se poate folosi termenul neutral de „dublare" a complementului direct[150]. Întrucît, însă, în acest tip de construcții cele două elemente ale „dublării" vizează un singur obiect din realitate, consi-

---

[150] În limba română veche și azi în graiurile populare nordice există și o altă dublare a complementului direct (vezi G. Istrate, *Construcții pronominale pleonastice*, AUI, II, 1956, p. 391—398). Este vorba de complementul direct de pe lîngă un verb tranzitiv aflat la un timp compus (de obicei perfectul compus sau viitorul I), complement direct care se exprimă numai prin forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal, odată înaintea regentului și a doua oară după acesta: *i-au zdrobitu-l*; *te-oi vedea-te* (Dosoftei, după G. Istrate, *art. cit.*, p. 396—397); *avem o țiră de borș*; *l-am făcutu-l dimineață* (anchetă din Rădăuți, după G. Istrate, *art. cit.*, p. 397). Această particularitate a limbii vechi și a graiurilor nordice — care constituie de fapt singura dublare propriu-zisă a complementului direct — este folosită uneori în literatura artistică. Exemplu:

> Cu ochii serei cei de-ntîi
> Eu n-o *noi* mai *privi*-o
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 144)

derăm că ar fi mai potrivit ca, în loc de „dublarea" complementului direct, să vorbim de un complement direct (forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal) și o apoziție (forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal sau acuzativul altor pronume ori al substantivului—vezi și § 83).

Complementul direct exprimat prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal și apoziția sa concretizată în formele accentuate de acuzativ ale pronumelui personal sau acuzativul altor pronume ori al substantivului nu se confundă cu ceea ce este numit de obicei „verbe cu două complemente directe" (*Gram. Acad.*, II, p. 157). Diferența dintre construcțiile avute aici în vedere și verbele cu două complemente directe constă în aceea că, față de complementul direct exprimat prin forma neaccentuată de acuzativ a pronumelui personal și apoziția sa, *care vizează un singur obiect*, cele două complemente directe care apar pe lîngă verbe tranzitive mai ales de informare de tipul *a întreba, a chestiona, a asculta* etc. *vizează două obiecte*. Compară *l-am întîlnit pe prietenul meu* cu *pe prietenul meu l-am întrebat acest lucru*. Exceptînd construcții rarisime de tipul *el le-a trecut Dunărea* (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 157), în care — dacă *le* înlocuiește un substantiv ca *mărfurile* — ambele complemente directe indică obiecte (nonpersoane), cele două complemente directe posibile pe lîngă verbele tranzitive reprezintă unul — o persoană, iar celălalt — un obiect (nonpersoană)[151].

§ 42. *Propoziția completivă directă* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde în planul frazei complementului direct din planul propoziției, ceea ce înseamnă că determină un verb tranzitiv sau o interjecție considerată analogic tranzitivă, arătînd asupra cui se exercită direct acțiunea sau rezultatul acesteia. Exemple. :

[151] Apreciind că între complementul direct persoană și complementul direct obiect (nonpersoană) există anumite deosebiri, unii specialiști consideră complement direct numai pe primul (acela care indică persoana, pe cel de-al doilea (care indică obiectul, adică nonpersoana) numindu-l complement sau obiect secundar (vezi GRS, p. 170—172 ; PDS, p. 91—93).

— Blanca, *află* că din leagăn
Domnul este al tău mire

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 50)

Acum *iată* că din codru și Călin mirele iese

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 68)

Raportul de subordonare dintre propoziția completivă directă și elementele sale regente se marchează cel mai adesea prin joncțiunea cu următoarele elemente de relație subordonatoare în frază:

a. Conjuncții subordonatoare (mai ales cele universale, dar și altele) de tipul *că, de, ca, dacă, de, cum că, precum că* etc. Exemplu :

Și mintea mea cutremurată-mi *spune*
Că-n drumul ei a răsărit un pieur
Din mult ascunsa viețiі-nțelepciune...

(O. Goga, *op. cit.*, p. 127)

b. Pronumele relative *care, cine, ce, cît, cel ce.* Exemplu :

— Rege, nimeni *nu cunoaște*
Ce-i în sufletul femeii

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 29)

c. Adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* și formațiile pe baza lor (*de unde, pînă unde* etc.). Exemplu :

Vedea ca-n ziua cea de-ntîi
Cum izvorau lumine

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

d. Pronumele și adjectivele pronominale interogative *care, cine, ce, cît, ce fel de* și adverbele pronominale interogative *unde, cînd, cum* (și formațiile pe baza lor de tipul *de unde, pînă unde* etc.), numai atunci cînd completiva directă este o interogativă indirectă. Exemplu :

Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
Au cine *o să știe* de unde-s, cine sînt ?

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 286)

e. Unele dintre pronumele și adjectivele pronominale nehotărîte formate pe baza celor relative, de tipul *oricine*, *orice*, *oricare* etc. Exemplu :

Să blesteme **pe-oricine** **de mine-o avea milă**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 92)

* * *

Cu toate că în literatura de specialitate nu se vorbește despre acest lucru, totuși considerăm că propozițiile completive directe pot fi și juxtapuse regentei. Despre juxtapunerea completivei directe față de regenta ei se poate vorbi în următoarele situații :

a. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului este la modul conjunctiv și nu este precedat de conjuncția subordonatoare *ca*, numai dacă admitem că *să* este doar morfem al conjunctivului (vezi §28). Exemplu :

Aș vrea **să fiu acuma**
În sat la noi acasă
(O. Goga, *op. cit.*, p. 26)

b. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului este la modul gerunziu și are subiect diferit de al regentei, dacă admitem funcția predicativă a acestui mod. Exemplu :

...toate au răspuns... că nu li s-a întîmplat *să audă*...
vorbindu-se vreodată despre aceasta.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 199)

c. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului este la modul infinitiv, dacă admitem că infinitivul este un mod predicativ. Exemplu :

Nu credeam *să-nvăț* **a muri** vrodată
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 150)

* * *

În legătură cu propoziția completivă directă mai menționăm că la aceasta — la fel ca la complementul direct — se vorbește despre faptul că poate „dubla" un complement direct exprimat printr-o formă neaccentuată de acuzativ

a pronumelui personal, în exemple ca următorul : l-*a luat* pe cine a plătit costul transportului. După părerea noastră, însă, o propoziție ca **pe cine a plătit costul transportului**, care „dublează" pronumele personal complement direct, are un evident caracter de propoziție apozitivă (vizează aceeași realitate ca și pronumele l—vezi paragraful anterior, precum și paragraful despre propoziția apozitivă).

Pe linia asemănărilor completivei directe cu complementul direct notăm și faptul că verbele tranzitive cu două complemente directe pot fi determinate la nivelul frazei de două completive directe necoordonate între ele, o completivă directă corespunzînd complementului direct al persoanei, iar cealaltă — complementului direct al obiectului (non-persoanei) : *a întrebat* **pe cine a intrat ce doreşte**.

§ 43. *Substitutul de propoziție completivă directă* — care se întîlnește rar în limba română — se concretizează în adverbe de afirmație și de negație *(da, ba da, ba* etc) și are ca regent un verb tranzitiv (de exemplu, *a spus* **că da**) sau o interjecție considerată analogic tranzitivă (de exemplu, *iată* **că da**).

§ 44. *Funcția sintactică de complement intern*[152]. În lucrările în care se recunoaște ca atare, complementul intern este considerat un fel de complement direct, așa cum rezultă din folosirea termenului de „complement direct intern" *(Gram. Acad.*, II, p. 157) și din definirea acestuia : „complementul direct care determină un verb intranzitiv se numește complement intern" *(idem*, p. 158). Considerăm, însă, că între complementul intern și complementul direct există deosebiri importante, care ne dau dreptul să apreciem că complementul intern este o funcție aparte, deosebită de complementul direct. Diferențele dintre complementul intern și complementul direct vizează atît regentul, cît și elementele prin care se concretizează cele două funcții. Astfel, în timp ce complementul direct determină verbe tranzitive sau interjecții considerate analogic tranzitive (vezi § 41), complementul intern nu poate determina interjecții, singurul său regent fiind verbul. La întrebarea dacă verbul regent al unui complement intern

[152] Vezi P. Creția, *Complementul intern*, SG, I, p. 115—120.

LR
E. c

este tranzitiv sau intranzitiv răspunsurile sînt variate: I. Iordan (LRC, p. 643) nu precizează calitatea de tranzitiv sau intranzitiv a verbului determinat de complementul intern; *Gram. Acad.* (II, p. 158) apreciază că regentul complementului intern este un verb tranzitiv, luînd în considerație posibilitatea ca un singur corp fonetic să fie determinat uneori de un complement direct iar alte ori să nu poată primi această determinare, Valeria Guțu Romalo exprimă ideea că în asemenea situații se poate vorbi de două verbe omonime, unul tranzitiv și altul intranzitiv (GRS, p. 170).

În ceea ce ne privește, considerăm că tranzitivitatea este o trăsătură ale cărei contururi nu sînt bine precizate și nici imuabile. Ne referim, pe de o parte, la faptul că tranzitivitatea unui verb depinde de sensul, funcția și diateza la care se află (vezi GEM, p. 183 ș.u.). Pe de altă parte, avem în vedere că — ținînd cont de condițiile menționate — unele verbe primesc ceea ce am putea numi *complemente directe propriu-zise* (sau pur și simplu, *complemente directe*), care se exprimă prin orice substantiv sau substitut al acestuia (vezi § 41). Alte verbe, însă, cu sensul, funcția și la diateza dată, pot primi *complemente interne*, care se exprimă numai prin substantive și numai prin unele dintre acestea (vezi mai departe). Dacă verbele cu complement direct sînt *tranzitive*, verbele cu complement intern le numim convențional *verbe semitranzitive* (în paranteză notăm că verbele care nu pot primi nici complement direct, nici complement intern sînt *intranzitive*, iar verbele abstracte și nepredicative — care în principiu nu primesc nici un fel de determinare completivă sau circumstanțială — le numim convențional *atranzitive*). În construcția dată, verbul semitranzitiv nu poate primi — în afară de complementul intern — și un complement direct. De exemplu, un verb semitranzitiv ca *a juca*, cu sensul său de bază, poate fi determinat de un complement intern (*copiii* au jucat un joc), nu și de un complement direct. Într-o altă construcție, însă, același verb *a juca*, dar cu un alt sens decît cel de bază, poate primi un complement direct (pe prietenul *meu* l-au jucat *bine*). Între complementul intern al verbelor semitranzitive și complementul direct al verbelor tranzitive există unele asemănări: ambele complemente invocate (cel intern și cel direct) indică obiectul sau rezultatul acțiunii regente. Aceste asemănări pot justifica

„abaterile" constînd în utilizarea complementului direct în locul complementului intern. De exemplu, un verb ca *a cînta* cu sensul de bază trebuia să se construiască în mod normal cu complement intern : *cîntă* **un cîntec (o melodie, o arie** etc). Cu același sens de bază, însă, verbul *a cînta* va fi fost construit — ca o „abatere" — cu un complement direct . **I-***ai cîntat ?* (= *ai cîntat* **cîntecul** ?) ; *ai cîntat-o* ? (= *ai cîntat* **melodia** ?) etc. Cînd această „abatere" se va fi generalizat, un verb ca *a cînta* a trecut de la verbele semitranzitive cu complement intern la verbele tranzitive cu complement direct (în același fel se vor fi petrecut lucrurile — pe terenul limbii române[153] — și la verbe ca *a dansa, a juca, a merge, a mînca, a scrie*[154], *a trăi, a visa* etc).

* * *

Deosebiri între complementul intern și complementul direct există și în privința posibilităților de exprimare. Astfel, față de complementul direct, care se poate exprima prin orice substantiv — comun sau propriu — sau prin substitutele acestuia (pronumele și numeralele întrebuințate substantival), complementul intern se exprimă numai prin substantive și numai prin unele dintre ele. Substantivele care pot îndeplini funcția de complement intern sînt exclusiv comune, limitîndu-se la acelea care au radicalul comun cu verbul determinat (exemple : *dans* pentru *a dansa* ; *joc* pentru *a juca* ; *luptă* pentru *a lupta* etc) sau la care radicalul este „înrudit semantic" cu verbul determinat (exemple : *vals* pentru *a dansa* ; *drum* pentru *a merge* ; *poezie* pentru *a scrie* etc). Îndeplinind funcția sintactică de complement intern, substantivele comune care au același radical cu verbul regent sau care sînt „înrudite semantic" cu verbul regent se află —

[153] Această precizare este motivată de faptul că de la latină la română evoluția a putut să aibă și direcția contrară celei indicate mai sus. De exemplu, un verb ca *mergere* era tranzitiv în latină, unde avea sensul de *a arunca în apă, a scufunda* ; românescul *a merge*, însă, care îl continuă pe *mergere*, este în momentul de față al limbii române semitranzitiv (cu complement intern).

[154] Pentru unele dintre aceste verbe, în literatura de specialitate există și alte interpretări. Astfel, P. Creția (*art. cit.*, p. 116) stabilește trei feluri de complemente directe : complemente directe externe (*a citi* **o carte**) ; complemente directe rezultative (*a scrie* **versuri**) ; complemente directe interne (*a dansa* **un dans**).

ca și la complementul direct — în cazul acuzativ. Deosebirea dintre complementul intern și complementul direct constă în aceea că în timp ce unele părți de vorbire cu funcția de complement direct pot fi în acuzativ cu prepoziția *pe*, substantivele comune cu funcția de complement intern sînt întotdeauna în acuzativul fără prepoziția *pe*. Compară *așteaptă* pe cineva cu *dansează* un dans. Observînd că substantivele comune cu funcția de complement intern „nu trimit la persoane" (vezi GEM, p. 51, nota 65) și cunoscînd că complementul intern nu se poate exprima prin pronume sau prin numerale întrebuințate substantival, găsim justificarea inexistenței prepoziției *pe* la complementul intern, față de posibilitatea utilizării acestei prepoziții la complementul direct exprimat prin substantivele care trimit la persoane sau prin unele substitute ale acestora (vezi § 41).

În literatura de specialitate s-a relevat și o altă deosebire între complementul intern și complementul direct: complementul direct exprimat prin unele părți de vorbire permite o „dublare" (vezi § 41) prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal; întrucît complementul intern nu poate fi „dublat", urmează că această trăsătură permite deosebirea complementului direct („în viața *și-a trăit-o* apare un complement direct dublu exprimat" — GRS,p. 169) de complementul intern din exemple ca *a trăit* viață *lungă*, unde acuzativul *viață* „nu reprezintă o realizare a poziției sintactice complement direct" (GRS, p. 170).

La deosebirile dintre complementul intern și complementul direct reamintim că funcția de complement direct poate avea realizări diferite, atît la nivelul propoziției (complement direct), cît și la nivelul frazei (propoziția completivă directă sau substitutul de propoziție completivă directă — vezi § 41 — § 43). Funcția de complement intern, însă, cunoaște o singură realizare, aceea de la nivelul propoziției, numită complement intern (nu există nici propoziție completivă internă[155] — vezi § 26 — și nici substitut de propoziție completivă internă).

[155] Că așa stau lucrurile se poate verifica prin încercarea de dezvoltare a complementului intern într-o propoziție. Această încercare arată că posibilitatea dezvoltării complementului intern într-o porpoziție există doar teoretic, întrucît practic propoziția obținută prin dezvoltarea unui complement intern are un caracter artificial. De exemplu, *și-a trăit* traiul,

* * *

Din comentariile de mai sus rezultă că prin complement intern înțelegem partea secundară de propoziție exprimată prin substantive comune având același radical cu verbul regent sau fiind „întrudite semantic" cu verbul regent care, determinînd verbe semitranzitive, arată asupra cui se exercită acțiunea sau rezultatul acțiunii. De exemplu, *dansează* **un dans**, *scrie* **o scrisoare**, *merge* **un drum** etc. Complementul intern — care se și aseamănă, dar mai ales se deosebește de complementul direct — are mai puține posibilități de realizare decît complementul direct, atît datorită regentului, cît și din cauza limitării posibilităților de exprimare la anumite substantive comune (vezi mai sus). Dacă adăugăm că în evoluția limbii complementul intern „trece" uneori în complement direct (vezi de asemenea mai sus), atunci putem presupune că într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat complementul intern se va integra în complementul direct.

§ 45. *Funcția de complement indirect* este o funcție secundară ce se subordonează unui regent de tip verbal și care se poate realiza la nivelul propoziției prin *complementul indirect* sau la nivelul frazei, prin *propoziția completivă indirectă*.

* * *

Complementul indirect comportă dificultăți de definire cauzate de elementele regente, de părțile de vorbire în care se concretizează și de ceea ce se exprimă prin această determinare.

În privința elementelor regente ale complementului indirect nu există unitate de vederi, maximum de regenți indicați în diverse lucrări de specialitate fiind cinci: verbul, adjectivul, adverbul, interjecția (*Gram. Acad.*, II, p. 159) și substantivul (I. Iordan, LRC, p. 643; GRS, p. 178).

După părerea noastră, din rîndul regenților complementului indirect trebuie eliminat substantivul, întrucît, potrivit

---

și-a mîncat mălaiul poate deveni teoretic *și-a trăit* ceea ce a avut de trăit *și-a mîncat mălaiul*, dar prin această dezvoltare se produce o modificare sensibilă a comunicării.

convenției gramaticale, ceea ce determină substantivul reprezintă un atribut (vezi § 40). Indicînd substantivul ca regent al complementului indirect, I. Iordan (LRC, p. 643) apelează la un exemplu ca **lupta pentru pace** *este o datorie...* (pe care-l notăm cu A). Justificarea considerării cuvintelor *pentru pace* drept complement indirect al substantivului *lupta* o vedem în posibilitatea transformării contextului dat într-un altul, creat de noi, în care regentul să devină verbal *(să lupte)* și ca urmare *pentru pace* să fie complement indirect: **să lupte pentru pace** *este o datorie...* (pe care-l notăm cu B). Credem, însă, că numai corespondența din punctul de vedere al comunicării a contextului A cu cu contextul B nu ne dă dreptul să apreciem că toate funcțiile din B apar și în A. Recunoscînd atributul ca determinant al regenților de tip nominal (față de complement și circumstanțial, care sînt determinanți ai regenților de tip verbal) și admițînd că, din punctul de vedere al comunicării, atributul corespunde complementului și circumstanțialului (vezi § 37), rezultă că în exemplele de tipul celor de mai sus avem de-a face cu un atribut care — fără a fi complement indirect — corespunde din punctul de vedere al comunicării complementului indirect.

Interjecțiile apar destul de rar ca regente ale complementelor indirecte. Pot fi determinate de un complement indirect interjecțiile onomatopee de tipul *poc, pleosc, șart, buf* etc (exemplu, **poc** *o palmă* **vinovatului**), precum și interjecțiile primare ca *bravo, halal, haram, vai* etc (exemplu, **vai de el** *dacă nu are susținători)*. De asemenea rar apare și adverbul în calitate de regent al complementului indirect, putîndu-se cita aici adverbe ca *aproape* sau *departe*: *el este* **aproape de mine**[156]. Privitor la adjectivul regent al complementului

---

[156] În *Gram. Acad.*, II, p. 163, se apreciază că grupul *aproape de* poate fi socotit locuțiune prepozițională (perifrază prepozițională). Tot în *Gram. Acad.* se spune că despre complement indirect ca determinant al unui adverb se poate vorbi „mai ales în cadrul unui complement circumstanțial format din mai multe cuvinte. Astfel, în propoziția: *Încăpățînarea lui crește potrivit* **cu stăruințele ei...** există un complement circumstanțial de mod: *potrivit cu stăruințele ei...*, dar în interiorul acestui complement circumstanțial se poate distinge complementul indirect al adverbului *potrivit*" (II, p. 162). După părerea noastră, în exemplele de acest

indirect trebuie făcută precizarea că adjectivele pronominale și adjectivele numerale nu pot fi niciodată regente ale complementelor indirecte. Numai adjectivele propriu-zise — fie că sînt moștenite din latină sau împrumutate ca atare din diverse limbi *(bun, favorabil, necesar, util* etc), fie că au luat naștere pe terenul limbii române *(deschis, înrobit, renăscător, subjugat* etc)[157] — pot constitui regentele unor complemente indirecte: *ai cumpărat o carte* **bună pentru mine**; *are o fire* **deschisă înnoirilor** etc. Partea de vorbire care apare cel mai frecvent ca regent al complementului indirect este verbul. Pot fi determinate de complement indirect verbele concrete oarecare *(a da, a face, a lua, a oferi* etc): *epoca modernă* **a dat** *libertate* **omului**. Uneori, verbul regent al complementului indirect poate fi neexprimat, rezultînd din context. Exemplu:

Murindului [i-*a dat*] speranța, **turbării** [i-*a dat*] răzbunarea,
Profetului [i-*a dat*] blestemul, **credinței** [i-*a dat* pe] Dumnezeu,
La sinucid [*a dat*] o umbră

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 18)

* * *

În legătură cu părțile de vorbire care pot îndeplini funcția de complement indirect, în unele lucrări de specialitate se spune că această parte de propoziție poate fi concretizată într-un substantiv sau substitut al acestuia, într-un adjectiv sau într-un verb (vezi, de exemplu, *Gram. Acad.*, II, p. 163).

---

tip nu putem vorbi nici într-un caz de un complement indirect, întrucît adverbul *potrivit* și prepoziția *cu* și-au pierdut individualitatea gramaticală, devenind elemente componente ale perifrazei prepoziționale *potrivit cu*. Așa stînd lucrurile, ni se pare nelogic să spunem că la un element component al unor perifraze prepoziționale — care perifraze, avînd doar funcție de marcă a unor categorii gramaticale sau raporturi sintactice, sînt golite de sens lexical — poate exista o determinare completivă indirectă.

[157] I. Iordan exprimă ideea că adjectivele de felul celor din prima grupă nu pot fi regente ale complementelor indirecte, pentru că acest fel de complemente „implică existența unui verb" (LRC, p. 642); numai adjectivele de tipul celor din a doua grupă — la care „sensul... este înrudit cu al verbului" (LRC, p. 643) — pot avea în subordine complemente indirecte.

După părerea noastră, din rîndul părților de vorbire ce pot avea funcția de complement indirect trebuie eliminate adjectivul și verbul, ceea ce înseamnă că complementul indirect se exprimă numai prin substantiv și substitutele acestuia (pronume și numerale întrebuințate substantival). Eliminarea adjectivului și verbului dintre părțile de vorbire cu funcție de complement indirect este motivată, pe de o parte, de faptul că ceea ce se consideră a fi complement indirect exprimat prin adjectiv sau verb reprezintă în realitate o altă funcție sau realizare a unei funcții, iar pe de altă parte, de faptul că ceea ce se consideră ca aparținînd unei anumite părți de vorbire se încadrează de fapt la altă parte de vorbire. Astfel, așa-zisul complement indirect exprimat prin adjectiv *(din albastru s-a făcut roșu* — după *Gram. Acad.*, II, p. 164) sau prin verb la gerunziu *(nu ne mai sălturam* **privindu-l** — după *Gram. Acad.*, II, p. 164) se constituie în funcția de atribut circumstanțial (întrucît depinde simultan de un verb și de un nume), adjectivul îndeplinind această funcție la nivelul propoziției (vezi GEM, p. 108—109), iar verbul la gerunziu (dacă admitem predicativitatea acestui mod) — la nivelul frazei, fiind adică propoziție atributivă circumstanțială ce se subordonează verbului *nu ne săturam* și pronumelui subiect neexprimat *noi*. Cît privește complementele indirecte exprimate printr-un verb la supin *(m-am săturat* **de stat** *acasă)* sau la infinitiv *(îl bănuia de* **a fi înțeles** *cu pașa* — după *Gram. Acad.*, II, p. 164—165), acestea reprezintă într-adevăr funcția de complement indirect, numai că așa-zisul supin *de stat* este în realitate un substantiv (vezi GEM, p. 307—308), iar infinitivul *a fi înțeles*, împreună cu cuvintele al căror centru este, reprezintă (dacă admitem predicativitatea acestui mod) funcția de complement indirect la nivelul frazei, adică este propoziție completivă indirectă.

În legătură cu complementul indirect exprimat prin substantiv sau substitutele acestuia, în unele lucrări se apreciază că substantivul și substitutele sale cu funcția de complement indirect pot sta în cazul dativ fără prepoziție, în cazul acuzativ cu o prepoziție *(către, cu, de, despre, față de, în, întru, la, pentru* etc — vezi *Gram. Acad.*, II, p. 163—167) sau în cazul genitiv cu o prepoziție *(contra, asupra, împotriva* etc — *idem ibidem)*. În alte lucrări găsim ideea că substantivul și substitutele sale cu funcția de comple-

ment indirect poate sta numai în cazul dativ fără prepoziție sau poate fi reprezentat printr-o construcție cu *la* sau *către* substituibile cu dativul, o parte din celelalte determinări considerate în *Gram. Acad.* drept complemente indirecte fiind constituite în obiectul sau complementul prepozițional (vezi GRS, p. 175—175 și 203—204; PDS, p. 94—101).

Urmărind evoluția opiniilor despre complementul indirect[158], se observă că în ultimele decenii se manifestă tendința de limitare a complementului indirect prin extragerea pe de o parte a complementului de agent, iar pe de altă parte a circumstanțialelor de mijloc (instrumental), sociativ și de relație. Tendința recentă de limitare este justificată de faptul că într-o fază anterioară complementul indirect apărea ca o funcție eterogenă (un fel de mozaic) sub aspectul comunicării. De aceea, atunci cînd s-a urmărit să se obțină o funcție omogenă (toate realizările concrete să fie cît mai asemănătoare din punctul de vedere al comunicării), s-a ajuns la necesitatea ca din complementul indirect să fie detașate determinările completive și circumstanțiale indicate mai sus. Menționăm, însă, că în lucrările în care se face deosebirea teoretică între complementul indirect și determinările completive sau circumstanțiale indicate mai sus mai apar uneori la complementul indirect exemple în care determinarea verbului reprezintă un circumstanțial de relație: *nu mai spune* de [referitor la] lup...; *cînd gîndesc* la [= privitor la] viața-*mi*... (din *Gram. Acad.*, II, p. 160 și 164).

Limitarea complementului indirect s-a făcut și prin apelul la formă: definitoriu pentru complementul indirect este „nume în dativ" (GRS, p. 175); numele precedat de *la* sau *către* este complement indirect numai pentru că este substituibil prin dativ. Inconvenientul acestei interpretări îl vedem în faptul că dativul substantivelor și substitutelor acestora poate avea și alte funcții decît aceea de complement indirect, și anume, poate fi subiect (vezi § 27), atribut (vezi § 37) sau apoziție (vezi GEM, p. 68). Aceasta înseamnă că pentru a deosebi complementul indirect de subiect, atribut sau apoziție trebuie să apelăm și la alți factori în afară de

[158] În acest sens, vezi și Maria Vulișici, *Complementul indirect în gramaticile românești*, în volumul „Lucrări științifice", seria B, publicate în 1970 de Institutul pedagogic din Oradea, p. 21—27.

cazul dativ al substantivului sau substitutului acestuia. În același sens, notăm și că substantivul precedat de *la* și de un numeral cardinal *(s-au dat burse* **la cinci studenți**) nu este substituibil prin dativ și totuși este considerat complement indirect (vezi GRS, p. 176).

Pentru o soluționare cît mai convenabilă a problemei cazului în care se află substantivul și substitutele acestuia cu funcție de complement indirect considerăm că trebuie făcut apel la ceea ce exprimă complementul indirect în raport cu regentul său. Într-o formulare convențională[159], se poate spune că complementul indirect exprimat prin cuvinte ce numesc persoane indică pe cel interesat (în sens pozitiv sau negativ) de acțiunea sau caracteristica regentului (= „beneficiarul"), iar complementul indirect exprimat prin cuvinte ce numesc obiecte (nonpersoane) indică obiectul vizat de acțiunea sau caracteristica regentului. Dacă admitem acest lucru, atunci înseamnă că substantivul și substitutele sale cu funcție de complement indirect poate sta în dativ fără prepoziție *(se adresează* **cititorilor**; *a dat libertate* **fanteziei**), în acuzativ cu o prepoziție ca *de, la, pentru* etc *(vorbește* **la studenți**; *nu renunță* **la mașină**) sau în genitiv cu o prepoziție de tipul *asupra, împotriva, contra etc (vorbește* **împotriva prietenilor**; *se luptă* **contra poluării**).

Așadar, după părerea noastră complementul indirect ar putea fi definit ca partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată persoana interesată sau obiectul vizat de acțiunea sau caracteristica regentului[160]. Exemple:

> Răsare-o vijelie din margini de pămînt,
> *Dînd* pulberea-mi **țărînii** și inima-mi **la vînt**
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 102)

> Că nu mai vrei să te arăți
> Lumină de-ndeparte,

[159] Vezi în acest sens I. Rizescu, *Complementul indirect sau al atribuirii*, LR, X, 1961, nr. 5, p. 432 ș.u.; vezi de asemenea GRS, p. 173 ș.u.; Maria Vulișici, *art. cit.*, p. 21 ș.u.

[160] Într-o definire prin negare, s-ar putea spune că complementul indirect este determinantul unui regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) care nu este nici complement direct sau de agent, și nici circumstanțial (de loc, de timp, de mod etc.).

Cu ochii tăi întunecați
Renăscători **din moarte**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 140)

Departe **sînt de tine** și singur lîngă foc

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 39)

Aș striga : o, motănime ! motănime ! Vai. . . *Haram*
De-al tău suflet. . . .

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 82)

Complementul indirect se exprimă (vezi toate exemplele de mai sus) prin substantive sau substitute ale acestora în cazul dativ fără prepoziție, în acuzativ cu prepoziții ca *de*, *din*, *la*, *pentru* etc sau în genitiv cu prepoziții de tipul *contra*, *asupra*, *împotriva* etc.

În legătură cu complementul indirect în dativul fără prepoziție, în literatura de specialitate se vorbește despre „dublarea" (reluarea și anticiparea — vezi *Gram. Acad.*, II, p. 167—168) complementului indirect : i *s-a plîns* **prietenului**. Credem, însă, că — așa cum am susținut și la „dublarea" subiectului (vezi § 27) și a complementului direct (vezi § 41) — în loc să vorbim despre „dublarea" complementului indirect, este mai avantajos să spunem că forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal este complement indirect, iar substantivul sau substitutul acestuia în dativul fără prepoziție reprezintă o apoziție (cei doi termeni avuți în vedere vizează un singur „obiect"). O dublare propriu-zisă a complementului indirect în dativ se întîlnește doar în limba română veche, unde dativul neaccentuat al pronumelui personal cu funcția de complement indirect apărea uneori și înaintea unei forme verbale compuse, și în urma acesteia : **mi**-*ai datu*-**mi** ; **ți**-*am strigatu*-**ți** etc (după G. Istrate, *art. cit.*, p. 396)[161].

§ 46. *Propoziția completivă indirectă* corespunde în planul frazei complementului indirect din planul propoziției, ceea ce înseamnă că propoziția completivă indirectă determină

[161] Valeria Guțu Romalo propune ca în contexte de tipul *a vorbi cuiva despre ceva* să se considere că verbul are două complemente indirecte, unul indicînd persoana și altul, obiectul. După părerea noastră, însă, *despre ceva* (și toate echivalentele sale) reprezintă un circumstanțial de relație, pentru că limitează acțiunea regentului la un anumit obiect (vezi § 68).

un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată cine este interesat sau ce este vizat prin acțiunea sau caracteristica regentului. Exemple :

Ca să vad-un chip *se uită*
Cum aleargă apa-n cercuri
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 55)

Pentru cine o cunoaște,
Toate-s *vechi* și *nouă* toate
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148)

El este *departe* **de cel ce are** pîinea și cuțitul.
Vai **de cine nu are** relații.

Propozițiile completive indirecte sînt puțin frecvente dacă din rîndul lor se elimină — ca și la complementul indirect (vezi § 45) — completiva de agent și circumstanțialele de mijloc (instrumentală), sociativă și mai ales de relație[162]. La completivele indirecte care rămîn după această eliminare (schimbînd ceea ce trebuie schimbat, vezi și nota 161), raportul de subordonare față de elementul regent poate fi marcat prin :

a. Pronumele relative în cazul dativ fără prepoziție (exemplu, *se adresează* **cui este de față**), în acuzativul precedat de prepoziții de tipul *cu*, *de*, *la* etc (exemplu, *nu se atinge* **de cine lucrează**) sau în genitivul cu prepoziții de tipul *asupra*, *contra*, *împotriva* etc (exemplu, *vorbește* **contra cui lipsește**).

b. Unele pronume nehotărîte formate pe baza celor relative (*oricine*, *oricare*, *orice* etc), aflate de asemenea la dativul fără prepoziție, la acuzativul cu prepoziție sau la genitivul cu prepoziție (exemplele de sub *a* pot deveni : *se*

[162] Adesea completivele indirecte sînt exemplificate prin propoziții care — limitînd acțiunea sau caracteristica regentului — sînt circumstanțiale de relație. Considerăm, deci, că în contextul *sînt* **convinsă că ți-ai putea termina lucrarea** propoziția secundară este circumstanțială de relație și nu completivă indirectă cum se spune în *Gram. Acad.*, II, p. 291 ; tot circumstanțială de relație este și propoziția *că nu era potrivit* (din contextul *încerca să-l convingă* **că nu era potrivit**), pe care Maria Vulișici o consideră completivă indirectă (*Completiva indirectă*, în „lucrări științifice", seria B, publicate de Institutului pedagogic din Oradea, 1969, p. 121) ș.a.

adresează **oricui**[163] **este de față** ; *nu se atinge* **de oricine lucrează**: *vorbește* **contra oricui lipsește**).

c. Adverbul pronominal relativ *cum* : *el se uită* **cum ninge.**

d. Conjuncțiile subordonatoare universale, în contexte de tipul *el nu se aștepta* **ca cineva să povestească întîmplarea.**

d. Pronumele interogative[164], atunci cînd completiva indirectă este o interogativă indirectă : *el se gîndește* **la cine îi va rezolva problema, prietenul sau dușmanul.**

* * *

În funcție de anumite condiții, se poate vorbi și de completive indirecte juxtapuse regentei. Astfel, dacă admitem ca *să* reprezintă doar marca modului conjunctiv (nu și a subordonării în frază — vezi § 28), atunci completivele indirecte cu verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv neprecedat de *ca* sînt juxtapuse regentei : *îl obligă* **să vorbească împotriva propriei convingeri.** Dacă se admite că infinitivul și gerunziul sînt moduri predicative, atunci sînt juxtapuse regentei și propozițiile cu verbul predicat sau din structura predicatului la infinitiv (exemplu, *nu se rușinează* **a ascunde adevărul**) sau la gerunziu (exemplu, *nu se mai satură* **admirîndu-și susținătorul** — vezi și § 45)[165].

§ 47. *Funcția sintactică de complement de agent* — puțin frecventă în limba română — se realizează la nivelul propoziției în *complementul de agent* și la nivelul frazei în *propoziția completivă de agent.*

---

[163] Propoziția introdusă prin dativul unui pronume relativ sau nehotărît care „dublează" un complement indirect exprimat printr-o formă neaccentuată de dativ a pronumelui personal o considerăm apozitivă (pentru că vizează același obiect cu dativul neaccentuat al pronumelui personal) și nu completivă indirectă : *îi ofer florile* **(ori)cui le iubește.**

[164] Forțînd limba, printre elementele introductive ale completivei indirecte am putea trece și adverbul pronominal interogativ *cum* precedat de prepoziția *la*, în propoziții interogative indirecte ca cea din contextul următor : *el se gîndește* **la cum își va petrece concediul.**

[165] Propozițiile cu verbul predicat sau din structura predicatului la conjunctiv sau gerunziu se apropie într-o anumită măsură de atributivele circumstanțiale.

* * *

Complementul de agent este partea de propoziție secundară care determină un verb la diateza pasivă sau un adjectiv[166], indicînd elementul activ în legătură cu acțiunea sau caracteristica regentă. Exemple :

> De atunci și pînă astăzi colonii de lumii pierdute
> *Sînt atrase* în viață **de un dor** nemărginit
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 101)

A făcut o mișcare *atacabilă* **de către partener.**

Verbul determinat de un complement de agent exprimat poate fi în limba literară actuală numai la forma cu *a fi* a diatezei pasive (vezi exemplul de mai sus). Spunînd aceasta, avem în vedere că la forma cu *se (s-)* a diatezei pasive complementul de agent, care există, nu se mai exprimă, fiind deductibil din context. Exemplu :

> O fi viața chin răbdat,
> Dar una știu, ea ni *s-a dat* [de către cineva]
> Ca s-o trăim.
> (G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 109)

Adjectivele regente ale complementului de agent sînt în cea mai mare parte formate pe terenul limbii române. Interesează aici mai ales adjectivele provenite din participiile verbelor tranzitive sau semitranzitive (vezi § 44) de tipul *cumpărat, dat, făcut, jucat, luat, mers, mîncat, primit* etc. *partida* **jucată de către noi s-a terminat la egalitate.** În contextul *o anumită sărăcie de pelicule. . . ușor* de **constatat de către . . . telespectator**, unde Mioara Avram *(art. cit.*, p. 469) apreciază că regentul complementului de agent este un verb la supin, credem că îmbinarea stabilă *de constatat* reprezintă o perifrază adjectivală (vezi GEM, p. 307 ș.u.). Așa cum a arătat Mioara Avram *(art. cit.*, p. 469), mai pot fi regente ale complementului de agent și unele adjective — împrumutate ca atare sau formate pe terenul limbii române — la care se poate identifica sufixul lexical *-bil*, de tipul *cum-*

[166] Vezi Mioara Avram, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului socativ*, LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 469.

părabil, atacabil, inatacabil, comparabil, luabil etc: iată *o carte* **cumpărabilă de către oricine.**

Complementul de agent se exprimă prin substantive sau substitute ale acestora (pronume și numerale întrebuințate substantival) aflate în cazul acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către*[167]: *poveștile sînt spuse* **de (către) bunici (ei).**

§ 48. *Propoziția completivă de agent* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde complementului de agent, adică determină un verb la diateza pasivă sau un adjectiv ce permite raportul gramatical pasiv și arată elementul activ în legătură cu acțiunea sau caracteristica determinată. Verbul regent al completivei de agent se poate afla la diateza pasivă cu *a fi* (exemplu, *prietenul meu* **este solicitat de cine are nevoie de el**) sau cu *se* ori *s-(cartea* **se citește de către cel ce are plăcerea lecturii**). La fel ca la complementul de agent, adjectivul determinat de propoziția completivă de agent poate proveni din participiul sau supinul verbelor (exemplu, *am ascultat o melodie* **interpretată de cine a compus-o**) sau poate fi împrumutat ori format pe terenul limbii române, dacă în structura acestuia se poate identifica sufixul lexical *-bil* (exemplu, *a luat o decizie* **inatacabilă de către cei ce erau nemulțumiți**).

Raportul de subordonare dintre propoziția completivă de agent și elementele sale regente se marchează prin:

a. Pronumele relative aflate în cazul acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către*: *copilul* **este ajutat de cine i-a dat viață.**

b. Unele pronume nehotărîte formate pe baza celor relative de tipul *oricine, oricare, orice* etc) aflate de asemenea în acuzativul cu prepoziția *de* sau *de către*: *frica* **e cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieții.**

c. Perifraza conjuncțională *de faptul că*, în exemple ca următorul:

> ... făcînd ... politică, așa cum mi-a spus atunci ministrul, fără a ști că se face cu acordul lumii întregi, a cărei nedumerire *fusese sporită* **de faptul că ... nu voiam să înaintez.**
>
> (Matei Caragiale, *Craii de Curtea Veche*, București, 1965, p. 262)

[167] Faptul că prepoziția *de* are frecvență mai mare decît prepoziția *de către* a fost subliniat de Paula Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, LR, VIII, 1959, nr. 2, p. 9–14.

În legătură cu perifraza *de faptul că* notăm că unii specialiști sînt de părere că grupurile de cuvinte conținînd substantivul *faptul* urmat de conjuncția subordonatoare *că* trebuie scindate. De exemplu, *în ciuda faptului că* se divine în circumstanțialul concesiv *în ciuda faptului* plasat în regentă și *că* în calitate de element introductiv al unei propoziții atributive (vezi Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 25; *Gram. Acad.*, I, p. 386). Alți specialiști consideră drept îmbinare stabilă pe *în ciuda faptului că*, mai ales dacă aceasta se află la începutul frazei (vezi I. Iordan, LRC, p. 711; Fulvia Ciobanu, *Unele aspecte ale corespondenței dintre elementele prepoziționale și cele conjuncționale, cu referire specială la locuțiuni*, SG, III, p. 71—72).

Dată fiind labilitatea graniței dintre îmbinările de cuvinte *libere* și cele *stabile* (vezi Academia R. S. România, *Formarea cuvintelor în limba română*, I, București, 1970, p. 8 ș.u.), sîntem de părere că în stadiul actual al limbii române nu se poate spune *cu certitudine* dacă *în ciuda faptului că*, *referitor la faptul că*, *în ceea ce privește faptul că*, **de faptul că** etc. constituie îmbinări *libere*, în cadrul cărora se pot distinge mai multe funcții, sau îmbinări *stabile*, care îndeplinesc o singură funcție. Înclinăm să credem, totuși, că din punctul de vedere al vorbitorului limbii române literare moderne îmbinările la care ne referim aici apar ca *stabile*, adică — în terminologia pe care o folosim în lucrarea de față — reprezintă *perifraze conjuncționale*. Admițînd acest lucru, perifraza conjuncțională subordonatoare *de faptul că* introduce în textul citat din Matei Caragiale propoziția *de faptul că nu voia* care, determinînd verbul la diateza pasivă *fusese sporită*, trebuie considerată propoziție completivă de agent. În sprijinul acestei idei s-ar putea invoca și posibilitatea de contragere a propoziției completive de agent *de faptul că nu voiam* în complementul de agent *de refuzul*.

§ 49. *Funcția de circumstanțial de loc* se realizează atît la nivelul propoziției în *circumstanțialul de loc*, cît și la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de loc*.

* * *

Circumstanțialul de loc este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată locul (locul propriu-zis, punctul de plecare sau de

sosire, direcția) acțiunii determinatului sau care privește caracteristica exprimată prin determinat. Exemple :

Pe malul apei *se-mpletesc*
Cărări ce *duc* **la moară**
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 155)

Omul *umblat* **prin lume** vede altfel lumea.

.....Cu vuiet de vînturi veniră
Norii, *călare* **pe zmei** și noapte făcură-n văzduhuri
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 299)

....ș-apoi *huștiuliuc* ! și eu **în** știoalnă
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 48)

Circumstanțialul de loc se poate exprima prin :

a. Adverbe de loc de tipul *acolo, aici, afară, înăuntru* etc. Exemplu :

Acolo, mamă, te *zăresc*
Pe tine-ntr-o căscioară
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 155)

Subliniem că la adverbele cu funcția de circumstanțial de loc se încadrează și pronominalul relativ *unde* (și formațiile pe baza acestuia *de unde, pînă unde* etc), care are funcție dublă (vezi § 15) : *de marcă*, la nivelul frazei, indicînd raportul de subordonare între propoziția pe care o introduce și regentul ei ; *sintactică*, la nivelul propoziției introduse, în cadrul căreia funcționează în calitate de circumstanțial de loc. Exemplu :

Ei șoptesc, multe și-ar spune și *nu știu* **de-unde** *să-nceapă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 61)

b. Substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ cu o prepoziție[168] ca *din, dinspre, de la, în, înspre, lîngă, printre, sub* etc. Exemplu :

Zările de farmec pline
Strălucesc **în luminiș**
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 3)

---

[168] În *Gram. Acad.* se spune că substantivul cu funcție de circumstanțial de loc — care are și „nuanță de timp sau de măsură" (II, p. 171) — poate sta și în acuzativ fără prepoziție în exemple ca următorul :

c. Substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul genitiv cu o prepoziție ca *deasupra, dedesubtul, în fața, în spatele* etc. Exemplu :

Deasupra casei tale *ies*
Și azi aceleași stele
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 142)

d. Substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul dativ fără prepoziție. Exemplu :

Stelele-n cer
Deasupra mărilor
Ard **depărtărilor**
Pînă ce pier
(M. Eminescu, după ȘSC, p. 253)

La I. Iordan (LRC, p. 652) și în *Gram. Acad.* (II, p. 171) găsim aprecierea că și în construcții de tipul *a sta (a pironi) locului* sau *a se așterne drumului (vîntului)* ar trebui să vorbim despre circumstanțiale de loc în dativul fără prepoziție. Credem, însă, că *a sta locului, a pironi locului, a înlemni locului, a se așterne drumului, a se așterne vîntului* etc reprezintă în momentul actual al limbii române perifraze verbale care, deci, îndeplinesc o singură funcție sintactică, și anume, aceea de predicat.

N-ai umblat...*două poștii*...pe jos
(Caragiale, după *Gram. Acad.*, II, p. 171)

În ceea ce ne privește, credem că exemplele de acest tip nu reprezintă circumstanțiale de loc în acuzativ fără prepoziție, construcțiile respective permițînd două interpretări. Astfel, plecînd de la faptul că în exemplul de mai sus substantivul *poștii* este „înrudit semantic" cu verbul regent *n-ai umblat* și nu este substituibil printr-un pronume, putem aprecia că subtantivul *poștii* (și toate cele similare lui) constituie un complement intern (vezi §14). O altă interpretare ar fi aceea potrivit căreia să considerăm că substantivul *poștii* (indicînd unități de măsură a spațiului) în acuzativ fără prepoziție și adjectivul numeral *două* (sau un adjectiv propriu-zis cu sens cantitativ) reprezintă o singură funcție sintactică datorită foarte strînsei legături semantice dintre ele. Întrucît unitatea sintactică alcătuită din cuvintele *două poștii* (și toate cele similare lor) exprimă cantitatea, credem că se poate vorbi aici despre un circumstanțial de măsură.

§ 50. *Propoziția circumstanțială de loc* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de loc și, ca urmare, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd locul (locul propriu-zis, punctul de plecare sau de sosire, direcția) unde se petrece acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

Căci **unde-ajunge** *nu-i* hotar,
Nici ochi spre a cunoaște
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

Tînărul *întors* **de unde fusese trimis la studii** privește lumea copilăriei cu alți ochi.

Copilul, *călare* **pe ce nu te aștepți**, fuge de rupe pămîntul.

Hai **unde te voi duce eu** și are să fie bine.

Propoziția circumstanțială de loc este întotdeauna joncționată de propoziția căreia i se subordonează, marca subordonării putînd fi :

a. Adverbul pronominal relativ de loc *unde* și formațiile pe baza acestuia *(pe unde, de unde* etc). Exemplu :

Ci prin flori întrețesute, printre gratii luna moale,
Sfiicioasă și smerită și-a vărsat razele sale ;
Unde-ajung *par* văruite zid, podele, ca de cridă
Pe-unde nu — *părea* că umbra cu cărbune-i zugrăvită
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

b. Unele adverbe pronominale nehotărîte formate pe baza adverbului pronominal relativ *unde*. Exemplu :

Iar tu Hyperion *rămîi*
Oriunde ai spune
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 137)

c. Adverbul nepronominal de loc *încotro* și formațiile pe baza lui cu *ori-* : *nu știe* **încotro să se îndrepte** ; *ajunge* tot acolo, **oridincotro ar porni** etc.

d. Pronumele relative și unele pronume nehotărîte formate pe baza celor relative de tipul *oricine, oricare, orice* etc aflate fie în acuzativ cu prepoziție *(către, spre, pe, lîngă* etc), fie în genitiv cu prepoziție *(deasupra, în fața, în spatele* etc). Exemple :

Unii *stau* **lîngă cine (oricine)** are pîinea și cuțitul.
El *sta* drept **în fața celui ce (oricui)** îl conducea.

§ 51. *Funcția de circumstanțial de timp* se concretizează la nivelul propoziției în *circumstanțialul de timp*, iar la nivelul frazei — în *propoziția circumstanțială de timp*.

* * *

Circumstanțialul de timp este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd timpul (momentul, durata, începutul etc) cînd se petrece acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

După aceea, *azvîrleam* pietrele, pe rînd. . . ; . . . **ș-apoi** *huștiuliuc* ! și eu în știoalnă.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 48)

Persoanele *venite* **înaintea mea** sînt punctuale.
Merge *călare* **atunci** cînd este obosit.

Circumstanțialul de timp se poate exprima prin :
a. Adverbe de timp de tipul *acum*, *atunci*, *azi*, *mîine*, *toamna*, *primăvara* etc. Exemplu :

Arabul ia cu ochii plini
De zîmbet, mia de țechini.
De-acum, de-acum ei *sînt scăpați*
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 66)

În același sens ca la circumstanțialul de loc, menționăm și aici cazul particular al adverbului pronominal relativ *cînd* și al formațiilor *de cînd*, *pînă cînd*, care au atît funcție de marcă a raportului de subordonare în cadrul frazei, cît și funcția de circumstanțial de timp în propoziția introdusă[169]. Exemplu :

Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta *străbate*
Cînd *plutești* pe mișcătoarea mărilor singurătate
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 103)

[169] Pentrd folosirea adverbelor temporale în legătură cu timpurile verbului, vezi Cornel Săteanu, *Timp și temporalitate în limba română contemporană*, București, 1980, p. 126—237.

b. Substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul acuzativ cu prepoziție (*de, din, după, la, peste* etc.)[170] ori în genitiv cu prepoziție (*în timpul, în vremea, asupra* etc.) : la vară *se va încălzi* afară : în timpul iernii *ninge*[171].

§ 52. *Propoziția circumstanțială de timp* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de timp, adică determină un verb, adjectiv, adverb sau interjecție și arată timpul (momentul, durata, începutul etc.) când se petrece acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

> Când cochetă de-al umăr ți se razimă copila,
> Dac-ai inimă și minte, *te gîndește* la Dalila
>
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 120)

Casa aceasta, *alăturată* de când mă știu casei noastre mă stinghерește prin înălțimea ei.

Merge *călare* când îl dor picioarele.

Hai cu noi când te invităm și nu aștepta să fii rugat a doua oară.

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de timp și regentele sale se realizează de obicei prin joncțiunea cu următoarele elemente de relație subordonatoare în frază :

---

[170] La fel ca la circumstanțialul de loc (vezi nota 168), și la circumstanțialul de timp *Gram. Acad.* apreciază că există posibilitatea exprimării printr-un substantiv în acuzativ fără prepoziție în exemple ca următorul : *trei* ani...ieșise *premiant întîi*... (Vlahuță, după *Gram. Acad.*, II, p 171). După părerea noastră, substantivul *ani* (indicînd unități de măsură a timpului) în acuzativ fără prepoziție și însoțit de adjectivul numeral *trei* (eventual de un ajectiv propriu-zis cantitativ) reprezintă o singură funcție sintactică. Întrucît cele două cuvinte (*trei ani*) exprimă cantitatea, credem că pot fi considerate circumstanțial de măsură.

[171] Pe lîngă părțile de vorbire enumerate aici, în *Gram. Acad.* se spune că circumstanțialul de timp se poate exprima și prin anumite adjective cu prepoziție în exemple ca următorul : *noi pe Hanora o știm* de mică (Camilar, după *Gram. Acad.*, II. p. 175). Întrucît, însă, în contexte ca cel de mai sus adjectivul se subordonează simultan și unui nume (cu care se acordă în categoriile gramaticale comune), și unui verb, credem că este mai avantajos să considerăm că avem de-a face cu un atribut circumstanțial (și nu cu un circumstanțial de timp). Privitor la posibilitatea exprimării timpului prin verbe la infinitiv și gerunziu, vezi propoziția circumstanțială de timp.

a. Adverbul pronominal relativ *cînd* și formațiile pe baza acestuia *de cînd, pînă cînd, pe cînd* (în legătură cu problema lui „*cînd* invers", vezi §10). Exemplu :

O să-ți spuie de panglice, de volane și de mode,
Pe cînd inima ta bate ritmul sfînt al unei ode
(M. Eminescd, *op. cit.*, p. 120)

b. Perifraze conjuncționale formate pe baza pronumelui relativ *ce*, de tipul *după ce, pînă ce, îndată ce, în timp ce, în vreme ce* etc. Exemplu :

...după ce ne arvonim noi și pe la anul... să umblăm tot împreună, ne-am despărțit unul de altul, răbigiți de frig și hămisiți de foame.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 35—36)

c. Perifraze conjuncțiionale la care ultimul element este un substantiv cu sens temporal (*cît timp, cîtă vreme*): **cît timp se spun povești**, *copiii ascultă liniștiți*.

d. Conjuncția *pînă* (+indicativul, conjunctivul, condițional-optativul, prezumtivul sau infinitivul), perifraza conjuncțională *înainte ca* (+conjunctivul) sau perifraza conjuncțională *înainte de* (+infinitivul): *profesorul* vorbește **pînă se aude clopoțelul** ; a fost condamnat **înainte ca el să fi spus vreun cuvînt** ; *el* se trezește **înainte de a răsări soarele** etc.

e. Adverbul pronominal relativ *cum* și formația pe baza acestuia *de cum*, care în context își pierd sensul modal, devenind echivalente semantice pentru *cînd* sau (*de*) *îndată ce*. Exemplu :

Cum ea pe coate-și răzima
Visînd ale ei tîmple,
De dorul lui și inima
Și sufletu-i *se împle*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 43)

f. În vorbirea populară și familiară se mai păstrează uneori situația din limba română veche constînd în aceea că adverbul *cît* — eventual precedat de prepoziția *pe* — capătă în context sensul de *cînd, cît timp, îndată ce*, astfel încît poate introduce o propoziție circumstanțială de timp. Exemplu :

Nu uita, Făt-Frumos, că pe cît vei fi tu departe, eu *oi* tot *plînge*.

(M. Eminescu, PL, p. 11)

* * *

În cazuri rare și numai dacă se acceptă predicativitatea gerunziului, se poate vorbi și de propoziții circumstanțiale de timp juxtapuse regentei. Exemplu :

Avea de la dînsa șase fii... și șase fete pe care le-*a mărităt* **trăind el.**

(N. Bălcescu, după *Gram. Acad.*, II, 175)

* * *

Mulțimea propozițiilor circumstanțiale de timp permite o clasificare în funcție de raportul dintre momentul acțiunii din propoziția circumstanțială de timp și momentul acțiunii din regenta ei. În această privință, în literatura de specialitate există două orientări, în funcție de ceea ce se consideră *bază* și în consecință ce reprezintă *termenul de raportat*. Astfel, la unii specialiști (Mioara Avram, *Evoluții*..., p. 31 ș.u.; *Gram. Acad.*, II, p. 294 ș.u.) *baza* este propoziția circumstanțială de timp iar *termenul de raportat* este propoziția regentă. Ca urmare, raporturile dintre cele două propoziții pot fi : de *anterioritate*, cînd acțiunea regentei se petrece înaintea celei din circumstanțiala de timp (*escortele trebuiră* s-aștepte *mult* **pînă să poată tăia strada**, Camilar, după *Gram. Acad.*, II, p. 294) ; de *simultaneitate*, cînd acțiunea din regentă se petrece în același moment cu acțiunea din circumstanțiala de timp (...**pe cînd ședeam la masă**... zăresc *un străin*..., Alecsandri, după *Gram. Acad.*, II, p. 295) ; de *posterioritate*, cînd acțiunea din regentă se petrece după cea din circumstanțială de timp (**după ce feciorul sări de pe capră**... se ivi *o doamnă*..., Slavici, după *Gram. Acad.*, II, p. 294). Alți specialiști (vezi ȘSC, p. 248—250) se situează la polul opus, considerînd — așa cum ni se pare și logic — că *baza* este propoziția regentă iar *termenul de raportat*, propoziția circumstanțială de timp. În această viziune — pe care o împărtășim — se menține aceeași încadrare a contextelor reprezentînd raportul de simultaneitate, în cadrul cărora singura schimbare o constituie faptul că *termenul de raportat* devine *bază*

și invers (în exemplul de mai sus, *baza* este acum zărese un străin și *termenul de raportat*, pe cînd ședeam la masă). Cît privește raportul de anterioritate și cel de posterioritate, acestea reprezintă acum exact contrarul: la raportul de anterioritate se încadrează contextele în care acțiunea din circumstanțiala de timp este anterioară celei din regentă (deci — reluînd exemplul de mai sus — *după ce feciorul sări de pe capră...* **se ivi o doamnă**); la raportul de posterioritate se încadrează contextele în care acțiunea din circumstanțiala de timp este posterioară celei din regentă (reluînd și aici exemplul de mai sus, **escortele trebuiră s-aștepte mult** *pînă să poată tăia strada*).

Trecînd peste opoziția dintre cele două viziuni prezentate succint mai sus, se observă că — acceptînd una sau alta dintre ele — încadrarea contextelor la un raport sau altul nu se poate face întotdeauna cu ajutorul elementului de relație subordonator în frază, care poate fi același la două sau chiar la toate trei raporturile. De exemplu, *cînd* apare — dacă *baza* este considerată circumstanțiala de timp — la raportul de posterioritate (*Iar* **cînd alaiul s-a oprit**/*Și Pallin crai a starostit*,/A **prins să sune sunet viu**, Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 296) și la raportul de simultaneitate (**cînd zicea asemenea cîntec**, *zîmbea poznaș*, Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 298); dacă *baza* este considerată propoziția regentă, *cînd* apare la raportul de anterioritate (**cînd am ieșit**, *Adela zîmbea cu înțeles*, Ibrăileanu, după ȘSC, p. 249), la raportul de simultaneitate (**cînd mă auzi** *vorbind așa...* **lasă-mă** *să vorbesc*, Sadoveanu, după ȘSC, p. 249) și la raportul de posterioritate (**cînd s-a prins de veste**, *ardeau toate*, Rebreanu, după ȘSC, p. 249).

Nici timpurile verbelor din regentă și din circumstanțiala de timp nu ajută întotdeauna la încadrarea contextelor la un raport sau altul. Găsim astfel — în viziunea cu *baza* constituită de circumstanțiala de timp — un timp verbal oarecare, același și în circumstanțiala de timp, și în regenta ei, atît la raportul de anterioritate (*ulciorul* **merge** *la fîntînă numai pînă cînd i* **se rupe** *toarta* — după *Gram. Acad.*, II, p. 295), cît și la raportul de posterioritate (*după ce-i* **dădu** *bună ziua o* **opri** — Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 296); în același sens, întîlnim timpuri verbale diferite la raportul de simultaneitate (*în timp ce icrele* **se vindeau, intră** *o jupî-*

neasă, Caragiale, după *Gram. Acad.*, II, p. 297). În viziunea cu *baza* constituită de propoziția regentă apare uneori aceeași succesiune de timpuri verbale (de exemplu, perfectul compus în circumstanțială și imperfectul în regentă) încadrată diferit, odată la raportul de anterioritate (*cînd* **am ieșit**, *Adela* **zîmbea** *cu înțeles* — Ibrăileanu, după ȘSC, p. 249) și altădată la raportul de posterioritate (*cînd* **s-a prins** de veste, **ardeau** *toate* — Rebreanu, după ȘSC, p. 249) ș.a.m.d.

Prin relevarea acestor lucruri am urmărit să arătăm nu numai că în problema raporturilor dintre timpurile verbale din propoziția circumstanțială de timp și din regenta ei sînt mai multe adevăruri, ci și faptul că neexistînd întotdeauna indici formali de recunoaștere a unui raport sau altul (avem în vedere că elementele de relație subordonatoare în frază și timpurile verbale nu trimit în mod expres la un anumit raport), problema ca atare aparține nu atît gramaticii, cît mai ales logicii și stilisticii.

§ 53. *Funcția de circumstanțial de mod.* La această funcție încadrăm numai ceea ce în mod obișnuit (vezi de exemplu *Gram. Acad.*, II, p. 180 și 306) este numit circumstanțial „de mod propriu-zis" și propoziția circumstanțială „de mod propriu-zisă", celelalte „feluri" ale circumstanțialului de mod fiind considerate — datorită particularităților de conținut și de formă — funcții aparte (vezi §55—§58). Funcția de circumstanțial de mod se întîlnește la nivelul propoziției, cînd se numește *circumstanțial de mod*, și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială de mod*.

* * *

Circumstanțialul de mod este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată felul (modalitatea) în care se realizează acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

Astfel *zise* **lin** pădurea
Bolți asupră-mi clătinînd
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 85)

Am cumpărat o carte *scrisă* **bine**.
Lucrurile merg **aproape** *normal*.
Hai **repede** cînd te chem.

După părerea noastră, ceea ce *Gram. Acad.* numește „circumstanțial de mod consecutiv" (II, p. 186) nu reprezintă de fapt un circumstanțial diferit de circumstanțialul de mod. Spunînd aceasta, avem în vedere că în cele trei exemple date în *Gram. Acad.* pentru așa-zisul circumstanțial de mod consecutiv (*planul... izbuti* **de minune**; *căzu la pat bolnavă* **de moarte**; *a mîncat* **de speriat** — II, p. 186—187), cuvintele subliniate (*de minune, de moarte, de speriat*) nu indică faptul că „complinirea modală se face în raport cu consecințele pe care le are sau le poate avea acțiunea sau calitatea" (II, p. 186). Vorbitorii limbii române consideră grupurile de cuvinte *de minune, de moarte, de speriat* (și toate cele similare lor) ca stabile, constituind, adică, perifraze adverbiale cu sens superlativ (*de minune* = *foarte bine*; *de moarte* = *foarte tare*; *de speriat* = *foarte mult*). Admițînd acest lucru, este firesc să includem așa-zisul circumstanțial de mod consecutiv la ceea ce numim aici circumstanțial de mod.

Circumstanțialul de mod se poate exprima prin:

a. Adverbe de mod de tipul *bine, rău, așa, greu* [172], *astfel, tinerește, de minune, ce de-a sila* etc. Exemplu:

Și în două temniți large **cu de-a sila** *să-i aduni*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 119)

Notăm și aici (vezi în același sens §49 și §51) situația deosebită a adverbului pronominal relativ *cum* și a formațiilor pe baza lui *după cum, precum*, care îndeplinesc atît funcția de marcă a raportului de subordonare în frază, cît și funcția de circumstanțial de mod în propoziția pe care o introduc. Exemplu:

Da, *plouă* **cum** *n-am* mai *văzut*
(G. Bacovia, *op. cit.*, p. 48)

Circumstanțial de mod exprimat prin adverb credem că trebuie considerat și ceea ce unii cercetători[173] numesc substantiv în acuzativ fără prepoziție. Aceasta pentru că așa-

[172] În legătură cu faptul că în contexte ca *sarcină greu de îndeplinit* cuvîntul *greu* este adverb cu funcție de circumstanțial de mod pe lîngă *de îndeplinit* (și nu atribut pe lîngă *sarcină*), vezi Gh. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod?*, AUC, II, 1973, p. 211—214.

[173] V. N. Hîbalka, *Substantive cu funcțiune de circumstanțial de mod*, LR, VIII, 1959, nr. 6, p. 21—28.

zisele substantive în acuzativ fără prepoziție cu funcție de circumstanțial de mod — care la origine au făcut parte dintr-o comparație — au devenit prin conversiune adverbe (vezi GEM, p. 343). Exemplu :

Ard **flăcări** ochii ei crăiești
(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 24)

Tot circumstanțiale de mod exprimate prin adverbe (perifraze adverbiale) sînt și o parte dintre acelea despre care în unele lucrări (I. Iordan, LRC, p. 667—668; *Gram. Acad.*, II, p. 182; V. N. Ribalka, *art. cit.*, p. 22 ș.u.) se spune că sînt circumstanțiale de mod exprimate prin substantive în acuzativ cu prepoziție. Exemplu :

A strigat și Sfînta Duminică odată **din răsputeri**.
(I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 183)

Grupurile de cuvinte cu funcție de circumstanțial de mod de tipul *cap la cap*, *umăr la umăr*, *picior peste picior*, *unul cu altul*, *unul spre altul* etc. se află la limita între îmbinările de cuvinte stabile (în cazul nostru perifraze adverbiale) și îmbinările de cuvinte variabile : *pentru formarea întregului*, *bucățile* **se pun cap la cap** ; *ei* **s-au întîlnit unul cu altul** etc. [în ultimul context, grupul *unul cu altul* nu poate fi scindat în nominativul *unul* (subiect) și acuzativul cu prepoziție *cu altul* (circumstanțial sociativ), întrucît *unul* nu poate fi subiect și pentru că această funcție este îndeplinită de pronumele personal *ei*, și pentru că *unul*, la singular, nu impune numărul său verbului predicat *s-au întîlnit*, care este la plural].

b. Rareori, prin substantive în acuzativ cu prepoziție (cu precizarea că adesea acestea se apropie de perifrazele adverbiale) : *s-a căsătorit* **cu voia** *părinților* etc.

c. De asemenea în cazuri rare, prin numerale ordinale întrebuințate substantival și prin numerale multiplicative exprimînd ideea de superlativ[174]. Exemple :

...păpușoi care erau chiar atunci *prășiți* **de-al doilea**...
(I. Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 182)

[174] În *Gram. Acad.* se spune că și numeralele distributive, precum și cele cardinale pot fi circumstanțiale de mod în exemple ca *oamenii se de-*

Prin comparație cu ea, el *lucrează* **întreit.**

d. Totrar, prin interjecții de tipul *hai-hai*, *zdrang-zdrang*, *țipa-țipa*, *teleap-teleap* etc. (cu mențiunea că și aici s-ar putea vorbi de adverbe provenite din interjecții prin conversiune) : *tramvaiul vine* **hai-hai.**

§ 54. *Propoziția circumstanțială de mod* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de mod, ceea ce înseamnă că determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată felul (modalitatea) în care se realizează acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

Fiecine **cum i-e vrerea**, despre fete *samă deie-și*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 63)

Am văzut o lucrare *executată* **cum cere tehnica modernă.**

Un exemplu bun nu se găsește *atît de ușor* **cum se crede de obicei.**

Copilul *zvîrr* o piatră **cum știe el.**

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de mod și elementele sale regente se stabilește de obicei prin adverbul pronominal relativ *cum* și formațiile pe baza acestuia *precum*, *după cum*[175] (indiferent de faptul că pro-

---

părtau **cîte unul** sau *spuma lighioanelor se tăie* **în două, în trei** *și pieri* (II, p. 182). Credem, însă, că în primul exemplu numeralul distributiv *cîte unul* — determinînd și substantivul *oamenii*, și verbul *se depărtau* — este un atribut circumstanțial, iar în al doilea exemplu, numeralele cardinale întrebuințate substanțival și precedate de prepoziție (*în două, în trei*), indicînd o cantitate, reprezintă circumstanțiale de măsură.

[175] În *Gram. Acad.* se apreciază că elementele de relație *cum* și *precum* precedate imediat de adverbul corelativ *așa* sau *astfel* alcătuiesc împreună „construcții locuționale mai sudate de tipul *așa cum, așa precum, astfel precum*" (II, p. 307) : *mai-mai că aș face* **așa precum** *zici tu* (Ispirescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 307). Credem, însă, că în exemplele de acest fel cele două adverbe pot fi separate, primul reprezentînd un circumstanțial de mod pe lîngă verb (aș face așa), iar al doilea constituind elementul introductiv al unei propoziții apozitive care vizează aceeași realitate ca și regentul ei concretizat în adverbul corelativ precedent (**precum** *zici tu*). Cele spuse în legătură cu *așa cum, așa precum* etc. sînt valabile după părerea noastră în toate situațiile în care de obicei se vorbește despre propoziții circumstanțiale cu corelativ în regentă, de tipul : *merge* acolo **unde** este trimis ;

poziția circumstanțială de mod este pozitivă sau negativă). Exemplu :

Iar bietul om *sta* tot acolo,
Ca mort, **precum s-a pus.**

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 58)

Aceste elemente de relație (*cum, precum, după cum*) pot apărea, însă, nu numai la începutul unei propoziții circumstanțiale de mod, ci și la începutul unei propoziții incidente „legate" la stînga (vezi §25). Deosebirea dintre *cum, precum, după cum* ca elemente introductive ale circumstanțialei de mod și *cum, precum, după cum* de la începutul propoziției incidente „legate" la stînga se face cu ajutorul planurilor comunicării: propoziția circumstanțială de mod introdusă prin *cum, precum, după cum* face parte din planul comunicării (o descriere, o narațiune sau un dialog), pe cînd propoziția incidentă „legată" la stînga reprezintă planul comentariilor la descrierea, narațiunea sau dialogul ce constituie planul comunicării. Compară :

Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi,
Cum îți vine, cum îți place, pe copilă *s-o desmierzi.*

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 118)

Ori mai știi ? Bătrînul Rumi
Face-o glumă, **cum se vede.**

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 31)

Propozițiile circumstanțiale de mod negative se pot introduce și prin conjuncția **fără**+*conjunctivul* (*pleacă* **fără**

---

vorbește **atunci cînd are ceva de spus** ; *doarme* **atît cît este necesar** ; de asta *a venit*, **pentru că a fost trimis** ; de aceea *tace acum*, **ca să aibă ultimul cuvînt** etc. Vrem să spunem că în toate aceste tipuri de comunicări așa-zisul corelativ îl considerăm circumstanțial (*acolo* în *merge* acolo ; *atunci* în *vorbește* atunci etc.), propoziția corespunzătoare acestuia fiind o apozitivă pe lîngă partea de vorbire ca funcție de circumstanțial (*unde este trimis* pe lîngă *acolo* ; *cînd are ceva de spus* pe lîngă *atunci* etc.). Vezi peragraful depre propoziția apozitivă, .

Notăm cu această ocazie că în exemple de tipul *de rele ce sînt nu pot să trăiască la un loc*, în care *Gram. Acad.* (II, p. 307) apreciază că există o propoziție circumstanțială de mod introdusă prin *ce* (*ce sînt*), credem că este mai potrivit să vorbim de o propoziție circumstanțială cauzală introdusă prin *de...ce* (vezi §60).

să anunțe) și fără ca + *conjunctivul* (*pășește* fără ca să se audă). Dacă admitem predicativitatea infinitivului, atunci propoziția circumstanțială de mod negativă poate fi introdusă și prin conjuncția fără + *infinitivul*: *aleargă* fără a obosi. (Despre juxtapunerea propoziției circumstanțiale de mod la regenta ei credem că nu se poate vorbi, întrucît singura formă verbală care exprimă modalitatea și se juxtapune, gerunziul, se subordonează nu numai verbului, ci și unui nume, astfel încît propoziția cu predicatul la gerunziu — dacă, bineînțeles, admitem predicativitatea acestui mod — este atributivă circumstanțială și nu circumstanțială de mod: *merge* șchiopătînd, *trece rîul* înotînd etc.)[176].

§ 55. *Funcția de circumstanțial de măsură*[177] se deosebește prin *conținut* și *formă* de funcția de circumstanțial

---

[176] În *Gram. Acad.* (II, p. 307) se spune că propoziția circumstanțială de mod poate fi introdusă și prin: adverbele și locuțiunile conjuncționale *cît, după cît*, mai rar *din cît, pe cît, întru cît*; pronumele *cîte* precedat de *din, după* sau *pe*; locuțiunea conjuncțională *cît ce* de obicei cu predicatul *a putea* (aceasta din urmă numai regional). Pentru aceste elemente introductive în *Gram. Acad.* găsim exemple diferite, și anume:

a. În unele exemple nu avem de-a face cu o propoziție și, prin urmare, nu putem vorbi nici de propoziții circumstanțiale de mod: *a început dracul a striga cît îi lua gura*; *fuge cît ce poate cu sarcina în spate* (Creangă, după *Gram. Acad.*, p. 307—308). Aici, ceea ce *formal* pare propoziție reprezintă *din punctul de vedere al conținutului* perifraze adverbiale cu sens superlativ (*cît îi lua gura = foarte tare*; *cît ce poate = foarte repede*), care îndeplinesc funcția de circumstanțial de mod (nu propoziție circumstanțială de mod).

b. În alte exemple, propozițiile considerate circumstanțiale de mod reprezintă mai curînd alte feluri de subordonate. Astfel, în contextul *băietul văd că are ținere de minte; și numai după cît a învățat, cîntă și citește cît se poate de bine* (Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 307), propoziția *după cît a învățat* — prin semnificația ei — nu indică modalitatea acțiunilor *cîntă* și *citește*, ci mai curînd concesia (*deși a învățat puțin, cîntă și citește cît se poate de bine*) sau complementul indirect (*în schimbul a cît a învățat, cîntă și citește cît se poate de bine*). Într-un alt context: *Trăsura...i-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cît a vrut* (Camil Petrescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 307), propoziția *cît a vrut* nu exprimă modalitatea, ci cantitatea (lucru verificabil prin cotragerea ei: *cît a vrut* poate însemna *o sută de galbeni*) și, deci, este o circumstanțială de măsură.

[177] Ideea separării circumstanțialului de măsură și a propoziției corespunzătoare acestuia de circumstanțialul de mod și propoziția corespunzătoare apare la I. Rizescu, *Complementul de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 357—382 (vezi și GRS, p. 189—190). În legătură cu această funcție, notăm că nu ne-am însușit punctul

de mod (compară caracteristicile pe care le dăm mai jos pentru funcția de circumstanțial de măsură cu caracteristicile de la funcția de circumstanțial de mod). Funcția de circumstanțial de măsură apare atît la nivelul propoziției, cînd o numim *circumstanțial de măsură* (există și termenul „circumstanțial cantitativ"), cît și la nivelul frazei, pentru care folosim termenul de *propoziție circumstanțială de măsură* (se mai spune și propoziție circumstanțială cantitativă).

* * *

Circumstanțialul de măsură este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată cantitatea (măsura) în care se desfășoară acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

Trenul *a întîrziat* **douăzeci de minute.**
A cumpărat un cablu *lung* **de doi metri.**
A mers *înainte* **cu trei pași.**
Hai încă **doi kilometri** și apoi facem popas.

Circumstanțialul de măsură se poate exprima prin :

a. Substantive care indică „unități de măsură" a timpului, spațiului, greutății etc. (*secundă, minut, oră, zi, săptămînă* etc. ; *milimetru, centimetru, decimetru, metru* etc. ; *gram, decigram, centigram, kilogram* etc.) însoțite de obicei de un adjectiv numeral cardinal ce arată numărul unităților respective, precedate sau nu de o prepoziție (*de, cu, pînă, la* etc.) : *le* **aștept (de) două ore.** Uneori, în locul adjectivului numeral poate apărea un adjectiv propriu-zis cu sens cantitativ (*mult, puțin* etc.) : **a mers mulți kilometri** *pe jos*. Există și posibilitatea ca adjectivul (numeral sau propriu-zis) să nu apară, dacă substantivul „unitate de măsură" — precedat sau nu de o prepoziție — poate indica în context o cantitate (foarte) mare : *așteaptă promovarea* **(de) ani.**

---

de vedere exprimat de I. Rizescu, *Observații asupra complementului circumstanțial de măsură în limba română* (Omagiu Iordan, p. 729—731), potrivit căruia circumstanțialul de măsură cuprinde și unele circumstanțiale de mod (*lupii se reped la vale* **nebunește**, *art. cit.*, p. 730) sau unele circumstanțiale comparative (*un cort mare și rotat,* **cît un cort de împărat**, *idem ibidem*).

b. Numerale adverbiale și, rar, numerale cardinale întrebuințate substantival precedate de prepoziții. Exemple :

De trei ori românii *împinseră* și *prăvăliră* pe turci și de trei ori *fără respinși* înapoi.

(N. Bălcescd, *op. cit.*, p. 87)

Îl *joci* în doi, în trei,
Îl joci în cîte vrei

(Arghezi, după ȘSC, p. 257)

c. Adverbe ce exprimă cantitatea (*mult, puțin, destul, de multe ori, în multe rînduri* etc.). Exemplu :

De multe ori *i-a venit* flăcăului *în cap* să se însoare...

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 206)

Adverbul *cît* și formațiile pe baza lui *după cît, precît* etc. se comportă la fel cu *unde, cînd, cum* (vezi § 49, § 51, § 53), în sensul că îndeplinesc, atît funcție de marcă la nivelul frazei, cît și funcție sintactică în propoziția pe care o introduc : *alergă* **cît** *vrea.*

§ 56 *Propoziția circumstanțială de măsură* poate fi divizată în : *propoziție circumstanțială de măsură* **propriu-zisă** și *propoziție circumstanțială de măsură* **progresivă.**

Propoziția circumstanțială de măsură propriu-zisă este propoziție secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de măsură, ceea ce înseamnă că determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată cantitatea (măsura) în care se desfășoară acțiunea sau care privește caracteristica determinată. Exemple :

...dacă vrei să nu te muște ciinii..., să te tupilezi jos la pămînt și să-i lași *să* te *latre* **cît le place...**

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 49)

Are o grădină *mare* **cît o arată împrejmuirile.**

A mers *înainte* **cît nu a întîlnit obstacole** și apoi s-a întors.

Hai **cît am mers ieri** și pe urmă ne odihnim.

Propoziția circumstanțială de măsură propriu-zisă — puțin folosită în limba română — se joncționează de obicei prin adverbul *cît* (vezi exemplele de mai sus), care poate fi

precedat de prepoziția *după* sau *pe* : *ajută-ne* **după (pe) cît poți.** Uneori, legătura dintre circumstanțiala de măsură propriu-zisă și regenta ei se realizează prin adverbul *oricît* : *lace* **oricît îi place.**

* * *

Propoziția circumstanțială de măsură progresivă — de asemenea rar întîlnită în limba română — nu are corespondent la nivelul propoziției. Această propoziție determină numai verbe și arată „proporția progresivă în care se desfășoară acțiunea". (*Gram. Acad.*, II, p. 313). Elementul de relație subordonator în frază prin care se introduce propoziția circumstanțială de măsură progresivă este perifraza conjuncțională *pe măsură ce* : *omul îmbătrînește* **pe măsură ce se adaugă anii.**

În literatura de specialitate se spune că propoziția circumstanțială de măsură progresivă poate fi introdusă și prin alte elemente conjuncționale care de obicei apar cu corelative în regentă : *cu cît* are corelativul *cu atît* ; *de ce* are corelativul *de ce* sau *de aceea* ; *pe cît* are corelativul *pe (cu) atît* Exemplu :

> **Și cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămurește,**
> **Cu atît** valurile apei, cu-atît țărmul parcă *crește*.
> (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 121)

În construcțiile de acest tip, însă, observăm că realitatea vizată de corelativ (în exemplul dat *cu atît*) este aceeași ca și în propoziția introdusă prin *cu cît* (*cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămurește*), ceea ce se poate verifica prin introducerea unui adverb explicativ ca *și anume* : *... țărmul crește* **cu atît** *și anume* **cu cît lumina... se lămurește.** Avînd în vedere acest lucru, credem că ceea ce este numit în mod curent propoziție circumstanțială de măsură progresivă cu corelativ în regență trebuie încadrat la propoziția apozitivă (vezi § 82).

§ 57 *Funcția de circumstanțial comparativ* poate fi realizată la nivelul propoziției în *circumstanțialul comparativ* și la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială comparativă*.

* * *

Circumstanțialul comparativ este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb

sau o interjecție, exprimînd o comparație care privește acțiunea sau caracteristica determinată. Exemple:

Și *mă-mbrac* în părul galben, **ca** în **strai** ușor, țesut,
Și zărind rotundu-mi umăr mai că-mi vine să-l sărut
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 59)

Iar de sus pîn-în podele un păianjen prins de vrajă
A țesut subțire pînză *străvezie* **ca o mreajă**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 58)

... mai zboară odată pînă la lună și iar se lasă în jos *mai iute* **decît fulgerul.**
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 236)

Hai **ca** și **ieri** la plimbare.

Circumstanțialul comparativ se exprimă prin:

a. Substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ precedate de prepoziția *ca*[178], *decît*, *cît* etc. sau în cazul genitiv precedate de prepoziția *asemenea*. Exemple:

Ușor el *trece* **ca pe prag**
Pe marginea ferestrei
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 128)

---

[178] Al. Ionașcu, *Cu privire la construcția comparativă în limba română*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 513–517, este de părere că atunci cînd introduce circumstanțialul comparativ *ca* este adverb. Considerăm, însă, că acest cuvînt care — introducînd circumstanțialul comparativ — ajută, la fel ca oricare prepoziție, la stabilirea raportului de subordonare în planul propoziției, trebuie considerat prepoziție (vezi în acest sens Elena Carabulea, *Unele observații asupra termenilor comparativului și superlativului relativ în limba română*, SG, II, p. 19–27).

În altă ordine de idei, menționăm că printre exemplele date în *Gram. Acad.* pentru circumstanțialul comparativ exprimat prin substantiv găsim și unul ca următorul:

Ce să fie asta? Este o grămadă de groși bătrîni, puși unii peste alții *în chip de pereți*.
(Slavici, după *Gram. Acad.*, II, p. 185)

În acest exemplu, însă, *în chip de pereți* nu exprimă ideea de comparație, ci pe aceea de „calitate". De aceea, unii cercetători (I. Diaconescu, *Complementul calității*, LR, IX, 1960, nr. 2, p. 14–18) au propus ca determinările de acest tip să fie numite „complemente ale calității". (Pentru unele amănunte în legătură cu acest fel de determinări — pe care le considerăm atribute circumstanțiale — vezi § 88).

Căci te-*a cuprins* asemenea
Lianelor din apă
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

b. Adverbe precedate de prepoziții de tipul *ca*, *decît*, *la fel ca* etc. : *azi este* mai cald **decît ieri**[179].

§ 58. *Propoziția circumstanțială comparativă.* În literatura de specialitate se vorbește de obicei de două feluri de propoziții comparative : pe de o parte, „propoziții circumstanțiale de mod comparative", iar pe de altă parte, „propoziții circumstanțiale comparative condiționale" (vezi I. Iordan, LRC, p. 708—709 ; *Gram. Acad.*, II, p. 309 și 312). Pentru deosebirea acestor două feluri de propoziții se apelează mai ales la conținut, și anume, la „felul acțiunii", care este reală sau realizabilă la „propoziția circumstanțială de mod comparativă", dar ireală la „propoziția circumstanțială comparativă condițională". Elementul formal este luat în considerație la denumirea celui de al doilea fel de propoziții comparative, care sînt numite propoziții circumstanțiale comparative „condiționale" pentru că au verbul predicat sau din structura predicatului la modul „condițional".

După părerea noastră, însă, aceste caracteristici nu impun separarea propoziției „circumstanțiale comparative condițio-

---

[179] În *Gram. Acad.* se spune că circumstanțialul comparativ se poate exprima și prin adjective, în contexte de tipul :

Ca unse
Lucese zidiri, ruine pe cîmpul solitar
(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II. p. 185)

Așa cum am arătat și în nota 143, însă, adjectivele respective se subordonează simultan unui verb și unui nume și sînt, deci, atribute circumstanțiale.

Tot în *Gram. Acad.* se spune că circumstanțialul comparativ se exprimă și prin infinitiv, în contexte ca următorul :

Mîna dreaptă e ridicată în sus *în chip de a lurna ceva.*
(Odobescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 186)

Admițînd, însă, predicativitatea infinitivului, în exemplele de acest fel putem vorbi de o propoziție cu predicatul la infinitiv (dacă nu o considerăm circumstanțială finală, propoziția *în chip de a lurna ceva* din contextul de mai sus poate fi o circumstanțială comparativă ireală).

nale" de propoziția „circumstanțială de mod comparativă", întrucît ambele exprimă o comparație, iar în ceea ce privește modul verbului predicat sau din structura predicatului de la circumstanțiala comparativă condițională, acesta nu este obligatoriu condițională (vezi exemplele pe care le dăm mai departe). În funcție de conținutul lor (caracterul real și realizabil sau ireal al acțiunii) și de anumite particularități formale (unele elemente de relație subordonatoare în frază specializate), mulțimea propozițiilor circumstanțiale comparative poate fi clasificată în *propoziții circumstanțiale comparative reale* (*realizabile*) și *propoziții circumstanțiale comparative ireale*.

* * *

Propoziția circumstanțială comparativă reală (*realizabilă*) este propoziția secundară (subordonată) care, corespunzînd circumstanțialului comparativ, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și exprimă o comparație — în planul real sau realizabil — ce privește acțiunea sau caracteristica determinată. Exemple :

El *se comportă* cu alții **după cum** se comportă și alții **cu el.**
Trăim o viață *agitată* **precum** este și epoca.
A urcat *mai ușor* **de cum** se aștepta.
Hai cu noi **cum** ați fost și altădată.

Propoziția circumstanțială comparativă reală (realizabilă) se subordonează regentului prin adverbul pronominal relativ *cum* și formațiile pe baza acestuia *de cum, după cum, precum* etc. (vezi exemplele de mai sus). Uneori, această propoziție poate fi introdusă și prin conjuncția *decît* urmată de modul conjunctiv[180] : *mai bine plec* **decît să rămîn cu ei.**

---

[180] Printre elementele introductive ale propoziției circumstanțiale comparative reale (realizabile) nu indicăm adverbul *cît* și formațiile pe baza lui, întrucît după părerea noastră acestea introduc propoziții circumstanțiale de măsură propriu-zisă. Notăm cu această ocazie că I. Iordan (LRC, p. 708) propune să se vorbească și de propoziții „modal-comparative" atunci cînd nu se poate spune cu certitudine dacă propoziția este comparativă sau modală. Exemplul autorului : *Povestea mea nu se sfîrșește tragic* **cum se sfîrșesc de obicei povestirile nuveliștilor noștri** (Sadoveanu, după I. Iordan, LRC. p. 708).

* * *

Propoziția circumstanțială comparativă ireală — care nu are corespondent în planul propoziției — poate fi definită ca propoziția secundară (subordonată) ce determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție[181] și exprimă o comparație — în planul irealității — care privește acțiunea sau caracteristica determinată. Exemple :

Și luîndu-și fata alături cu el, *peri* în vînt, **ca și cînd nu mai fusese.**

(M. Eminescu, PL, p. 12)

Ciinele are ochi *inteligenți* **de parcă ar fi om.**
Copilul acesta vorbește *gros* **ca și cum ar fi bărbat.**
Pleosc o palmă în păpușă **ca și cum ar fi dat în inamicul ei.**

Propoziția circumstanțială comparativă ireală se introduce prin elemente de relație subordonatoare în frază specializate, și anume, conjuncțiile *ca și cum, ca și cînd, parcă*[182], *de parcă, în chip că, în chip de* (vezi nota 179). Exemplu :

Codrul pare tot mai mare, **parcă vine mai aproape**

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 121)

§ 59. *Funcția de circumstanțial de cauză* este posibilă la nivelul propoziției, cînd se numește *circumstanțial de cauză*,

---

[181] Uneori nu se poate preciza dacă circumstanțiala comparativă ireală se subordonează verbului sau unui adjectiv ori adverb. Astfel, în versurile următoare, circumstanțialele comparative ireale *ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost* pot depinde fie de verbul *cură*, fie de adjectivul *repovestită* :

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea *cură*
Încet *repovestită* de o străină gură,
Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 313)

[182] Nu interesează la propoziția circumstanțială compartivă ireală adverbul *parcă* reprezentînd un substitut de propoziție incidentă (vezi § 17). Exemplu :

Și în jur *parcă*-mi colindă dulci și mîndre primăveri

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 27)

și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială de cauză.*

* * *

Circumstanțialul de cauză este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată motivul acțiunii sau caracteristicii determinate. Exemple

Și-ai lui întîrziau. *Plîngînd*
De drag că are să-i revadă,
Sta ziua-n prag, ieșea pe stradă

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 56)

Și ochii pașei mari s-aprind,
Cărunta-i barbă netezînd,
Stă *mut*, **de suflet gol**

(G. Coșbuc, *op. cit.*, p. 65)

Lucrurile merg *rău* **din cauza lui.**
Copilul *buf* **din pricina aluneceușului.**

Circumstanțialul de cauză se poate exprima prin :

a. Substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ cu prepoziție (*de, din*[183], *pentru* etc.) sau în genitiv cu prepoziție (*din cauza, din pricina, de rău, de dragul*[184] etc.). Exemple :

— O, dulce-al nopții mele Domn,
De ce *nu vii* tu ? Vină !

(M. Eminescd, *op. cit.*, p. 127)

A pierdut trenul **din cauza prietenilor.**

Reamintim că posesivele precedate de o prepoziție care în principiu cere genitivul stau în acuzativ și atunci cînd îndeplinesc funcția sintactică de circumstanțial de cauză (vezi GEM, p. 359). Exemplu :

---

[183] Pentru utilizarea prepozițiilor *de* și *din* la circumstanțialul de cauză — cu unele indicații statistice — vezi Ștefan Munteanu, *Sintaxă și semantică (Observații despre complementul circumstanțialul de cauză)*, CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 244—246.

[184] În legătură cu ultimele două prepoziții, vezi Ștefan Munteanu, *art. cit.*, p. 213.

În sfîrșit, cît s-a bălăbănit mama cu tata *din pricina mea*, tot pe a mamei a rămas.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 19)

b. Adverbe (perifraze adverbiale) alcătuite din forma neutrală a pronumelui demonstrativ de depărtare *aceea* precedată de prepoziția *de* sau *pentru*[185]. Exemplu :

Și *de-aceea* spusa voastră era sîntă și frumoasă,
Căci de minți era gîndită, căci din inimi era scoasă

(M. Eminescu *op. cit.* p. 29)

§ 60. *Propoziția circumstanțială de cauză (cauzală)* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de cauză, adică determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd motivul acțiunii sau caracteristicii determinate. Exemple :

De-or trece anii cum trecură,
Ea tot mai mult îmi *va plăce*,
Pentru că-n toat-a ei făptură
E-un „nu știu cum" și-un „nu știu ce"

(M. Eminescu *op. cit.* p. 156)

Prietenul meu era *vesel* **din cauză că a prins lozul cel mare.**

Merge *călare* **deoarece îl dor picioarele.**
Hai **fiindcă altfel e de rău.**

---

[185] În *Gram. Acad.* se spune că circumstanțialul de cauză se poate exprima și prin adjective sau verbe la gerunziu, în exemple ca următoarele:

Se juca cu baloturile plesnind *de încărcate*...

(Cocea, după *Gram. Acad.*, II p. 177)

Luptîndu-se cu o repede boală de piept...se decise a porni la: Constantinopole ca să obțină voia...

(Odobescu după *Gram. Aca3.* II p. 177)

Sîntem de părere, însă, că întrucît determină simultan un verb și un nume, aceste părți de vorbire reprezintă funcția de atribut circumstanțial (la nivelul propoziției adjectivul și la nivelul frazei verbul la gerunziu).

feluri de propoziții secundare. Elementele de relație specializate pentru propoziția circumstanțială cauzală sînt conjuncțiile de tipul *pentru că, fiindcă, deoarece, din cauză că, de vreme ce* etc. (vezi exemplele de mai sus). Dintre elementele de relație care introduc circumstanțialele de cauză doar uneori (și atunci pot fi comutate, fără modificarea comunicării, cu una dintre conjuncțiile specializate), menționăm :

a. Conjuncțiile subordonatoare universale *dacă* și *de* (propoziția astfel introdusă, însă, ar putea fi considerată și circumstanțială condițională) : *nu ajunge la timp* **dacă (de) întîrzie tramvaiul.** Notăm aici și conjuncțiile subordonatoare *că* și *căci*, cu precizarea că, introducînd propoziții secundare cauzale, aceste conjuncții trebuie deosebite de conjuncțiile intermediare *că* și *căci* care se află la începutul propozițiilor intermediare explicative (vezi § 24). Compară *adesea întîrzie*, **că (căci) vine de departe** cu *nu știa la ce să mai apeleze pentru a-l convinge*, **că (căci) e om tare dificil.**

b. Cuvintele *cum, cînd, unde* care, pierzîndu-și sensul inițial (sînt comutabile cu o conjuncție subordonatoare specializată), pot fi considerate conjuncții subordonatoare (din cauza elementului lor introductiv, propozițiile circumstanțiale cauzale astfel introduse au anumite tangențe cu propozițiile circumstanțiale de mod, de timp și de loc). Exemplu :

> Și atunci tatu-tău, *cum îi el supărăcios*, are să zică de la o vreme să iei băietul și să-l dai ...
>
> (I. Creangă *op. cit.*, p. 224)

c. O situație particulară se întîlnește în comunicările în care există succesiunea *de* + *substantiv, adjectiv sau adverb* + *+ce* + *a fi* (*eventual un alt verb*) de tipul : *crapă ouăle corbului* **de frig ce e** ; *o prăpădea din ochi* **de frumoasă ce era** ; *fetița era obosită* **de mult ce se jucase.** Privitor la acest tip de comunicări s-au exprimat mai multe puncte de vedere[186], ideea cea mai răspîndită fiind aceea că succesiunea *de* + *substantiv, adjectiv sau adverb* + *ce* + *a fi* (*eventual un alt verb*) trebuie scindată în : *de* + *substantiv, adjectiv sau adverb*, constituind un circumstanțial de cauză ce aparține unei propoziții re-

[186] Vezi Fulvia Ciobanu *Construcția cauzală adverbială și propoziția modală explicativă*, LR, XIV, 1975, nr. 6, p. 569—572.

gente (*crapă ouăle* de frig ; *o prăpădea din ochi* de frumoasă[187] ; *feliţa era obosită* de mult) ; *ce+a fi* (*eventual un alt verb*), reprezentînd o propoziţie subordonată atributivă, cînd regentul este un substantiv (...*de* frig ce e), sau o propoziţie subordonată modală, cînd regentul este un adjectiv (... *de* frumoasă ce era) sau un adverb (... *de* mult ce se jucase).

După părerea noastră, această interpretare are dezavantajul de a fi strict „formală". Spunînd aceasta, avem în vedere că, pentru vorbitorii de limbă română, succesiunea *de + substantiv, adjectiv sau adverb + ce + a fi* (*eventual un alt verb*) se constituie ca o singură unitate sintactică prin care se exprimă cauza acţiunii sau caracteristicii determinate. Că aşa stau lucrurile rezultă şi din aceea că ultima parte a succesiunii (*ce + a fi, eventual un alt verb*) poate fi neexprimată, întrucît rezultă din context (cum se întîmplă adesea la diverse îmbinări stabile, cunoscute de toţi vorbitorii limbii române : *lac să fie, că broaşte*...). Exemplu :

> Şi se proptea *de slab* [ce era], sărmanul,
> Cu mîna de pereţi
>
> (G. Coşbuc *op. cit.*, p. 57)

Aceasta fiind situaţia, sîntem de părere că este mai convenabil să apreciem că succesiunea *de + substantiv, adjectiv sau adverb + ce + a fi* (*eventual un alt verb*) reprezintă o propoziţie circumstanţială de cauză, în care *substantivul, adjectivul sau adverbul* dislocă componentele elementului introductiv : *crapă ouăle corbului* de frig ce e [=*crapă ouăle corbului* de... ce e frig] ; *o prăpădea din ochi* de frumoasă ce era [=*o prăpădea din ochi* de... ce era frumoasă] ; *feliţa era obosită* de mult ce se jucase [=*feliţa era obosită* de... ce se jucase mult]. „Reconstituirea" propoziţiei introduse prin *de...ce* arată că *substantivul, adjectivul sau adverbul* îndeplinesc în cadrul propoziţiei reconstituite funcţii sintactice diferite : element component al perifrazei verbale (vezi §9) care reprezintă predicatul propoziţiei monomembre *de...ce e frig* ; nume predicativ adjectival care împreună cu verbul copu-

[187] În comunicarea *se proptea de slab*, I. Iordan arată că *de slab* „este de fapt nume predicativ al unui predicat căruia îi lipseşte verbul copulativ" (LRC p. 674 ; vezi şi p. 710).

lativ *era* constituie predicatul nominal în propoziția bimembră *de...ce era frumoasă*; circumstanțial de măsură (eventual de alt fel) adverbial pe lîngă verbul predicativ *se jucase* în propoziția bimembră *de...ce se jucase mult.*

Cît privește elementul introductiv *de...ce*, acesta exista ca atare în epoca veche a limbii române[188], unde avea o frecvență relativ mare și introducea propoziții secundare diferite: completive directe (*iară noi, fraților*ŭ de ce au fostu pre acestu bolnavu *noi* am înțelegutu, CC_2, p. 62); completive indirecte (*ce-i vrea fi lui a fugi și* a se apăra de ce spunea elu *că va să se tîmple lui...* ?, CC_2, p. 84); circumstanțiale de relație (ispitescu... de ce e d-inșii toemeala și deștingerea, CC_2, p. 32); circumstanțiale de cauză (*știia amu și* se învăța de ce se chinuiia, CC_2, p. 27) etc. Probabil că între elementul introductiv nedislocat *de ce* din limba română veche și elementul introductiv dislocat *de...ce* din limba română — mai ales populară și familiară — din zilele noastre va fi existînd o anumită legătură. Ceea ce interesează aici este faptul că, nedislocat sau dislocat, *de*(. . .)*ce* îndeplinește în toate situațiile funcția de marcă a raportului de subordonare în frază, între propoziția la începutul căreia se află și regentul acesteaia (vezi toate exemplele date mai sus). Urmărind, însă, comportamentul lui *de*(. . .)*ce* în cadrul propozițiilor pe care le introduce, se observă o diferență între *de ce* nedislocat din epoca veche și *de...ce* dislocat din zilele noastre. Ne referim la faptul că, în timp ce *de ce* nedislocat din textele vechi îndeplinește diferite funcții sintactice (subiect în de ce *au fostu pre acestu bolnavu*, circumstanțial de relație în de ce *spunea elu* etc.), lui *de...ce* dislocat din vorbirea — mai ales populară și familiară — din zilele noastre nu i se poate găsi nici o funcție sintactică [de...ce(?) *e frig*; de...ce(?) *era frumoasă*; de...ce(?) *se jucase mult*]. Acest lucru ar putea arăta că prepoziția *de* și pronumele relativ *ce* au ajuns să reprezinte în zilele noastre o îmbinare de cuvinte stabilă, pe care o considerăm perifrază conjuncțională specializată pentru introducerea propozițiilor circumstanțiale cauzale.

§ **61.** *Funcția de circumstanțial de scop* — care se întîlnește relativ rar—apare la nivelul propoziției, cînd este

[188] Vezi *DE în Cazania a doua a lui Coresi*. SCL. XIII, 1962, nr. 4, p. 467—468 (pentru *Cazania a doua a lui Coresi* folosim abrevierea CC_2).

numit *circumstanțial de scop (final)*, și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială de scop (finală)*.

* * *

Circumstanțialul de scop este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd finalitatea acțiunii sau caracteristicii determinate. Exemple :

Întru întîi în casa omului și mă fac a cere pe Ion, *să ne ducem* **la seăldat.**

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 37)

Lucreare *pregătită* **în vederea obținerii** titlului de licențiat trebuie să corespundă cerințelor.

S-au comportat *admirabil* **în scopul obținerii** de avantaje.

Hai în oraș **pentru cumpărături.**

Circumstanțialul de scop se exprimă prin :

a) Substantive[189] sau substitute ale acestora aflate în cazul acuzativ cu o propoziție de tipul *după, pentru, la, în, întru* etc. sau în cazul genitiv cu o prepoziție de tipul *în vederea, în scopul, cu scopul* etc. (vezi exemplele de mai sus).

b) Adverbe de tipul *anume, în(tr)-adins, intenționat* etc., de obicei (dar nu obligatoriu) determinate de o propoziție apozitivă atunci cînd preced regentul : **anume** *l-a vorbit de rău (ca să-l discrediteze)*. Mai pot îndeplini funcția de circumstanțial de scop și perifrazele adverbiale alcătuite dintr-un pronume demonstrativ de apropiere sau de depărtare folosit neutral și din prepoziția *de* sau *pentru (de asta, de aceea, pentru aceea* etc.) : **de aceea** *a întrebat, ca să se lămurească*.

§ 62. *Propoziția circumstanțială de scop* este propoziția secundară (subordonată) care — corespunzînd circumstanțialului de scop — determină un verb, un adjectiv, un

---

[189] Încadrăm aici și ceea ce *Gram. Acad.* (II p. 179) consideră că este verb la supin cu funcție de circumstanțial de scop în exemple ca *plecase în pețit*. Ceea ce *Gram. Acad.* (II p. 179) numește circumstanțial de scop exprimat prin verb la infinitiv (*tușt spre a-și drege glasul*) constituie după părerea noastră o propoziție circumstanțială de scop, întrucît acordăm infinitivului calitatea de mod verbal predicativ.

adverb sau o interjecție și arată finalitatea acțiunii sau caracteristicii determinate. Exemplu :

Ca să vad-un chip *se uită*
Cum aleargă apa-n cercuri
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 55)

Religia — o frază de dînșii *inventată*
Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 43)

Se poartă *frumos* **ca să-și răsplătească susținătorii.**
Hai la librărie **ca să cumpărăm o carte de povești.**

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de scop și regentul ei se realizează de obicei cu ajutorul următoarelor elemente de relație subordonatoare în frază :

a) Conjuncțiile în general [190] specializate *ca* sau *pentru ca* urmate de modul conjunctiv. Exemplu :

Ei brațul tău înarmă *ca să lovești în line*
(M. Eminescu *op. cit.*, p. 44)

b) Conjuncția universală *de*[191]. Exemplu :

...ei ședea neclintit lîngă cortul lui, însă omorîndu-se unul dintr-înșii, celălalt de durere merse *de se ascunse în pădure.*
(N. Bălcescu *op. cit.*, p. 91)

---

[190] Reținerea este motivată de faptul că aceste construcții apar — e drept mai rar — și ca elemente introductive ale altor propoziții secundare. Astfel, conjuncția *ca+conjunctivul* poate introduce propoziții predicative (*dacă a spus așa este* **ca să producă impresie**) și propoziții completive directe (*ordonă imediat* **ca să se adune toți susținătorii**). În vorbirea mai puțin îngrijită conjuncția *pentru ca+conjunctivul* apare ca un fel de cuvînt de umplutură : *cînd orice asasin...poate* **pentru ca** *să vie*.. (Caragiale după I. Iordan LRC, p. 704). Vezi și paragraful despre propoziția circumstanțială opoziționlă, unde prezentăm și așa-numitele „false finale".

[191] Conjuncția *de* poate marca atît raportul de coordonare (pentru exemple din limba română veche, vezi *art. cit.* în nota 188, p. 475), cît și raportul de subordonare. Pentrd deosebirea conjuncției coordonatoare *de* de conjuncția subordonatoare *de* care introduce o propoziție finală, I. Iordan (LRC, p. 711) propune următoarea regulă : „cînd propoziția introdusă prin această conjuncție exprimă o acțiune concomitentă sau trecută față de aceea din regentă [sic !], ea trebuie considerată ca o propoziție copulativă iar *de* ca sinonim al lui *și* ; dacă dimpotrivă acțiunea respectivă urmează să se săvîrșească în urma celei din regentă avem de-a face cu o propoziție circumstanțială finală".

c. Dacă admitem predicativitatea infinitivului, atunci propozițiile circumstanțiale de scop pot fi introduse și prin *spre, pentru, cu scopul de* etc. care — stabilind raportul de subordonare la nivelul frazei — reprezintă conjuncții subordonatoare (vezi *Observații în legătură cu infinitivul verbului românesc*, AnL, XX, 1969, p. 191—192). Exemplu :

...ceaușii alerga în toate părțile *spre a aduna lucrătorii.*
(N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 97)

* * *

Despre juxtapunerea propoziției circumstanțiale de scop față de regenta ei se poate vorbi numai acceptînd ideea că *să* este marcă doar a modului conjunctiv, nu și a raportului de subordonare în frază (vezi §28). Exemplu .

...mă fac a cere pe Ion, *să ne ducem la scăldat.*
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 37)

§ 63. *Funcția de circumstanțial consecutiv.* Admițînd cele spuse în §53 (și anume, că în comunicări de tipul *planul izbuti de minune*, de minune este circumstanțial de mod și nu circumstanțial consecutiv), urmează că funcția de circumstanțial consecutiv se realizează numai la nivelul frazei, concretizîndu-se în *propoziția circumstanțială consecutivă.*

Propoziția circumstanțială consecutivă[191] este propoziția secundară (subordonată) care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd urmarea[192] acțiunii sau caracteristicii determinate. Exemple :

...și-mi *trăgea* un pui de răbuială...**de-i pufnea rîsul pe toți ucenicii**
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 36—37)

---

[191] Mioara Avram propune să vorbim de două categorii de consecutive, și anume ; unele care exprimă un rezultat real „la care se vede legătura dintre propoziția consecutivă și propoziția cauzală" (*Evoluția...* p. 142), și altele, cu acțiunea posibilă, care „sînt...foarte apropiate de raportul de scop ; de aceea aceste consecutive pot fi numite consecutive finale"(*idem ibidem*). Vezi și ȘSC, p. 279—281.

[192] *Urmarea* de la subordonarea cosecutivă nu se confundă — din punct de fvedere formal — cu *urmarea* de la coordonarea conclusivă (pentru coordonarea conclusivă, vezi §21).

A auzit un cîntec *atît de frumos* că a rămas uimit. Dracul chiui și a treia oară *așa de tare* de credeai că s-a rupt ceva într-însul.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 184)

Poc o palmă **încît** văzu stele verzi.

Propoziția circumstanțială consecutivă se introduce prin conjuncția subordonatoare specializată *încît*, precum și prin alte cîteva conjuncții (*că, de, cît* etc) care, în context, sînt comutabile cu *încît* (vezi exemplele de mai sus). În cazuri mai rare, propoziția circumstanțială consecutivă se introduce și prin conjuncția *pentru ca* sau *ca* + conjunctivul. Exemplu :

Perspectiva e tristă și eu te iubesc prea mult *pentru ca să nu cerc tot în lume* spre a te feri de un asemine viitor.

(Alecsandri, după Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 149)

Dacă admitem că *să* este numai marcă a modului conjunctiv (nu și a raportului de subordonare în frază — vezi §28), atunci putem vorbi și de propoziții circumstanțiale consecutive juxtapuse, atunci cînd acestea au verbul predicat sau din structura predicatului la modul conjunctiv : *el n-a fost atît de bun* **să nu se găsească altul mai bun.**

§ **64.** *Funcția de circumstanțial de mijloc*[193] se realizează la nivelul propoziției în *circumstațialul de mijloc* și la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de mijloc.*

* * *

Circumstanțialul de mijloc poate fi definit ca partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv sau o interjecție[194] și arată mijlocul prin care se realizează acțiunea sau care privește caracteristuca determinată. Exemple :

---

[193] Termenul *circumstanțial* **de mijloc** (pe care ni l-am însușit din timpul studenției de la profesorul Dumitru Gafițanu) ni se pare mai avantajos decît acela de *circumstanțial* **instrumental**, datorită sferei sale semantice mai largi.

[194] Circumstanțialul de mijloc nu poate determina adverbe.

Ş-acel rege-al poeziei, veşnic tînăr şi ferice
Ce **din frunze** îţi *doineşte*, ce **cu fluierul** îţi *zice*
Ce **cu basmul** *povesteşte* — veselul Alecsandri

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 24)

Teza *scrisă* **cu stiloul** este mai aspectuoasă decît acea *scrisă cu creionul*.

...*zvîrr* ! de vreo două-trei ori **cu bulgări** în mine.

(Creangă, *op. cit.*, p. 38)

Circumstanţialul de mijloc se exprimă prin substantive sau substitute ale acestora care pot sta în cazul :

a. Acuzativ cu o prepoziţie de tipul *cu, din, prin, fără* (ultima pentru aspectul negativ) etc. Exemplu :

...hai să fugim *cu pluta* aceea...

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 25)

b. Genitiv cu prepoziţia *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea* (pentru unele comentarii în legătură cu aceste prepoziţii, vezi ŞSC. p. 271, nota 2) : *a obţinut ce dorea* **prin mijlocirea unui amic.**

c. Dativ cu prepoziţia *graţie, mulţumită* sau *datorită* : *şi-a ajuns scopul* **graţie lor.**

§ 65. *Propoziţia circumstanţială de mijloc* este propoziţia secundară (subordonată) care corespunde circumstanţialului de mijloc, ceea ce înseamnă că determină un verb, un adjectiv sau o interjecţie, arătînd mijlocul prin care se realizează acţiunea sau care priveşte caracteristica determinată. Exemple :

A trimis scrisoarea **prin cine a găsit în gară.**

Masa *pregătită* **cu ce aveau în casă** a fost foarte bună.

Hai **cu ce găsim,** căci nu avem de ales.

Raportul de subordonare dintre propoziţia circumstanţială de mijloc şi regentele ei se stabileşte prin :

a) Pronumele relative aflate în cazul acuzativ cu o prepoziţie de tipul *cu, din, prin* etc. (vezi exemplele de mai sus), în cazul genitiv cu prepoziţia *cu ajutorul* sau *prin mijlocirea* (*a rezolvat problema* **cu ajutorul cui a putut**) sau în dativ cu prepoziţia *graţie, mulţumită* ori *datorită* (*am aflat* **graţie cui a vrut** *să-mi spună*).

b) Perifraza conjuncțională *prin aceea că* sau *prin faptul că* (vezi Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 220—221) : *a ajuns mulțumit* **prin aceea că și-a îndeplinit visurile.**

* * *

Admițînd predicativitatea gerunziului, putem vorbi și de propoziții circumstanțiale de mijloc juxtapuse regentei, atunci cînd verbul predicat sau din structura predicatului este la modul gerunziu și are subiect propriu. Exemplu :

Numai „miere" zicînd gura nu se îndulcește.

(după H. Tiktin, *Gramatica română*, 1945, p. 235)

§ 66. *Funcția de circumstanțial*[195] *sociativ* apare la nivelul propoziției, cînd este numită *circumstanțial sociativ*, și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială sociativă*.

* * *

Circumstanțialul sociativ este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv[196] sau o interjecție și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare (subiect, complement direct, complement indirect, complement de agent, circumstanțial cumulativ etc.) — cine sau ce însoțește în desfășurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată partea de propoziție la care se face referirea[197]. Exemple :

Și-apoi să fi văzut pe neobositul părinte care *umbla* prin sat **împreună cu bădița Vasile** și sfătuia pe oameni...

(I. Creangă, *op. cit.* p. 9)

---

[195] Pentru ideea că sociativul este un complement (nu un circumstanțial), vezi I. Iordan, LRC, p. 641 ; ȘSC p. 242 ș.u. ; Mioara Avram, *Cu privire la...*, p. 469—470.

[196] Este voba de adjective de tipul *fugar, eliberabil* etc. (vezi Mioara Avram, *art. cit.*, p. 469). Notăm cu această ocazie că nici circumstanțialul sociativ nu poate determina adverbe.

[197] Pentru definirea circustanțialului sociativ, vezi Gh. Trandafir, *Contribuții la definirea complementului circumstaxțial sociativ*, LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 17p ; i d e m, *Cu privire la complementul circumstanțial sociativ, atributul sociativ, propoziția circumstanțială sociativă și propoziția atributivă sociativă*, *AUC*, *V*, 1977 p. 27 ș.u.

Vine... să aresteze pe logodnica acestuia, *fugară* cu altul.
(Caragiale, după Mioara Avram, *art. cit.*, p. 469)
Hai și tu împreună cu noi.

Circumstanțialul sociativ se exprimă prin substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ cu o prepoziție de tipul *cu*[198], *împreună cu, la un loc cu, laolaltă cu, cu tot cu, fără* (ultima pentru aspectul negativ) etc. (vezi exemplele de mai sus).

§ 67. *Propoziția circumstanțială sociativă* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului sociativ, adică determină un verb, un adjectiv sau o interjecție și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare (subiect, complement direct, complement indirect, complement de agent, circumstanțial cumulativ etc.) — cine sau ce însoțește, în desfășurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată, partea de propoziție la care se face referirea. Exemple :

El *călătorește* cu cine îi este prieten.
Ea, *fugară* cu cine s-a avut în vorbă, s-a întors în cele din urmă acasă.
Hai împreună cu cine găsim pe drum, căci așa e mai plăcut.

Propoziția circumstanțială sociativă — foarte rar întrebuințată în limba română — se introduce prin pronumele relative aflate în cazul acuzativ cu o prepoziție de tipul *cu, împreună cu, la un loc cu* etc. (vezi exemplele de mai sus).

§ 68. *Funcția de circumstanțial de relație* se concretizează la nivelul propoziției în *circumstanțialul de relație*, iar la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de relație* sau în *substitutul de propoziție circumstanțială de relație*.

* * *

Circumstanțialul de relație[199] este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb

---

[198] Pentrd deosebirea prepoziției *cu* de conjuncția copulativă *cu* vezi GEM, p. 368—369.

[199] În legătură cu faptul că acest circumstanțial nu se poate deosebi întotdeauna în mod precis de complementul indirect, vezi I. Rizescu, *Observații asupra complementului indirect...*, p. 432 ș.u.

sau o interjecție și arată la cine sau la ce se limitează acțiunea sau caracteristica determinată. Exemple :

Despre partea închinării însă, doamne, *să* ne *ierți*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 106)

Era odată o babă, care avea trei feciori nalți ca niște brazi și *tari* **de vîrtute**, dar *slabi* **de minte**.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 151)

Lucrurile merg *bine* **în ceea ce privește realizările**.
Cît despre mine, *hai* și acum la plimbare.

Circumstanțialul de relație se poate exprima prin :

a. Substantive sau substitute ale acestora[200] în cazul acuzativ cu o prepoziție specializată pentru circumstanțialul de relație (*relativ la, privitor la, cu privire la, cît despre, cît pentru, în ceea ce privește* etc.). Exemplu :

...cît pentru politica română, *fericite* articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dînsa !
(T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 82)

Circumstanțialul de relație exprimat prin substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ poate fi precedat și de prepoziții nespecializate de tipul *de, despre, în, la, după* etc., atunci cînd acestea sînt comutabile cu una din prepozițiile specializate. Exemplu :

Biblia ne *povestește* **de** [relativ la] **Samson**, cum că muierea,
Cînd dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 120)

b) Substantive sau substitute ale acestora în cazul genitiv cu o prepoziție specializată pentru circumstanțialul de relație (*în privința, din punctul de vedere* etc.). Exemplu :

În privința limbii *am însemnat* cîteva cuvinte ce nu ne par îngăduite în poezii serioase....
(T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 111)

---

[200] Aici încadrăm și ceea ce *Gram. Acad.* (II, p. 193) numește „verb la supin" cu funcție de circumstanțial de relație, într-o comunicare de tipul *un exemplu* **ușor** de găsit.

Circumstanțialul de relație poate fi exprimat și printr-un substantiv sau substitut al acestuia în genitivul precedat de o prepoziție nespecializată, anume, *asupra*, dacă această prepoziție poate fi comutată cu o prepoziție specializată pentru circumstanțialul de relație : *nu putem hotărî* asupra [în privința] celui absent.

c) Adjective propriu-zise precedate de prepoziția specializată *din punct*[201] *de vedere* : *acest tablou este* valoros din punct de vedere artistic (după ȘSC, p. 275).

d) Adverbe precedate de prepoziția *de* care se repetă în aceeași propoziție (prima dată au funcția de circumstanțial de relație, iar a doua oară, o altă funcție sintactică) : de frumos, *este* frumos *afară, dar nu plecăm în excursie pentru că nu avem mijloace de transport.*

* * *

§ 69. *Propoziția circumstanțială de relație.* Despre propoziția circumstanțială de relație se vorbește de puțin timp la noi[202], apreciindu-se că aceasta se întrebuințează foarte rar (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 321 ; ȘSC, p. 276). Această apreciere este justificată de faptul că în *Gram. Acad.* s-a accep-

---

[201] În forma *din punctul de vedere* perifraza prepozițională se construiește cu substantive sau substitute ale acestora în cazul genitiv : din Punctul de vedere al vorbitorului, *lucrurile sînt ca și rezolvate* (vezi imediat mai sus, punctul *b*). Notăm cu această ocazie că de obicei se apreciază că circumstanțialul de relație se exprimă și prin adjective repetate (odată cu funcția de circumstanțial de relație și a doua oară cu o altă funcție sintactică) precedate de prepoziția *de*, în exemple ca următorul :

De frumoasă ești *frumoasă*,
Dar ia nu ți-o știi coase

(Jarnik-Bîrseanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 144)

Întrucît, însă, aceste adjective se subordonează nu numai unui verb, ci și unui nume (cu care se acordă în categoriile gramaticale comune), considerăm că este mai potrivit să le încadrăm la atributul circumstanțial (în loc de circumstanțialul de relație). Substanivul repetat, însă, din vorbirea populară și familiară precedat de prepoziția *de* și avînd funcții sintactice diferite poate și considerat circumstanțial de relație, întrucît acesta se subordonează doar verbului. Exemlu (din *Gram. Acad.*, II, p. 195):

De frate, *frate* să-mi fii
Dar la noi să nu mai vii.

[202] Vezi Mioara Avram, *Corespondența...*, p. 143, și *Evoluția...*, p. 227—228.

tat ideea că grupurile de cuvinte de tipul *relativ la faptul că, privitor la faptul că, referitor la faptul că, în ceea ce privește faptul că* etc. nu sînt unitare (adică perifraze conjuncționale subordonatoare), ci reprezintă două unități: un circumstanțial de relație reprezentat prin *relativ la faptul, privitor la faptul, referitor la faptul, în ceea ce privește faptul* etc. și conjuncția subordonatoare *că* prin care se introduce o propoziție atributivă determinativă pe lîngă substantivul *faptul*. Dacă, însă, acceptăm — așa cum am arătat mai sus (vezi § 48) — că fiecare din grupurile de cuvinte de tipul *relativ la faptul că, privitor la faptul că, referitor la faptul că, în ceea ce privește faptul că* etc. se constituie în cîte o singură unitate, și anume, în perifraze conjuncționale specializate pentru propoziția circumstanțială de relație, și dacă ținem cont de faptul că aceste perifraze se întîlnesc foarte frecvent în stilul științific și administrativ actual, atunci nu mai putem spune că propoziția circumstanțială de relație apare foarte rar, ci din contra.

Propoziția circumstanțială de relație este propoziția secundară (subordonată) care, corespunzînd circumstanțialului de relație, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată la ce se limitează acțiunea sau caracteristica determinată. Exemple:

Mihai... începu *a chibzui* cu căpitanii săi **despre ceea ce trebuia** a face în împrejurările de față

(N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 93)

Rezolvarea *fericită* **din punctul de vedere al celor ce** erau interesați a bucurat pe toată lumea.

A vorbit mult despre amănunte și *puțin* **despre ceea ce ne interesa pe noi.**

Cît despre cei ce-mi aparțin, *hai* și acum, căci ei ne vor ajunge pe drum.

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de relație și elementele sale regente se stabilește prin:

a. Pronumele relative aflate în cazul acuzativ sau genitiv precedate de prepozițiile corespunzătoare cazurilor respective prin care se introduce circumstanțialul de relație (vezi mai sus). Exemple:

În legătură cu ce se știe nu-i bine să se vorbească mult.

În privința cui avea să vorbească despre asta nu-și făcea nici o grijă.

b. Conjuncții [263] (perifraze conjuncționale) specializate pentru propoziția circumstanțială de relație de tipul *relativ la faptul că, privitor la faptul că, cît privește faptul că, în ceea ce privește faptul că* etc. Exemplu :

În ceea ce privește faptul că iarna este un anotimp frumos, nu toată lumea este de acord.

§ 70. *Substitutul de propoziție circumstanțială de relație* — întîlnit foarte rar în limba română — se concretizează în adverbul de afirmație *da* (eventual și în adverbul de negație *ba*) precedat de o perifrază conjuncțională specializată în introducerea propoziției circumstanțiale de relație (vezi mai sus) : **privitor la faptul că da (sau ba),** *nu s-a spus încă ultimul cuvînt.*

§ 71. *Funcția de circumstanțial concesiv* apare la nivelul propoziției, cînd se numește *circumstanțial concesiv*, și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială concesivă.*

* * *

Circumstanțialul concesiv — puțin frecvent în limba română — este partea de propoziție secundară ce determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată cine

---

[263] În contextul :

Puiculiță, pui păun,
Treci la badea peste drum,
Să cercăm vinul de-i bun

Mioara Avram (*Corespondența...*, p. 143 .; vezi și *Evoluții* .... p. 225) arată că în ultimul vers prin schimbarea topicii (*să cercăm* **vinul** *de-i bun>să cercăm de-i bun* **vinul**) „am avea a face cu o propoziție completivă directă : prin gruparea substantivului *vinul* în regentă (drept complement direct) sau în subordonată (drept subiect), ordinea cuvintelor schimbă deci caracterul propoziției subordonate. Pentru valoarea de realații a propoziției subordonate *de-i bun* vezi un exemplu paralel cu un complement circumstanțial de relație în Creangă...: *Oaspeții, tot gustînd vinul* **de bun**, *începuse a se chiurchiuli cîte oleacă*".

sau ce era de așteptat să împiedice realizarea acțiunii sau existența caracteristicii determinate. Exemple :

Cu toată dreptatea[204] pe care o avea, *a pierdut* în fața lor.

El continuă să fie *util*, **cu toate capriciile** ce-l caracterizează.

A vorbit *bine*, **în ciuda emoțiilor.**

În pofida timpului nefavorabil, *hai* la plimbare.

Circumstanțialul concesiv se poate exprima prin :

a. Substantive sau substitute ale acestora care stau în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu tot*, *cu toată*, *cu toți*, *cu toate* (vezi exemplele date mai sus), în cazul genitiv precedate de prepozițiile *în ciuda*, *în pofida*, *împotriva*, *în contra* (vezi de asemenea exemplele date mai sus) sau în cazul dativ precedate de prepoziția *contrar* : **contrar obiceiului** *generalul n-a fost ingrat* (Brăescu, după ȘSC, p. 281).

b. Adverbele concesive *totuși*, *tot*, *cu toate acestea*, *încă*, de obicei determinate de o propoziție apozitivă prin care se precizează conținutul comunicării (vezi 84) : **deși a nins, totuși** *nu e frig*. Precizăm, însă, că propoziția apozitivă nu este obligatorie pe lîngă aceste adverbe, cum se poate vedea din contextul următor :

Nu e nimic și *totuși* e
O sete care-l soarbe
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 135)

§ 72. *Propoziția circumstanțială concesivă* este propoziția secundară (subordonată) care, corespunzînd circumstanțialului concesiv, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată ceea ce ar fi de așteptat să

---

[204] Insistînd asupra *determinanților obligatorii* la nivelul propoziției, D. Crașoveanu, *Din sintaxa părților de propoziție (în jurul complementului concesiv)*, LR, XXI, 1972, nr. 4, p. 279—284, conchide — pe bună dreptate — că în exemple de tipul *cît de tînăr se păstrează...cu tot părul alb* circumstanțialul concesiv este *cu tot părul* alb (și nu numai *cu tot părul* cum se propune în *Gram. Acad.*, II, p. 198). În exemple ca cel dat de noi aici, însă, credem că propoziția atributivă *pe care o avea* nu trebuie considerată ca adeterminant obligatoriu la nivelul frazei pentru circumstanțialul concesiv *cu toată dreptatea*.

împiedice realizarea acțiunii sau existența caracteristicii determinate[205]. Exemple :

Deși vorbești pe înțeles,
Eu *nu* te *pot pricepe*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 131)

Nu se recunoaște *învins*, **deși a pierdut în repetate rînduri.**
Se poartă *frumos*, **cu toate că ar avea motive să procedeze altfel**[206].
Hai la plimbare, **cu toate că vremea este urîtă.**

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială concesivă și regentul ei se stabilește de obicei prin joncțiune și mai rar prin juxtapunere. Joncțiunea concesivei cu regentul ei se realizează prin destul de multe elemente de relație subordonatoare în frază, unele dintre acestea avînd circulație mai mare în limba literară, iar altele în vorbirea populară și familiară.

a) Conjuncțiile subordonatoare specializate pentru propoziția circumstanțială concesivă *deși, cu toate că, chiar dacă, chiar de, măcar că, chit că* etc. Exemplu :

Acum... vom arăta în teorie psihologică de ce etimologismul, *chiar dacă ar fi cu putință în fapt*, nu ar fi rațional.
(T. Maiorescu, *op. cit.*, p. 296)

O situație considerată particulară este aceea în care funcția de circumstanțial concesiv este concretizată într-un adjectiv, adverb sau substantiv precedate de conjuncția *deși* ori de adverbul *chiar* sau neprecedate de vreunul din aceste două elemente :

---

[205] I. Iordan (LRC, p. 711) relevă faptul că *din punct de vedere logic* concesiva ar trebui să fie regentă, întrucît aceasta exprimă *concesia* față de conținutul subordonatei, care constă în indicarea a ceea ce era de așteptat să împiedice realizarea acțiunii sau existența caracteristicii determinate. Cu alte cuvinte, ceea ce „formal" este propoziție concesivă (pentru că este introdusă prin anumite elemente de relație subordonatoare în frază — vezi mai departe), din punctul de vedere al „conținutului" ar trebui să fie regentă și invers (vezi exemplele de mai jos).

[206] Considerăm că propoziția *să procedeze astfel* este un detrminant obligatoriu la nivelul frazei pentru propoziția circumstanțială concesiv *cu toate că ar avea motive.*

O văzusem atît de frumoasă, *deși palidă*.
(Negruzzi, după *Gram. Acad.*, II, p.328

Mi-am dat însă seama — *deși* cam *tîrziu* — că n-o iubesc...
(Camil Petrescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 329)

Felix, *deși la începutul studiilor,...înțelese...*
(Călinescu, după ȘSC, p. 182)

Și *chiar mort*, oasele mele se vor bucura...de isprăvile tale.
(Ispirescu, după *Gram. Acad.*, ed. I, vol. II p. 146),

Nene, *moartă*, *tăiată*, nu mai stau cu mitocanul...
(Caragiale, după *Gram. Acad.*, ed. I, vol. II p. 146),

În legătură cu aceste adjective, adverbe și substantive nu există unitate de vederi : în prima sa ediție, *Gram. Acad.* apreciază că adjectivele, adverbele și substantivele la care ne referim reprezintă funcția de circumstanțial concesiv la nivelul propoziției, adică sînt circumstanțiale concesive (vezi și ȘSC, p. 281—282); în a doua ediție, însă, *Gram. Acad.* exprimă ideea că adjectivele, adverbele și substantivele avute în vedere îndeplinesc funcția de circumstanțial concesiv la nivelul frazei, adică sînt propoziții circumstanțiale concesive „fie eliptice de predicat, fie nominale, cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ" (II, p. 329).

După părerea noastră, construcțiile la care ne referim aici nu au toate aceeași rezolvare. Ne gîndim, pe de o parte, la faptul că prezența sau absența adverbului *chiar* înaintea adjectivului, adverbului sau substantivului nu are influență asupra nivelului (*propoziție* sau *frază*) la care se realizează funcția sintactică, întrucît adverbul *chiar* nu face parte din rîndul elementelor de relație nici de tipul prepozițiilor (care stabilesc raporturi sintactice în propoziție), nici de tipul conjuncțiilor (care stabilesc raporturi sintactice atît în propoziție, cît și în frază). Considerînd că *chiar* este un cuvînt modal (vezi GEM, p. 350),urmează că la acest cuvînt nu se poate vorbi nici de funcție sintactică, nici de funcție de marcă, ci — așa cum a arătat I. Iordan, LRC, p. 268 — prin

cuvinte ca *chiar* se indică atitudinea vorbitorului față de comunicare, adică au funcție expresivă (stilistică). Dacă admitem acest lucru, găsim că adjectivele, adverbele și substantivele de care ne preocupăm pot apărea doar în două tipuri de construcții: **precedate** de conjuncția subordonatoare *deși*; **neprecedate** de conjuncția subordonatoare *deși* (aici încadrîndu-se și adjectivele, adverbele și substantivele înaintea cărora se poate afla cuvîntul modal *chiar*).

Pe de altă parte, credem că din rîndul părților de vorbire luate în discuție (adjective, adverbe și substantive) trebuie detașate adjectivele neprecedate de conjuncția subordonnatoare *deși* care — depinzînd simultan de un nume (cu care se acordă în categoriile gramaticale comune) și de un verb — reprezintă atribute circumstanțiale: ...*chiar* **mort** [acordat cu un nume masculin singular], *oasele mele se vor bucura...*; ...**moartă**, **tăiată** [acordate cu un nume feminin singular], *nu mai stau cu mîlocanul.*

Acceptînd cele spuse aici, la funcția de circumstanțial concesiv interesează numai adjectivele, adverbele și substantivele precedate de conjuncția subordonatoare *deși*, care conjuncție — potrivit convențiilor gramaticale — stabilește raportul de subordonare exclusiv la nivelul frazei, între o propoziție subordonată și regenta ei. Așa stînd lucrurile, și funcția de circumstanțial concesiv a adjectivelor, adverbelor și substantivelor precedate de conjuncția subordonatoare *deși* se realizează tot la nivelul frazei, concretizîndu-se într-o propoziție circumstanțială concesivă introdusă prin *deși*, în care verbul predicat sau din structura predicatului *există*, dar este *neexprimat*: *o văzusem atît de frumoasă*, **deși** [era] **palidă**; *mi-am dat însă seama* — **deși** [s-a întîmplat] **cam tîrziu** — *că n-o iubesc*; *Felix*, **deși** [se afla] **la începutul studiilor**....*înțelese.*

b) Conjuncțiile subordonatoare universale *că*, *dacă*, *de*, cînd în context — mai ales în vorbirea populară și familiară — pot fi comutate cu una din conjuncțiile specializate pentru propoziția circumstanțială concesivă. Exemplu:

Soacră, soacră, poamă acră,
.....
De te-ai coace-un an și-o vară,
Tot ești acră și amară.
(I. Creangă, după ȘSC, p. 283)

La conjuncțiile subordonatoare nespecializate menționăm și pe *fără* + *conjunctivul sau infinitivul*, precum și pe *fără ca* + *conjunctivul* care introduc propoziții circumstanțiale negative (la care există și ideea de adversitate) : **fără să fie (a fi) cîine**, *se comportă ca un cîine* ; **fără ca el să le fi făcut vreun rău**, *ei îl dușmănesc*.

Întrucît și-au pierdut sensul lor inițial temporal, local sau modal, tot conjuncții subordonatoare pot fi considerate și adverbele pronominale relative *cînd, unde, cum* (și unele formații pe baza lor, ca *de unde, de cum*) atunci cînd — introducînd propoziții circumstanțiale concesive — sînt comutabile cu o conjuncție subordonatoare specializată pentru propoziția circumstanțială concesivă. Exemplu :

Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil,
Cînd [=cu toate că] *ea-i rece și cu ioane ca și luna lui april* ?

(Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 327)

c) Unele pronume nehotărîte formate pe baza celor relative (de tipul *orice, oricine, oricare*). Exemplu :

Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi...orice-ai spune
Peste toate o lopată de țărînă se depune

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 106)

d) Unele adverbe pronominale nehotărîte formate pe baza celor relative, de tipul *oricît, oricum* etc. Exemplu :

...îndemnul tuturor celor care sînt încă puțini, *oricît i-ar deosebi felul lor de luptă*, este...

(T. Arghezi), *Pagini din trecut*, București, 1955, p. 11)

* * *

Propoziția circumstanțială concesivă poate fi uneori juxtapusă regentei. Despre juxtapunerea la regentă a propoziției circumstanțiale concesive se poate vorbi în următoarele situații :

a) Cînd propoziția circumstanțială concesivă are verbul predicat sau din structura predicatului la indicativ, cu condiția ca în context să se poată introduce o conjuncție subordonatoare specializată pentru propoziția concesivă. Exemplu :

Eu [*chiar dacă*] am [*chiar dacă*] n-am clienți acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg....

(I. L. Caragiale, *op. cit.*, p. 119)

b. Cînd propoziția circumstanțială concesivă are verbul predicat sau din structura predicatului la modul conjunctiv, dacă admitem că *să* este numai marcă a modului conjunctiv (vezi §28) : **să fi procedat și astfel**, *rezultatul era același*.

c. Cînd propoziția circumstanțială concesivă are verbul predicat sau din structura predicatului la imperativul provenit din conjunctivul etimologic (fără *să* — vezi GEM, p. 264—265 și 274) : **aducă el orice argument**, *nu poate cîștiga în fața lor*.

d. Cînd propoziția circumstanțială concesivă are verbul predicat sau din structura predicatului la gerunziu, dacă admitem predicativitatea acestui mod și dacă propoziția astfel construită nu are subiectul comun cu regenta : **lucrîndu-se (chiar) zi și noapte, nu se poate respecta** *planificarea*.

* * *

În funcție de elementele lor introductive, care uneori au legătură cu caracterul real, realizabil sau ireal al piedicii ce era de așteptat să se opună realizării acțiunii sau existenței caracteristicii determinate, propozițiile circumstanțiale concesive sînt grupate de obicei în :

a) Propoziții circumstanțiale concesive *reale* (Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 175 ; *Gram Acad.*, II, p. 325, folosește termenul de concesive *propriu-zise*), care se introduc mai ales prin unele conjuncții specializate pentru circumstanțialele concesive (*deși, cu toate că, măcar că* etc), dar și prin alte elemente de relație subordonatoare în frază nespecializate (*dacă, de, că* etc), exprimînd o piedică reală. Exemplu (vezi și exemplele de mai sus) :

Sfîntul soare, **dacă-***i soare*,
Și tot după tine moare

(Jarnik-Bîrseanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 326)

b) Propoziții circumstanțiale concesive *ireale* sau *condiționale* (Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 175; în *Gram. Acad.*, II, p. 325, sînt numite *ipotetice*), care se introduc de asemenea prin unele conjuncții specializate pentru circumstanțialele concesive (*chiar de, chiar dacă, măcar de* etc.) și prin elemente

de relație subordonatoare în frază nespecializate (*dacă, de* etc.), dar exprimă o piedică realizabilă sau ireală. Exemplu (vezi și aici exemplele de mai sus):

Eu pe cinstea mea vă spun:
De m-ați bate toată ziua,
Nici de dascăl n-aș fi bun
(Coșbuc, după *Gram. Acad.*, II, p. 327)

Existența aceloraşi elemente introductive (conjuncțiile *de, dacă* etc.) atît la concesivele reale, cît și la cele ireale, precum și faptul că modul verbului predicat sau din structura predicatului nu permite diferențierea acestor grupe de propoziții (vezi Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 177) conduc la ideea că — exceptînd timpul verbului predicat sau din structura predicatului (Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 177) — pînă în momentul de față nu s-au găsit criterii suficient de clare pentru deosebirea circumstanțialelor concesive reale de cele ireale. Aceasta înseamnă că gruparea propozițiilor circumstanțiale concesive în reale și ireale reprezintă deocamdată doar un deziderat.

§ 73. *Funcția de circumstanțial condițional* se întîlnește la nivelul propoziției, concretizată în *circumstanțialul condițional*, și la nivelul frazei, sub forma de *propoziție circumstanțială condițională.*

* * *

Circumstanțialul condițional este partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, exprimînd condiția de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii sau existența caracteristicii determinate. Exemple

Colaborează la această lucrare **cu condiția respectării demnității** fiecăruia.

Mantaua e *bună* **în caz de ploaie.**
Va fi primit *bine* **în ipoteza cîștigării concursului.**
În cazul victoriei, *hai* la el să-l felicităm.

Circumstanțialul condițional — foarte rar întrebuințat în limba română (pentru prima dată a fost prezentat siste-

matic de către Mioara Avram, *Corespondența...*, p. 153 ș.u.) — se poate exprima prin :

a. Substantive sau substitute ale acestora aflate în acuzativ cu prepoziția *în caz de* sau în genitiv cu o prepoziție de tipul *în cazul, cu condiția, în ipoteza* etc. (vezi exemplele de mai sus).

b. Adverbe de tipul *altfel, altminteri, așa, în acest fel* etc. : *vă roagă să veniți, pentru că* **altfel** *se amînă ședința.*

§ 74. *Propoziția circumstanțială condițională* este propoziția secundară care corespunde circumstanțialului condițional, ceea ce înseamnă că determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și exprimă condiția de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii sau existența caracteristicii determinate. Exemple :

Cînd vezi piatra că nu simte nici durere și nici milă,
De ai inimă și minte — *feri* în lături, e Dalila !
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 124)

Dacă știai să potrivești din gît pe moș Nichifor, apoi era *cît de poate de* **șăgalnic.**
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 94)

Dacă vine cu trenul, ajunge abia *mîine*, iar **dacă ia avionul,** sosește chiar *azi*.
Dacă vă face plăcere, *hai* cu noi.

Propoziția circumstanțială condițională este de obicei joncțională de regenta ei prin unul din următoarele elemente de relație subordonatoare în frază :

a. Conjuncții specializate pentru propoziția circumstanțială condițională de tipul *cu condiția (ca)*[207] + *conjunctivul*, *în caz(ul) că, în cazul cînd, în ipoteza că, în eventualitatea că* etc. : **în ipoteza că nu găsești cartea căutată,** *cumpără alta*

[207] Vezi I. Iordan, p. 712. Privitor la perifrazele conjuncționale de felul celor de mai sus (în afară de *în caz că*), *Gram. Acad.* nu are o poziție clară. Astfel, la p. 196 din volumul al II-lea se apreciază că „îmbinări ca *în cazul că, cu condiția să* etc. se apropie de situația unor locuțiuni conjuncționale", dar la p. 322 din același volum se spune că „îmbinările *în cazul că, în cazul cînd*...nu sînt locuțiuni conjuncționale și nu introduc propoziții condiționale". Pentru unele comentarii în legătură cu acest tip de construcții, vezi supra, §18.

b. Conjuncțiile universale *dacă* și *de* (cu precizarea că propozițiile astfel introduse ar putea fi considerate uneori și circumstanțiale temporale sau cauzale). Exemplu :

De te-ating, să feri în lături,
De hulesc, să taci din gură ;
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 149)

Notăm aici și conectivul *cînd* care, pierzîndu-și sensul temporal și devenind „echivalentul" lui *dacă*, poate fi considerat conjuncție subordonatoare. Exemplu :

Cînd m-aș potrivi eu babei la toate cele, apoi aș lua cîmpii.
(I. Creangă, *op. cit.*, p. 190)

c. În vorbirea populară și familiară, propoziția circumstanțială, condițională negativă se poate introduce prin perifraza conjuncțională *de unde*, atunci cînd verbul predicat sau din structura predicatului condiționalei—care ar fi trebuit să fie același cu verbul predicat sau din structura predicatului regentei (eventual al altei propoziții din fraza respectivă)—nu se mai exprimă, propoziția circumstanțială condițională fiind reprezentată doar prin adverbul de negație *nu*[208] (celelalte cuvinte subînțelegîndu-se): *vină imediat, căci* de unde nu [vii imediat], *pierzi trenul.*

* * *

Despre propoziții circumstanțiale condiționale juxtapuse regentei se poate vorbi în următoarele condiții :

a. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului circumstanțialei condiționale este la indicativ, relația condițională rezultînd din context : ai venit, *poți să rămîi.*

b. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului propoziției circumstanțiale condiționale este la conjunctiv, dacă admitem că *să* este marcă numai pentru mod (vezi § 28) : să știu *că vei reuși singur, te-aș lăsa în pace.*

---

[208] Adverbul *unde* urmat de *nu* dar neprecedat de prepoziția *de* dă naștere, în vorbirea populară și familiară, unei perifraze adverbiale cu sensul de *pe neașteptate, deodată* : ...*aproape de Buna-vestire*, unde nu *dă o căldură ca aceea*... (I. Creangă, *op. cit.*, p. 24).

c. Cînd verbul predicat sau din structura predicatului propoziției circumstanțiale condiționale este la modul gerunziu și are subiect propriu, dacă admitem că gerunziul este un mod predicativ[209]. Exemplu :

Dîndu-mi din ochiul tău senin
O rază din adins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins

(M. Eminescu, după Mioara Avram, *Corespondența...*, p. 154)

§ 75. *Funcția de circumstanțial opozițional* se poate realiza la nivelul propoziției, cînd se numește *circumstanțial opozițional*, și la nivelul frazei, cînd poartă numele de *propoziție circumstanțială opozițională*[210].

* * *

Circumstanțialul[211] *opozițional* se poate defini[212] ca partea de propoziție secundară care determină un verb, un adjectiv sau o interjecție[213] și arată — prin referire[214] la o parte de propoziție oarecare (subiect, complement direct, complement indirect, complement de agent, circumstanțial de mijloc etc.) — cine sau ce se opune, în desfășurarea acțiunii sau

---

[209] În legătură cu eventuala grupare a propozițiilor circumstanțiale condiționale în *realizabile* și *ireale* (*ipotetice*), vezi I. Iordan, LRC, p. 753, și *Gram. Acad.*, II, p. 324.

[210] Termenul de propoziție circumstanțială *opozițională* a fost pus în circulație de Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 210 ș.u.

[211] D. Crașoveanu, *Sînt circumstanțiale complementele opozițional cumulativ și de excepție, precum și subordonatele corespunzătoare?*, LR, XVII, 1969, nr. 2, p. 147 ș.u.) este de părere că, atunci cînd se referă la o parte de propoziție necircumstanțială (adică la subiect, complement etc.), determinarea opozițională din planul propoziției nu trebuie numită circumstanțial *opozițional*, ci complement *opozițional* (exemplu : în locul lui *am plecat* eu — *art. cit.*, p. 150). Despre un circumstanțial *opozițional* ar trebui să vorbim numai atunci cînd determinarea opozițională intră în relație semantică de opoziție cu un circumstanțial (exemplu : în loc de bibliotecă, *el s-a dus* la film — *art. cit.*, p. 151).

[212] Pentru o altă definiție a circumstanțialului opozițional, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 199.

[213] Ca și circumstanțialele de mijloc, sociativ etc, nici circumstanțialul opozițional nu poate determina adverbe.

[214] Vezi § 39 și §66.

în legătură cu caracteristica determinată, părții de propoziție la care se face referirea. Exemple:

În locul prietenului *a venit* **altcineva.**

Haina *curățată* **cu chimicale în loc de apă** iese mai curată.

Hai **cu avionul în loc de tren.**

Cei care s-au preocupat de funcția avută aici în vedere au constatat că, din punctul de vedere al sensului, *opozițional* este echivalentul *adversativului*, fără a se confunda, însă, cu acesta (vezi Mioara Avram, *Evoluția* ..., p. 210 ș.u.; *Gram. Acad.*, II, p. 200). Pentru deosebirea termenilor mai mult sau mai puțin sinonimi *adversativ—opozițional* se face apel la raportul sintactic, în sensul că, prin convenție, *adversativul* vizează coordonarea, în timp ce *opoziționalul*, subordonarea. La nivelul propoziției, pot fi coordonate adversativ între ele toate părțile de propoziție cu excepția predicatului: *nu* **el**, *ci* **ea** *vine*; *nu a venit* **cu trenul**, *ci* **cu avionul** etc. (vezi § 21). Tot la nivelul propoziției, însă, subordonarea opozițională este limitată la o singură parte de propoziție (circumstanțialul opozițional) care se opune unei părți de propoziție oarecare, fapt ce aduce după sine reducerea posibilităților de exprimare a circumstanțialului opozițional la substantiv și substitutele sale (pronumele și numeralul întrebuințat substantival)[215]. În felul acesta, diferența dintre coordonarea adversativă și subordonarea opozițională se poate stabili și cu ajutorul unor caracteristici morfologice ale părților de vorbire prin care se exprimă unitățile sintactice coordonate adversativ sau subordonate opozițional. Astfel, la coordonarea adversativă unitățile sintactice intrate în raport — dacă sînt exprimate prin substantive sau substitute ale acestora — stau în același caz, iar dacă se află la un caz cu prepoziție, sînt precedate de aceeași prepoziție (vezi mai sus: *nu* **el**, *ci* **ea** *vine*: *nu a venit* **cu trenul**, *ci* **cu avionul** etc.). La subordonarea opozițională, însă, părțile de vorbire prin

---

[215] Ininitivul din construcțiile opoziționale îl considerăm *nu parte de propoziție*, ci *propoziție* circumstanțială opozițională (vezi mai departe). Cît privește adjectivul posibil într-o construcție opozițională (*în loc de trist, a venit vesel*), pe acesta îl considerăm atribut circumstanțial, pentru că se subordonează simultan unui nume și unui verb.

care se exprimă unităţile sintactice opuse stau în cazuri diferite, iar dacă se află la un caz cu prepoziţie, sînt precedate de prepoziţii diferite : *în locul* **lui**, *a venit* **ca** : **În loc de tren**, *a venit* **cu avionul** etc.

Echivalenţa semantică a subordonării opoziţionale cu coordonarea adversativă poate fi utilizată la identificarea circumstanţialului opoziţional atunci cînd elementele relaţionale nu permit acest lucru. Ne referim la faptul că o prepoziţie de tipul *în locul* poate apărea în comunicări ca *a venit băiatul* **în locul** *fetei* sau ca *plasez scaunul* **în locul** *biroului*. Întrucît numai primul tip de construcţie permite transformarea în coordonare adversativă (*a venit* **băiatul** în locul **fetei** > *nu a venit* **fata, ci băiatul**), urmează că numai acesta reprezintă circumstanţialul opoziţional (în cel de al doilea tip de construcţie prepoziţia *în locul* introduce un circumstanţial de loc).

Aşa cum s-a văzut şi din comentariile de mai sus, circumstanţialul opoziţional se exprimă prin substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul acuzativ cînd sînt precedate de prepoziţia *în loc de* (**în loc de prieteni**, *are duşmani*) sau în cazul genitiv dacă prepoziţia care le precede este *în locul* (**în locul lui**, *a venit altcineva*).

§ 76. *Propoziţia circumstanţială opoziţională* este propoziţia secundară (subordonată) care, corespunzînd circumstanţialului opoziţional, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie şi arată — prin referire la o parte de propoziţie oarecare (subiect, predicat[216], complement etc.) — ceea ce se opune, în desfăşurarea acţiunii sau în legătură cu caracteristica determinată, părţii de propoziţie la care se face referirea. Exemple :

În loc să vină la bibliotecă, *a plecat* în oraş.

Ca prieten, are o atitudine *blamabilă*, **în loc să fie lăudabilă**.

Se comportă cu ei *omeneşte*, **în loc să-i nedreptăţească**.

În loc să mergem cu trenul, *hai* cu avionul.

---

[216] V. Şerban (*op. cit.*, p. 287) grupează propoziţiile circumstanţiale opoziţionale în *totale*, cînd opoziţia se referă la predicat, şi *parţiale*, cînd opoziţia se referă la oricare altă parte de propoziţie decît predicatul.

În funcție de caracterul specializat sau nespecializat al elementelor introductive, propozițiile circumstanțiale opoziționale se clasifică în :

1. *Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective specializate pentru aceste propoziții*, și anume, **în loc**[217] + *conjunctivul* (exemplu : **în loc să rîdă**, *plîngă*) sau **în loc de** + *infinitivul* (exemplu: **în loc de a citi**, *se plimbă*).

2. *Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective comune cu alte propoziții*. La aceste propoziții, apartenența la clasa subordonatelor opoziționale este dată de opoziția dintre comunicările celor două propoziții și de prezența în cadrul subordonatei a unui conectiv subordonator. În mod operativ, opoziția dintre comunicarea din regentă și cea din subordonată se recunoaște prin posibilitatea de transformare — în sensul arătat la circumstanțialul opozițional — vezi § 75) a raportului de subordonare opozițional în raport de coordonare adversativ, care de obicei aduce și schimbarea topicii între regentă și subordonată (vezi mai departe).

În cadrul acestei clase de propoziții se pot distinge următoarele subclase[218] :

a) Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective comune cu circumstanțiala condițională, și anume, prin *dacă* (numite și „false condiționale" — vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă* ..., p. 138). Exemplu :

---

[217] Conjuncția **în loc ca** + *conjunctivul* ni se pare „forțată" : *soarele, în loc ca să-mi ajungă pînă la ochi* ..., a tras peste mine țolul ist... (Galaction, după ȘSC, p. 287). La aceste conjuncții V. Șerban adaugă pe **decît** + *conjuctivul* : *încat omoriți-mă și pe mine*, **decît s-ajung zile amărîte** (Brăescu, după ȘSC, p. 287)

[218] Nu considerăm subclasă a propozițiilor circumstanțiale opoziționale ceea ce *Gram. Acad.* numește „false modale" introduse prin *fără (ca)* + *conjunctivul* din exemplul următor :

> ...trebuie să părăsim casa unde am locuit *fără să știm de loc* unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalîcul...
>
> (Caragiale, după *Gram. Acad.*, II, p. 334)

După părerea noastră, în acest unic context pentru exemplificarea „falselor modale", propoziția *fără să știm de loc* este o circumstanțială concesivă negativă (vezi §72). Pentru clasificarea opozițiilor după caracterul real, realizabil sau ireal al opoziției, vezi Mioara Avram, *Evoluția...*, p. 210—211, și *Gram. Acad.*, II, p. 332—333.

Dacă *plimbarea mă reconfortează*, inactivitatea mă obosește (= inactivitatea mă obosește, *dar* plimbarea mă reconfortează).

b) Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective comune cu circumstanțialele temporale, și anume, *cînd*, *pe cînd* etc. (numite și „false temporale" — vezi Al. Graur, *art. cit.*, p. 138). Exemplu :

Pe cînd *mie nu-mi ajunge*, altora le prisosește (= altora le prisosește, *dar* mie nu-mi ajunge).

c) Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective comune cu circumstanțialele de scop, și anume, **ca** sau **pentru ca** + *conjunctivul* sau **pentru a** + *infinitivul* (numite și „false finale" — vezi Al. Graur, *art. cit.*, p. 138). Exemplu :

Intră grăbit în amfiteatru, **pentru ca** *să iasă imediat de acolo* (= intră grăbit în amfiteatru, dar iese imediat de acolo).

d) Propoziții circumstanțiale opoziționale introduse prin conective comune cu circumstanțialele de loc, și anume, *unde*, *de unde* (vezi Mioara Avram, *Evoluția* ..., p. 215; în *Gram. Acad.*, II, p. 333, sînt numite „false locale"). Exemplu :

De unde *ieri era student*, azi este director (= azi este director, dar ieri era student).

§ 77. *Funcția de circumstanțial cumulativ* apare la nivelul propoziției ca *circumstanțial cumulativ* și la nivelul frazei ca *propoziție circumstanțială cumulativă* (termenul de propoziție cumulativă fiind pus în circulație de Mioara Avram, *Evoluția* ..., p. 202 ș.u.) sau ca *substitut de propoziție cumulativă*.

* * *

Circumstanțialul cumulativ[219] — se spune în *Gram. Acad.* — „arată lucrul, ființa sau situația căreia i se adaugă cele ex-

[219] D. Crașoveanu (*art. cit.* în nota 211) este de părere că — la fel ca la opozițional — și determinarea cumulativă trebuie considerată *complement* atunci cînd se referă la o parte de propoziție necircumstanțială (exemplu : **pe lîngă Ion** *a mai venit și Dumitru* — *art. cit.*, p. 150) și *circumstanțial* atunci cînd se referă la un circumstanțial (exemplu : **pe lîngă teatru,** *el mai merge și la operă* — *art. cit.*, p. 151).

primate prin subiect, complement sau prin predicatul propoziției“ [220]. În legătură cu această definiție s-ar putea observa că circumstanțialul cumulativ este o parte de propoziție *secundară*. Fiind o parte de propoziție *secundară*, nu se poate spune că circumstanțialului cumulativ i se adaugă cele exprimate prin subiect sau predicat — care sînt părți de propoziție *principale* — întrucît propoziția poate exista fără părțile de propoziție secundare (în cazul nostru, circumstanțialul cumulativ), dar nu poate exista fără părțile de propoziție principale, adică fără subiect și predicat. Cu alte cuvinte, într-o propoziție ca *pe lîngă el, vine și ea*, elementele indispensabile comunicării sînt predicatul și subiectul—adică *vine ... ea* — cărora li se adaugă elementele facultative *pe lîngă el*.

Din alt punct de vedere, circumstanțialul cumulativ, ca orice parte de propoziție secundară, se definește prin raportarea nu la părțile de propoziție (adică la subiect, complement sau predicat, cum s-a procedat în definiția citată mai sus), ci prin raportarea la părți de vorbire (vezi § 15 și § 16).

În altă ordine de idei, în *Gram. Acad.* se arată că „uneori, mai ales atunci cînd se referă la subiect, complementul cumulativ se apropie ca sens de cel sociativ“. (II, p. 203; vezi și Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 379). Apropierea „ca sens“ dintre circumstanțialul cumulativ și circumstanțialul sociativ nu se înțelege ca o anulare a deosebirilor dintre aceste două determinări. Deosebirea — din punctul de vedere al conținutului — dintre circumstanțialul cumulativ și cel sociativ cînd ambele se referă la subiect constă în următoarele: în timp ce circumstanțialul sociativ care însoțește subiectul participă „prin asociere“ sau „în subordine“ la realizarea acțiunii verbului predicat determinat, circumstanțialul cumulativ care se referă la subiect, cu toate că depinde de același verb-predicat ca și subiectul, „nu se asociază“ subiectului în realizarea acțiunii, ci face această acțiune „în mod independent“. Compară *el* vine cu prietenii *lui* cu pe lîngă prietenii *lui*, vine *și el*.

Circumstanțialul cumulativ se deosebește de circumstanțialul sociativ și din punctul de vedere al formei, circumstan-

[220] Vol. II, p. 201. Vezi și Fulvia Ciobanu, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, LR, XI, 1962, nr. 4, p. 375 și 378.

țialul cumulativ avînd și un element introductiv specializat, anume, prepoziția *pe lîngă*, față de circumstanțialul sociativ care se introduce prin elemente introductive nespecializate de tipul *cu*, *prin* etc. (vezi § 66).

În funcție de comentariile de mai sus, pentru circumstanțialul cumulativ s-ar putea formula următoarea definiție de lucru : partea de propoziție secundară care determină un verb sau o interjecție[221] și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare (subiect, complement sau circumstanțial) — cine sau ce se adaugă „în mod independent" părții de propoziție la care se face referirea. Exemple (vezi și exemplele de mai sus) :

Pe lîngă cărți, *a cumpărat* și un album de artă.
Hai și **tu în afară de el.**

Circumstanțialul cumulativ se exprimă prin substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul acuzativ cu prepoziția *pe lîngă*, (*în*) *afară de*, *decît* (exemplu : *mai sînt și alții* **decît cei de față**) sau în cazul genitiv cu prepoziția *în afara* (exemplu : **în afara junghiului**, *îl supără și tusea*).

§ 78. *Propoziția circumstanțială cumulativă* este propoziția secundară (subordonată) care, corespunzînd circumstanțialului cumulativ, determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare (subiect, predicat, complement etc.) — ceea ce se adaugă „în mod independent" părții de propoziție la care se face referirea. Exemple :

După ce că bate vîntul, mai și *plouă*.
A cumpărat o carte *utilă*, **în afara faptului că este și frumoasă.**
Vorbește *convingător*, **plus că are și informația necesară.**
Pe lîngă că mergem la mare, *hai* și la munte.

[221] La fel cu alte circumstanțiale (vezi nota 213), nici cumulativul nu determină adverbe (în comunicări de tipul *lucrează și noaptea*, **în afară de** ziua, determinatul este verbul *lucrează*, iar adverbul *noaptea*, circumstanțialul la care se face referirea). Cît privește adjectivul din construcții ca *el este inteligent*, **în afară de amabil**, acesta (*în afară de amabil*) apare cu dublă subordonare și, deci, este atribut circumstanțial. Subliniem, însă, că propoziția circumstanțială cumulativă poate determina uneori adjective sau adverbe (vezi §78).

„Adaosul" exprimat de propoziția cumulativă apropie — din punctul de vedere al conținutului — raportul de subordonare dintre cumulativă și regenta ei de raportul de coordonare copulativă (vezi Al. Graur, *Pentru o sintaxă* .... p. 138; Mioara Avram, *Evoluția* ..., p. 202 ș.a.). Faptul acesta poate fi utilizat la recunoașterea subordonării cumulative, în sensul posibilității de transformarea subordonării cumulative în coordonare copulativă : **după ce că bate vîntul**, *mai și plouă* > *plouă* și (*în plus*) *bate vîntul* ș.a.m.d. Subordonarea cumulativă, însă, se deosebește de coordonarea copulativă prin felul elementelor de relație, care sînt subordonatoare la subordonarea cumulativă și coordonatoare la coordonarea copulativă.

Propoziția circumstanțială cumulativă se introduce în limba literară modernă prin conjuncțiile subordonatoare — cu excepția lui (*în*) *afară că* — specializate *pe lîngă că, după ce că, plus că* (pentru elemente introductive vechi, populare și familiare, vezi Mioara Avram, *Evoluția* ..., p. 203 ș.u.), la care se pot adăuga (pentru unele comentarii, vezi § 48) perifrazele conjuncționale mai noi de tipul *pe lîngă faptul că, în afara faptului că* etc. : **pe lîngă faptul că stă mult**, *mai vine și des.*

§ **79.** *Substitutul de propoziție cumulativă* se întîlnește rar în limba română, posibilitățile sale de concretizare reducîndu-se la perifrazele adverbiale „echivalente cu o propoziție cumulativă" (*Gram. Acad.*, II, p. 202) în a căror structură intră demonstrativul feminin singular cu valoare neutrală *aceasta* sau *asta* și prepoziția *pe lîngă*, (*în*) *afară de plus de* : *pe lîngă asta, în afară de aceasta* etc. Raportul de subordonare dintre substitutul de propoziție cumulativă și regentele sale este marcat prin pauză și intonație, cărora li se adaugă topica (substitutul de propoziție cumulativă precede în mod obligatoriu regentul său). Exemplu :

A lucrat aproape toată dimineața. **Pe lîngă asta** [= pe lîngă faptul că a lucrat aproape toată dimineața], *a stat de vorbă* și cu un amic.

§ **80.** *Funcția de circumstanțial de excepție*[222] se poate realiza la nivelul propoziției în *circumstanțialul de excepție* și la nivelul frazei în *propoziția circumstanțială de excepție.*

[222] Termenul a fost pus în circulație de către Fulvia Ciobanu, în articolul citat în nota 220.

* * *

Circumstanţialul[223] *de excepţie* constituie obiectul unor controverse[224], una dintre problemele care prezintă interes fiind şi definiţia acestei părţi de propoziţie. În *Gram. Acad.* se spune că circumstanţialul de excepţie „exprimă obiectul care constituie o excepţie faţă de subiect, de complement sau de numele predicativ" (II, p. 203; vezi şi Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 380). Prin termenul *excepţie* care apare în această definiţie se înţelege „omiterea, excluderea unui element dintr-o totalitate de elemente de acelaşi fel" (Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 380). Aceasta înseamnă că circumstanţialul de excepţie arată ceea ce ar fi putut să fie subiect, complement, circumstanţial etc., dar nu îndeplineşte această funcţie. Altfel spus, circumstanţialul la care ne referim arată *ceea ce se sustrage* — dintr-o totalitate de „obiecte" care ar fi trebuit să îndeplinească o anumită funcţie sintactică — de la funcţia sintactică respectivă, funcţie pe care într-un anumit sens o neagă[225]. Aceasta nu înseamnă, însă, că se poate renunţa la circumstanţialul de excepţie în favoarea „aspectului negativ" al subiectului, complementului, circumstanţialului etc., pentru că între aspectul negativ al unei părţi de propoziţie oarecare şi circumstanţialul de excepţie există anumite deosebiri. Astfel, aspectul negativ al unei părţi de propoziţie

---

[223] Şi aici, D. Crăşoveanu (vezi nota 211) este de părere că determinarea care exprimă excepţia poate fi considerată „circumstanţial" numai atunci cînd se referă la un circumstanţial, în exemple ca *poţi să vii* oricînd afară de joi (*art. cit.*, p. 154).

[224] Bibliografia problemei se află la G. Gruiţă, *Despre aşa-zisul circumstanţial de excepţie introdus prin* decît (şi subordonata corespunzătoare) CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 83, nota 1, la care trebuie adăugat doar D. Şesan, *Contribuţii la studiul complementului circumstanţial de excepţie*, în „Comunicări de istorie şi filologie", publicate de Casa corpului didactic din Bacău, 1973, p. 87—89.

[225] Din acest punct de vedere, circumstanţialul de excepţie se află, deci, la polul opus faţă de circumstanţialul cumulativ. Notăm cu această ocazie că Fulvia Cioband (*art. cit.*, p. 380 ş.u.) relevă „corespondenţa" dintre raportul de subordonare circumstanţială de excepţie şi raportul de coordonare adversativă, „corespondenţă" ce se verifică prin posibilitatea de transformare a circumstanţialului de excepţie într-o parte de propoziţie coordonată adversativ cu partea de propoziţie la care se referă. De exemplu, *poţi să vii* oricînd, afară de joi > *poţi să vii* oricînd, dar nu joi (după Fulvia Ciobanu, *art. cit.*, p. 380—381).

oarecare apare de obicei neînsoțit de aspectul pozitiv al aceleiași părți de propoziție, în timp ce în propoziția în care apare un circumstanțial de excepție, prezența părții de propoziție negată este obligatorie[226]. Compară *nu se poate deplasa* **fără mașină** cu *s-au deplasat* **toți, cu excepția lui.** Cînd, totuși, într-o propoziție apare și aspectul negativ, și aspectul pozitiv al unei părți de propoziție oarecare, atunci acestea se află în raport de coordonare (adesea copulativă sau adversativă), iar cînd aceste aspecte sînt exprimate prin substantive sau substitute ale acestora, substantivele sau substitutele respective stau în același caz (dacă sînt într-un caz cu prepoziție, sînt precedate de aceeași prepoziție). La circumstanțialul de excepție exprimat prin substantive sau substitute ale acestora, însă, substantivul sau substitutul său care indică excepția stă în alt caz decît substantivul la care se referă, iar dacă se află într-un caz cu prepoziție, este precedat de altă prepoziție decît substantivul la care se referă. Compară: *nu a venit* **băiatul, ci fata** cu *au venit* **toți, în afara băiatului**; *nu-l văd* **pe el, ci pe ea** cu *i-a văzut* **pe toți, în afară de el** ș.a.m.d.

---

[226] D. Crașoveand (*Observații asupra complementului de excepție și a propoziției corespunzătoare*, LR, XX, 1971, nr. 2, p. 151—158) este de părere că într-un exemplu de tipul:

> Într-o dimineață mai demult, zării pe moș Toma Gaiță în drum spre pădure, cu pușca ferită sub zeghe de nu i se vedea *decît țeava*, atîrnînd la spate ca o coadă
>
> (G. Topîrceanu, după D. Crașoveanu, *art. cit.*, p. 153)

există un circumstanțial de excepție, și anume, *decît țeava*. Aceasta pentru că — spune autorul citat — despre circumstanțialele de excepție putem vorbi „și atunci cînd termenul lor de referință, adică partea de propoziție..., față de care se exprimă excepția nu apare exprimat lingvistic, dar...esențialmente el există în text, există latent și trebuie subînțeles și considerat ca atare de cel care examinează situația din perspectiva sintaxei" (*art. cit.*, p. 157).

Privitor la această chestiune, Ecaterina Teodorescu (*Pe marginea raportului de excepție*, LR, XIX, 1971, nr. 5, p. 473—478) arată — pe bună dreptate — că trebuie să rămînem la „interpretarea că *decît țeava*...se află în relație semantico-sintactică directă cu verbul-predicat, și numai cu el, exprimînd într-un enunț cu aspect negativ același conținut funcțional și denotativ cu construcția: *doar* (*numai, exclusiv*) *țeava* din enunțul pozitiv *i-se vede doar* (*numai, exclusiv*) *țeava*, cu care este echivalentă" (*art. cit.*, p. 474).

În legătură cu definiția dată de *Gram. Acad.* circumstanțialului de excepție, ar mai fi de observat că—la fel ca la circumstanțialul opozițional și cumulativ — și aici se indică în definiție doar partea de propoziție la care se face referirea, nu și (cum se procedează principial la părțile de propoziție secundare) partea de vorbire determinată. Materialul faptic de care dispunem conduce la ideea că circumstanțialul de excepție poate determina — ca și circumstanțialul cumulativ (vezi §77) — numai verbe și interjecții[227].

Dacă admitem cele spuse mai sus, atunci definiția de lucru a circumstanțialului de excepție s-ar putea formula astfel: partea de propoziție secundară care determină un verb sau o interjecție și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare exprimată (subiect, complement, circumstanțial etc.) — cine sau ce „se sustrage" de la îndeplinirea funcției sintactice a părții de propoziție la care se face referirea. Exemple (vezi și exemplele de mai sus):

Ei *aplaudă* pe oricine, **cu excepția amicului meu.**
Hai toți, **în afară de el.**

Circumstanțialul de excepție se poate exprima prin:

a. Substantive sau substitute ale acestora aflate în cazul acuzativ sau genitiv cu prepoziție. Prepozițiile acuzativului prin care se introduce circumstanțialul de excepție sînt *afară de* și *în afară de* (vezi exemplele de mai sus), la care credem că poate fi adăugată și *excepînd* (*pe*), în curs de „gramaticalizare": *i-a învins pe toți*, **excepînd pe amicul meu.** La genitiv, prepozițiile care preced substantivul sau substitutele acestuia cu funcție de circumstanțial de excepție sînt *în afara* și *cu excepția* (vezi exemplele de mai sus).

---

[227] În comunicările în care excepția exprimată printr-un adverb este pusă în legătură tot cu un adverb (exemplu: *vino* **oricînd, în afară de mîine**), adverbul care nu exprimă excepția interesează ca funcție sintactică (adică în calitate de parte de propoziție la care se face referirea), elementul determinat de circumstanțialul de excepție fiind reprezentat prin verb. Dacă într-o construcție de acest fel excepția este concretizată într-un adjectiv (exemplu: *florile acestea sînt oricum* **în afară de roșii**), atunci adjectivul respectiv considerăm că reprezintă un atribut circumstanțial, întrucît pe lîngă verb, determină și un nume, cu care se acordă în categoriile gramaticale comune.

b. Adverbe precedate de prepoziția (*în*) *afară de* (exemplu : *te aștept oricînd* **în afară de mîine**) sau de adverbul restrictiv *decît*, care participă semantic la realizarea funcției (exemplu : *nu vii altădată* **decît mîine**).

c. O situație particulară are cuvîntul *decît* care, precedînd o formă accentuată de acuzativ a pronumelui personal sau reflexiv cerută de prepoziție (*mine, tine, sine* etc), poate fi considerat prepoziție ce introduce un circumstanțial de excepție (construcția ca atare presupune și ideea de comparație). Exemplu :

> Căci pentru care altă minune *decît tine*
> Mi-aș risipi o viață de cugetări senine
> Pe basme și nimicuri
>
> (M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 205)

Cuvîntul *decît*, însă, mai apare și înaintea unor substantive sau substitute ale acestora în nominativ, genitiv, dativ sau acuzativ, cărora, deci, nu le impune forma cazuală. Exemple (cu excepția aceluia conținînd genitivul, celelalte sînt de la G. Gruiță, *art. cit.*, p. 85) :

> N-a venit nimeni, *decît eu*.
> Cartea nu este a altcuiva, *decît a lui*.
> N-a dat nimănui, *decît mie*.
> N-a văzut pe nimeni, *decît pe mine*.

În unele dintre tipurile de construcții de mai sus, Fulvia Ciobanu consideră că *decît* este un adverb care *introduce* circumstanțialele de excepție : *nu era nimic*, **decît un vînt** *subțire* (*art. cit.*, p. 381) ;... *o familiaritate neiertată altui* **decît unui bărbat** (*Gram. Acad.*, II, p. 205).

Referindu-se la toate aceste construcții, însă, G. Gruiță apreciază că *decît* este un „element relațional coordonator" (*art. cit.*, p. 86) care indică un raport adversativ puternic asemănător cu conjuncția coordonatoare adversativă *ci*. Din acest punct de vedere, o comunicare ca *n-a venit nimeni*, **decît** *eu* se aseamănă cu *nu a venit el*, **ci** *eu*. Așa stînd lucrurile, G. Gruiță generalizează, apreciind că „elementul relațional coordonator" *decît* realizează coordonarea a două părți de propoziție de același fel (două subiecte, două nume predicative etc.) sau între o parte de propoziție și o subordonată de același fel.

Privitor la interpretarea propusă de G. Gruiță am observa că din punctul de vedere al vorbitorului de limbă română *decît eu* din *n-a venit nimeni*, **decît eu** indică „sustragerea" lui *eu* de la funcția sintactică de subiect a lui *nimeni* și nu adversitatea dintre *n-a venit nimeni* și *eu am venit*. Ca urmare, considerăm că *decît* înseamnă *în afară de* sau *cu excepția* și nu *ci doar* cum indică G. Gruiță (*art. cit.*, p. 86—87). Dacă în *n-a venit nimeni, decît eu* **decît** ar stabili „un raport de coordonare între două părți de propoziție de același fel (două subiecte...)" — *art. cit.*, p. 88 — atunci ar însemna ca subiectele coordonate **nimeni** *decît* **eu** să impună verbului predicat și categoria gramaticală de persoană, ceea ce practic nu se întîmplă (*n-a venit* este la persoana a III-a, în timp ce *eu* la persoana I).

O construcție de tipul *n-a venit nimeni, decît eu* se explică prin nerepetarea verbului predicat în forma impusă de subiectul *eu* (construcția „completă" ar fi : *n-a venit nimeni, decît eu am venit*). Prin uz, însă, construcția „scurtată" *n-a venit nimeni, decît eu* s-a generalizat, astfel încît în momentul de față construcția „scurtată" poate fi considerată **altă construcție reperată** decît cea „completă" din care a luat naștere. Ca și în construcția „completă", și în construcția „scurtată" adverbul *decît* indică *prin sensul său lexical* „sustragerea" de la funcția exprimată prin termenul de referință (în cazul nostru, pronumele subiect *nimeni*). De aceea, ni se pare mai convenabil să acceptăm că *decît* din construcțiile avute în vedere reprezintă *un adverb restrictiv care, prin sensul său lexical, intră în componența circumstanțialului de excepție.*

§ **31.** *Propoziția circumstanțială de excepție* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde circumstanțialului de excepție, ceea ce înseamnă că determină un verb sau o interjecție[228] și arată — prin referire la o parte de propoziție oarecare (subiect, complement etc.) — ceea ce

[228] În comunicări de tipul *această poezie este neizbutită*, în afara faptului că are rimă sau *nu merge altfel* **decît cum** i s-a spus, adjectivul *neizbutită* și adverbul *altfel* interesează din punctul de vedere al funcției sintactice de nume predicativ sau circumstanțial de mod la care se face referirea, determinatele propozițiilor circumstanțiale de excepție fiind verbul copulativ *este* și, respectiv, verbul predicativ *nu merge*.

„se sustrage" de la îndeplinirea funcției sintactice a părții de propoziție la care se face referirea. Exemple :

Vor promova toți, **cu excepția cui nu are dreptul.**
Hai toți, **în afară de cine nu are bilet.**

Raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de excepție și regentele sale se stabilește prin :

a. Pronumele relative în cazul acuzativ cu prepozițiile *(în) afară de* sau *excepțind (pe)* ori în cazul genitiv cu prepozițiile *în afara, cu excepția* (vezi exemplele de mai sus).

b. Adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* precedate de adverbul restrictiv *decît* sau de prepoziția *(în) afară de*. Exemplu :

Să nu pleci în altă parte, *decît (în afară de) unde* **ți-am spus.**

c. Conjuncția subordonatoare *în afară că*, la care — dacă admitem că reprezintă o singură unitate (vezi §48) — se adaugă *(în) afara faptului că, cu excepția faptului că, decît faptul că* etc. Exemplu :

Să nu susții altceva, *decît faptul că lumea e frumoasă*.

§ 82. *Funcția sintactică de apoziție* constituie obiectul unor controverse prelungite care au luat amploare după semnalarea propoziției apozitive de către Mioara Avram (*Corespondența...*, p. 147—153). Urmărind discuțiile din literatura de specialitate privitoare la apoziție și propoziția apozitivă[228 bis], se observă că nu există unitate de vederi[229].

[228 bis] Facem abstracție deocamdată de faptul că după părerea noastră se poate vorbi și de fraza apozitivă, precum și de substitut de propoziție apozitivă.

[229] Avem în vedere următoarele participări la discuții : I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, IX, 1960, nr. 6, p. 21—26 ; Finuța Asan, *Propoziția apozitivă și apoziția*, LR, X, 1961, nr. 4, p. 312—316 ; I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, LR, X, 1966, nr. 5, p. 445—461 ; M. Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, LR, XII, 1963, nr. 4, p. 36—45 ; I. Mușiu, *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană*, AUT, II, 1964, p. 246—247 și 253—254 ; V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, (I), CL, XI, 1966, nr. 1, p. 47—61 ; (II), CL, XII, 1967, p. 271—288 ; C. Dimitriu, *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, An., L, XVII, 1966, p. 151—163 ; Viorica

mai ales în legătură cu : **conținutul** *apoziției și al propoziției apozitive* ; **antecedentul** *apoziției și al propoziției apozitive* ; **marca** *raportului dintre apoziție și propoziția apozitivă, pe de o parte, și antecedentul acestora, pe de altă parte* ; **raportul sintactic** *ce se creează între apoziție și propoziția apozitivă, considerate ca un termen, și antecedentul lor — ca al doilea termen.*

* * *

Referindu-ne la *conținutul* unităților sintactice apozitive, observăm că un interes deosebit a trezit conținutul propoziției apozitive. În această privință, unele din lucrările citate nu dau un răspuns direct, ci indirect, prin referire la apoziția ca parte de propoziție. Astfel, Mioara Avram spune că „identitatea caracteristică apoziției dintre noțiunile exprimate de termenul determinat și de propoziția atributivă șterge existența raportului de subordonare dintre ele și dă propoziției în discuție un caracter oarecum independent, mai ales că de obicei tocmai ea cuprinde elemente mai precise" (*Corespondența...*, p. 149; vezi și Finuța Asan, *art. cit.*, p. 315 ; Viorica Florea, *art. cit.*, p. 180). Tot la fel procedează și M. Mitran care, preocupîndu-se de caracterizarea raportului apozitiv, este de părere că „în cazul apoziției stau pe același plan sintactic două cuvinte (grupuri de cuvinte sau propoziții) care exprimă aceeași realitate" (*art. cit.*, p. 40). Aceste două caracteristici ale raportului apozitiv care apar la apoziție (adică faptul că elementele intrate în raport stau pe același plan sintactic și exprimă aceeași realitate) se pot releva — spune M. Mitran (*art. cit.*, p. 40) — prin aceea că „în cazul raportului apozitiv cei doi termeni sînt, *sub con-*

Florea, *Cu privire la apoziție*, LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 179—189 ; Silvia Rogobete, *Observații asupra raportului apozitiv*, LR, XVII, 1969, nr. 5, p. 443—451 ; Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la apoziție și la propoziția apozitivă*, în „Comunicări științifice", volum publicat de Institutul pedagogic de 3 ani afiliat universității „Al. I. Cuza", Iași, 1969, p. 91—119; Ecaterina Teodorescu, *Subiectiva apozitivă*, LR, XIX, 1970, nr. 4, p. 305—309; L. P. Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, LR, XI, 1972, nr. 5, p. 449—454 ; V. Hodiș, *Natura sintactică a relației apozitive*. (I). *Coordonarea și relația apozitivă în opoziție cu subordonarea*, CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 297—312 ; idem, *Natura sintactică a relației apozitive*, (II), *Diferențe specifice ale coordonării față de apozare*, CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 91—102.

diția păstrării comunicării comutabili atît unul cu altul cît și fiecare în parte cu zero". Din afirmația autorului că raportul apozitiv „se poate stabili de asemenea și între propoziții" (*art. cit.*, p. 43) deducem că principalele caracteristici ale raportului apozitiv întîlnite la apoziție (se află pe același plan sintactic și — ceea ce interesează aici — exprimă aceeași realitate) se găsesc și la propoziția apozitivă. În același sens, V. Hodiș, referindu-se la apoziția[230] care însoțește un subiect și apreciind că în astfel de situații ar trebui să vorbim de subiect multiplu, este de părere că „subiectele în raport apozitiv denumesc ambele una și aceeași noțiune" (*Echivalența...*, I, p. 55).

În alte lucrări, și anume, în *Gram. Acad.* se abordează direct problema conținutului propoziției apozitive, spunîndu-se că propoziția apozitivă este „propoziția atributivă care exprimă aceeași idee cu cuvîntul, grupul de cuvinte sau propoziția la care se referă" (II, p. 281).

Un punct de vedere deosebit găsim la I. Oiță. Autorul afirmă de asemenea că „propozițiile explicative [= apozitive] se caracterizează prin faptul că ele desemnează ceea ce a mai fost desemnat cu ajutorul unităților lingvistice explicate" (*art. cit.*, p. 448), dar precizează apoi că „această identitate de conținut nu trebuie înțeleasă ca o identitate absolută, ca o simplă repetare a ceea ce este explicat" (*idem*, p. 448), ci „identitatea de conținut dintre ceea ce explică și ceea ce este explicat trebuie înțeleasă mai degrabă ca un fel de sinonimie sintactică" (*idem*, p. 449).

* * *

Din prezentarea succintă a opiniilor privitoare la conținutul propoziției apozitive se vede că după unii specialiști propoziția apozitivă are un conținut identic cu antecedentul, în timp ce după alți specialiști identitatea de conținut a propoziției apozitive cu antecedentul trebuie înțeleasă ca un caz de sinonimie sintactică.

Considerăm că teza potrivit căreia propoziția apozitivă exprimă un conținut identic cu antecedentul nu este conve-

---

[230] Autorul consideră că propoziția apozitivă se comportă la fel cu apoziția (vezi *Echivalența...*, I, p. 48).

nabilă. Raportînd propoziția apozitivă la apoziție, așa cum procedează unii cercetători, pentru a putea susține că apoziția exprimă un conținut identic cu antecedentul, ar trebui să admitem existența sinonimiei lexicale absolute. Astfel, într-un exemplu ca:

Bunicul, **Manole Crețu**, la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia.

(M. Sadoveanu, după M. Mitran, *art. cit.*, p. 39)

ar trebui să spunem că cuvintele *bunicul*, pe de o parte, și *Manole Crețu*, pe de altă parte, reprezintă un caz de sinonimie lexicală absolută. Sîntem, însă, de părere că — *în afara contextului* — aceste cuvinte nu sînt nici măcar sinonime și cu atît mai puțin sinonime absolute, întrucît substantivul comun *bunicul* exprimă o noțiune referitoare la familie (un grad de rudenie), iar substantivul propriu Manole Crețu exprimă o noțiune referitoare la societate (cu ajutorul substantivelor proprii se identifică persoanele în societate). Faptul că cuvintele în discuție nu exprimă aceeași noțiune se poate dovedi și cu ajutorul comutabilității. Folosind comutabilitatea, ar urma ca — *sub condiția păstrării comunicării* — apoziția *Manole Crețu* să poată lua locul antecedentului *bunicul* și, mai mult, atît apoziția, cît și antecedentul să poată fi comutate cu zero (vezi și Silvia Rogobete, *art. cit.*, p. 451). Ar trebui să spunem, deci, că comunicarea făcută prin propoziția **bunicul, Manole Crețu,** *la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia* este identică cu comunicarea făcută prin propoziția **Manole Crețu, bunicul,** *la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia*, precum și cu comunicarea făcută prin propoziția **bunicul,...,** *la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia* și cu comunicarea făcută prin propoziția...., **Manole Crețu,** *la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia* (în legătură cu pauza și intonația prin care apoziția este izolată de restul comunicării, vezi mai departe). Credem, însă, că fiecare din aceste patru propoziții reprezintă pentru vorbitor și, ca urmare, și pentru interlocutor, comunicări diferite, întrucît cuvintele comutate între ele sau cu zero exprimă noțiuni diferite. Prin aceste cuvinte, în exemplul comentat *se are în vedere un singur „obiect"* care, dintr-un punct de vedere,

reprezintă o noțiune, iar din alt punct de vedere altă noțiune. Posibilitatea de a genera mai multe noțiuni există, teoretic, la toate „obiectele". De exemplu, entitatea *student* poate genera noțiunea de *tînăr, cetățean al țării, om de viitor* etc; entitatea *stejar* poate genera noțiunea *plantă, arbore, material de construcție* etc. Dacă prin conținutul apoziției și al antecedentului ei se înțeleg noțiunile exprimate de cuvintele care au aceste funcții și dacă noțiunea exprimată de apoziție diferă de noțiunea exprimată de antecedent, atunci înseamnă că apoziția și antecedentul nu au un conținut identic. După părerea noastră, apoziția și antecedentul ei nu reprezintă principial nici sinonime contextuale, (vezi L. P. Bercea. *art. cit.*, p. 445—453), pentru că sinonimele contextuale, ca orice sinonime, trimit la o *singură noțiune* transmisă prin cuvinte diferite, ca și cum ar aparține la idiomuri diferite (compară seria sinonimică *praf-colb* cu apoziția și antecedentul ei *bunicul, Manole Crețu*). Despre sinonimie lexicală la apoziție și antecedentul ei se poate vorbi doar în cazurile particulare în care noțiunea transmisă printr-un cuvînt mai puțin cunoscut este reluată printr-un cuvînt general accesibil: *am cumpărat niște* **paradaise**, *adică niște* **roșii**.

Cele spuse în legătură cu conținutul apoziției față de conținutul antecedentului său apar și mai evidente la conținutul propoziției apozitive prin comparație cu al antecedentului ei. Avem în vedere că în majoritatea cazurilor (pentru excepții vezi mai departe) antecedentul propoziției apozitive este un cuvînt exprimînd o noțiune, în timp ce apozitiva, în calitate de propoziție, exprimă o judecată. Admițînd că judecata constituie o realitate mai complexă decît noțiunea (vezi §3 și §15), admitem implicit și că conținutul propoziției apozitive nu este identic cu al antecedentului. Lucrul acesta se poate verifica de asemenea cu ajutorul comutabilității, în sensul că, înlocuind propoziția apozitivă cu antecedentul sau înlăturînd fie apoziția, fie antecedentul, comunicarea se schimbă sau devine nereperată. Luînd ca exemplu fraza:

Și tot pe lîng-acestea cerșesc înc-un **adaos**:
Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos!
(M. Eminescu, după M. Mitran, *at. cit.*, p. 38)

observăm că aceasta nu poate să apară și în forma *și tot pe lîng-acestea cerșesc înc-... să-ngăduie* **intrarea-mi în vecinicul**

repaos, un adaos și nici un este identică cu ea însăși în ceea ce privește conținutul în forma *și tot pe lîng-acestea cerșesc înc-...* **să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos** sau în forma *și tot pe lîng-acestea cerșesc înc-un* **adaos...**

În ceea ce privește conținutul, propoziția apozitivă se aseamănă cu apoziția prin aceea că, așa cum apoziția și antecedentul au în vedere un singur „obiect", sau o singură „realitate" tot la fel propoziția apozitivă și antecedentul ei vizează de asemenea un singur „obiect" sau o singură „realitate". Deosebirea în ceea ce privește conținutul dintre apoziție și antecedent, pe de o parte, și propoziția apozitivă și antecedent, pe de altă parte, constă în aceea că, în timp ce în cazul apoziției „obiectul" sau „realitatea" unice apar ca generînd două noțiuni (una constituind antecedentul și alta apoziția), în cazul propoziției apozitive „obiectul" unic generează o noțiune care devine antecedent și o judecată care devine propoziție apozitivă. Revenind la exemplele de mai sus, la apoziție „obiectul" unic — o anumită persoană reală — este prezentat prin două unități lexicale (substantivul comun *bunicul* și substantivul propriu *Manole Crețu)*, iar la propoziția apozitivă „obiectul" unic este prezentat prin substantivul comun *adaos* și prin propoziția *să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos.* Apariția pe lîngă antecedent a unui cuvînt (apoziție) sau a unei propoziții (propoziție apozitivă) care să vizeze același „obiect" sau „realitate" cu antecedentul se explică prin *necesitatea de identificare a obiectului respectiv dintr-o categorie mai cuprinzătoare de „obiecte" similare.* De exemplu, o comunicare ambiguă ca *broasca nu mai merge* se dezambiguizează prin adăugarea unei apoziții *broasca*, adică **instrumentul de încuiat ușa**, *nu mai merge.*

* * *

După părerea noastră nu este convenabilă nici teza după care identitatea de conținut a propoziției apozitive cu antecedentul este un caz de sinonimie sintactică. Prin sinonimie sintactică se poate înțelege faptul că *la o singură funcție sintactică apar uneori două sau mai multe mărci diferite.* Într-un exemplu (preluat de la Gh. Poalelungi, *Sinonimia gramaticală*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 652) ca următorul:

Soldatul este nevinovat *pentru că* n-a cunoscut situația
Soldatul este nevinovat *întrucît* n-a cunoscut situația
Soldatul este nevinovat *deoarece* n-a cunoscut situația ș.a.m.d.

funcția sintactică de circumstanțial de cauză concretizată într-o propoziție cauzală este marcată odată prin conjuncția *pentru că*, a doua oară prin conjuncția *întrucît*, a treia oară prin conjuncția *deoarece*, la acestea putîndu-se adăuga și alte mărci (vezi § 60).

Dacă admitem că sinonimie sintactică înseamnă marcarea cu mărci diferite a unei singure funcții sintactice, atunci „identitatea de conținut" a propoziției apozitive cu antecedentul nu reprezintă un caz de sinonimie sintactică. Aceasta pentru că la propoziția apozitivă termenii intrați în raport *(antecedentul* și *propoziția apozitivă)* sînt recunoscuți ca avînd funcții sintactice diferite și, deci, nu satisfac condiția sinonimiei sintactice (referindu-ne la versurile din *Rugăciunea unui dac* citate mai sus, antecedentul *un adaos* este *complement direct*, iar propoziția **să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos** este *apozitivă)*.

* * *

Privitor la cea de a doua problemă controversată, anume, **antecedentul** *apoziției și al propoziției apozitive*, literatura de specialitate oferă informații utile. Astfel, Mioara Avram *(art. cit.*, p. 147—151) arată că apoziția și propoziția apozitivă pot avea ca antecedente substantive *(lucru, senzație, dor, idee* etc), anumite pronume *(atît, ceva* etc), anumite adverbe *(așa, de asta* etc), un grup de cuvinte sau o propoziție întreagă. La aceste părți de vorbire, Finuța Asan *(art. cit*, p. 315) adaugă verbul, iar M. Mitran *(art. cit.*, p. 44) și I. Oiță *(art. cit.*, p. 450). adjectivul. Așadar, făcînd abstracție de amănunte, în bibliografia problemei se indică drept antecedent posibil al apoziției și propoziției apozitive toate părțile de vorbire noționale, cu excepția numeralului, precum și un grup de cuvinte (fără indice de predicație) sau o propoziție întreagă. Din punctul de vedere al naturii morfologice a antecedenților lor, propozițiile apozitive au fost clasificate în *apozitive atributive*, care „explică un substantiv sau echivalent al său", *apozitive completive*, care „lămuresc un adverb... și

un verb" și „al treilea tip de apozitive... care se referă la o propoziție"[231].

În legătură cu clasificarea — pe care o considerăm judicioasă — propusă de Finuța Asan s-ar putea face unele comentarii referitoare la părțile de vorbire ce pot fi antecedente ale propozițiilor apozitive. Dacă acceptăm ideea că de obicei propoziția apozitivă indică, sub forma unei judecăți, „obiectul" sau „realitatea" pe care antecedentul le-a făcut cunoscute sub forma unor noțiuni, atunci trebuie să admitem și că toate părțile de vorbire care, direct sau indirect, trimit la noțiuni pot constitui antecedente ale propozițiilor apozitive. Așa stînd lucrurile, sîntem de părere că numeralul întrebuințat substantival trebuie trecut printre părțile de vorbire care pot fi antecedente ale propozițiilor apozitive atributive (pentru numeralul ca antecedent al apoziției, ca parte de propoziție, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 130). Exemplu:

Sînt patru locuri. Pot intra, deci, *patru*, adică **numai cîte locuri sînt.**

Referindu-ne tot la propozițiile apozitive atributive, considerăm că aici ar trebui încadrate și unele propoziții care de obicei sînt numite altfel. Ne referim la propozițiile completive directe, indirecte și — după acest model — subiective care sînt „reluate" sau „anticipate" — eventual „dublate" — prin complement direct, complement indirect sau prin subiect[232], din exemple de tipul celor de mai jos:

Pe cîți i-au găsit, i-au mînat spre curtea primăriei.
(Stancu, după *Gram. Acad.*, II, p. 285)

Cui vine la mine, *îi* dau o carte
(din *Gram. Acad.*, II, p. 290)

---

[231] Finuța Asan, *art. cit.*, p. 316 (vezi și I. Oiță, *art. cit.*, p. 253—254). Ecaterina Teodorescu, *Subiective apozitive*, grupează apozitiveel „după funcția pe care o are termenul la care se referă" (p. 309) în apozitive subiective, apozitive completive directe etc.

[232] Ceea ce am numit aici prin „reluare", „anticipare" sau „dublare", la V. Hodiș este interpretat ca „apoziții ale propozițiilor" (*Echivalența...*, p. 58). Plecînd de la faptul că analiza sintactică pornește de la propoziția regentă spre propoziția subordonată, Ecaterina Teodorescu (*Subiective apozitive*, p. 307—308) nu acceptă, pe bună dreptate, interpretarea propusă de V. Hodiș.

Și eu cred că, **dacă simfoniștii clasici ai vremurilor noastre n-au atins, încă, nici unul culmea meșteșugului,** apoi *aceasta* nu se datorește decît împrejurării că nici unul din ei n-a mîncat ciuperci fripte la umbra pădurilor!

(C. Hogaș, *op. cit.*, p. 251)

Propozițiile subliniate din exemplele de mai sus — pe care le considerăm apozitive — prezintă, evident, unele deosebiri față de propozițiile apozitive recunoscute ca atare în toate lucrările. Este vorba de faptul că ceea ce reprezintă „dublarea" completivei directe și a celei indirecte, precum și „dublarea" subiectivei (adică complementul direct *i*, complementul indirect *îi* și subiectul *aceasta*) este cerut nu de necesități de comunicare obiectivă, ci de construcția gramaticală românească în cazul complementului direct și indirect, sau de motive stilistice în cazul subiectului. Acest lucru se poate verifica prin înlăturarea din exemplele date a complementului direct, *i* a celui indirect *îi* și a subiectului *aceasta*. Prin această înlăturare, comunicarea rămîne aceeași dar, prin lăsarea la o parte a complementului direct și indirect, construcția devine nereperată (în limba literară modernă nu se poate spune *pe cîți i-au găsit... au mînat spre curtea primăriei* și nici *cui vine la mine... dau o carte*). Prin lăsarea la o parte a subiectului *aceasta*, însă, nu se distruge comunicarea și nici nu suferă construcția gramaticală, afectată fiind doar claritatea comunicării: *... dacă simfoniștii clasici ai vremurilor noastre n-au atins, încă, nici unul culmea meșteșugului, apoi... nu se datorește decît...* În afară de aceasta, spre deosebire de apozitivele unanim recunoscute, care urmează de obicei antecedentului, propozițiile apozitive atributive care „dublează" complementul direct și indirect au topică liberă (pot preceda sau urma antecedentului), iar cele care „dublează" subiectul îl preced în mod obligatoriu pe acesta.

Dacă în privința unor aspecte formale apozitivele atributive care „dublează" complementul direct sau indirect și subiectul prezintă anumite deosebiri față de restul apozitivelor, în ceea ce privește conținutul, propozițiile apozitive atributive ce „dublează" complementul direct sau indirect și subiectul se aseamănă pînă la identitate cu apozitivele unanim recunoscute. Astfel, fie că preced antecedentul, fie că îl urmează, propozițiile apozitive atributive care „du-

blează" complementul direct sau indirect și subiectul vizează, ca și propozițiile apozitive unanim recunoscute, „obiectul" sau „realitatea" care au fost deja prezentate prin antecedent.

Avînd în vedere că — în afara cîtorva excepții (vezi § 26)— pentru funcțiile sintactice de la nivelul frazei există corespondent la nivelul propoziției și invers, considerăm că propozițiilor apozitive atributive din frază le corespund în propoziție *apozițiile atributive* (care au antecedent un substantiv sau un substitut al acestuia). La apozițiile atributive încadrăm și ceea ce este cunoscut sub numele de „dublare" a subiectului (vezi § 27), dublarea a complementului direct (vezi § 41) și dublare a complementului indirect (vezi § 45) din exemple ca *vine* **el tata**, l-a *văzut* **pe el (pe copil)**, i-*a spus* **ei (fetei)** etc.

* * *

În legătură cu propozițiile „apozitive completive" (la care considerăm necesară înlocuirea termenului „completive" cu termenul „circumstanțiale", deci *apozitive circumstanțiale*) ar fi de observat că în lucrările în care se spune că propozițiile apozitive au antecedent și verbe sau nu se dau exemple (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 281—282), sau în exemplele date (vezi Finuța Asan, *art. cit.*, p. 315) verbul antecedent îl considerăm predicativ (**calificîndu-se, devenind electrician**, *a putut ocupa postul dorit*) și reprezintă prin urmare o propoziție. Avînd în vedere acest lucru, considerăm că verbul trebuie scos din rîndul părților de vorbire care pot constitui antecedente pentru propozițiile apozitive circumstanțiale și trecut în categoria propozițiilor apozitive care au antecedent o propoziție întreagă. În locul verbului, însă, se poate, admite ca antecedent al propozițiilor apozitive circumstanțiale adjectivul (în contexte ca *întrebarea este* **următoarea : va primi răspunsul dorit ?**) și interjecția (în contexte ca *ah*, **mă doare capul**).

Dacă admitem că este mai convenabil ca — în loc de propoziții circumstanțiale de loc, de timp, de mod etc. cu corelativ în regentă — să vorbim de propoziții apozitive vizînd aceeași realitate cu un circumstanțial corespunzător din regentă (vezi nota 175), atunci propozițiile apozitive circumstanțiale înglobează și pe acelea la care antecedentul este un adverb de loc, de timp, de mod etc. din exemple ca

merge acolo unde vrea, *vorbește* atunci cînd are ceva de spus, *se comporta* așa cum îi este felul etc.

Pe linia corespondenței funcțiilor în propoziție și frază, notăm și aici că la nivelul propoziției se poate vorbi de apoziții circumstanțiale, atunci cînd antecedentul este un adverb sau un adjectiv, ca în exemplele de mai jos: *mîine*, *simbătă*, *plec în excursie*; *a ales o soluție* necostisitoare, *adică* ieftină etc.

* * *

Pentru „al treilea tip de apozitive" folosim convențional termenul de *propoziții apozitive explicative*. Propoziția apozitivă explicativă poate avea ca antecedent un verb predicat reprezentînd o propoziție simplă (exemplu, *se plimbă*, adică face mișcare), o propoziție dezvoltată (exemplu, *el și-a pregătit răspunsul*, adică **a făcut unele însemnări**) sau o frază (exemplu, *au rîs, au cîntat și au dansat*, adică **s-au distrat**). Dacă avem în vedere că — exceptînd propozițiile intermediare explicative (vezi § 12), care se referă la o propoziție sau frază explicată — propozițiile secundare în totalitate [subiectivele, predicativele, atributivele, completivele (circumstanțialele), apozitivele atributive și circumstanțiale, precum și atributivele circumstanțiale] au ca determinat o parte de vorbire (un substantiv, un verb, un adjectiv etc), atunci găsim că propozițiile apozitive explicative, care pot avea ca antecedent o propoziție sau o frază luate în întregime, se deosebesc în această privință de toate propozițiile secundare.

Propoziția apozitivă explicativă are comun cu propozițiile apozitive atributive și circumstanțiale faptul că exprimă o judecată ce are în vedere același „obiect" sau „realitate" ca și propoziția (eventual fraza) reprezentînd antecedentul. Necesitatea comunicării a două (eventual mai multe) judecăți despre un singur „obiect" sau o singură „realitate" rezidă în aceea că judecata din regentă este redată prin elemente pe care vorbitorul le consideră mai puțin cunoscute interlocutorului. De aceea, vorbitorul revine asupra „obiectului" sau „realității" prezentate în judecata-antecedent printr-o nouă judecată constituită din elemente pe care vorbitorul le consideră mai bine cunoscute de către interlocutor, această judecată devenind propoziția apozitivă explicativă. Exemplu: *toți protestează*, adică **își cer drepturile**.

Pentru propoziția apozitivă explicativă nu există corespondent la nivelul propoziției.

* * *

Cea de a treia problemă controversată în legătură cu apoziția și propoziția apozitivă o constituie *marca* raportului dintre apoziție și propoziția apozitivă, pe de o parte, și antecedentul acestora, pe de altă parte. Referindu-se la propoziția apozitivă și antecedentul ei, Mioara Avram (*Corespondența...*, p. 148—150) arată că apozitiva poate fi juxtapusă antecedentului sau poate fi joncționată prin conjuncții subordonatoare *(ca, să, ca să)*, prin unele pronume relative *(ce, ceea ce*[233]) sau prin adverbele explicative *anume* și *adică* (acestea două din urmă apar și la apoziția ca parte de propoziție). Lista adverbelor explicative este completată de I. Oiță (*art. cit.*, p. 452) cu perifraze adverbiale de tipul *altfel spus, mai precis, cu alte cuvinte* etc, care de asemenea apar atît în legătură cu prepoziția apozitivă, cît și cu apoziția.

Privitor la propozițiile apozitive juxtapuse antecedentului, sîntem de părere că în această categorie se încadrează și apozitivele în interiorul sau în fața cărora se află adverbele explicative *adică*, *anume*, *altfel spus*, *mai precis* etc. Aceasta pentru că după părerea noastră adverbele explicative de felul celor de mai sus nu introduc propozițiile apozitive nici în calitate de adverbe (cum propune Mioara Avram, *Corespondența...*, p. 149), nici în calitate de conjuncții (cum sugerează I. Oiță, *art. cit.*, p. 452), ci reprezintă — în contextul în care apar — cuvinte incidente.

Dacă am considera că adverbele explicative *anume*, *adică*, *altfel spus* etc. ar introduce propozițiile apozitive în calitate de adverbe, atunci ar trebui ca, la fel cu toate adverbele care introduc propoziții (*unde, cînd, cum, încotro* etc), și adverbele *anume*, *adică*, *altfel spus* etc să se afle în mod obligatoriu

---

[233] La pronumele relative ce pot apărea în propozițiile apozitive, I. Muțiu adaugă pe *care* din exemple ca următorul: *Aceasta persoană care a pierdut de mult un ochi și uzul comod al mîinii drepte și al piciorului drept, are o istorie poate și mai interesantă decît amicii și camarazii ei* (Caragiale, după I. Muțiu, *art. cit.*, p. 253). Sîntem de părere, însă, că propoziția culeasă cu aldine nu este apozitivă, ci este o atributivă, pentru că indică o caracteristică a substantivului determinat *persoană*.

între propoziția introdusă (din care să facă parte și în cadrul căreia să aibă și o funcție sintactică — vezi § 15) și propoziția de care aceasta se leagă. Observăm, însă, că uneori *adică*, *anume*, *altfel spus* etc, chiar dacă se află între propoziția apozitivă și antecedentă, nu apar ca făcînd parte — după intonație (căreia îi corespunde și o anumită punctuație) — din apozitivă, ci din antedecentă. Exemplu :

Zicea *că este de altă părere* **și anume** : Decît să dai de pomană la calici sîmbăta, mai bine — ceva de băut mahmurilor, marța.

(Creangă, după *Gram. Acad.*, II, p. 283)

În acest context, perifraza adverbială explicativă **și anume** *pare* că aparține propoziției antecedente *că este de altă părere*. Dacă ar face parte într-adevăr din această propoziție, atunci — în afara faptului că nu ar putea introduce apozitiva — ar trebui să îndeplinească în cadrul antecedentei o anumită funcție sintactică. Neputîndu-i-se atribui, însă, nici o funție sintactică, credem că perifraza adverbială explicativă *și anume* nu aparține propoziției antecedente, ci este incidentă în raport cu comunicarea propriu-zisă.

De cele mai multe ori, adverbele explicative *par* să aparțină propoziției apozitive, fie să se afle la începutul acesteia, fie că se află în interiorul ei. Exemple :

Dezmierd un chip de copilă în felul meu, **adică** *umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.*

(M. Eminescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 282)

Se miră cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, *să-și bea* **adecă** *și simțirile.*

(Ispirescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 282)

În cazul în care se află la începutul propoziției apozitive (primul context), adverbul explicativ *adică* nu introduce această propoziție pentru că nu-i aparține (dacă ar face parte din apozitivă ar însemna — cum am arătat și mai sus — să îndeplinească în cadrul acesteia o funcție sintactică, ceea ce nu credem că se poate susține). Acest argument este valabil și la *adecă* din al doilea context, cu adaosul că acesta nu poate *introduce* propoziția apozitivă pentru că *nu se află la începutul*, ci *în interiorul ei*.

Urmărind să arate că apozitivele se apropie nu numai de propozițiile subordonate, ci și de cele coordonate, I. Oiță afirmă că *adică* și *anume* „spre deosebire de conjuncțiile subordonatoare, servesc ca elemente de legătură nu numai între două propoziții, ci și între două părți... de propoziție, ceea ce este specific pentru conjuncțiile coordonatoare" *(art. cit.*, p. 459). După părerea noastră, *adică*, *anume*, *altfel spus* etc. nu reprezintă conjuncții coordonatoare. Pentru a putea afirma că *adică*, *anume*, *altfel spus* etc. sînt conjuncții coordonatoare, ar trebui dovedit în prealabil că apoziția (de la nivelul propoziției și al frazei) și antecedentul ei au importanță egală în cadrul comunicării (vezi § 19 și § 21). Observăm, însă, că numai existența apoziției (din propoziție și frază) este condiționată de existența antecedentului, nu și invers, în sensul că prezența unui antecedent nu impune prezența unei apoziții [se poate spune *Ștefan cel mare* (= antecedent la care nu apare și o apoziție ca „domnul Moldovei") *a domnit între 1457—1504*, dar nu se poate spune **domnul Moldovei**, (= apoziție la care nu am mai exprimat antecedentul „Ștefan cel Mare") *a domnit între 1457—1504*]. Așa stînd lucrurile, înseamnă că cei doi termeni intrați în raport nu au importanță egală, ci antecedentul are importanță mai mare decît apoziția (din propoziție și frază). În sprijinul acestei idei pot fi invocate și propozițiile apozitive ce conțin elemente de relație subordonatoare în frază (vezi mai departe), elemente care nu pot să apară decît în propoziții cu importanță inferioară, dependente de altele cu importanță superioară. Dacă admitem că apoziția (din propoziție și din frază) are importanță mai mică decît antecedentul ei, admitem implicit că *anume*, *adică*, *altfel spus* etc nu sînt conjuncții coordonatoare, pentru că nu stabilesc raporturi între unități sintactice de importanță egală[234].

* * *

Referitor la propozițiile apozitive la începutul cărora se află un element de relație subordonator în frază putem spune că numărul acestor elemente de relație este mai mare decît

[234] Vezi și V. Hodiș, *Natura...*, I, p. 311—312, care afirmă că la adverbele *adică*, *anume*, *altfel spus* etc. caracterul conjuncțional „e discutabil cîtă vreme juxtapunerea...este obligatorie între termenii relației apozitive".

acela indicat de Mioara Avram (vezi mai sus). Aceasta pentru că încadrînd în rîndul apozitivelor și propozițiile care „dublează" subiectul, complementul direct și indirect, precum și propozițiile de cauză, de scop, etc. despre care se spune că au corelativ în regentă, admitem că elementele introductive ale acestor propoziții sînt și elemente introductive ale propozițiilor apozitive. Așadar, pot introduce propoziții apozitive și conjuncțiile subordonatoare *dacă, pentru că, fiindcă, din cauză că, pentru ca* etc.: de asta *vorbește*, **pentru că nu poate tăcea.** În afară de acestea, plecînd de la faptul că propozițiile subiective, completive directe și completive indirecte pot fi introduse prin toate pronumele relative, urmează că nu numai *ce* și *ceea ce*, ci și *cine*, *care*, *cît* sînt elemente introductive ale propozițiilor apozitive: **cine se scoală dimineață**, acela *departe ajunge*. În sfîrșit, avînd în vedere că apozitivele completive (circumstanțiale) determină și adverbe de loc, de timp, de mod etc., trebuie să încadrăm la elementele introductive ale propozițiilor apozitive și adverbele *unde, cînd, cum* etc. aflate la începutul apozitivelor care determină adverbele de loc, de timp, de mod etc: *se duce* acolo **unde îi place.**

Propozițiile apozitive la începutul cărora se află un element de relație subordonator în frază permit comparația pe de o parte cu propozițiile intermediare explicative (vezi § 12), iar pe de altă parte cu propozițiile incidente „legate" la stînga printr-un element de relație subordonator în frază (vezi § 25). Aceasta pentru că toate aceste propoziții sînt izolate de context prin pauză (asociată cu intonația) și, în plus, conțin și un element de relație care este subordonator la propozițiile apozitive și incidente sau intermediar la propozițiile explicative. La propozițiile incidente, marca raportului de incidență este numai pauza și intonația, elementele de relație subordonatoare în frază fiind suspendate (vezi § 25). La propoziția intermediată explicativă, însă, marca raportului explicativ este reprezentată atît prin conjuncția intermediară *căci* sau *că*, cît și prin pauza asociată cu intonația (vezi § 24). Considerăm că propozițiile apozitive conținînd un element de relație subordonator în frază se aseamănă în acestă privință cu propozițiile intermediare explicative, în sensul că raportul sintactic dintre apozitivele

respective și antecedentele lor este de asemenea marcat atît prin pauză și intonație (care apar la toate apozițiile, de la nivelul propoziției sau al frazei), cît și prin elementul de relație subordonator în frază.

* * *

Cel de-al patrulea aspect controversat al apoziției și propoziției apozitive îl constituie *raportul sintactic* dintre unitățile apozitive și antecedentul lor. Referindu-se la această problemă, Mioara Avram arată că „apozitivele sînt. . . propozițiile atributive la care nu se vede raportul de subordonare față de termenul determinat" *(Corespondența. . .*, p. 150). M. Mitran exprimă un punct de vedere diferit, considerînd că „raportul apozitiv trebuie descris ca un raport sintactic deosebit atît de coordonare cît și de subordonare, care se poate stabili între toate părțile de vorbire cu funcție sintactică în propoziție, ca și între propoziții" *(art. cit.*, p. 45). I. Mușiu este de părere că propozițiile apozitive „constituie a doua categorie de incidente, pe care le-am numit incidente legate" *(art. cit.*, p. 254). În sfîrșit, V. Hodiș afirmă că „raportul apoziției (și al propoziției apozitive) cu termenul inițial este unul și același sub aspectul sintactic, cu raportul de coordonare" *(Echivalența. . .*, I, p. 52).

În *Natura. . .*, I, p. 302 ș.u., V. Hodiș raportează unitățile *apozate* (= ceea ce am numit aici *antecedent* și *unități sintactice apozitive*), unitățile *coordonate* și unitățile *subordonate* la relația de echivalență din matematică și logică, care se caracterizează prin : *reflexivitate*, care înseamnă că „orice mărime *a* este identică cu sine : $a \equiv a$" ; *simetrie*, care înseamnă că „dacă mărimea *a* este identică cu alta, $b : a \equiv b$, atunci și *b* este identică cu $a : b \equiv a$" ; *tranzitivitate*, care înseamnă că „dacă mărimea *a* este identică cu *b*, $a \equiv b$, și dacă mărimea *b* este identică cu *c*, $b \equiv c$, atunci și $a \equiv c$" *(art. cit.*, p. 302—303).

Confruntînd termenii apozați cu relația de echivalență, V. Hodiș găsește că aceștia satisfac cele trei proprietăți ale relației de echivalență. Astfel, în contextul *m-a căutat* un coleg, *adică* un coleg *de liceu*, termenii apozați *un coleg — un coleg* ilustrează proprietatea

numită reflexivitate. Un alt context: *pare* **impertinent**, *adică* **obraznic**, care poate apărea și în forma *pare* **obraznic**, *adică* **impertinent**, conduce la ideea că termenii apozați au și proprietatea numită simetrie. În sfîrșit, contextul **al cincilea, gingașul, mai micul**, *stă la coadă* (Arghezi, după V. Hodiș, *art. cit.*, p. 304) probează proprietatea numită tranzitivitate, prin considerarea mai întîi a primilor doi termeni (**al cincilea, gingașul**..., *stă*), apoi a ultimilor doi (..., **gingașul, mai micul**, *stă*), de unde și posibilitatea de selectare a primului și a ultimului termen (**al cincilea**,..., **mai micul**, *stă*).

În continuare, V. Hodiș găsește că reflexivitatea, simetria și tranzitivitatea apar și la termenii coordonați, ilustrînd acest lucru cu contexte de tipul: **lungă** *și* **lungă** *e calea adevărului* (Heliade, după V. Hodiș, *art. cit.*, p. 305); *urechile erau* **albe** *și* **umflate** (Tudoran, după V. Hodiș, *art. cit.*, p. 305); *Mihai îi îndemna la bătaie* **cu gîndul, cu mîna** *și* **cu fapta** (Bălcescu, după V. Hodiș, *art. cit.*, p. 306). Constatînd apoi că relația de echivalență nu este posibilă la subordonare (vezi *art. cit.*, p. 307—308), autorul conchide că „apozarea se opune subordonării, asemănîndu-se cu coordonarea" (*art. cit.*, p. 311).

În *Natura...*, II, p. 91 ș.u., V. Hodiș se preocupă de deosebirile dintre termenii apozați și termenii coordonați. Apelînd la denumirea de „referent" (pentru ceea ce am numit în lucrarea de față „obiect" „realitate", sau „antecedent" autorul găsește că una dintre deosebirile majore dintre apozare și coordonare este următoarea: în timp ce la coordonare fiecare termen are „referent distinct" (exemplul autorului: *în școli și facultăți elevi și studenți scriu și citesc*), la apozare, termenii au „unul și același referent" (exemplul autorului: *omul, ființă rațională, muncește, adică produce conștient*). Alte deosebiri între apozare și coordonare indicate de V. Hodiș: apozarea se realizează numai prin juxtapunere, în timp ce coordonarea permite atît juxtapunerea, cît și joncțiunea (*art. cit.*, p. 93—95); termenii apozați pot fi comutați succesiv cu zero, față de termenii coordonați, la care nu apare această posibilitate (*idem*, p. 96); caracterul facultativ al repetării indicilor de gramaticalitate

este mai avansat și mai frecvent la apozare decît la coordonare *(idem*, p. 96—97); termenii apozați sînt purtători ai aceleiași funcții sintactice subordonate, față de termenii coordonați care sînt purtători fie ai aceleiași funcții, fie ai unor funcții diferite *(idem*, p. 97—99); termenii apozați dintr-un subiect multiplu nu impun predicatului verbal și nominal numărul plural, pe cînd termenii coordonați cu funcție de subiect multiplu impun predicatului verbal și nominal pluralul *(idem*, p. 99—100). Concluzia autorului apare în rezumatul lucrării, unde se spune că: „Selon plusieur critères, le raport syntaxique appositif se confond, en ce qui concerne sa structure relationnelle, avec la coordination, tout en s'apposant à la subordination. Les différences spécifiques qui séparent la coordination proprement dite de la relation appositive sont, toutefois, suffisantes pour pouvoir parler de l'existence d'une relation appositive de type coordonnateur dans la langue roumaine, à côté de la coordination proprement dite" *(art. cit.*, p. 102).

Generalizînd, raportul sintactic dintre apoziție (propoziția apozitivă) și antecedent este considerat ca reprezentînd fie un raport de subordonare, fie un raport de coordonare — eventual relație apozitivă de tip coordonator —, fie un raport de incidență, fie un raport de tip special numit raportul apozitiv.

Pentru a ne forma o opinie rațională în această privință considerăm necesar să invocăm criteriile după care se identifică raporturile sintactice în general. Așa cum am arătat mai sus (vezi § 19), criteriile de stabilire a raporturilor sintactice sînt reprezentate de *conținut* (prin care înțelegem *planurile comunicării* și *importanța unității sintactice în cadrul fiecărui plan*) și de *formă* (care constă în *mărcile* unui anumit conținut). După părerea noastră, în limba română sînt posibile două planuri, și anume, *planul comunicării (propriu-zise)* și *planul comentariilor*, în fiecare dintre acestea unitățile sintactice alcătuitoare putînd fi *principale* (cu importanță mai mare), *secundare* (cu importanță mai mică) și — numai în cadrul frazei — *intermediare* (cu caracteristici comune cu principalele și secundarele). Mărcile pentru indicarea acestor conținuturi sînt de natură fonetică (pauza și intonația),

de natură morfologică (flexiunea) și de natură sintactică (acordul, juxtapunerea, joncțiunea și topica). Întrucît o singură marcă poate apărea la două sau mai multe raporturi sintactice, sîntem de părere că pentru identificarea unui raport sintactic oarecare *trebuie pornit de la conținut*, forma acestuia interesînd în al doilea rînd.

Din punctul de vedere al conținutului, unitățile sintactice cu funcția de apoziție se află în același plan cu antecedentul, fie că este planul comunicării, fie că este planul comentariilor : *ferește-o* pe aceasta, **buturuga cea mică**, *spuse* el, **prietenul meu**. Dacă acceptăm acest lucru și dacă raportul de incidență presupune unități sintactice aflate în planuri diferite (vezi §25), urmează că unitățile sintactice apozitive și antecedentele lor nu sînt în raport de incidență.

Urmărind să demonstreze că termenii apozați sînt în „relație apozitivă de tip coordonator", V. Hodiș invocă relația de echivalență din matematică (vezi mai sus). După părerea noastră, însă, exemplele date de V. Hodiș (precum și toate cele similare lor) nu confirmă — în cazul apoziției — relația de echivalență, ci din contra. Spunînd aceasta, avem în vedere că în comunicarea *m-a căutat un coleg, adică un coleg de liceu* nu apare o singură „mărime" care să fie identică cu sine (nu se poate spune în limba română *m-a căutat un coleg, adică un coleg*), ci două „mărimi" (mărimea 1 = un coleg ; mărimea 2 = un coleg de liceu), între care nu poate fi vorba de identitate.

Dacă într-un exemplu ca **Ștefan cel Mare, domnul Moldovei**, *a domnit între 1457—1504* notăm cu *a* mărimea Ștefan cel Mare și cu *b* mărimea *domnul Moldovei*, observăm că aceste două mărimi nu sînt comutabile între ele. Aceasta pentru că în propoziția dată în relație directă cu predicatul, în calitate de subiect, intră numai mărimea *a* (*Ștefan cel Mare*), în timp ce mărimea *b* (*domnul Moldovei*) intră în relație mediată (prin mărimea *a*) cu predicatul. Schimbînd topica lui *a* cu *b*, în relație directă cu predicatul intră *b* (domnul Moldovei) și în relație mediată *a* (Ștefan cel Mare), ceea ce înseamnă că de fapt se schimbă comunicarea însăși (lucrul acesta se poate verifica prin apelul la comutarea cu zero : *Ștefan cel Mare,..., a domnit între 1457—1504* este o propoziție reperată, în timp ce *domnul Moldovei,...*,

a domnit între 1457—1504 nu poate reprezenta o propoziție reperată).

Relația directă sau indirectă cu predicatul arată că la apoziție nu se poate vorbi nici de tranzitivitate. În exemplul *Al cincilea, gingașul, mai micul, stă la coadă* (vezi mai sus), unde *a = al cincilea*, *b = gingașul* și *c = mai micul*, în relație directă cu predicatul *stă* intră numai *a* (*b* și *c* intră în relație cu predicatul prin intermediul lui *a*). Aceasta înseamnă că. . ., *gingașul, mai micul, stă la coadă* constituie o comunicare nerepetată dacă păstrăm pauza dinaintea predicatului sau o altă comunicare decît cea de la care s-a pornit dacă anulăm această pauză. Altfel spus, întrucît *a* nu este identic din punctul de vedere al relației cu predicatul nici cu *b*, nici cu *c*, urmează că $a \not\equiv c$.

Comentariile de mai sus ne permit să apreciem că dacă la apoziție (propoziția apozitivă) existența raportului de coordonare (eventual a „relației apozitive de tip coordonator") se probează prin proprietățile relației de echivalență din matematică numite reflexivitate, simetrie și tranzitivitate și dacă aceste proprietăți nu se întîlnesc la apoziție (propoziția apozitivă), atunci înseamnă că apoziția (propoziția apozitivă) și antecedentul ei nu sînt în raport de coordonare („relație apozitivă de tip coordonator").

Tot din comentariile de mai sus rezultă și că apoziția (propoziția apozitivă) și antecedentul ei nu se află nici în raportul special numit apozitiv. Aceasta pentru că existența raportului apozitiv ar trebui să rezulte din posibilitatea de comutare a apoziției (propoziției apozitive) cu antecedentul sau a fiecăruia dintre acești doi termeni cu zero, fără modificarea comunicării („în cazul raportului apozitiv cei doi termeni sînt, *sub condiția păstrării identității comunicării*, comutabili atît unul cu altul cît și fiecare în parte cu zero" — M. Mitran, vezi mai sus). Admițînd, însă, că intervertirea topicii apoziției (propoziției apozitive) și a antecedentului, pe de o parte, precum și comutarea cu zero a antecedentului, pe de altă parte, modifică comunicarea, admitem implicit și faptul că apoziția (propoziția apozitivă) și antecedentul nu se află într-un raport special numit apozitiv.

După părerea noastră, dacă în contextul dat respectăm intenția vorbitorului, atunci apoziția (propoziția apozitivă) „explică" antecedentul, ceea ce altfel spus înseamnă că conținutul apoziției (propoziției apozitive) depinde de conținutul antecedentului (nu și invers). Dependența de conținut a apoziției (propoziției apozitive) față de antecedentul căruia i se juxtapune este marcată întotdeauna prin pauza asociată cu intonația, acestora putîndu-li-se adăuga — la nivelul frazei — un element de relație subordonator în frază. Aceste caracteristici de conținut și de formă ne determină să apreciem că apoziția (propoziția apozitivă) și antecedentul se află în raport de subordonare.

* * *

Din discutarea aspectelor controversate privitoare la apoziție (propoziția apozitivă) rezultă că, după părerea noastră, unitățile sintactice apozitive și antecedentele lor nu au un conținut identic și nici nu reprezintă un caz de sinonimie contextuală sau de sinonimie sintactică. Conținutul semantic al unităților apozitive și al antecedentelor lor vizează un singur „obiect" sau o singură „realitate", care se prezintă o dată în calitate de antecedent, trimițînd — direct sau indirect — la o anumită noțiune (la propoziția, apozitivă chiar la o anumită judecată sau un șir de judecăți) și a doua oară în calitate de apoziție (propoziție substitut de propoziție sau frază apozitivă), cînd trimite la o altă noțiune, o altă judecată sau un șir de judecăți. Prezentarea unui singur „obiect" sau a unei singure „realități" sub două sau mai multe „forme" se justifică prin necesitatea de diferențiere a „obiectului" sau „realității" date de alte „obiecte" sau „realități" cu care, avînd caracteristici similare sau considerate similare, ar putea fi confundat.

În ceea ce privește antecedentul unităților apozitive, acesta poate fi reprezentat, la apoziție, prin toate părțile de vorbire care — direct sau indirect — trimit la noțiuni, cu excepția verbului (substantivul și substitutele sale; adjectivul și părțile de vorbire cu valoare de adjectiv; adverbul; interjecția), iar antecedentul unei propoziții sau fraze apozitive, eventual al unui substitut de propoziție apozitivă, poate fi reprezentat — pe lîngă părțile de vorbire indicate la apoziție — și printr-o propoziție, un substitut de propoziție sau

o frază. În funcție de natura antecedentului, unitățile sintactice apozitive se pot clasifica în: unități sintactice apozitive *atributive*, cînd antecedentul este un substantiv sau un substitut al acestuia; unități sintactice apozitive *circumstanțiale*, cînd antecedentul este un adjectiv, un adverb sau o interjecție; unități sintactice apozitive *explicative*, cînd antecedentul este o propoziție, un substitut de propoziție sau o frază.

Din punctul de vedere al mărcilor raportului dintre unitățile sintactice apozitive și antecedentele lor apar anumite deosebiri între unitățile apozitive de la nivelul propoziției și cele de la nivelul frazei. Astfel, apoziția este întotdeauna juxtapusă regentului, putînd fi doar „semnalată" uneori prin adverbe explicative incidente de tipul *adică, anume, altfel spus, cu alte cuvinte* etc. Propoziția apozitivă, însă, poate fi atît juxtapusă regentei (uneori fiind și ea „semnalată" de aceleași adverbe explicative incidente întîlnite la apoziție), cît și joncționată prin diverse elemente de relație subordonatoare în frază (conjuncții subordonatoare de tipul *că, dacă, pentru ca, pentru că* etc; pronumele relative *cine, ce, care* etc; adverbele pronominale relative *unde, cînd, cum* și formațiile pe baza lor).

Cît privește raportul sintactic dintre unitățile sintactice apozitive și regentele lor, acesta este — după părerea noastră — un raport de subordonare, pentru că, **în contextul dat și respectînd intenția vorbitorului**, conținutul unităților sintactice apozitive **depinde** de conținutul antecedentului. Marca subordonării conținutului unităților apozitive față de antecedentul lor este întotdeauna pauza și intonația, la care uneori — dacă funcția se realizează la nivelul frazei — se adaugă un element de relație subordonator în frază (o conjuncție subordonatoare, un pronume relativ sau un adverb pronominal relativ).

Aceste idei generale le avem în vedere la prezentarea tuturor realizărilor funcției sintactice de apoziție, adică atît la nivelul propoziției, unde apare *apoziția*, cît și la nivelul frazei, unde există *propoziția apozitivă, substitutul de propoziție apozitivă* și *fraza apozitivă*.

§ 83. *Apoziția* este o parte de propoziție secundară care determină un substantiv sau substitut al acestuia, un

adjectiv, un adverb sau o interjecție și exprimă un alt „nume" al „obiectului" sau „realității" indicate deja prin determinat. Exemple:

... într-o duminică, prin cîrneleaga, a venit *tatăl mamei*, **bunicul meu**.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 19)

Cerul este *albastru*, adică **la fel cu cicoarea**.
Aici, **în universitate**, sînt tineri de mare viitor.
Pisica merge *tipa-tipa*, adică **fără zgomot**.

Apoziția se poate exprima — cu excepția verbului (care interesează la propoziția apozitivă) — prin orice parte de vorbire care trimite, direct sau indirect, la noțiuni, și anume: prin substantiv (exemplu: *prietenul cel mai credincios al omului*, **cîinele**, *este un animal inteligent*); prin pronume — în cazuri rare[235] — mai ales în construcțiile în care de obicei se vorbește de „dublarea" complementului direct sau indirect (exemplu: *l-a luat* **pe acesta**); prin numeral (exemplu: *să fie selectați cîțiva, mai exact,* **trei**, *pentru a fi trimiși ca delegați*); prin adjectiv (exemplu: *este ca Venus din Milo, adică* **perfectă**); prin adverb (exemplu: *mîine,* **joi**, *sînt liber*); prin interjecție (exemplu: *pășește cu mare atenție, adică* **pîș-pîș**).

Apoziția exprimată prin substantiv sau substitutele acestuia poate sta în nominativ, genitiv, dativ sau acuzativ (în legătură cu vocativul, vezi discuția de la substitutul de propoziție apozitivă). Exemple:

---

[235] Raritatea apozițiilor pronominale este motivată de faptul că pronumele — trimițînd la noțiuni doar în mod indirect, prin referirea la substantivul înlocuit — nu poate indica în principiu un alt nume al „obiectului" sau „realității" determinate. Dîn acest punct de vedere, considerăm că în contextul:

Și astăzi, ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, *alta* își fluiera neastîmpărul.

(Cezar Petrescu, după I. Iordan, LRC, p. 622)

ceea ce se apreciază că reprezintă o apoziție pronominală, adică *alta*, — neconstituind un alt nume al „obiectului" sau „realității" deja indicate prin determinat (*mierla* care fluiera acum este alta decît cea de odinioară) — este de fapt un atribut pronominal: *o mierlă, alta* = *o mierlă,* [care este] *alta*.

Mihai Eminescu, *luceafărul poeziei noastre*, s-a născut la Ipotești.

„Amintirile" celui mai mare povestitor popular, anume, *ale lui Ion Creangă*, se citesc oricînd cu plăcere.

I-am cerut vecinului, *bătrînului singuratic*, să-mi facă un serviciu.

Îi trece în revistă pe toți, *pe prieteni și pe dușmani*.

Privitor la apozițiile în genitiv, dativ și acuzativ se poate constata că la acestea antecedentul se află în același cazuri, adică în genitiv, dativ sau acuzativ, motiv pentru care se vorbește de apoziții „acordate în caz". Se observă, însă, că în limba română modernă există tendința de folosire a apoziției neacordate în caz cu antecedentul, ceea ce altfel spus înseamnă că apoziția stă în nominativ, indiferent de cazul antecedentului (vezi *Gram. Acad.*, II, p. 128). Astfel, se poate spune și *„Amintirile" celui mai mare povestitor popular, anume*, **ale lui Ion Creangă**,..., dar se spune mai ales *„Amintirile" celui mai mare povestitor popular, anume*, **Ion Creangă**,... (în același sens, în loc de *i-am cerut vecinului*, **bătrînului singuratic**,... se preferă *i-am cerut vecinului*, **bătrînul singuratic**,... ; în loc de *îi trece în revistă pe toți*, **pe prieteni și pe dușmani**,... se preferă *îi trece în revistă pe toți*, **prieteni și dușmani**,...).

* * *

În legătură cu identificarea apoziției, în *Gram. Acad.* se spune că față de termenul determinat „apoziția este izolată... printr-o pauză sau neizolată... Uneori, mai ales în limba veche și cea populară, apoziția este precedată de adverbe explicative" (II, p. 128—129). Acești indici pentru recunoașterea apoziției explică încadrarea — de către *Gram. Acad.* — la apoziție a următoarelor tipuri de construcții :

Mezinul, **Alexandru**,... își contenise de multă vreme pornirile mînioase.

(Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 128)

Unchești **Haralambie** s-a oprit cu ochii adînciți în sine și în trecut.

(Sadoveanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 128)

... luă de soție *pe fata lui Rareș vodă de la Moldova*, **anume domnița Chiajna.**

(Odobescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 129)

Lăsînd la o parte faptul că în ultimul exemplu adverbul explicativ incident *anume* nu face parte din apoziție, ci doar o „semnalează" din planul comentariilor (vezi §82), după părerea noastră în al doilea tip de construcții, în care „apoziția" *Haralambie* este „neizolată" de determinatul *unchește*, nu avem de-a face cu o apoziție (nici cu o apoziție „evoluată", cum propune Silvia Rogobete, *art. cit.*, p. 451). Spunînd aceasta, avem în vedere *conținutul*, în sensul că în exemplul la care ne referim vorbitorul nu a considerat că *Haralambie* reprezintă un alt nume pe lîngă *unchește*, ci a folosit „grupul nominal" *unchește Haralambie* pentru indicarea unui singur „obiect". Ideea aceasta apare dealtfel chiar în *Gram. Acad.*, unde se spune că „numele și prenumele, ca și apelative ca *moș, nea* etc. pe lîngă unele substantive proprii au fost alcătuite *la origine* [sublinierea noastră, C.D.] ca apoziții... ; astăzi ele sînt, în mare măsură, sudate și de aceea le analizăm ca pe un întreg" (II, p. 129). Că „grupurile nominale" de tipul *Ion Popescu, unchește Haralambie* — la care se adaugă *orașul Iași, rîul Siret* etc. — reprezintă din punct de vedere sintactic o singură funcție (și nu două funcții, adică un antecedent și o apoziție) rezultă și din imposibilitatea utilizării vreunui adverb explicativ incident între cei doi termeni : în loc de **Ion Popescu**, *prietenul meu, este profesor* nu se poate spune — păstrînd intenția vorbitorului și respectînd uzul limbii române — **Ion**, adică **Popescu**, *prietenul meu, este profesor* (în același sens : *unchește Haralambie* ≠ *unchește, adică Haralambie* ; *orașul Iași* ≠ *orașul, adică Iași* ; *rîul Siret* ≠ *rîul, adică Siret* etc.). Admițînd acest lucru, urmează că apoziția nu poate fi și „neizolată" de antecedent, ci între apoziție și antecedent apare obligatoriu o pauză asociată cu intonația (vezi §82).

* * *

Apozițiile pot fi clasificate după natura elementului lor regent și după numărul unităților lexicale componente. Astfel, după natura elementului regent se disting apoziții

atributive, la care regentul este un substantiv sau substitut al acestuia. Exemplu (vezi și exemplele de mai sus):

Și lîngă ea-n genunche e **Arald**, *mîndrul rege*.
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 70)

Cînd regentul este un adjectiv, un adverb sau o interjecție, apozițiile sînt *circumstanțiale*. Exemplu (vezi de asemenea și exemplele de mai sus):

Acolo, *lîngă izvoară*, iarba pare de omăt
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 68)

În funcție de numărul unităților lexicale componente, apozițiile se pot grupa în:

a. Apoziții *simple*, reprezentate printr-o singură unitate lexicală care trimite, direct sau indirect, la noțiuni, unitatea lexicală respectivă putînd fi însoțită sau nu de unul ori mai multe cuvinte-morfem. Exemple:

Singura ființă rațională cunoscută, *omul*, are multe manifestări neraționale.

Întîlnirea cu cineva, mai bine zis, *cu un amic*, l-a făcut să întîrzie.

Tot apoziții simple sînt și acelea reprezentate printr-o perifrază (exemplu: *retrăirile unor timpuri trecute, adică* **aducerile aminte**, *reprezintă apanajul celor în vîrstă*), la acestea adăugîndu-se, cu rezervele cuvenite, apozițiile exprimate prin ceea ce am numit convențional „grup nominal" de tipul *Ion Popescu*, *unchești Haralambie*, *orașul Iași*, *rîul Siret* (vezi mai sus)[236].

b. Apoziții *dezvoltate*, reprezentate prin două sau mai multe unități lexicale care, direct sau indirect, trimit la noțiuni, care sînt sau nu însoțite de unul sau mai multe

[236] În literatura artistică, ca o reflectare a vorbirii neîngrijite, apar uneori construcții — în fond greșite — în care s-ar putea vorbi de „false apoziții dezvoltate" (vezi I. Iordan, LRC, p. 616—617). Exemplu:

Madam Lefter Popescu, o damă înaltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, *casele alea verzi cu geamlîc*, care are o aluniță...
(Caragiale, după I. Iordan, LRC, p. 616)

cuvinte morfem și care nu formează împreună o perifrază sau un „grup nominal“ [237]. Exemplu :

Acest om, *prieten al meu din tinerețe*, și-a schimbat firea.

§ 84 *Propoziția apozitivă* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde apoziției și determină — la fel cu apoziția — un substantiv (substitut al acestuia), un adjectiv, un adverb ori o interjecție și — în plus față de apoziție — o propoziție, o frază sau un substitut de propoziție, indicînd sub formă de judecată „obiectul“ sau „realitatea“ numite deja prin determinat. Exemple :

... **să-ți vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite, și să te sperie mereu cu Europa, cu zguduiri, cu teorii subversive...** *asta* nu mai merge.
(I. L. Caragiale, *op. cit.*, I, p. 175)

Problema este *dificilă*, adică **se rezolvă cu greutate ... unde nu e moral**, *acolo* e corupție...
(I. L. Caragiale, *op. cit.*, I, p. 110)

Merge *lipa-lipa*, adică **produce un anumit zgomot.**
Toată ziua se plimbă (*și se distrează*), adică **pierde vremea.**
Ah ! **ea spuse adevărul**
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 41)

În funcție de natura elementului regent, propozițiile apozitive se clasifică în *atributive*, cînd regentul este un substantiv sau substitut al acestuia, *circumstanțiale*, cînd regentul este un adjectiv, un adverb sau o interjecție, și *explicative*, cînd regentul este o propoziție sau un substitut de propoziție (pentru toate, vezi exemplele date imediat mai sus).

Raportul de subordonare dintre propoziția apozitivă și regenta ei, căreia de obicei i se juxtapune, este marcat prin pauză și intonație, iar uneori și printr-un element de relație subordonator în frază [237]. Exemple :

[237] În contexte de tipul :
De fapt, se străduia să-l convingă pe Moromete că el, Cocoșilă, e mai deștept, *ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit.*
(Preda, după Silvia Rogobete, *art. cit.*, p. 449)
Silvia Rogobete apreciază că propozițiile de felul celei introduse prin *ceea ce* sînt apozitive „care reiau întregul conținut al propoziției inițiale numai

Aceasta este situația : *are nevoie de o relație.*
De asta citește, *pentru că îi face plăcere.*

Uneori, propoziția apozitivă poate fi semnalată de un adverb explicativ incident de tipul *adică, anume, altfel spus, cu alte cuvinte* etc. Exemplu :

Discută cu cine se întîlnește, mai exact, *cu cine are plăcerea să discute.*

§ 85. *Substitutul de propoziție apozitivă.* Admițînd că substitutul de propoziție în general poate fi reprezentat

---

prin elementul de introducere — pronumele relativ compus *ceea ce*" (*art. cit.*, p. 449). Observăm, însă, că în astfel de comunicări nu există un „obiect" sau „realitate" care să fie prezentate odată ca antecedent și a doua oară ca propoziție apozitivă, ceea ce se verifică și prin imposibilitatea introducerii unui adverb explicativ de tipul *adică, anume, altfel spus* etc. Construcția actuală cu *ceea ce* — pe care nu o putem considera propoziție apozitivă — se apropia de o construcție veche cu pronumele relativ *care* folosit în locul unui pronume demonstrativ (vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971, p. 328). Exemplu. :

> După aceea, o seamă de boieri moldoveni Antohie hatmanu și Lupul și alții au pribegit aici în Țara Rumânească, sau pentru căci au dorit tare de Miron și de Velicico căci i-au omorît Constandin-vodă Cantemir ca să muncească, să facă răscumpărare, sau că au fost uniți cu dînșii la sfaturile lor și de frică au fugit. *Care* viind aici în țară au cerut de la Constandin-vodă Brîncoveanu ajutoriu și să să ducă la Poartă să pîrască pă Constandin-vodă Cantemir de rău și de ucigași de oameni.
>
> (*Cronicari munteni*, Bucuresti, 1961, vol. al II-lea, p. 294—295)

Apropierea între cele două construcții constă în aceea că în ambele un pronume relativ (*care* sau *ceea ce*), avînd valoarea unui pronume demonstrativ (uneori neutral), nu mai stabilește raporul sintactic de subordonare. Explicația o constituie, credem, un fapt de stil (la origine probabil de factură populară), și anume, evitarea unei repetiții (toată sau apropape toată comunicarea dinaintea lui *care* sau *ceea ce* ar fi trebuit să apară în locul lui *care* sau *ceea ce*). Acest fapt de stil ar putea fi considerat un tip de anacolut, în cadrul căruia există abateri de la normele curente ale limbii. În felul acesta, propoziția conținînd pe *care* din textul vechi apare „în locul" unei propoziții principale (*care...au cerut de la Constandin-vodă Brîncoveanu ajutoriu* = aceștia...*au cerut de la Constandin-vodă Brîncoveanu ajutoriu*) și tot „în locul" unei principale apare și propoziția din textul modern conținînd pe *ceea ce* (*ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit* = asta *pe Moromete îl înveselea cumplit*).

și printr-un vocativ al substantivului sau substitutelor acestuia (vezi §17), observăm că uneori vocativul apare ca un alt nume al „obiectului" sau „realității" deja indicate printr-un antecedent: **tu de colo, băiete**, *apropie-te*. În astfel de situații, vocativul îndeplinește funcția de apoziție la nivelul frazei, fiind adică un substitut de propoziție apozitivă[238].

§ 36. *Fraza apozitivă* este fraza care, în contextul dat, vizează „obiectul" sau „realitatea" ce au fost deja indicate printr-un antecedent reprezentat de o parte de vorbire (eventual un grup de părți de vorbire fără indice de predicație), o propoziție, o frază sau un substitut de propoziție. Exemple:

... oprindu-se într-un loc, i se întîmplă iar să vadă *ceva deșeințat* ce nu mai văzuse: **un om ținea puțin un oboroc deșert cu gura spre soare, apoi răpede-l înșfăcea și intra cu dînsul într-un bordei...**

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 136)

Ah! **de cîte ori voit-am**
Ca să spînzur lira-n cui,
Și un capăt poeziei
Și pustiului să pui,

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 86)

În recunoașterea frazei apozitive apare un inconvenient cauzat de faptul că în general fraza este o unitate sintac-

[238] În vorbirea populară și familiară, apar uneori construcții ca următoarea:

Moș Radule, **barbă sură,**
Eu nu crez pe cei ce jură
(Teodorescu, după *Gram. Acad.*, II, p. 129)

În astfel de construcții, *Gram. Acad.* apreciază că *barbă sură* reprezintă „un tip de aparente apoziții echivalente cu un atribut prepozițional în care lipsește prepoziția *cu*" (II, p. 129). După părerea noastră, însă, dacă recunoaștem substitutul de propoziție apozitivă, *barbă sură* reprezintă o exemplificare a acestei unități și funcții sintactice, la care s-a ajuns printr-o sinecdocă: a trăsătură particulară a unui „obiect" sau a unei „realități" (în cazul nostru *barbă sură*) ajunge să reprezinte „obiectul" sau „realitatea" în întregime (în cazul nostru *Moș Radu*). Această modificare de conținut a adus după sine și o modificare formală, în sensul că *barbă sură*, care trebuia să se afle în acuzativul cu prepoziția *cu*, s-a acordat în caz cu determinatul, adică stă în cazul vocativ.

tică independentă, iar funcția apozitivă presupune dependența de un antecedent. Acceptarea frazei apozitive credem că este, totuși, posibilă prin asemănarea cu alte tipuri de fraze la care apare dependența de context. Avem în vedere, pe de o parte, fraza explicativă, la care *baza* frazei este constituită de propoziția explicativă ce depinde de o propoziție sau frază explicată (vezi §12 și §24). Pe de altă parte, luăm în considerație frazele a căror *bază* este constituită de o propoziție principală coordonată conclusiv sau adversativ, care propoziții presupun de asemenea un termen față de care se exprimă urmarea sau adversitatea și, deci, au un anumit grad de dependență față de context (vezi §19 și §21). Aceasta fiind situația, sîntem de părere că, dacă se recunosc ca atare frazele a căror *bază* este constituită de o propoziție intermediară explicativă sau de o propoziție principală coordonată conclusiv sau adversativ, pot fi recunoscute și frazele apozitive, în care *baza* este constituită de una sau mai multe propoziții apozitive.

§ 87. *Funcția sintactică de atribut circumstanțial* a atras în mod special atenția cercetătorilor abia în ultimul timp, prima utilizare la noi a termenului de *atributivă circumstanțială* pentru propoziția care lămurește „un substantiv exprimînd în același timp și un raport circumstanțial față de verbul propoziției regente" fiind aceea din *Gram. Acad.*, ed. I (1954), vol. al II-lea, p. 185. Reluînd această idee, Mioara Avram (*Corespondența...*, p. 158) extinde folosirea termenului la partea de propoziție corespunzătoare, astfel încît *atributul circumstanțial* este acela care determină „un substantiv sau un echivalent al acestuia, exprimînd totodată un raport circumstanțial referitor la predicat".

Preocupîndu-se de propoziția *fetița aleargă voioasă*, Maria Rădulescu[239] consideră că acest tip de propoziție provine „prin condensarea gîndirii" (*art. cit.*, p. 123) din fraza *fetița aleargă și este voioasă*. În propoziția „condensată" *fetița*

[23] *Numele predicativ circumstanțial*, SG, II, p. 121—129 (unde se dau și indicații bibliografice). Vezi și *Tot despre numele predicativ circumstanțial*, LR, VII, 1958, nr. 6, p. 76—80, unde se fac referiri la un articol al Silviei Niță (vezi mai departe).

aleargă voioasă, adjectivul *voioasă* „nu se comportă ca un nume predicativ obișnuit, ci determină acțiunea verbului prin starea pe care o are obiectul simultan cu acțiunea" (*art. cit.*, p. 125). Ținînd cont de faptul că în propoziția „condensată" adjectivul voioasă apare ca „determinant atît al unui substantiv cît și al unui verb" (*art. cit.*, p. 129), autoarea propune ca acest adjectiv — ca și oricare altul aflat în situația respectivă — să fie considerat ca reprezentînd o parte de propoziție de sine stătătoare, pentru care propune denumirea de *nume predicativ circumstanțial* (*art. cit.*, p. 129).

* * *

Referindu-se la aceeași propoziție *fetița aleargă voioasă*, Silvia Niță[240] consideră că sensul acestei propoziții poate fi redat nu numai prin *fetița aleargă și este voioasă*, ci și prin *în timp ce fetița aleargă este voioasă* sau prin *fetița aleargă fiind voioasă*. Avînd în vedere că reconstituirea gîndirii pentru aflarea sensului comunicării se poate face prin dezvoltarea adjectivului *voioasă* într-o nouă propoziție — aflată în raport de coordonare sau de subordonare cu propoziția *fetița aleargă* — autoarea apreciază că „adjectivul *voioasă* este predicat, care propunem să fie numit *predicat circumstanțial*" (*art. cit.*, p. 95).

* * *

În *Atributivele circumstanțiale* (SCL, X, 1959, nr. 3, p. 343—354), Elena Carabulea — după ce arată cum au fost privite acest fel de propoziții în diverse lucrări de gramatică — grupează propozițiile respective în „atributive circumstanțiale care au legătură cu verbul propoziției regente" și „atributive circumstanțiale care nu au legătură cu verbul propoziției regente, nuanța circumstanțială fiind exprimată lexical" (*art. cit.*, p. 345). Pentru discuția de față prezintă interes numai prima grupă, la care „se poate vorbi de dubla subordonare: a) față de un nume; b) față de un verb" (*idem*, p. 346). Aceste atributive circumstanțiale — pe lîngă

---

240 *Predicatul circumstanțial*, LR, VII, 1958, nr. 4, p 93—98. Vezi și *Le „doplnok" et son correspondant en roumain*, în Romanoslavica, I, 1958, p. 63—69, unde se face comparație în această privință între slovacă și română.

o caracteristică a numelui determinat — exprimă şi o circumstanţă (cauza, concesia, scopul, condiţia, modul, consecuţia) în legătură cu verbul pe care de asemenea îl determină. Exemplu :

Ion Vodă îşi *punea nădejde* în *norod* **care se sculase de pretutindeni la chemarea măriei sale.**

(Sadoveanu, după Elena Carabulea, *art. cit.*, p. 347)

(Pentru a doua grupă de propoziţii pe care Elena Carabulea le numeşte tot atributive circumstanţiale şi care determină un nume, vezi comentariile făcute de Maria Gabrea în *Atributiva circumstanţială*, LR, IX, 1960, nr. 4, p. 24—32).

* * *

O altă determinare care ar putea fi considerată atribut circumstanţial este aceea pentru care Ion Diaconescu[241] a propus termenul de *complement al calităţii*. Acest aşa-numit complement al calităţii se aseamănă formal cu circumstanţialul comparativ (vezi §16), deosebirea dintre aceste două determinări realizîndu-se prin analiza comparativă a unor exemple ca următoarele : *el vorbeşte* **ca profesor** şi *el vorbeşte* **ca un profesor.** Astfel, dacă — din punctul de vedere al conţinutului — *ca profesor* exprimă calitatea determinatului, *ca un profesor* nu mai exprimă calitatea determinatului, ci doar asemănarea, prin comparaţie, cu calitatea respectivă în sine. Din punct de vedere formal, aşa-numitul complement al calităţii se deosebeşte de circumstanţialul comparativ prin aceea că primul („complementul calităţii") se exprimă printr-un substantiv nearticulat, în timp ce în al doilea (circumstanţialul comparativ) — dacă se concretizează într-un substantiv — substantivul respectiv este articulat cu articol nehotărît sau hotărît. În afară de aceasta, „complementul calităţii" se mai deosebeşte de circumstanţialul comparativ şi prin prepoziţiile care preced substantivul. Este vorba de faptul că, pe lîngă prepoziţia comună acestor două determinări, anume, *ca*, „complementul calităţii" are şi elemente introductive proprii, şi anume, *drept*, *în calitate de*, *în chip de*.

---

[241] *Complementul calităţii*, LR, IX, 1960, nr. 2, p. 14—18.

* * *

Luînd în discuție opiniile la care ne-am referit mai sus, precum și altele[242], Mioara Avram[243] consideră un bun cîștigat faptul că în gramatica românească există o parte de propoziție secundară (exprimată prin adjectiv, substantiv sau verb la gerunziu), care determină simultan un verb și un nume. Fără a propune aici vreo denumire pentru această parte de propoziție, autoarea subliniază că numele pe care această parte de propoziție îl determină poate funcționa ca subiect (*a venit* **veselă**), complement direct (*am văzut-o* **veselă**) sau complement indirect (*ne trezim cu popa Buligă...* **tămîiet**).

Revenind asupra acestei părți de propoziție în *Gram. Acad.*, Mioara Avram o prezintă sub denumirea de *element predicativ suplimentar* (II, p. 206—211) și, respectiv, *propoziție predicativă suplimentară* (II, p. 340—341)[244]. Față de articolul citat mai sus, Mioara Avram arată că numele la care se referă — în afară de verb — elementul predicativ suplimentar poate îndeplini nu numai funcția de subiect, complement direct sau complement indirect, ci și pe aceea

[242] G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui prepicativ*, București, 1957; Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, SG, II, p. 105—120; Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, SG, I, p. 61—89; Flora Șuteu, *Însemnări pe marginea anumitor construcții gerunziale*, LR, VI, 1957, nr. 5, p. 15—22.

[243] *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 539—551.

[244] Pentru asemănările și deosebirile pe care le stabilește aici Mioara Avram între elementul predicativ suplimentar, pe de o parte, și predicat, complement și atribut (inclusiv atributul circumstanțial), pe ade altă parte, vezi *Gram. Acad.*, II, p. 210—211. Este vorba de faptul că elementul predicativ suplimentar se aseamănă cu predicatul prin aceea că este echivalent cu predicatul unei propoziții coordonate sau subordonate, deosebindu-se de predicat — care este parte de propoziție principală — prin aceea că este parte de propoziție secundară.

Elementul predicativ suplimentar se aseamănă cu complementul — mai ales cu circumstanțialul de mod — prin posibilitatea echivalenței cu un adverb sau o altă construcție cu funcție de circumstanțial, de care se deosebește prin referirea la un nume, precum și prin posibilitatea absenței „nuanței circumstanțiale".

Elementul predicativ se aseamănă cu atributul (inclusiv atributul circumstanțial) prin referirea la un nume, deosebirea de atribut (inclusiv cel circumstanțial) rezultînd din „gruparea cu verbul" a elementului predicativ suplimentar și prin posibilitatea absenței „nuanței circumstanțiale".

de complement de agent (*lui nu-i plăcea țigara decît fumată* **singur**, *Gram. Acad.*, II, p. 207).

În ceea ce privește părțile de vorbire care pot îndeplini funcția de element predicativ suplimentar, în *Gram. Acad.* (II, p. 208) se precizează că această funcție o pot avea — pe lîngă adjective, substantive și verbe la gerunziu — și pronumele[245] (exemplu : *te văd* **alta**) sau numeralele (exemplu : *plecat-am* **nouă** *din Vaslui*).

* * *

Tot în *Gram. Acad.*, la capitolul despre atribut și propoziția atributivă (autor, Magdalena Popescu-Marin), se vorbește și despre atributul circumstanțial (II, p. 139—140) și propoziția atributivă circumstanțială (II, p. 278—280), funcție ce constă în aceea că „exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinat care este în același timp legată și de ideea exprimată de predicat;... exprimă deci, odată cu caracterizarea obiectului, și o idee circumstanțială referitoare la predicat" (II, p. 139; vezi și II, p. 279). Exemple :

Fumul căminelor, *zăpăcit* de bătaia vîntului, se zvîrcolea pe loc.

(Delavrancea, după *Gram. Acad.*, II, p. 140)

Bonjur, bonjur, domnu !... răspunse gazda încîntată de chiriașul ei, *care se purta atît de cuviincios.*

(Rebreanu, după *Gram. Acad.*, II, p. 279)

* * *

Plecînd de la comunicarea *mă privea uimit și decolorată* (Camil Petrescu), Gh. N. Dragomirescu[246] apreciază că „adjectivul *uimit*, invariabil, are valoare de adverb și determină

---

[245] G. Gruiță, *O construcție specializată în funcția sintactică de element predicativ suplimentar*, StUBB, 1970, fasc. 2, p. 127—129, apreciază că grupurile pronominale de tipul *unul lîngă altul, unul la altul, unul după altul* etc. sînt „locuțiuni" (*art. cit.*, p. 129) care îndeplinesc întotdeauna funcția sintactică de element predicativ suplimentar.

[246] „*Atributul predicativ*" *în limba română*, LL, 1962, nr. 6, p. 99—122.

exclusiv verbul *privea*; adjectivul *decolorată* determină același verb, raportîndu-se însă, în același timp, prin acord, și la pronumele *ea*, subiect eliptic al propoziției : este un adjectiv cu funcție adverbială " (*art. cit.*, p. 100). După ce constată că adjectivele de tipul celor de mai sus au fost privite în diverse feluri în gramatica românească, Gh. N. Dragomirescu arată că „numele consacrat, în gramatica limbii latine, întrebuințării adverbiale a unui adjectiv (care rămîne variabil) este de obicei cel de „atribut predicativ" întrucît, prin dubla lui funcție gramaticală, el reprezintă în propoziție un cuvînt *predicativ* — adică exprimă, mai mult decît predicatul gramatical, *ceea ce se comunică* în propoziție" (*art. cit.*, p. 101). De aceea autorul propune ca și în gramatica limbii române adjectivele întrebuințate adverbial (exemplu : *el vine* **trist** *și* **gînditor**), precum și substantivele precedate de prepoziția *ca* prin care se exprimă calitatea obiectului (exemplu : *a venit* **ca responsabil**) să fie numite *atribute predicative*, cu precizarea că „atributul predicativ... nu trebuie înțeles ca un atribut în sensul unui determinant al substantivului ca în *cer albastru*... ci termenul *atribut* desemnează de fapt *ceea ce se atribuie* numelui subiect sau obiect prin efectul acțiunii verbale a predicatului" (*art. cit.*, p. 116).

Preocupîndu-se de această funcție sintactică la nivelul frazei, Gh. N. Dragomirescu[247] ia în discuție o comunicare în care apare „prolepsa" („procatalepsa"), aceasta constînd în limba greacă în anticiparea subiectului unei subordonate sub formă de complement direct în principală. Construcția respectivă există și în română, o frază fără prolepsă ca *nu vezi tu că* **Ghiță** *e mereu pe gînduri ?* putînd fi transformată în *nu-l vezi tu* **pe Ghiță** *că e mereu pe gînduri ?*, unde apare prolepsa lui *Ghiță*. Întrucît în fraza fără prolepsă propoziția subordonată este completivă directă iar în fraza cu prolepsă propoziția subordonată a devenit predicativă suplimentară, înseamnă că prolepsa reprezintă un mijloc de transformare a unei propoziții subordonate în propoziție predicativă suplimentară (cu precizarea că există predicative suplimentare și fără prolepsă). Relația gramaticală dintre predicativa suplimentară și subiectul sau obiectul din principală fiind atri-

[247] *Prolepsă (procatalepsă) și „predicativă suplimentară"*, LR, XXVI, 1977, nr. 1, p. 15—21.

butivă, Gh. N. Dragomirescu propune ca în locu termenului de „predicativă suplimentară" să se folosească acela de *atributivă predicativă*.

* * *

Intervenind în discuția privitoare la partea de propoziție la care ne referim aici, St. Házy[248] se referă numai la determinarea exprimată printr-un adjectiv de tipul *voioasă* din *fetița alergă voioasă*. În astfel de comunicări — spune St. Házy — „avînd în vedere... că această parte de propoziție [în exemplul dat *voioasă*] este în dublă subordonare și mai cu seamă faptul că ea nu aduce în comunicare un element predicativ indispensabil (ca numele predicativ) sau cîtuși de puțin necesar, putînd și lipsi, fără ca înțelesul comunicării să sufere simțitor, considerăm că avem a face cu o parte secundară de propoziție asemănătoare cu circumstanțialul de mod propriu-zis, dar nu identică cu acesta" (*art. cit.*, p. 237). Această parte de propoziție ar putea fi numită *circumstanțial de mod acordat* sau *circumstanțial al stării* (*idem*, p. 238).

* * *

Fără a propune vreo nouă denumire, V. Hodiș[249] se preocupă de regentul elementului predicativ suplimentar și de părțile de vorbire prin care această parte de propoziție se exprimă. Astfel — arată V. Hodiș — *numele*, unul din cei doi termeni pe care îi determină elementul predicativ suplimentar, poate îndeplini nu numai funcția de subiect, complement direct, complement indirect sau complement de agent, ci și pe aceea de nume predicativ, atribut, circumstanțial de loc, sociativ sau de excepție și chiar pe aceea de element predicativ suplimentar (pentru exemple, vezi *art. cit.*, I, p. 486). Constatînd că elementul predicativ suplimentar „poate determina orice nume cu orice funcție sintactică în propoziție", V. Hodiș conchide că referirea elementului predicativ suplimentar „la anumite funcții sintactice se auto-

---

[248] *O parte de propoziție în discuție*, CL, IX, 1964, nr. 2, p. 233—238

[249] *Elementul predicativ suplimentr. Contribuții*, (I), LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 485—489; (II), LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 139—145.

dizolvă ca problemă. Această categorie sintactică poate fi descrisă ca partea de propoziție ...care determină un nume și un verb..." (*art. cit.*, I, p. 487). În felul acesta, comparînd elementul predicativ suplimentar cu celelalte părți secundare de propoziție, autorul subliniază că elementul predicativ suplimentar „are doi termeni regenți, unul nominal, celălalt verbal, cîtă vreme toate celelalte au un singur termen regent" (*idem ibidem*).

În ceea ce privește părțile de vorbire prin care se exprimă elementul predicativ suplimentar, V. Hodiș arată că atunci cînd această funcție este concretizată într-un substantiv, substantivul respectiv poate sta nu numai în acuzativ (nearticulat sau articulat; precedat sau neprecedat de o prepoziție), ci și în genitiv fără prepoziție sau cu o prepoziție care cere acest caz (pentru exemplificare, vezi *art. cit.*, II, p. 140—142). Autorul citat avansează și ideea că elementul predicativ suplimentar se poate exprima prin interjecții (exemplu *l-a făcut* **scîrța-scîrța**) sau prin adverbe, într-un exemplu ca următorul:

Nu că nu mai milostivă
Nu-mi ești nicidecum atunci,
Ci te-arăți și *împotrivă*
L-ale ei sfinte porunci

(„Poeții Văcărești", după V. Hodiș, *art. cit.*, p. 145)

* * *

Referindu-se la o comunicare de tipul *fetița ascultă voioasă*, D. D. Drașoveanu[250] înlătură ipoteza că adjectivul *voioasă* ar fi circumstanțial de mod sau predicat (*art. cit.*, p. 237) și propune ca această comunicare (notată cu 3) să fie analizată în comparație cu comunicarea *fetița devine voioasă* (notată cu 2) și cu comunicarea *fetița este voioasă* (notată cu 1). Procedînd astfel, autorul constată în aceste trei comunicări „două fapte sintactice constante: a. acordul adjectivului cu subiectul, fapt care trimite la atribut, și b. prezența unui verb mijlocitor, prezență prin care adjectivul

[250] *Despre elementul predicativ suplimentar*, CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235—242.

este împiedicat de a fi atribut propriu-zis, punîndu-l în postura unui «atribut mijlocit», care nu este altceva decît nume predicativ, recunoscut unanim pentru cazurile de tipul exemplelor 1 și 2. Pe lîngă cele două fapte sintactice constante, se mai constată și un fapt variabil de ordin semantic: tăria lexicală a verbului mijlocitor" (*art. cit.*, p. 237). Judecînd în felul acesta, autorul ajunge la concluzia că „neexistînd... nici o altă deosebire între cele trei situații decît tăria lexicală a verbului,... nu mai există piedici în a-l considera și pe *voioasă* din exemplul 3 tot un nume predicativ...; pentru a nu ignora totuși elementul lexical variabil, numele predicativ ar putea primi o diferențiere graduală: nume predicativ de gradul I, II sau III" (*art. cit.*, p. 238). Așadar, după D. D. Drașoveanu partea de propoziție la care ne referim aici trebuie numită *nume predicativ de gradul III.*

* * *

Preocupîndu-se de verbul determinat de elementul predicativ suplimentar, D. Crașoveanu[251] se oprește în mod special la verbele „cu sens lexical mai slab" (*art. cit.*, p. 229) ca *a rămîne*, *a se arăta*, *a sta*, *a părea* etc. În comunicări de tipul **rămînea** *smerit*, **s-a arătat** *binevoitor*, **a stătut** *zeu* (din versul eminescian *El singur zeu stătut-a...*) etc., verbele respective *singure* realizează „enunțuri incomplete" (*art. cit.*, p. 229), predicatele din propozițiile de mai sus cuprinzînd *în mod necesar* adjectivele *smerit* și *binevoitor* sau substantivul *zeu*. Fiind **indispensabile** predicatului, cuvintele *smerit*, *binevoitor*, *zeu* și toate cele aflate în situația avută aici în vedere nu pot fi considerate elemente predicative **suplimentare**. Aceasta fiind situația, pentru determinarea de pe lîngă verbele „cu sens lexical mai slab" D. Crașoveanu propune termenul de *element predicativ necesar* (*art. cit.*, p. 229).

* * *

Poziția sintactică numită *predicativul suplimentar* („pentru că gruparea *element predicativ suplimentar* ni s-a părut

---

[251] *Considerații asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, VIII, 1970, p. 225–230.

inutil de lungă și de greoaie", GRS, p. 151) — spune Valeria Guțu Romalo — „poate fi definită ca fiind realizabilă printr-un nominativ subordonat ocurent într-o structură derivată" (GRS, p. 146). Structurile derivate conținînd predicativul suplimentar provin din structuri primare cu organizare internă diferită, și anume, din enunțuri cu raport de coordonare [*luna strălucește pe cer* și (*luna*) *este blîndă și clară* ⇒ **luna strălucește pe cer blîndă și clară**] sau din enunțuri cu raport de subordonare [*Ion crede* că *eu sînt inginer* ⇒ **Ion mă crede inginer**].

La clasa de substituție a predicativului suplimentar Valeria Guțu Romalo notează (p. 152—154) substantive și pronume nu numai „fără prepoziție (în nominativ)" ca în *s-a întors* **doctoriță**, ci și cu prepozițiile *ca*, *drept*, *în*, *fără*, *printre* etc., ca în *vă credeam* **în vacanță**; adjective fără prepoziție (*se privesc* **nedumerite**) sau — în vorbirea populară — cu prepoziție (*îl știe de* **viclean**); verb la gerunziu (*îl vede* **venind**), la supin (*Sahara o consideră* **de nestrăbătut**) sau la infinitiv (*vedea ideea de unitate* **a se arăta**); adverb (*îl consideră* **altfel**); propoziții (*îl vede* **că suferă**).

* * *

Din literatura de specialitate prezentată succint aici rezultă faptul că în mai puțin de trei decenii s-a încetățenit la noi ideea că *partea de propoziție cu dublă subordonare (față de un „nume" și față de un „verb") este o realitate de care nu se mai poate face abstracție în gramatica românească.*

Pentru denumirea acestei părți de propoziție (eventual a unor realități înrudite cu aceasta) s-au propus în funcție de diverse particularități considerate dominante sau sub influența gramaticilor altor limbi — unsprezece termeni, și anume: *atribut circumstanțial* (*atributivă circumstanțială*), *nume predicativ circumstanțial*, *predicat circumstanțial*, *complement al calității*, *element predicativ suplimentar* (*predicativă suplimentară*), *atribut predicativ* (*atributivă predicativă*), *circumstanțial de mod acordat*, *circumstanțial al stării*, *nume predicativ de gradul III*, *element predicativ necesar* și *predicativ suplimentar*. Fără a nega importanța terminologiei de specialitate, credem, totuși, că termenul cu care este denumită o anumită realitate într-o știință oarecare are impor-

tanță secundară, datorită faptului că în general terminologia de specialitate are caracter convențional. Plecînd de la faptul că la terminologia de specialitate creată recent se pune și problema capacității de sugerare a realității avute în vedere, considerăm că denumirea cea mai convenabilă pentru funcția sintactică în discuție este aceea de *atribut circumstanțial* la nivelul propoziției și *atributivă circumstanțială* la nivelul frazei. Caracterul convenabil al acestei denumiri rezultă din aceea că prin *atribut-atributivă* se indică dependența față de un „nume", iar prin *circumstanțial-circumstanțială*, dependența față de un „verb" pe lîngă care apare circumstanța respectivă (cel mai frecvent modul, dar și timpul, cauza, comparația etc.).

În definirea funcției sintactice de atribut circumstanțial ni se pare potrivit punctul de vedere exprimat de V. Hodiș (vezi mai sus), în sensul luării în considerație a naturii morfologice a elementelor determinate (și nu a funcției lor sintactice) [252]. Primul din cei doi regenți ai funcției de atribut circumstanțial ar putea fi numit convențional „de tip nominal" (vezi passim), întrucît poate fi reprezentat printr-un substantiv (exemplu *oamenii merg* **grăbiți**), printr-un pronume (exemplu : *ei merg* **grăbiți**) sau printr-un numeral întrebuințat substantival (exemplu : *doi merg* **grăbiți**). În același sens, cel de-al doilea regent al funcției de care ne ocupăm poate fi numit „de tip verbal", acesta putînd fi un verb concret[253] (vezi GEM, p. 180—181 ; pentru exemplificare, vezi contextele de mai sus), un adjectiv (exemplu :

---

[252] Definirea prin invocarea cazului nominativ al părții de vorbire cu funcție de „predicativ suplimentar" (vezi mai sus, punctul de vedere al Valeriei Guțu Romalo) are dezavantajul că lasă în afara definiției toate „predicativele suplimentare" exprimate prin părți de vorbire aflate în alt caz decît nominativul sau prin „realizări" care nu au categoria gramaticală a cazului.

[253] Judicioasă ni se pare ideea exprimată de D. D. Drașoveanu de a lua în considerație „tăria lexicală a verbului mijlocitor", care permite deosebirea „numelui predicativ de gradul III" (=atributul circumstanțial) de „numele predicativ de gradul I și II" (= numele predicativ propriu-zis). Pe această linie credem că poate fi reținută și nuanțarea propusă de D. Craveanu privitoare la verbele „cu sens lexical mai slab" (la stabilirea inventarului cărora, însă, ar trebui ținut cont și de verbele copulative semivide), pe lîngă care verbe apar „elemente predicative necesare" ce nu se confundă cu „elementele predicative suplimentare".

ne-am fotografiat lîngă monumentul considerat ca cel mai reprezentativ — după V. Hodiș, *art. cit.*, I, p. 486) sau o interjecție (exemplu : *abia a început drumul și* iat-o obosită).

* * *

Funcția sintactică de atribut circumstanțial apare la nivelul propoziției și atunci o numim *atribut circumstanțial* sau la nivelul frazei, cînd folosim termenul de *propoziție atributivă circumstanțială*.

§ 88. *Atributul circumstanțial* este partea de propoziție secundară care determină simultan un regent de tip nominal (substantiv, pronume sau numeral întrebuințat substantival) și un regent de tip verbal (verb, adjectiv sau interjecție), exprimînd caracteristici ale termenilor determinați. Exemple :

Ale păsărilor *neamuri*
Ciripesc pitite-n ramuri
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 93)

Să-ntîrziem măcar o oră
Alunecarea în *Tartar*
Descris de toți foarte amar
(Călinescu, după V. Hodiș, *art. cit.*, I, p. 486)

A cîștigat la loterie și iată-*l* vesel.

Atributul circumstanțial se exprimă prin :

a. Adjective de diferite feluri (vezi GEM, p. 91—95), cu excepția celor pronominale. Astfel, pot fi atribute circumstanțiale adjectivele propriu-zise. Exemplu :

Din izvoare și din gîrle
Apa sună *somnoroasă*
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 93)

Aici se încadrează după părerea noastră și adjectivele provenite prin conversiune din adverbe (care la unii cercetători sînt considerate adverbe cu funcție de atribut circumstanțial), de tipul : ... *te-arăți...* împotrivă (vezi mai sus, la V. Hodiș) ; *îl cunoșteam* altfel (GRS, p. 153) etc. Exceptînd adverbul *cum* — care are o situație specială (vezi §33) și care poate

funcționa ca atribut circumstanțial în contexte ca *nu știu* **cum** *să o prezint* —, adverbele care își păstrează valoarea, adică nu devin adjective, nu credem că pot îndeplini funcția de atribut circumstanțial, pentru că se subordonează numai verbului, nu și numelui. Ca urmare, într-un context ca *îl credeam* **acolo** (GRS, p. 153), adverbul *acolo* este circumstanțial de loc (nu atribut circumstanțial).

Despre adjectiv cu funcție de atribut circumstanțial putem vorbi și în comunicări de tipul *l-a făcut* **scîrța-scîrța** (vezi mai sus, la V. Hodiș) sau de tipul *noi ne-am întors* **amîndoi**, datorită faptului că interjecția și numeralul au devenit aici, prin conversiune, adjective. Tot adjectiv (perifrază adjectivală — vezi GEM, p. 307) cu funcție de atribut circumstanțial considerăm și ceea ce unii cercetători numesc verb la supin, în exemple ca *pe fată o crezusem* **de măritat** (după V. Hodiș, *art. cit.*, II, p. 114).

b) Substantive sau substitute ale acestora, care pot sta în cazul acuzativ fără prepoziție. Exemplu :

... omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat *slugă*-l va avea.

(I. Creangă, *op. cit.*, p. 16)

Aici, la acuzativul fără prepoziție, credem că se încadrează și ceea ce în unele lucrări (GRS, p. 152) este considerat nominativ cu funcție de atribut circumstanțial, în comunicări de tipul *s-a întors* **doctoriță**. În acest fel de comunicări, substantivul sau substitutul său arată *calitatea* regentului de tip nominal, fapt marcat în principiu printr-o prepoziție (*ca*, *în calitate de* etc.), care prepoziție *există* și doar *nu este exprimată* (introducerea ei în context nu modifică, ci doar clarifică comunicarea) : *s-a întors* **doctoriță** = *s-a întors* **ca (în calitate de) doctoriță**.

Acuzativul substantivului sau substitutelor sale cu funcția de atribut circumstanțial poate fi și precedat de o prepoziție specializată pentru această funcție (*drept*, *în calitate de*, *în chip de*) sau o prepoziție oarecare (*ca*, *cu*, *fără*, *dintre*, *printre* etc.). Exemplu :

Aripi are, iar în tolba-i
El păstrează, *ca săgeți*,
Numai flori înveninate
De la Gangele măreț

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 179)

Unele dintre acuzativele cu prepoziție considerate de unii specialiști atribute circumstanțiale sînt după părerea noastră circumstanțiale propriu-zise, pentru că se subordonează numai regentului de tip verbal, nu și celui de tip nominal. În această situație se află *în grădină* din *florile le prefer* **în grădină**. care este circumstanțial de loc pe lîngă un regent neexprimat de tipul *existente* (vezi § 40). Că așa stau lucrurile se poate verifica și prin structura primară (vezi GRS, p. 149, punctul *f'*), în cadrul căreia *în grădină* are de asemenea funcția de circumstanțial de loc:

|*florile le prefer*| |*care flori sînt* **în grădină**.|

Atributul circumstanțial exprimat prin substantiv sau substitutele sale poate sta și în cazul genitiv, atît fără prepoziție (*îl știam eu* **al dracului**, *dar nici chiar așa* !), cît și cu o prepoziție care cere acest caz (*îl știam* **contra aranjamentelor** — ambele exemple sînt după V. Hodiș, *art. cit.*, II, p.140).

§89. *Propoziția atributivă circumstanțială* este propoziția secundară (subordonată) care corespunde atributului circumstanțial, ceea ce înseamnă că determină simultan un regent de tip nominal (substantiv sau substitut al acestuia) și unul de tip verbal (verb, adjectiv sau interjecție), exprimînd caracteristici ale elementelor determinate. Exemple:

Spre a fi sigur d-a nu fi izbit în spate de români, el t r i m i s e *un trup de oaste* **de cuprinde cetatea Brăilei.**
(N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 95)

Am văzut niște *oameni rămași* **cum erau cu douăzeci de ani în urmă.**

Dar deodat-un punct se mișcă... cel dintîi și singur.
I a t ă-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine tatăl
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 100)

Propoziția atributivă circumstanțială — mai puțin frecventă decît atributul circumstanțial și mai greu de identificat datorită lipsei unor indici formali specifici — poate fi joncțională cu propoziția regentă sau poate fi juxtapusă acesteia.

Elementele de relație subordonătoare în frază prin care se realizează joncțiunea dintre atributiva circumstanțială și regenta ei pot fi:

a) Conjuncțiile subordonatoare universale *că*, *dacă*, *de*, *ca* (+ conjunctivul). Exemplu :

Acolo, sub ocrotirea munților, își întocmi tabăra, *așezînd streji* **ca să privegheze în toate părțile.**

(N. Bălcescu, *op. cit.*, pl. 94)

b) Adverbele pronominale relative *cum*, *precum*, *cît* (la care se adaugă *ce* = *cît de* din comunicări de tipul *n-a știut-o* **ce rea este** — vezi Mioara Avram, *art. cit.*, p. 547). Exemplu :

Parcă-*l v ă d* pe astronomul cu al negurii repaus
Cum ușor ca din cutie scoate lunile din chaos

(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 105)

c) Pronumele relative *cine*, *ce*, *care*, *cît*, *cel ce*, cu precizarea că propoziția astfel introdusă ar trebui numită „atributivă completivă", pentru că — corespunzînd unui complement — nu mai exprimă o circumstanță față de regentul de tip verbal. Exemplu :

Îl vede **cine este** și de aceea nu se mai miră.

d) Pronumele interogative și adverbele pronominale interogative, dacă propoziția atributivă circumstanțială este interogativă indirectă. Exemplu :

N-o știe **ce este și cum este.**

* * *

Propozițiile atributive circumstanțiale pot fi și juxtapuse propoziției regente. Despre juxtapunerea propozițiilor atributive circumstanțiale se poate vorbi în următoarele situații :

a) Cînd propoziția atributivă circumstanțială are verbul predicat sau din structura predicatului la modul conjunctiv, dacă admitem că *să* este numai marcă a modului (nu și a subordonării în frază — vezi § 28). Exemplu :

... ca să afle și mai multe, *da* **bacșișuri la** *slugi* **să-l iscodească** ...

(I. L. Caragiale, *op. cit.*, III, p. 161)

b) Cînd propoziția atributivă circumstanțială are verbul predicat sau din structura predicatului la modul infinitiv, dacă admitem că infinitivul este un mod predicativ. Exemplu :

Îți arăt cu jurămînt
Că **a nu sta la cuvînt**
Ș-ați strica parola-ndată
Nu **te** *credeam* niciodată
(„Poeții Văcărești", după V. Hodiș, *art. cit.*, II, p. 144)

c) Cînd propoziția atributivă circumstanțială are verbul predicat sau din structura predicatului la modul gerunziu, dacă admitem că gerunziul este un mod predicativ. Exemplu :

Tresărind *scînteie lacul*
Și se leagănă sub soare ;
Eu, **privindu-l din pădure,**
Las aleanul să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.
(M. Eminescu, *op. cit.*, p. 97)

* * *

Postfață

Încheind — cu volumul de Sintaxă (Morfologia *a fost publicată în 1979)* — Gramatica limbii române explicată, *subliniem că această lucrare este destinată vorbitorilor de limbă română și nu acelora care învață limba română ca pe o limbă străină. Această precizare este motivată de faptul că în lucrare ne-am preocupat numai de analiza — în maniera gramaticii clasice — a fenomenului grmatical românesc, nu și de mecanismul de generare a enunțurilor în limba noastră.*

Am considerat că cei mai buni cunoscători ai gramaticii limbii române sînt specialiștii români și de aceea lucrarea se bazează aproape în exclusivitate pe bibliografie românească. Dacă, totuși, în chestiuni generale am invocat și opere aparținînd unor specialiști străini, aceasta se explică mai ales prin faptul că ideile existente în operele respective nu au avut susținători și la noi.

În receptarea bibliografiei am avut în vedere numai mișcarea ideilor în domeniul gramaticii, fiind indiferenți la apartenența specialiștilor la o școală ori alta sau la oricare alți factori de această natură. Acceptarea unor idei ce ni s-au părut convenabile, precum și manifestarea rezervei față de alte idei am făcut-o evitînd orice duritate de exprimare. Am procedat în acest fel considerînd că dezvoltarea științei gramaticii se poate face prin reținerea a ceea ce apare rațional într-o cercetare oarecare, fără a fi nevoie de „demolarea" acelora care, dintr-un motiv sau altul, ne sînt mai puțin agreabili. Cînd într-o problemă de gramatică controversată am ajuns la un punct de vedere propriu, prezentarea acestuia am făcut-o ca pe o ipoteză care, în funcție de anumite circumstanțe, poate sau nu să fie acceptată. Fiind preocupați de căutarea adevărului *în domeniul gramaticii limbii noastre, ne-a fost străină atitudinea unor specialiști care lasă să se înțeleagă că* stăpînesc adevărul, *punînd semnul egalității între punctul de vedere propriu și adevăr și*

respingînd, într-o formă mai mult sau mai puțin violentă, tot ce se abate de la adevărul lor personal. După părerea noastră, într-o problemă de gramatică unde există controverse nu este obligatoriu ca un punct de vedere să reprezinte adevărul iar toate celelalte să fie greșite, ci este posibil ca mai multe puncte de vedere să fie — în funcție de modul de punere a problemei — sau adevărate, sau greșite. Crezînd în această idee, lucrarea noastră nu oferă soluții „definitive", ci pune în discuție problema respectivă și invită — tacit sau declarat — pe cititor să accepte ori să respingă opinia propusă în lucrare.

Autorul

Iași, 30 mai 1981

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Izvoare şi bibliografie[254]

A. Izvoare

1. Alecsandri, V., *Opere*, Bucureşti, 1965.
2. Alexandrescu, Gr., *Opere*, I, Bucureşti, 1957.
3. Arghezi, T., *Pagini din trecut*, Bucureşti, 1955.
4. Bacovia, G., *Scrieri alese*, Bucureşti, 1961.
5. Bălcescu, N., *Opere alese*, II, Bucureşti, 1960.
6. Blaga, L., *Poezii*, Bucureşti, 1962.
7. Brătescu-Voineşti, I. Al., *Întuneric şi lumină*; *În lumea dreptăţii*, Bucureşti, 1957.
8. Caragiale, I. L., *Opere*, Bucureşti, I, 1959; II, 1960; III, 1962.
9. Caragiale, M., *Crai de Curtea Veche*, Bucureşti, 1965.
10. Coşbuc, G., *Versuri*, ediţia bibliofilă, Bucureşti, 1961.
11. Creangă, I., *Opere*, Bucureşti, 1957.
12. Eminescu, M., *Poezii*, ediţia bibliofilă, Bucureşti, 1958 (1960).
13. Eminescu, M., *Proza literară*, Bucureşti, 1964.
14. Goga, O., *Poezii*, Bucureşti, 1963.
15 Hogaş, C., *Pe drumuri de munte*, Bucureşti, 1960.
16. Ibrăileanu, G., *Scriitori români şi străini*, II, Bucureşt, 1968.
17. Lăncrănjan, I., *Suferinţa urmaşilor*, Bucureşti, 1979.
18. Maiorescu, T., *Critice*, Bucureşti, 1966.
19. Preda, M., *Cel mai iubit dintre pământeni*, Bucureşi, 1980.
20. Topîrceanu, G., *Opere alese*, I, Bucureşti, 1959.
21. Urmuz, *Pagini bizare*, Bucureşti, 1970.
22. Vlahuţă Al. *Opere alese*, Bucureşti, 1949.

B. Bibliografie

1. Academia R. S. România, *Formarea cuvintelor în limba română*, I, Bucureşti, 1970.

[254] Notăm numai titlurile care, într-o formă sau alta, au fost utilizate la elborarea lucrării de faţă.

2. **Academia R. S. România**, *Gramatica limbii române*, II, București, 1966 [= Gram. Acad.].
3. **Alexandrescu Ecaterina**, *Cu privire la apoziție și propoziția apozitivă* în „Comunicări științifice, Iași, 1969, p. 91—119.
4. **Alexandrescu, Ecaterina**, *Cu privire la unele probleme ale propoziției subiective, predicative și regentele acestora*, LL, XV, 1967, p. 167—177.
5. **Alexandrescu, Ecaterina**, *Există nume predicativ multiplu?*, în „Comunicări științifice, Iași 1965, p. 143—153.
6. **Alexandrescu Ecaterina** *Formă și conținut în structura incidentelor*, în „Comunicări științifice", Iași, 1971, p. 99—107.
7. **Alexandrescu, Ecaerina**, *Natura relațiilor dintre incidente și structurile în care sînt cuprinse*, în „Comunicări științifice", Iași, 1971, p. 127—133.
8. **Alexandrescu, P.**, *Despre acordul predicatului cu subiectul*, LR, III, 1954, nr. 3, p. 22—26.
9. **Audrei, C.**, *Reluarea propoziției subordonate subiective*, AUI, XVI, 1970, p. 125—128.
10. **Aristotel**, *Organon*, I, București, 1957.
11. **Asan, Finuța**, *Atributul pronominal în dativ*, SG, II, p. 131—139.
12. **Asan, Finuța**, *Propoziția apozitivă și apoziția*, LR, X, 1961, nr. 4, p. 312—316.
13. **Asan, Finuța**, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, p. 93—105.
14. **Avram, Mioara**, *Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție*, LL, II, 1978, p. 261—267.
15. **Avram, Mioara**, *Cu privire la clasificarea propozițiilor după structură*, în „Culegere de studii Limbă-Literatură-Metodică", București, 1962, p. 23—31.
16. **Avram, Mioara**, *Cu privire la definiția complementului de agent și a compementului sociativ*, LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 468—471.
17. **Avram, Mioara**, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, SG, I, p. 141—163.
18. **Avram, Mioara**, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba roUână*, București, 1960.
19. **Avram, Mioara**, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 539—551.
20. **Avram, Mioara**, *Observații asupra coordonării*, SG, II, p. 115—159.
21. **Avram, Mioara**, *O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, LR, XIV, 1965, nr. 4, p. 415—428.

22. **Barbu, N. I.**, *Sintaxa limbii române după metoda istorico-stilistică*, Bucureşti, 1945.
23. **Bejan, D.**, *Despre construcţiile temporale inverse*, CL, XV, 1970, nr. 1, p. 91—95.
24. **Bejan, D.**, *Observaţii asupra lui cînd invers*, LL, XIX, 1964, nr. 1, p. 89—96.
25. **Bercea L. P.**, *Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv*, LR, XXI, 1972, nr. 5, p. 449—454.
26. **Berceanu, B. B.**, *Sistemul gramatical al limbii române*, Bucureşti, 1971.
27. **Bulgăr, Gh.**, *Limba română. Sintaxa şi stilistică*, Bucureşti, 1968,
28. **Carabulea, Elena**, *Atributivele circumstanţiale*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 343—354.
29. **Carabulea, Elena**, *Atributivele determinative şi explicative*, SG, III, p. 139—149.
30. **Carabulea, Elena**, *Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării*, LR, XI, 1962, nr. 4, p. 366—374.
31. **Carabulea, Elena**, *Unele observaţii asupra termenilor comparativului şi superlativului relativ în limba romînă*, SG, II, p. 19—27.
32. **Cazacu, B.**, *Sur l'expression du sujet indéterminé en roumain par la deuxième personne du singulier*, BL, XIII, 1945, p. 140—154.
33. **Chiricuţă-Marinovici, Rita**, *Unele aspecte de ordin semantic în analiza raportului dintre subiect, predicat şi complement direct*, CL, VIII, 1963, nr. 2, p. 343—346.
34. **Ciobanu, Fulvia**, *Construcţia cauzală adverbială şi propoziţia modală explicativă*, LR, XIV, 1975, nr. 6, p. 569—572.
35. **Ciobanu, Fulvia**, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, LR, XI, 1962, nr. 4, p. 375—386.
36. **Ciobanu, Fulvia**, *Există propoziţii „incidente legate"?*, LR, XV, 1966, nr. 6, p. 569—574.
37. **Ciobanu, Fulvia**, *Unele aspecte ale corespondenţei dintre elementele prepoziţionale şi cele conjuncţionale cu referire specială la locuţiuni*, SG, III, p. 67—77.
38. **Coteanu, I.**, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, LR, XII, 1963, nr. 3, p. 242—246.
39. **Coteanu, I.**, *În legătură cu subordonatele explicative*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 27—33.
40. **Crăşoveanu, D.**, *Consideraţii asupra elementului predicativ suplimentar*, AUT, VIII, 1970, p. 225—230.
41. **Crăşoveanu, D.**, *Din sintaxa părţilor de propoziţie (În jurul complementului concesiv)*, LR, XXI, 1972, nr. 4, p. 279—284.

42. **Crașoveanu, D.**, *Observații asupra complementului de excepție și a subordonatei corespunzătoare*, LR, XX, 1971, nr. 2, p. 151—158.
43. **Crașoveanu, D.**, *Sînt circumstanțiale complementul opozițional, cumulativ și de excepție, precum și subordonatele corespunzătoare ?*, LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 147—155.
44. **Creția, P.**, *Complementul intern*, SG. I, p. 115—120.
45. **Diaconescu, I.**, *Complementul calității*, LR, IX, 1960, nr. 2, p. 14—18
46. **Diaconescu, Paula**, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, LR, VIII, 1959, nr. 2, p. 9—14.
47. **Diaconescu, Paula**, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, SG II, p 105—120.
48. **Didilescu, I., Pavelescu, V.**, *Logica*, Ediția a IV-a, București, 1968,
19. **Dimitriu, C.**, *DE în Cazania a doua a lui Coresi*, SCL, XIII, 1962, nr. 4, p. 455—476.
50. **Dimtiriu, C.**, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979 [= GEM].
51. **Dimitriu, C.**, *Observații în legătură cu folosirea cuvîntului* cel(a) *în Cazania a doua a lui Coresi*, AUI, XV, 1969, p. 41—53.
52. **Dimitriu, C.**, *Observații în legătură cu infinitivul verbului românesc*, AF, XX, 1969, p. 189—194.
53. **Dimitriu, C.**, *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, AnL, XVII, 1966, p. 151—163.
54. **Dimitriu, C.**, *Observații în legătură cu verbele semiauxiliare de aspect*, LR, XVI, 1967, nr. 4, p. 297—303.
55. **Dimitriu, C.**, *Observații în legătură cu raporturile sintactice*, AUI, XX, 1974, p. 9—22.
56. **Dragomirescu, Gh. N.**, *„Atributul predicativ" în limba română*, LL, VI, 1962, p. 99—122.
57. **Dragomirescu, Gh. N.**, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, 1975.
58. **Dragomirescu, Gh. N.**, *Prolepsă (procatalepsă) și „predicativă suplimentară"*, LR, XXVI, 1977, nr. 1, p. 15—21.
59. **Dragomirescu, Gh. N.**, *Sintaxa și stilistica propozițiilor independente*, Brașov, 1939.
60. **Dragomirescu, Gh. N.**, *Structura gramaticală și stilistică a coordonatei cauzale*, LL, IV, 1960, p. 39—63.
61. **Dragomirescu, Gh. N.**, *Subiectul psihologic și predicatul psihologic în propoziție*, LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 135—144.
62. **Drașoveanu, D. D.**, *Un atribut acuzatival*, CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 79—91.

63. **Drașoveanu, D. D.**, *Despre elementul predicativ suplimentar*, CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235—242.
64. **Drașoveanu, D. D.**, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, CL, III, 1958, p. 175—182.
65. **Drăganu, N.**, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București, 1945.
66. **Dubois Jean, Giacomo Mathée, Guespin Louis, Marcellesi Christiane, Marcellesi Jean-Babtiste, Mével Jean-Pierre**, *Dictionnaire de linguistique*, Librairie Larousse, Paris, 1973 [= DD L].
67. **Dumitrescu, Suzana Carmen**, *Coordonarea prin joncțiune în limba română*, București, 1979.
68. **Filmore, Charles J.**, *The Case for Case*, în Universals in „linguistic Theory" edited by Emmon Bach and Robert T. Harms, 1968, p. 1—88.
69. **Florea, Viorica**, *Cu privire la apoziție*, LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 179—184.
70. **Gabrea, Maria**, *Atributiva circumstanțială*, LR, IX, 1960, nr. 4, p. 24—32.
71. **Gabrea, Maria**, *Construcții incidente. Aspecte morfologico-sintactice și stilistice*, LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 533—544.
72. **Gabrea, Maria**, *Observații asupra clasificării propozițiilor după scopul comunicării*, LR, XXI, 1962, nr. 1, p. 49—53.
73. **Găzdaru, D.**, *Descendenții demonstrativului latin ille în limba română*, Iași, 1929.
74. **Ghergariu, L.**, *Propoziții atributive relative introduse prin „cine"*, LR, XII, 1963, nr. 2, p. 125—132.
75. **Gherhariu, L.**, *Subiect sau atribut ?*, CL, 1969, nr. 1, p. 141—143.
76. **Giosu, St.**, *Propoziția subiectivă*, SCȘt, XII, 1961, fasc. 1, p. 65—73.
77. **Graur, Al.**, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, I, p. 121—139.
78. **Graur, Al., Stati S., Wald Lucia**, *Tratat de lingvistică generală*, București, 1971 [= TLG].
79. **Gruiță, G.**, *Despre așa-zisul circumstanțial de excepție introdus prin decît (și subordonata corespunzătoare)*, CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 83—89.
80. **Gruiță, G.**, *O construcție specializată în funcția sintactică de element predicativ suplimentar*, StUBB, 1970, fasc. 2, p. 127—129.
81. **Guțu, Romalo, Valeria**, *Propoziții relative*, SG, II, p. 161—172.
82. **Guțu, Romalo, Valeria**, *Sintaxa limbii române*, București, 1973 [= GRS].
83. **Hazy, St.**, *Gerunziul — predicat „dependent"*, StUBB, 1971, nr. 1, p. 109—119.
84. **Hazy, St.**, *Infinitivul — predicat „dependent"*, StUBB, 1974, nr. 1, p. 97—103.

85 **Hazy, St.**, *O conjuncție devenită morfem*, StUBB, 1962, nr. 2, p. 87—91.

86. **Hazy, St.**, *O parte de propoziție în discuție*, CL, IX, 1964, nr. 2, p. 233—238.

87. **Hodiș, V.**, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția*, StUBB, 1976, p. 32—44.

88. **Hodiș, V.**, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, (I), CL, XI, 1966, nr. 1, p. 47—61; (II), CL, XII, 1967, nr. 2, p. 271—288.

89. **Hodiș, V.**, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, I, LR, XVI, 1967, nr. 6, p. 485—489; (II), LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 139—145.

90. **Hodiș, V.**, *Natura sintactică a relației apozitive*, (I), CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 297—312; (II), CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 91—102.

91. **Indrea, Al.**, *Construcții și cuvinte incidente*, CL, VI, 1961, nr. 2 p. 351—358.

92. **Ionașcu, Al.**, *Cu privire la construcția comparativă în limba română*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 513—517.

93. **Iordan, I.**, *Limba română contemporană*, București, 1956, [=LRC].

94. **Iordan, I., Bobu, V.**, *Limba română contemporană*, București, 1978.

95. **Istrate, G.**, *Construcții pronominale pleonastice*, AUI, II, 1956, p. 394—398.

96. **Ivănescu, G.**, *Gramatica și logica*, (I), AUT, 1963, p. 259—267; (II) AUT, 1964, p. 193—219.

97. **Klaus, Georg**, *Logica modernă*, București, 1977.

98. **Martinet, A.**, *Elemente de lingvistică generală*, București, 1970.

99. **Mesarošiu, I.**, *Logica generală*, București, 1971.

100. **Mitran, M.**, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, LR, XII, 1963, nr. 1 36—45.

101. **Mounin, Georges**, *Dictionnaire de la linguistique*, PUF, Paris, 1974 [=MDL].

102. **Munteanu, Șt.**, *Sintaxă și semantică (Observații despre complementul circumstanțial de cauză)*, CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 244—246.

103. **Muțiu, I.**, *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană*, AUT, II, 1964, p. 241—259.

104. **Neamțu, G. G.**, *Termenii regenți pentru determinanții (complementele) predicatului nominal*, CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 51—66.

105. **Nedioglu, G.** *Propoziția verbală și propoziția nominală*, LR, IV, 1955, nr. 5, p. 59—73.

106. **Nica, D.**, *Nume predicativ adverbial?*, AUI, XX, 1974, p. 41—46.

107. **Niță, Silvia**, *Le „doplnok" et son correspondant en roumain*, RS, I, 1958, p. 63—69.
108. **Niță, Silvia**, *Predicatul circumstanțial*, LR, VII, 1958, nr. 4, p. 93—98.
109. **Oiță, I.** *Despre propozițiile explicative*, LR, X, 1961, nr. 5, p. 445—461.
110. **Pană-Dindelegan, Gabriela**, *Reflecții pe marginea „teoriei cazurilor" a lui Charles J. Filmore*, SCL, XXIII, 1972, nr. 1, p. 49—57.
111. **Pană-Dindelegan, Gabriela**, *Sintaxa limbii române*, partea I, Sintaxa grupului verbal, București, 1976 [=PDS].
112. **Pană-Dindelegan, Gabriela**, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, București, 1974.
113. **Papadopol, D.**, *Propoziția și judecata*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 521—528.
114. **Papadopol, D.**, *Raporturile dintre logică și gramatică*, LL, II, 1956, p. 265—284.
115. **Poalelungi, G.**, *Sinonimia gramaticală*, SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 645—656.
116. **Popescu, Rodica**, *Contribuții la studiul propoziției predicative în limba română*, AUT, VIII, 1960, p. 242—246.
117. **Rădulescu, Maria**, *Numele predicativ circumstanțial*, SG, II, p. 121—129.
118. **Rădulescu, Maria**, *Tot despre numele predicativ circumstanțial*, LR, VII, 1958, nr. 6, p. 76—80.
119. **Rizescu, I.**, *Complementul de măsură și propoziția subordonatp corespunzătoare*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 357—382.
120. **Rizescu, I.**, *Complementul indirect sau al atribuirii*, LR, X, 1961, nr. 5, p. 422—444.
121. **Rizescu, I.**, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, IX, 1960, nr. 1, p. 21—26.
122. **Rizescu, I.**, *Observații asupra complementului circumstanțial de măsură în limba română*, Omagiu Iordan, p. 729—731.
123. **Rizescu, I.**, *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, LR, XI, 1962, nr. 5, p. 514—523.
124. **Ribalka, V. N.**, *Substantive cu funcția de circumstanțial de mod*, LR, VIII, 1959, nr. 6, p. 21—28.
125. **Rosetti, Al., Byck, J.**, *Gramatica limbii române*, București, 1945.
126. **Rogobete, Silvia**, *Observații asupra raportului apozitiv*, LR, XVIII, 1969, nr. 5, p. 443—451.
127. **Rusu, G. G.**, *Unități propoziționale (frazeologice) nepredicative*, LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 93—99.
128. **Saussure, Ferdinand de**, *Cours de linguistique générale*, édition critique preparée par Tullio Mauro, Payot, Paris, 1970.
129. **Săteanu, C.**, *Coordonarea explicativă*, LL, XI, 1966, p. 375—385.

130. Săteanu, C., *Timp și temporalitate în limba română contemporană*, București, 1980.
131. Serrus, Charles, *Le parallélisme logico-gramatical*, Librairie Felix Alcan, Paris, 1933.
132. Stati, S., *Analiza elementară a structurilor sintactice*, în „Analize sintactice și stilistice" (în colaborare cu Gh. Bulgăr), București, 1970, p. 7—144.
133. Stati, S., *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, SCL, VI, 1955, nr. 3—4, p. 289—309.
134. Stati, S. *Interferențe lingvistice*, București, 1971.
135. Stati, S., *Există propoziții coordonate cauzale ?*, LR, III, 1954, nr. 6, p. 92—98.
136. Stati, S., *Noțiunea de „funcție" în gramatică*, LL, 14, 1967, p. 127—134.
137. Stati, S., *Teorie și metodă în sintaxă*, București, 1967.
138. Stati, S., *Sitagma și sistemul sintactic al limbii române*, SCL, VIII, 1957, nr. 4, p. 431—450.
139. Șerban, V., *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, 1970 [=ȘSC].
140. Șerban, V., *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1975.
141. Șesan, D., *Contribuții la studiul complementului circumstanțial de excepție*, în „Comunicări de istorie și filologie", publicate de Casa corpului didactic din Bacău, 1973, p. 87—89.
142. Șuteu, Flora, *Atribut pronominal sau complement indirect ?*, LR, XI, 1962, nr. 3, p. 267—276.
143. Teiuș, Sabina, *Coordonarea în vorbirea populară*, București, 1980.
144. Teodorescu, Ecaterina, *Adverbe predicative ?*, LR, XII, 1964, nr. 5, p. 423—436.
145. Teodorescu, Ecaterina, *Coordonata „cauzală"*, SCȘt, XIII, 1962, fasc. 2, p. 246—251.
146. Teodorescu, Ecaterina, *În problema structurii părților de propoziție cu privire specială la predicatul nominal*, LR, XXVIII, 1979, nr. 2, p. 123—127.
147. Teodorescu, Ecaterina, *Propoziția subiectivă*, București, 1972.
148. Teodorescu, Ecaterina, *În legătură cu propozițiile verbale și nominale*, Omagiu Rosetti, p. 899—902.
149 Teodorescu, Ecaterina, *Pe marginea raportului de excepție*, LR, XX, 1971, nr. 5, p. 473—478.

150. **Teodorescu, Ecaterina**, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, XX. 1974, p. 5—8.
151. **Teodorescu, Ecaterina**, *Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice ?*, LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 231—236.
152. **Teodorescu, Ecaterina**, *Subiective apozitive*, LR, XIX, 1970, nr. 4, p. 305—309.
153. **Tiktin, H.**, *Gramatica română*, București, 1945.
154. **Trandafir, Gh.**, *Contribuții la definirdea complementului circumstanțial sociativ*, LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 175—177.
155. **Trandafir, Gh.**, *Contribuții la studiul propoziției subiective*, LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 123—127.
156. **Trandafir, Gh.**, *Cu privire la complementul circumstanțial sociativ, atributul sociativ, propoziția circumstanțială sociativă și propozitira atributivă sociativă*, AUC, V, 1977, p. 27—34.
157. **Trandafir, Gh.**, *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 385—391.
158. **Tudose, Claudia**, *Subiectul nedeterminat în limba română, în perioada 1830—1850*, SCL, XII, 1961, nr. 1, p. 73—88.
159. **Vasiliu, E., Golopenția-Eretescu, Sanda**, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969.
160. **Vasiliu, Laura**, *Părțile de propoziție multiple*, SG, III, p. 79—91.
161. **Vulișici, Maria**, *Complementul indirect în gramaticile românești*, în „Lucrări științifice", seria B, publicate de Institutul pedagogic din Oradea, 1970, p. 21—27.
162. **Vulișici, Maria**, *Completiva indirectă*, în „Lucrări științifice", seria B, publicate de Institutul pedagogic din Oradea, 1969, p. 119—124.
163. **Vulpe, Magdalena**, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită* București, 1980.
164. **Vlad, Carmen**, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 275—282.
165. **Wald, H.**, *Propoziția și judecata*, LR, X, 1961, nr. 6, p. 521—528.
166. **Wald, H**, *Structura logică a gîndirii*, București, 1962.
167. **Zugun, P.**, *Părțile de propoziție*, CL, XXIII, 1978, nr. 1. p. 103—111.
168. **Zugun, P.**, *The concept on the Word*, AUI, XXII, 1976, p. 5—12.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Capitolul I, **UNITĂȚILE SINTACTICE**

§ 1. Definirea sintaxei 7-10
§ 2. Propoziția, unitatea sintactică de bază 10-13
§ 3. Propoziția și judecata, asemănări și deosebiri 13-26
§ 4. Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării. Propozițiile enunțiative 26-34
§ 5. Propozițiile imperative 34-35
§ 6. Propozițiile interogative 35-41
§ 7. Clasificarea propozițiilor după structură. Generalități . . 41-42
§ 8. Propoziția bimembră 43-45
§ 9. Propoziția monomembră 45-58
§ 10. Fraza (generalități). Propozițiile principale 58-68
§ 11. Propozițiile secundare 68-73
§ 12. Propozițiile intermediare 73-75
§ 13. Ierarhizarea propozițiilor după gradul de independență și după importanța lor 75-78
§ 14. Tipuri de frază 78-80
§ 15. Partea de propoziție. Definire 80-90
§ 16. Numărul părților de propoziție 90-99
§ 17. Substitut de propoziție sau frază 99-104
§ 18. Comparație între unitățile sintactice. Problema sintagmei și a enunțului ca unități sintactice 104-110

Capitolul al II-lea, **RAPORTURILE SINTACTICE**

§ 19. Opinii în legătură cu raporturile sintactice 111-122
§ 20. Raportul de inerență 123-126
§ 21. Raportul de coordonare 126-132
§ 22. Raportul de subordonare 132 135
§ 23. Raportul mixt 36
§ 24. Raportul explicativ 136 137
§ 25. Raportul de incidență 137-144

§ 26. Generalități privitoare la funcția sintactică 145-152
§ 27. Funcția sintactică de subiect. Subiectul 152-171
§ 28. Propoziția subiectivă 171-179
§ 29. Substitutul de propoziție subiectivă 179-180
§ 30. Funcția sintactică de predicat. Predicatul. Predicatul verbal 180-188
§ 31. Predicatul adverbial 189-191
§ 32. Predicatul interjecțional 194-195
§ 33. Predicatul nominal 195-206
§ 34. Propoziția predicativă 206-209
§ 35. Substitutul de propoziție predicativă 209
§ 36. Acordul predicatului cu subiectul 209-214
§ 37. Funcția sintactică de atribut. Atributul 214-232
§ 38. Propoziția atributivă 232-236
§ 39. Substitutul de propoziție atributivă 237
§ 40. Generalități în legătură cu complementul (circumstanțialul) 237-241
§ 41. Funcția de complement direct. Complementul direct. 241-246
§ 42. Propoziția completivă directă 246-249
§ 43. Substitutul de propoziție completivă directă 249
§ 44. Funcția de complement intern 249-253
§ 45. Funcția de complement indirect. Complementul indirect 253-259
§ 46. Propoziția completivă indirectă 259-261
§ 47. Funcția de complement de agent. Complementu lde agent 261-263
§ 48. Propoziția completivă de agent 263-264
§ 49. Funcția de circumstanțial de loc. Circumstanțialul de loc 264-266
§ 50. Propoziția circumstanțială de loc 267-268
§ 51. Funcția de circumstanțial de timp. Circumstanțialul de timp 268-269
§ 52. Propoziția circumstanțială de timp 269-273
§ 53. Funcția de circumstanțial de mod. Circumstanțialul de mod 273-276
§ 54. Propoziția circumstanțială de mod 276-278
§ 55. Funcția de circumstanțial de măsură. Circumstanțialul de măsură 278-280
§ 56. Propoziția circumstanțială de măsură 280-281
§ 57. Funcția de circumstanțial comparativ. Circumstanțialul comparativ 281-283
§ 58. Propoziția circumstanțială comparativă 283-285
§ 59. Funcția de circumstanțial de cauză. Circumstanțialul de cauză 285-287
§ 60. Propoziția circumstanțială de cauză 287-290
§ 61. Funcția de circumstanțial de scop. Circumstanțialul de scop 290-291
§ 62. Propoziția circumstanțială de scop 291-293
§ 63. Funcția de circumstanțial consecutiv 293-294
§ 64. Funcția de circumstanțial de mijloc. Circumstanțialul de mijloc 294-295

§ 65. Propoziția circumstanțială de mijloc 295-296
§ 66. Funcția de circumstanțial sociativ. Circumstanțialul sociativ 296-297
§ 67. Propoziția circumstanțială sociativă 297
§ 68. Funcția de circumstanțial de relație. Circumstanțialul de relație 297-299
§ 69. Propoziția circumstanțială de relație 299-301
§ 70. Substitutul de propoziție circumstanțială de relație . . 301
§ 71. Funcția de circumstanțial concesiv. Circumstanțialul concesiv 301-302
§ 72. Propoziția circumstanțială concesivă 302-308
§ 73. Funcția de circumstanțial condițional. Circumstanțialul condițional 308-309
§ 74. Propoziția circumstanțială condițională 309-311
§ 75. Funcția de circumstanțial opozițional. Circumstanțialul opozițional 311-313
§ 76. Propoziția circumstanțială opozițională 313-315
§ 77. Funcția de circumstanțial cumulativ. Circumstanțialul cumulativ 315-317
§ 78. Propoziția circumstanțială cumulativă 317-318
§ 79. Substitutul de propoziție circumstanțială cumulativă . 318
§ 80. Funcția de circumstanțial de excepție. Circumstanțialul de excepție 318-323
§ 81. Propoziția circumsranțială de excepție 323-324
§ 82. Generalități privitoare la funcția de apoziție 324-345
§ 83. Apoziția 345-350
§ 84. Propoziția apozitivă 350-351
§ 85. Substitutul de propoziție apozitivă 351-352
§ 86. Fraza apozitivă 352-353
§ 87. Funcția de atribut circumstanțial. Opinii 353-364
§ 88. Atributul circumstanțial 364-366
§ 89. Propoziția atributivă circumstanțială 366-368
Postfață 368-370
Izvoare și bibliografie 371-378

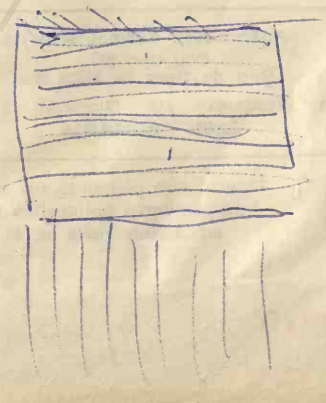

1086

Redactor : DOINA FLOREA-CIORNEI
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI

Apărut 1982. Format 54x84/16
Coli tipo 24.
Bun de tipar la 30.IX.1982
Editura „Junimea", str. Gheorghi Dimitrov, 1
IAȘI — ROMÂNIA

Tiparul sub comanda nr. 231 la
Intreprinderea poligrafică Iași
str. 7 Noiembrie nr. 49

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY